

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
DOKTORA PROGRAMI

DOKTORA TEZİ

YENİ DÜNYA DÜZENİNDE KAR AMACI
GÜTMİYEN SEKTÖRÜN EKONOMİK
BÜYÜMEYE ETKİSİ:
SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE
DİNAMİK PANEL VERİ ANALİZİ

GÜLÇİN KAYA İNCEİPLİK
2502180152

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. HALİL TUNALI

İSTANBUL - 2022

ÖZ

YENİ DÜNYA DÜZENİNDE KAR AMACI GÜTMİYEN SEKTÖRÜN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ: SEÇİLMİŞ OECD ÜLKELERİ ÜZERİNE DİNAMİK PANEL VERİ ANALİZİ

GÜLÇİN KAYA İNCEİPLİK

20. yüzyılın son çeyreğine damgasını vuran sınırlı devlet anlayışı, hem yerelde hem de küreselde kar amacı gütmeyen sektörün büyük bir gelişim göstermesine sebep olmuştur. Bu gelişme, günümüzde içinde bulunduğumuz yeni çağın getirdiği birtakım yeniliklerle birlikte yalnızca sosyal ve politik alanda değil, sektör kuruluşlarının sayıları, gelirleri, harcamaları, çalışanları da olmak üzere tüm finansman yapısında hızlı bir değişim yaratmıştır. Nitekim son 20 yıldır sektörle ilgili yapılan ampirik araştırmalar, kuramsal çalışmalar ve birçok teknik rapor iktisadi literatürde ve profesyonel alanda sektörün ne kadar önemli bir noktaya geldiğini gözler önüne sermektedir. Öte yandan, bu araştırmalar sektörün ekonomik değeri konusunda güçlü iddialar içerse de çoğu zaman ekonometrik açıdan test edilmemişlerdir. Bu boşluğu doldurabilmek için bu çalışmayla sektör ile ekonomik büyüme arasında nicel, ölçülebilir ve özgün bir model ortaya çıkartmak hedeflenmiştir. Sektörün ülke ekonomilerini gerçekte ne kadar etkilediğini bu çalışmayla gündeme getirmek sektör kuruluşlarının ulusal ekonomilerdeki değerinin doğru anlaşılmasında önemli rol oynayacaktır.

Buradan hareketle, bu çalışmanın konusu seçilmiş 18 OECD ülkesinin 2008-2018 dönemine ait veri setiyle birlikte dinamik panel veri analiz tekniklerinden sistem GMM yaklaşımı kullanılarak araştırılması amaçlanmıştır. Elde edilen ampirik sonuçlara göre, kar amacı gütmeyen sektörün ekonomik büyümenin anlamlı göstergelerinden biri olan kişi başına düşen GSYİH'ya pozitif etkisi açıkça

görülmektedir. Ayrıca analiz kapsamında kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının altında olan ülkelerde sektörün kişi başına düşen GSYİH üzerindeki pozitif etkisi, kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının üstünde olan ülkelere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sınırlı kaynaklarla ortaya konan bu çalışma, sektörün ülke ekonomilerine sağladığı makroekonomik katkılar açısından hem politika uygulayıcılar için aydınlatıcı hem de yeni çalışmaların başlangıç noktası olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kar Amacı Gütmeyen Sektör, Ekonomik Büyüme, Dinamik Panel Veri, Sistem GMM, OECD Ülkeleri.

ABSTRACT

THE IMPACT OF NON-PROFIT SECTOR ON ECONOMIC GROWTH IN THE NEW WORLD ORDER: DYNAMIC PANEL DATA ANALYSIS ON SELECTED OECD COUNTRIES

GÜLÇİN KAYA İNCEİPLİK

The limited conception of the state, which marked the last quarter of the twentieth century, has led to a great development of the nonprofit sector both locally and globally. This development, along with several innovations brought about by the new era we are in, has created a rapid change in the entire financing structure, not only in the social and political sphere today, but also in the numbers, incomes, expenses, employees of sector organizations. As a matter of fact, empirical, theoretical studies and many technical reports conducted on the sector over the past two decades show how the sector has become important in the economic literature and professional fields. Even though these studies contain strong claims about the economic value of the sector, they have often not been tested from an econometric point of view. To fill this gap, with this study it is aimed to bring a quantitative, measurable, and original model between the sector and economic growth into the light. With this study, raising the question of “how much the sector actually affects national economies” will play an important role in correctly understanding the value of sector organizations in national economies.

From this point of view, the subject of this study is investigating the dynamic panel analysis techniques using the system GMM approach on eighteen OECD countries using their data sets for a period of ten years, between 2008 and 2018. According to empirical results of the study, it can be clearly seen that the nonprofit

sector has a positive effect on GDP per capita, which is one of the significant indicators of economic growth. Besides, the analysis found out that the positive impact of the sector on GDP per capita in countries with public social spending below the OECD average is higher than in countries with public social spending above the OECD average. This study, which is presented with limited resources, will be enlightening for policymakers and a starting point for new studies in terms of the macroeconomic contributions that the sector provides to the national economies.

Keywords: Non-Profit Sector, Economic Growth, Dynamic Panel Analysis, System GMM, OECD Countries.

ÖNSÖZ

İçinde bulunduğumuz bilgi ve yenilik çağı birçok alanda yarattığı hızlı değişimlerle ekonomik, sosyal, politik ve hatta kültürel hayata sürekli olarak yeni boyutlar katmaktadır. Bu değişen koşulların etkisi günümüzde elbette birçok sektörün dönüşüm yaşamasına sebebiyet vermiştir. Nitekim son birkaç 10 yıldır etkinlikleri ve işlevleri artan kar amacı gütmeyen kuruluşların çoğu ülkede temel makroekonomik göstergelerde güçlü bir varlık gösterdiğine tanık oluyoruz. Öte yandan, bu yükselişin görünürde hem kamuoyunda hem de kamu kesiminde yeterli bir farkındalığa yol açmaması sektörün ülke ekonomilerinde yarattığı katma değer anlaşılmamasında büyük bir engel teşkil etmektedir. Bu sebeple, finansal performansı ile günümüzde önemli bir potansiyel yakalayan bu sektörün akademi dünyasında iktisadi açıdan yeteri kadar çalışılmaması bu araştırmanın ilham kaynağı olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmanın temel çabası; sınırlı ampirik çalışmalarda ortaya konan iddialar ışığında sektörün ülke ekonomilerine etkisini ekonometrik bir çerçevede göstermektir. Çalışmanın ele alınan dönemine dair Türkiye verisine ulaşamadığından ülkemiz bu araştırma kapsamının dışında kalsa da, çalışmanın sonuçları Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için de yol gösterici olacaktır.

Üniversite öğrencisi olduğum günlerden bu yana küreselden yerele kadar kar amacı gütmeyen sektörün kimi zaman gönüllüsü, kimi zaman girişimcisi, kimi zaman ise profesyonel bir çalışanı olarak tartışmasız birçok kazanımla birlikte bu alanda muazzam bir tecrübe biriktirdim. Bu tecrübeyi entelektüel birikimle daha değerli kılabilmek için yüksek lisans eğitimimle birlikte sektöre dair akademik çalışmalar yapmaya başladım. Bu yönde, 2018 yılında tamamladığım yüksek lisans tezimi Türkiye örneği üzerine “Sürdürülebilir Sosyal Girişimler” adıyla kitaplaştırdım. Doktora tezimde de çalışma alanımı daha da genişleterek uluslararası düzeyde yenilikçi bir çalışma gerçekleştirdiğimi umuyorum. Kuşkusuz bu çalışmanın fikir aşamasından tamamlanma sürecine kadar birçok zorluk yaşadım. Bu süreçte, en başta yalnızca tez sürecimde değil, tüm doktora öğrenimim boyunca bilgi ve birikimiyle bana daima yol gösteren kıymetli hocam Prof. Dr. Halil TUNALI’ya teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca tez izleme jürimde yer alan, çalışmama değer katan Prof. Dr.

Ahmet İNCEKARA'ya ve Prof. Dr. Yusuf TUNA'ya, analiz aşamasında ise yayınlarından çok faydalandığım ve tezime büyük katkıları olan Prof. Dr. Ferda YERDELEN TATOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım. Aynı zamanda, yüksek lisans eğitimimden bu yana beni daima cesaretlendiren ve her zaman yolumu aydınlatan kıymetli hocam Prof. Dr. Veysel BOZKURT'a teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, bu tezin ortaya çıkmasında benim için en önemli faktörlerden biri, şüphesiz sağlıklı ve huzurlu bir çalışma ortamının olmasıydı. Bana bu imkânı sağlayan ve uzun çalışma saatlerime katlanan sevgili eşim Mert İNCEİPLİK'e büyük bir minnet borçluyum. Yine bu süreçte, varlıklarıyla bana güç katan anneme ve babama çok teşekkür ederim.

Umuyorum bu çalışma kar amacı gütmeyen sektörün ülkemizde ve küreselde nitelikli ve sürdürülebilir bir gelişim göstermesine katkı sağlayacak eserlerden biri olacaktır. Ancak çalışmadaki eksik ve hatalar tarafıma ait olmak üzere değerli hocalarımdan, meslektaşlarımdan ve konuya ilgi duyan herkesten gelebilecek öneri, soru ve eleştiriler beni mutlu edecektir. Şimdiden çalışmaya katkı sunacak herkese teşekkürlerimi sunarım.

Gülçin KAYA İNCEİPLİK
İstanbul, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLOLAR LİSTESİ	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR LİSTESİ	xv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAR AMACI GÜTMİYEN SEKTÖRE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sektörle İlgili Kavramlara Genel Bir Bakış	6
1.1.1. Tanımlar	9
1.1.2. Özellikler	10
1.2. Sektörle İlgili Ekonomi Teorilerine Genel Bir Bakış	13
1.2.1. Başarısızlık Üzerine	18
1.2.2. Arz Yönlü	22
1.2.3. Çok Boyutlu	24
1.2.4. Tartışmalar ve Yeni Yaklaşımlar	30

İKİNCİ BÖLÜM

OECD ÜLKELERİNDE KAR AMACI GÜTMİYEN SEKTÖRÜN EKONOMİK GÜCÜ

2.1. Amerika Birleşik Devletleri	41
2.2. Batı Avrupa Ülkeleri	47
2.3. Orta Avrupa Ülkeleri	77
2.4. İskandinav Ülkeleri	95
2.5. Diğer Ülkeler	113

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAR AMACI GÜTMİYEN SEKTÖRÜN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİNİN AMPİRİK ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Önemi	126
3.2. Araştırmanın Kısıtları.....	133
3.3. Literatür Taraması.....	134
3.3.1. Uluslararası/Bölgesel Araştırmalar	134
3.3.2. Ulusal/Yerel Araştırmalar	139
3.4. Ekonometrik Model	142
3.4.1. Veri Seti ve Değişkenler	142
3.4.2. Yöntem ve Model	152
3.4.3. Ekonometrik Bulgular	154
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	159
KAYNAKÇA	168
ÖZGEÇMİŞ.....	184

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1: Sektöre Dair Kullanılan Terimler.....	6
Tablo 1.2: Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Ana Faaliyet Gruplarının Uluslararası Sınıflandırılması (ICNPO).....	10
Tablo 1.3: Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Başlıca Ekonomi Teorileri.....	14
Tablo 1.4: Kar Amacı Gütmeyen Sektör Rejim Modelleri.....	25
Tablo 1.5: Salamon ve Anheier Tarafından Test Edilen Teorilerin Belirleyicileri.....	27
Tablo 1.6: Kar Amacı Gütmeyen Sektör Rejim Modellerinin Test Edilmesi.....	29
Tablo 1.7: Kurumsal Analizin Kavramsal Çerçevesi (Wagner).....	31
Tablo 1.8: Kar Amacı Gütmeyen Sektör Rejim Modelleri (2010).....	32
Tablo 2.1: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelişmiş Ülke Ekonomilerine Katkıları..	40
Tablo 2.2: ABD’de Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2016-2018.....	46
Tablo 2.3: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (İngiltere), 1995.....	48
Tablo 2.4: İngiltere’de Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2017 -2019.....	52
Tablo 2.5: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Fransa), 1995.....	54
Tablo 2.6: Çalışan Sayısı (Fransa), 2015.....	56
Tablo 2.7: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Belçika), 1995.....	57
Tablo 2.8: Belçika’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014.....	60
Tablo 2.9: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Hollanda), 1995.....	61
Tablo 2.10: Hollanda’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2013-2014.....	64
Tablo 2.11: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (İtalya), 1999.....	66

Tablo 2.12: İtalya’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2018.....	69
Tablo 2.13: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (İspanya), 1995*.....	70
Tablo 2.14: İspanya’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014*.....	72
Tablo 2.15: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Portekiz), 2006.....	74
Tablo 2.16: Portekiz’de Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2016.....	75
Tablo 2.17: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Avusturya), 1995-2000.....	78
Tablo 2.18: Avusturya’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014*.....	80
Tablo 2.19: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (İsviçre), 2005.....	82
Tablo 2.20: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Çek Cumhuriyeti), 1995*.....	85
Tablo 2.21: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Çek Cumhuriyeti), 2018.....	88
Tablo 2.22: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Slovakya), 1996*.....	90
Tablo 2.23: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Slovakya), 2005-2019.....	93
Tablo 2.24: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Finlandiya), 1996*.....	96
Tablo 2.25: Finlandiya’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014*.....	98
Tablo 2.26: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (İsveç), 1992.....	100
Tablo 2.27: İsveç’te Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014*.....	102

Tablo 2.28: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Norveç), 1997.....	104
Tablo 2.29: Norveç’te Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler.....	106
Tablo 2.30: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Danimarka), 2003 ve 2004*.....	109
Tablo 2.31: Danimarka’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014.....	112
Tablo 2.32: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Yeni Zelanda), 2004.....	114
Tablo 2.33: Yeni Zelanda’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2018*.....	116
Tablo 2.34: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (İsrail), 1995 ve 2004.....	119
Tablo 2.35: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (İsrail), 2019*.....	122
Tablo 3.1: HHKOK’ın Yapısal/Organizasyonel Türleri.....	127
Tablo 3.2: Dünya Bağışçılık Endeksi Sıralaması (2013-2017).....	130
Tablo 3.3: Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Oranla Bireysel Bağışlar.....	131
Tablo 3.4: JHÜKKP (2010) Ekonomik Göstergeler.....	135
Tablo 3.5: JHÜKKP (2013) Ekonomik Göstergeler.....	137
Tablo 3.6: Batı Balkanlar ve Türkiye’de Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Ekonomik Değeri Raporu’nun Ekonomik Göstergeleri.....	138
Tablo 3.7: JHÜKKP (2018) Ekonomik Göstergeler.....	139
Tablo 3.8: Ekonometrik Modelde Kullanılan ve Verileri Toplanan Ülkeler.....	142
Tablo 3.9: Kamu Sosyal Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (OECD).....	150
Tablo 3.10: Ekonometrik Modelde Kullanılan Değişkenler.....	151
Tablo 3.11: Tanımlayıcı İstatistikler.....	154
Tablo 3.12: Korelasyon Matrisi.....	155
Tablo 3.13: Sistem GMM Modeli Tahmin Sonuçları.....	156

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1: Avrupa’da Üçüncü Sektörün Kavramsallaştırılması.....	8
Şekil 1.2: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Ekonomi Teorilerinin Sınıflandırılması...	18
Şekil 1.3. Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Kültürel Çerçevesi.....	33
Şekil 2.1: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün (Ücretli & Gönüllü) Tarım Dışı İstihdamdaki Payı, 1995.....	39
Şekil 2.2: Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlarda İstihdamın Boyutu(ABD).....	42
Şekil 2.3: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Başlıca İstihdam Alanları(ABD).....	43
Şekil 2.4: Gönüllülerle Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(ABD), 1995.....	44
Şekil 2.5: Kar Amacı Gütmeyen ve Kar Amaçlı Piyasa Kuruluşları İçin İstihdamda Büyüme Oranları.....	45
Şekil 2.6: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Faaliyet Alanlarına Göre İstihdam Dağılımı (İngiltere).....	49
Şekil 2.7: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(İngiltere), 1990 ve 1995.....	50
Şekil 2.8: 2010-2019 İşgücü Büyüme Verileri(İngiltere).....	53
Şekil 2.9: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Fransa), 1995 ve 2005/06.....	55
Şekil 2.10: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Belçika), 1995 ve 2008.....	59
Şekil 2.11: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Hollanda), 1995.....	62
Şekil 2.12: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(İtalya), 1999.....	67
Şekil 2.13: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(İtalya), 201.....	68
Şekil 2.14: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(İspanya), 1995.....	71
Şekil 2.15: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Portekiz), 2006.....	75
Şekil 2.16: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Avusturya), 1995.....	79
Şekil 2.17: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(İsviçre), 2005.....	83
Şekil 2.18: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Çek Cumhuriyeti), 1995.....	86

Şekil 2.19: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Çek Cumhuriyeti), 2009.....	87
Şekil 2.20: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Slovakya), 1996.....	92
Şekil 2.21: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Finlandiya), 1996.....	97
Şekil 2.22: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(İsveç), 1992.....	101
Şekil 2.23: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Norveç), 1997.....	105
Şekil 2.24: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Danimarka), 2003....	111
Şekil 2.25: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Yeni Zelanda), 2004.....	116
Şekil 2.26: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(Yeni Zelanda), 2018.....	118
Şekil 2.27: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları(İsrail), 1995 ve 2004.....	121
Şekil 2.28: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Güncel Gelir Kaynakları(İsrail), 2019.....	124
Şekil 3.1. Piyasa Dışı Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Gruplandırılması.....	128
Şekil 3.2. Ülkelerdeki HHKOK'ın Ortalama Brüt Katma Değeri.....	145
Şekil 3.3. Ülkelerin Dünya Bağışçılık Endeksi Puan Ortalamaları.....	146
Şekil 3.4: 2008-2018 yılları arasında seçilmiş OECD ülkelerinde dolar bazında kişi başına düşen GSYİH.....	148
Şekil 3.5: 2008-2018 yılları arasında seçilmiş OECD ülkelerinde kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki payı.....	149
Şekil 3.6: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Ekonomik Büyümedeki Rolü.....	158

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
Bkz.:	Bakınız
BM:	Birleşmiş Milletler
CAF:	Charities Aid Foundation/Hayır Kuruluşları Yardım Vakfı
GMM:	Generalized Method of Moments/Genelleştirilmiş Momentler Metodu
GSMH:	Gayri Safi Milli Hâsıla
GSYİH:	Gayri Safi Yurt İçi Hâsıla
HHKOK:	Hane Halkına Hizmet Eden Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar
ICNPO:	International Classification of. Non-Profit Organizations/ Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Uluslararası Sınıflandırması
INSEE:	National Institute of Statistics and Economic Studies/ Ulusal İstatistik ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü
ISTAT:	Istituto Nazionale di Statistica/İtalyan Ulusal İstatistik Enstitüsü
JHÜKKP:	Johns Hopkins Üniversitesi Karşılaştırmalı Kar Amacı Gütmeyen Sektör Projesi
NCVO:	National Council for Voluntary Organisations/Ulusal Gönüllü Kuruluşlar Konseyi
OECD:	Organisation For Economic Co-operation and Development /Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü

vb.: Ve benzeri

v.d.: Ve diğlerleri

GİRİŞ

Günümüzde küreselleşme ile birlikte teknolojik, siyasi, ekonomik, kültürel ve hatta çevresel birçok alanda yaşanan hızlı değişimler toplumsal sorunların karmaşık hale gelmesine sebep olmuştur. İklim krizi, hava kirliliği, işsizlik, eşitsizlik, derinleşen yoksulluk, kültürel çatışmalar, son yıllarda yaşanan ve neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 benzeri küresel salgın hastalıklar gezegenimizi yaşanmaz hale getirmiştir. Gelecek nesillere dünyamızı daha yaşanabilir bir halde bırakabilmek adına bu büyük ve karmaşık sorunlarla baş edebilmek için günümüzde devlet dışında aktörlere de ihtiyaç duyulmaktadır. Nitekim 1970’li yılların sonuna doğru refah devletinin gerilemesiyle devreye giren neoliberal politikalar kar amacı gütmeyen kuruluşların bu anlamda önemli görevler üstlenmelerine sebep olmuştur. Ardından 2000’li yıllarla çağımızın vazgeçilmez medya aygıtlarından biri haline gelen İnternet, birçok ülkede sosyal sorunlarda bireylerin farkındalığını artırmıştır. Bu bilinç kar amacı gütmeyen kuruluşlara olan ilgiyi de günden güne tetiklemiştir. Bugün artan nüfusla birlikte karmaşıkleşan toplumsal sorunların çözümünde devletin bürokratik yapısı çoğu zaman yavaş ve yetersiz kaldığı için kar amacı gütmeyen kuruluşların vatandaşlara sunduğu hizmetlerde çok daha etkin, uygun maliyetli ve hızlı olabildiğini söyleyebiliriz. Birçok ülkede yeni ekonomik düzenin aktörlerinden biri haline gelen sektör kuruluşları, son yıllarda teknolojik gelişmelerle birlikte yalnızca kalkınma açısından değil, finansal büyüklükleriyle de dikkat çekmeye başlamıştır. Bu yönde, sektörle ilgili iktisadi araştırmaların pratik sonuçları özellikle sektörün büyümesini etkileyen politik, ekonomik ve sosyal faktörler üzerine yoğunlaşmaktadır. Geleneksel ekonomi teorisi neoklasik yaklaşıma odaklandığı için kar amacı gütmeyen kuruluşların makroekonomik göstergeler açısından ülke ekonomilerine katkılarına çok az dikkat edilmektedir. Devletin/kamu kesiminin ve piyasanın başarısız olduğu ekonomik, sosyal ve çevresel sorunların çözümünde boşlukları dolduran bu kuruluşlar, kar maksimize eden kuruluşlardan belirgin bir şekilde ayrılarak kamu ihtiyaçlarına hizmet etmektedirler. Aslında bu kuruluşlar da faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için kar amacı gütmeseler dahi mal ve hizmet alımları yaparlar, çalışanlarına maaş ve tazminat öderler, işletme fazlası yaratırlar ve nihayetinde devlete vergi öderler. Kısacası içinde

bulundukları toplum için sosyal değerle birlikte ekonomik değer de yaratırlar. Nitekim sektörün gelişmiş ülkelerde işgücü piyasasındaki konumuna baktığımızda birçok anahtar sektörü geride bıraktığını görüyoruz. Örneğin; Kanada’da sektörle ilgili uydu hesabından elde edilen verilere göre, 2006 yılında gönüllü işgücünün ekonomik büyümeye katkısının tarım sektörü ve motorlu araç üretimi endüstrisine göre daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Statistics Canada, 2007). 2014 yılı verilerine dayanarak 28 Avrupa Birliği üyesi ülke ve Norveç’i de kapsayan başka bir araştırmaya göre, bu ülkelerdeki üçüncü sektör kuruluşları 29 milyonu aşkın çalışanı (profesyonel ve gönüllü) ile Avrupalı işgücünün %13’ünden fazlasını oluşturmaktadır (Salamon ve Sokolowski, 2018: 54). Yine başka bir örnekte; 2016 yılı verilerine göre, ABD’de perakende ticaret, konaklama ve gıda hizmetleri sektöründen sonra, kar amacı gütmeyen kuruluşlar 12 milyonu aşkın çalışan nüfusuyla imalat sektörüne eşdeğer bir şekilde ülkedeki üçüncü büyük işgücünü oluşturmaktadır (Salamon ve Newhouse, 2019: 5). Tüm bu göstergelere rağmen sektöre dair ampirik çalışmalar ağırlıklı olarak sektörün ekonomiye katkısını ölçümlemek yerine, sektörün büyüme potansiyelini analiz etmeye odaklanmayı tercih etmektedir. Kısmen sektörün ülke ekonomilerindeki ağırlığı istatistiksel olarak tespit edilebilmekte ancak sektörün ekonomik büyüme gibi makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisi literatürde pek ele alınmamaktadır.

Yukarıda ülkelerden örnekler verilen çalışmalar gibi ikinci bölümde ayrıntılı olarak üzerinde duralacak olan sınırlı ampirik araştırmalar ise sektörün gayri safi yurt içi hâsıla içindeki payını veya istihdama katkı oranını dikkate almasına rağmen sektörün ülke ekonomilerini ne derecede ve ne yönde etkilediği hususunda ekonometrik bir analiz içermemektedir. Örneğin; 1990’lı yıllarla birlikte John Hopkins Üniversitesi öncülüğünde sektörün temel makroekonomik göstergeler üzerinden ulusal ekonomilere katkısı tartışılmaya ve ülkeler arası karşılaştırılmalı analizler yapılmaya başlanmıştır. Şimdiye kadar ortaya konan araştırmalarda sektörün ülkelerdeki finansal büyüklüklerine baktığımızda, bu kuruluşların birçok gelişmiş ülkede ekonomik bir gücü temsil ettiği açıktır. Bu çalışmalar oldukça kapsamlı ülke analizleri içeriyor olmasına rağmen kendi içerisinde de birtakım kısıtlar barındırmaktadır. Nitekim birçok çalışmada sektöre dair ülkeler arası ekonomik veriler karşılaştırılırken farklı yıllar ele alınmaktadır.

Neticede, kar amacı gütmeyen sektörün ekonomik büyüme gibi makroekonomik göstergelere ekonometrik açıdan “ne kadar” katkıda bulunduğunu açıklayan bir literatür eksikliği mevcuttur. Bunun temel sebeplerinden biri de sektörün potansiyel ekonomik gücünün düzenli ve sistematik bir şekilde ölçümlenebilmesinin kolay olmamasıdır. Gelecekte sektöre dair en kapsamlı veri setinin oluşturulması ülkelerin uydu hesaplarının tamamlanması ile mümkün olacaktır. Bu yönde Belçika, Norveç, İsveç, Kanada, Yeni Zelanda, Portekiz, İtalya vb. sayıları 10’u aşkın birçok ülke yakın tarihte kar amacı gütmeyen sektöre dair uydu hesaplarını oluşturan sayılı ülkelerdir. Ancak bu ülkelerin verileri bile araştırmacılara henüz kapsamlı ve düzenli bir veri seti sağlayamamaktadır. Öte yandan, ülkelerin *Ulusal Hesaplar Sistemleri*’nde sektörün bir alt kümesi olarak “Hane Halkına Hizmet Eden Kâr Amacı Olmayan Kuruluşlar” (HHKOK) ya da “Özel Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar” şeklinde tanımlanan yapılar sektör hakkında tüm bilgileri içermese de genel bir bakış açısı ve düzenli bir veri seti sağlamaktadır. Nitekim literatürde alana dair yapılan ampirik çalışmaların ve hatta ülke analiz raporlarının çoğunluğu bu kuruluşlar üzerine dayanmaktadır. Bu yüzden, bu çalışmada düzenli bir zaman serisi oluşturabilmek için ülkelerin ulusal hesaplarından sektöre dair oluşturulan veri seti kullanılması amaçlanmıştır. Ayrıca *Ulusal Hesaplar Sistemi*’nin ölçümlerinde göz ardı edilen, kar amacı gütmeyen sektörün bel kemiği olan gönüllü çalışmalar araştırmanın temsil gücünü artırabilmek için analiz kapsamına alınmıştır. Bu yönde, sektör kuruluşlarının görünmeyen ekonomik gücü olan gönüllü katılımı ve aynı katkıları da dikkate almak amacıyla her yıl Charities Aid Foundation (CAF) tarafından yayınlanan, “Dünya Bağışçılık Endeksi” verileri araştırma modeline dahil edilmiştir. Ayrıca ülkelerdeki sosyal politika anlayışı sektörün ekonomik değerini açıklamakta yol gösterici olabilmektedir. Bundan dolayı, modelin kurulmasında bu çalışmaya konu olan temel hipotezin yanı sıra, araştırmanın türev hipotezi de oluşmuştur. Şöyle ki; analiz kapsamında kamu sosyal harcamalarının kar amacı gütmeyen sektörün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini farklılaştırıp farklılaştırmadığına da bakılmıştır.

Tüm bu bilgiler ışığında, konuyla ilgili yapılan kuramsal ve ampirik çalışmaların kısıtlı olması yeni çalışmalara gereksinim duyulduğunu göstermektedir. Bu tezin temel hedefi de bu boşluğu doldurmaya çalışmaktır. Literatürdeki mevcut durum da göz önünde bulundurularak kar amacı gütmeyen kuruluşların ekonomik

büyümeye etkisinin, ülkelerin ulusal hesaplarından ve uluslararası raporlardan oluşturulan veri seti ve makroekonomik göstergeler de dikkate alınarak dinamik panel veri analiz teknikleriyle araştırılmasına karar verilmiştir. Araştırma sonucunda, sektörün ülke ekonomilerine etkisi tespit edilerek sektör kuruluşlarının finansal sürdürülebilirliklerini geliştirmesine yönelik kamu kurumlarına da politika önerilerinde bulunulmuştur. Çünkü sektörün ekonomi için önemini özellikle kamu kesimi tarafından anlaşılır kılmak bu çalışmanın hedeflerinden biridir.

Bu amaçlar doğrultusunda çalışmanın birinci bölümünde; kar amacı gütmeyen sektörün tanımını, özelliklerini, sınıflandırılmasını, ekonomideki yerini ve önemini açıklayan temel yaklaşımlar ele alınarak özellikle sektöre dair ortaya çıkan ekonomi teorilerine dikkat çekilmiştir. İkinci bölümünde; araştırma kapsamına alınan 18 OECD ülkesi ABD, Batı Avrupa, Orta Avrupa, İskandinav ülkeleri ve diğer ülkeler olmak üzere 5 gruba ayrılarak kar amacı gütmeyen sektörün 1990'lı yıllardan günümüze kadar ülke ekonomilerine katkılarını inceleyen çalışmalara detaylıca yer verilmiş, sektörün her ülkedeki finansal yapısı ve büyüklüğü ayrı ayrı ele alınmıştır. Bu bölümde Türkiye örneğine yer verilmemesinin sebebi; ülkemizde kar amacı gütmeyen sektör kuruluşlarının temel göstergeleri 2007 yılından bu yana kurumsal sektör hesaplarında "hane halkı" sektörü ile birleşik şekilde hesaplandığı için sektöre dair veriler kullanıma uygun değildir. Hâlbuki vakıf şeklindeki organizasyon türü Osmanlı döneminden bu yana toplumsal ve ekonomik hayatta önemli bir yer edinmiştir. Nitekim 17., 18. ve 19. yüzyıllarda Osmanlı ekonomisini incelediğimizde, vakıfların payının oldukça yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bu pay sırasıyla; 17. yüzyılda yaklaşık olarak %16, 18. yüzyılda %27 ve 19. yüzyılda ise yaklaşık olarak %15,8 olarak karşımıza çıkmaktadır (Öztürk, 2005: 19). Ancak günümüz Türkiye'sinde, kar amacı gütmeyen kuruluşlar kurumsallaşmada ve sektöre dair ekonomik veriye ulaşmada hem toplumda hem de kamu kesiminde yeterli bir farkındalığa sahip değildir. Dolayısıyla, çalışmaya Türkiye verisi eklenemediği için bu bölümde yalnızca araştırma kapsamına alınan ülkelere yer verilmiştir. Diğer yandan, sonuçlar Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler açısından da büyük önem arz etmektedir çünkü bu çalışmayla Türkiye verilerinin ölçüm sistemine güncellenmiş, daha kapsamlı ve ayrı olarak dahil edilmesi konusunda politika uygulayıcılarının dikkati çekilecektir.

Çalışmanın üçüncü bölümü olan ampirik analiz kısmında ise; öncelikle araştırma konusuyla ilgili yapılan kısıtlı çalışmalardan bahsedilerek literatür taramasına yer verilmiştir. Ayrıca araştırmanın amacı, kapsamı, önemi, kısıtları, kullanılan ekonometrik metodoloji ve veri setinin özellikleri detaylıca belirtilmiştir. Son aşamada ise araştırma kapsamında kar amacı gütmeyen sektörün ekonomik büyümenin daha anlamlı dinamiklerinden biri olan kişi başına düşen gayri safi yurt içi hâsıla göstergesi üzerindeki etkisine dair elde edilen sonuçlara yer verilmiştir.

Son olarak yeniden tekrarlamak gerekirse, kar amacı gütmeyen sektörün ekonomiye katkısı üzerine yapılan hem kuramsal hem de ampirik çalışmaların kısıtlı olması bu alanda yeni çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu tezin amacı da bu yokluğu doldurmaya çalışmaktır. Hem bu çalışmanın konusu hem de uygulanacak ekonometrik model ile literatürde yenilikçi bir yaklaşım benimsenecek olması bu alanda önemli bir başlangıç yapılmasını ve özgün bir çalışma ortaya çıkmasını sağlayacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAR AMACI GÜTMİYEN SEKTÖRE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Sektörle İlgili Kavramlara Genel Bir Bakış

Küreselleşme ile birlikte gittikçe artan neoliberal politikalar günümüzde kar amacı gütmeyen kuruluşları, kamu kurumları ve özel sektör kuruluşları ile birlikte ekonominin, politikanın ve sosyal yaşamın ayrılmaz bir parçası haline getirmiştir. Nitekim sektörün kavramsal tarihçesine baktığımızda yalnızca iktisadi düşüncede değil, politik ve sosyal alandaki tarihsel kökenleriyle birçok disiplin altında geniş bir tanımlama listesine sahip olduğunu görüyoruz. Bu geniş tanımlama listesiyle birlikte sektörün var olduğu her toplumda tarihsel bir dönüşüm geçirmesi de sektör kuruluşlarına dinamik bir yapı sağlamıştır. Bu doğrultuda, sektörü doğru tanımlayabilmek için kavrama dair literatürde sıkça kullanılan farklı terimleri kategorize etmek yararlı olacaktır. Tablo 1.1’de görüldüğü üzere, kavram kendine has özellikleri olan birtakım teknik terimlerle ifade edilebilmektedir.

Tablo 1.1: Sektöre Dair Kullanılan Terimler

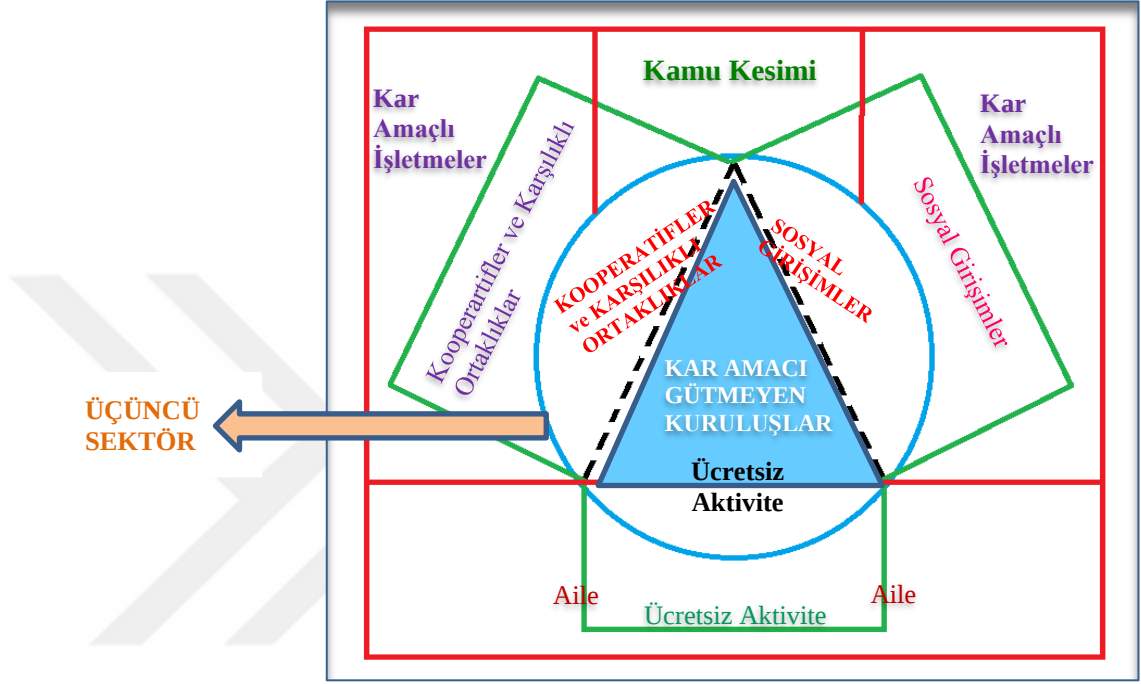
Terim	Vurgu
Kar amacı gütmeyen*	Kazanç elde etmek için var olmadıkları gerçeği
Sivil Toplum	Kamu sektörü ve piyasanın dışında kalarak topluma hizmet etme
Gönüllü	Maddi bir beklenti olmaksızın toplum yararına hizmet verme
Hayırsever	Bireysel bağışlarla bireysel ihtiyaç sahiplerine yardım etme
Filantropik	Kurumsallaşmış bilinçli bağışçılık
Bağımsız*	Vatandaşların siyasal ve sosyal yaşama katılımında kamu kesimi ve özel sektörden bağımsız olarak çalışma
Vergiden Muaf*	Vergi yasaları yoluyla tanımlama

Not. *Bu kısımlar Salamon, 1996: 10’dan derlenmiştir.

Örneğin; en yaygın kullanımlardan biri olan “kar amacı gütmeyen” terimi bu kuruluşların herhangi bir kazanç elde etme amacıyla olmadan topluma hizmet etmek için var olduklarını vurgulamaktadır. “Sivil toplum” terimi ise bu kuruluşların tamamen kamu sektörü ve piyasanın dışında kalarak toplumsal sorunlara çözüm üretme görevini üstlendiklerini ifade etmektedir. Bir diğer terim “gönüllü kuruluşlar”, sektörün yalnızca gönüllülük esasıyla faaliyet gösterdiğini ima etmektedir. “Hayırsever” terimi kullanıldığında ise bu kuruluşların bireysel bağışlar yoluyla ihtiyaç sahiplerine doğrudan ve anlık yardım ettiğini anlıyoruz. “Filantropik” tanımı ise 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkarak sektöre hayırseverlik terimine göre daha modern anlamda kurumsallaşmış bilinçli bağışçılık ilkesini benimsetmiştir. Günümüzde filantropik kuruluşlar anlık bağışlardan öte sürdürülebilir bir bağış sistemi kurarak bağışçının da çözümün bir parçası olmasına fırsat vermektedir. “Bağımsız” kuruluşlar ifadesinde ise kavram kamu ve özel sektör kuruluşlarına bağımlı olmadan, vatandaşların sosyal ve politik yaşama katılması için çalışan bir sektör olarak vurgulanmaktadır. Son olarak “vergiden muaf” kuruluşlar ise iktisat ve hukuk literatüründe kullanılan en teknik isimlendirmelerden biridir. Tanım toplum yararına çalışan kuruluşların birtakım vergi yükümlülüklerinden muaf olma durumu olarak açıklanabilir. Özellikle ABD’de, iç gelir kanunu 501 (c) (3) bölümü uyarınca kar amacı gütmeyen kuruluşlar aynı zamanda “federal gelir vergisinden muaf kuruluşlar” olarak da tanımlanmaktadır (Salamon ve Newhouse, 2019: 1).

1970’li yıllarda, kapitalist sistemin ilk önce gelişmiş ülkelerde giderek küresel nitelik kazandığı bir dönemde, yukarıdaki listeye ek olarak daha kapsayıcı bir ifade olan “üçüncü sektör” kavramı birtakım araştırmalarda ilk defa ortaya atılmıştır (Etzioni, 1973; Levitt, 1973). Üstelik ilerleyen yıllarda, yani 1980 ve 90’lı yıllarda, küreselleşme sürecinin derinleştirdiği ekonomik, çevresel ve sosyal sorunların çözümünde devlet aygıtlarının yetersiz kaldığı durumlarda bu küresel sorunların çözümü için yeni bir sektöre ihtiyaç duyulduğu daha çok hissedilmeye başlamıştır. İşte bu alan artık özellikle politik araştırmalarda üçüncü sektör olarak tanımlanmaya başlıyor (Scholte ve Keyman, 2005: 16). Ancak bu yeni terim sektörü çok boyutlu ele aldığından Tablo 1.1’deki ifadelerin alanlarını oldukça genişletmektedir. Örneğin; Salamon ve Sokolowski (2014), sektör hakkında bir fikir birliği oluşturabilmek amacıyla aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere, Avrupa ülkelerindeki üçüncü sektör

kuruluşlarının potansiyel kurumsal bileşenlerinden modüler bir içerik oluşturmuşlardır.

Şekil 1.1: Avrupa’da Üçüncü Sektörün Kavramsallaştırılması

Kaynak: Salamon ve Sokolowski, 2014: 17’den derlenmiştir.

Şekil 1.1’de görüldüğü üzere, dairesel çizgi üçüncü sektörün sınırını, ortadaki üçgen ise kar amacı gütmeyen sektörü temsil etmektedir. Kar amacı gütmeyen kuruluşları bazı kooperatiflerden, karşılıklı ortaklıklardan, sosyal girişimlerden ve ücretsiz faaliyetlerden ayıran noktalı çizgi yine aynı şekilde bazı kooperatiflerin, karşılıklı ortaklıkların, sosyal girişimlerin ve bazı gönüllü çalışmaların kar amacı gütmeyen sektör içinde gerçekleştiğini yansıtmaktadır (Salamon ve Sokolowski, 2014: 17). Bu geniş tanımlamaya rağmen üçüncü sektör kavramı çoğu zaman kar amacı gütmeyen sektör olarak ifade edilebilmektedir. Çünkü bu kavramsallaştırma çalışmasının uygulamada aynı karşılığı verip vermediği, her topluma uyum sağlayıp sağlamadığı tartışma konusudur. Ülkelerdeki mevcut tarihsel, kurumsal, yasal ve sosyal yapı farklılıkları nedeniyle kavramı doğru tasvir etmek ve bu konuda bir fikir birliğine varmak kolay değildir. Bu nedenle, sınırları daha belirgin ve üçüncü sektörün

merkezinde yer alan kar amacı gütmeyen kuruluşlar, mevcut uluslararası söylemde de evrensel olarak tanınan bir terim haline gelmiştir (Casey, 2016a: 4). Nitekim özellikle ABD’de kar amacı gütmeyen ifadesi kullanılırken (Anheier ve Seibel, 1990: 7), İngiltere’de ise kar amacı gütmeyen sektör ile birlikte gönüllü sektör terimi oldukça yaygındır. Diğer Avrupa ülkelerine baktığımızda, kar amacı gütmeyen sektör terminolojisinden üçüncü sektör ve sosyal ekonomi (Fransa, Belçika) terimlerine kadar genişleyen çeşitli tanımlamalar mevcuttur.

Uzun yıllardır farklı disiplinler altında ve birbirlerine yerine kullanılan bu terimlerin söyleminde bir fikir birliğine varmadan, ampirik çalışmalara üçüncü sektör kavramı ile çok boyutluluk katmak kavramı daha da muğlak hale getirebiliyor. Bu açıdan baktığımızda sektör hakkında sayısal bilgi toplayabilmek de olanaksız hale gelmektedir. Dolayısıyla, bu durum sektörün iktisadi alanda farkındalığını ciddi bir şekilde geciktirebilmektedir. İktisat sosyal olmakla birlikte teknik bir bilim dalıdır. Bu nedenle, iktisadi araştırmalarda sistematik bir şekilde toplanan veriye ihtiyaç vardır. İktisat bilimi terminolojisinde sektöre ilişkin en yaygın kullanılan ve sektöre ait bu veriyi bize sınırlı da olsa sağlayan kavram ise kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. Dolayısıyla, bu çalışmada kar amacı gütmeyen sektör ifadesi kullanılmıştır. Tanımlamalara geçmeden önce, kavramın ekonomiden politikaya, sosyolojiden antropolojiye kadar birçok disiplin altında geniş bir tanımlama listesine sahip olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bundan sonraki aşamada, kar amacı gütmeyen sektörün iktisat literatüründe yani ekonomik bir terim olarak anlamı ve özellikleri nedir sorusunun cevabı aranacaktır.

1.1.1. Tanımlar

Sektöre dair öncü araştırmacılardan biri olan Weisbrod, sektör kuruluşlarının temel niteliğini ürettikleri herhangi bir karı sahiplerine ya da kuruluşla ilişkili herhangi birine yasal olarak ödeyememeleri olarak açıklamaktadır (Weisbrod, 1988: 1). Benzer bir tanımlamayı, “dağıtım kısıtlaması” terimi ile karakterize eden Hansmann, kar amacı gütmeyen kuruluşların kar edebileceklerini fakat bu karın tümünü kuruluşun sağladığı hizmetlerin daha fazla üretimini finanse etmek için koruması gerektiğini vurgular (Hansmann, 1980: 838). Bu kısmi tanımlama listesi bile geniş bir sosyal

kuruluş ve faaliyet alanı yelpazesine sahiptir. Örneğin; kar amacı gütmeyen kuruluşların çalışma alanları, *Ulusal Hesap Sistemleri*'nde de kullanılmak üzere, bu kuruluşların temel ve alt faaliyet alanları hakkında Birleşmiş Milletler'in (BM) Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlar El Kitabı'nda önerilen bir uluslararası sınıflandırma sistemi olan ICNPO'ya göre, aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, kültür, sanat, eğitim, sağlık, dini vb. ana faaliyet kategorilerine ayrılır (Salamon ve Anheier, 1992: 283; United Nations, 2003). Bu sınıflandırma sektör kuruluşlarının iktisadi faaliyet alanlarına göre yapıldığından sektöre yönelik veri temelli çalışmaların ortaya çıkmasını da kolaylaştırmıştır. Nitekim ikinci bölümde sıkça üzerinde durulan sektöre dair ülkelerdeki finansal araştırmalarda da bu sınıflandırma kullanılmıştır.

Tablo 1.2: Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Ana Faaliyet Gruplarının Uluslararası Sınıflandırması (ICNPO)

Kod	Faaliyet Grubu	Kod	Faaliyet Grubu
1	Kültür ve eğlence	7	Hukuk, savunuculuk ve politika
2	Eğitim ve araştırma	8	Hayırsever aracılığı ve gönüllülük teşviki
3	Sağlık	9	Uluslararası
4	Sosyal Hizmetler	10	Dini kurum ve oluşumlar
5	Çevre	11	İş dünyası ve profesyonel oluşumlar, birlikler
6	Kalkınma ve barınma	12	Diğer

Kaynak: United Nations, 2003: 31'den derlenmiştir.

1.1.2. Özellikler

Yukarıdaki faaliyetler kapsamında dernekler, neredeyse tüm ülkelerde niceliksel olarak en yaygın olan kuruluş türlerinden biridir. Benzer şekilde, bu listeyi vakıflar, federasyonlar, konfederasyonlar, sendikalar, odalar, birlikler, eğitim kurumları ve kulüplere kadar uzatabiliriz. Bu çeşitliliğe rağmen bu yapıların ortak birtakım özellikleri vardır:

- ✓ Örgütlüdürler, yani kurumsallaşmış bir varlığa ve yapıya sahiptirler.
- ✓ Özel kuruluşlardır çünkü devletten ayrılırlar.
- ✓ Kar payı dağıtımı yapmazlar, yani hissedarlarına ya da yöneticilerine kar sağlamazlar.
- ✓ Kendi kendine yönetilirler, yani temel olarak kendi işlerinin kontrolünde bağımsızdırlar.
- ✓ Gönüllülük esastırlar yani onlara üyelik yasal olarak gerekli değildir. Belirli düzeyde para veya zaman olarak gönüllü katkı çekerler (Salamon, Anheier ve Associates, 1999a: 3-4).

Literatürde *yapısal- operasyonel* tanım olarak ifade edilen bu yaklaşımda ele alınan anahtar özelliklerin çoğu, *Ulusal Hesaplar Sistemi*'nin (SNA) tanımının ortak noktaları olan “örgütlü” ve yukarıda Weisbrod (1988) ve Hansmann'ın (1980) çalışmalarından da örnek verilen “kar amacı gütmeyen dağıtım” kriterleri ile uyum sağlamaktadır (United Nations, 2003: 16). Üstelik bu ekonomik kriterler kavramı net bir şekilde kamu sektörü ve özel sektör kuruluşlarından ayırmamızı sağlar. Bu yönde, BM tarafından *Ulusal Hesaplar Sistemi* içinde yer alması için sektörü ifade etmekte kullanılan özellikleri aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

- ✓ Kar amacı gütmeyen ve kar amacı gütmeyen dağıtım yapan
- ✓ Kurumsal olarak hükümetten bağımsız
- ✓ Üyeliğin, aynı veya nakdi katkının yasal olarak “zorunlu olmadığı”
- ✓ Kendi kendini yöneten (United Nations, 2002: 14, Salamon, Sokolowski, Haddock ve Associates, 2017: 24).

Görüldüğü üzere, tanım *yapısal-organizasyonel* tanımla iyi bir uzlaşma sağlamakla beraber, üçüncü maddedeki “gönüllü” kriterine “zorunlu olmayan” terimi ile vurgu yapmaktadır (United Nations, 2002: 14-19). OECD (2003) de aynı özelliklere vurgu yaparak sektörü; “mal ve hizmet üretmek amacıyla kurulan ancak onları kuran, kontrol eden veya finanse eden birimler için gelir, kâr ya da diğer finansal

kazanç kaynağı yaratılmasına izin vermeyen yasal veya sosyal kuruluşlar” olarak tanımlar. Dünya Bankası ise kavrama yapısal bir açıklama getirmek yerine sektörün amaçlarına sosyal açıdan yaklaşır. Temel sosyal hizmetler sağlamak, toplumun gelişimini üstlenmek, bu yönde yoksulların sorunlarını gidermek, çıkarlarını korumak, çevreyi korumak vb. değer temelli işler için faaliyetler gösteren özel kuruluşlar olarak ifade ettiği kar amacı gütmeyen sektörün varlığını “tamamen veya kısmen hayırsever bağışlara ve gönüllülük ilkesine” bağlar (Malena, 1995: 16).

Hem araştırmacıların hem de uluslararası organizasyonların tanımlarının ortak çıkarımları olduğu gibi birbirinden farklı noktalara değindiği alanlar da mevcuttur. Nitekim bu bölümün başında çokça bahsedildiği gibi kavram hakkında hiçbir disiplin altında bir uzlaşma mevcut değildir. Gün geçtikçe yaşanan ekonomik, politik, sosyal ve hatta yasal dönüşümler sektörün her toplum yapısında farklı evrimleşmesine sebep olmaktadır. Uygulamada yaşanan bu farklılıklar, elbette kendini bilimsel araştırmalarda da gösteriyor. Zaten bu çalışmanın amacı da kavrama dair ortak bir tanım ortaya çıkarmak yerine, bu farklılıklara rağmen araştırma kapsamında ele alınan ülkelerde sektörün yarattığı ekonomik değer üzerinden geçerli sayılabilecek ortak bir çıkarım elde etmektir. Yine de sektörün diğer ekonomik birimlere göre ayırt edici tanımına yoğunlaşmak gerekirse, *yapısal-organizasyonel* yaklaşımla da oldukça uyum sağlayan aşağıdaki özelliklere dikkat çekilebilir. Özetle bu kuruluşların;

- ✓ Farklı bir üretim fonksiyonu vardır: Kar amacı güden işletmelerin aksine temel misyonlarının kar elde etmek veya kar payı dağıtmak olmaması.
- ✓ Kamusal mallar üretim niteliği vardır: Kar amacı güden işletmeler pazarlanabilir özel mal ve hizmetler üretirken, kar amacı gütmeyen kuruluşlar toplum yararına fayda sağlayan mal ve hizmetler üretirler.
- ✓ Farklı yönetim yapısı vardır: Devlet yönetim yapısı gibi genel seçimler ya da hükümet yapıları yoluyla yönetilmezler. Çoğunlukla üyeleri tarafından yönetilirler. Kendi kaderlerini kendileri çizerler, kısacası bağımsızdırlar.

- ✓ Farklı gelir yapısı vardır: Kar amacı gütmeyen kuruluşlar çeşitli kaynaklardan gelir elde ederler. Özellikle günümüzde gelirlerinin bir kısmını özel hayırsever bağışlar oluşturur.
- ✓ Farklı personel yapısı vardır: Kar amacı gütmeyen kuruluşlarda yalnızca ücretli çalışanlar değil, gönüllü katkı sunan bir emek yapısı da mevcuttur. Hatta bu durum çoğu zaman sektörün ekonomik faaliyetini kayıt dışı hale getirmektedir.
- ✓ Farklı vergi uygulamasına tabidirler: Ülkelerdeki mali mevzuata göre kar amacı gütmeyen kuruluşlar birçok vergiden muaf tutulabilir veya vergiden düşülebilir bağışlar alma hakkına sahip olabilirler.
- ✓ Farklı yasal formlarda faaliyet gösterirler: Ülkelerdeki yasal mevzuata göre farklı yasal formlarda varlık gösterebilirler. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi dernekler, vakıflar, kamu yararına kuruluşlar, kar amacı gütmeyen şirketler, kamu hizmeti kuruluşları bunlara örnek yapılarıdır (Salamon, 2010: 172-174).

1.2. Sektörle İlgili Ekonomi Teorilerine Genel Bir Bakış

Bir önceki bölümde üzerinde durulan tanımlamalara dair kavram karmaşasının temelini sektörün ortaya çıkışını açıklamaya çalışan ekonomi teorilerine bağlayabiliriz. Bunlardan biri Kuzey Amerika yaklaşımıdır; kar amacı gütmeyen kuruluşların işlevini kamu sektörü ve piyasanın refah ihtiyaçlarını karşılamadaki başarısızlığı üzerinden açıklamaya çalışır. Bir diğeri ise Avrupa yaklaşımıdır; sektörü modern demokratik toplumların gelişmesinde aktif rol oynayan üçüncü bir yol olarak ifade etmeye çalışır (Alexander, 2010: 213-214). Aslında, her iki yaklaşım da sektörü piyasa ekonomisi ve kamu sektörü arasındaki sınırdaki tanımlar. Bunun yanı sıra, kar amacı gütmeyen kuruluşlar eski çağlardan bu yana ekonomide rol oynamasına rağmen sektöre dair teoriler 1970’li yıllarda Weisbrod’un kamu malları argümanı (1975) ile tartışılmaya başlanmıştır (Holmen, 2012: 5). Ardından, güvenilirlik teoremi ile Hansmann (1980) ve Weisbrod’a arz yönlü heterojenlik tezi ile önemli katkılarda bulunan James (1987), sektöre dair ekonomi teorilerinin temellerini atmış oldular.

Günümüzde ise sektörün ekonomik kuramsal haritası bu ilk girişimlerle birlikte farklı disiplinlerle iç içe geçerek her geçen gün yeni argümanlar üretmektedir. Bu yönde, Tablo 1.3'te literatürde yer alan başlıca teorik yaklaşımları inceleyebiliriz.

Tablo 1.3: Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Başlıca Ekonomi Teorileri

Teori	Özet	Anahtar Terimler	Hipotezler
Heterojenlik (Kamu malları veya devlet/kamu kesimi başarısızlığı tezi)	Heterojen nüfusa sahip ülkelerde kamu-yarı kamu mal ve hizmetlerin sağlanmasında devletin (kamu kesiminin) başarısız olması kar amacı gütmeyen kuruluşların ortaya çıkmasına neden olur	- Talep heterojenliği - Ortanca seçmen - Kamu sektörü - Yarı kamu malları	Temel Hipotez Kar amacı gütmeyen sektörün büyüklüğü heterojen nüfusun talep derecesine göre değişir. Türev Hipotezler *Heterojen nüfus ne kadar fazlaysa, kar amacı gütmeyen sektörün finansmanında özel hayırsever bağışlara ihtiyaç da o kadar olur. *Kamu sosyal harcamaları ne kadar büyük olursa, kar amacı gütmeyen sektör de o kadar küçük olur.

Teori	Özet	Anahtar Kelimeler	Hipotezler
Arz Yönlü (Girişimcilik Teorisi)	Kar amacı gütmeyen kuruluşlar, parasal olmayan getirileri en üst düzeye çıkarmak isteyen girişimciler tarafından sunulan ve yaratılan talep heterojenliğinin bir yansımasıdır.	- Sosyal girişimcilik - Parasal olmayan getiri - Talep heterojenliği - Sosyal fayda odaklı ürün birleştirme	Temel Hipotez Dini / ideolojik rekabet arttıkça, kar amacı gütmeyen sektör de büyüme gösterir. Türev Hipotez Dini rekabet ne kadar büyükse, kar amacı gütmeyen sektörün finansmanında özel hayırsever bağışlara ihtiyaç o kadar fazla olur.
Güvenirlilik (Sözleşme ve piyasa başarısızlığı teorisi)	Dağıtım kısıtlaması bilgi asimetrisi koşullarında kar amacı gütmeyen kuruluşları daha güvenilir hale getirir, bu da izlemeyi pahalı ve kar odaklı yapar.	- Dağıtım kısıtlaması - Güvenirlilik - Bilgi asimetrisi	Temel Hipotez Bir toplumdaki kar odaklı işletmelere güven düzeyi ne kadar yüksek olursa, kar amacı gütmeyen sektör o kadar küçük olur. Türev Hipotez Kar odaklı işletmelere güven düzeyi ne kadar düşük olursa, sektör de o ölçüde ücret ve hizmet ödemeleriyle finanse edilir.

Teori	Özet	Anahtar Kelimeler	Hipotezler
Refah Devleti	Sanayileşme çok sayıda kar amacı gütmeyen özel sağlayıcıları dışlayan modern refah devletine yol açar.	Kişi başına düşen gelir	Herhangi bir temel hipotezi bulunmamaktadır. Yine de “kişi başına düşen gelir ne kadar yüksek olursa, kar amacı gütmeyen sektör de o ölçüde küçük olur” şeklinde bir çıkarım yapılabilir.
Karşılıklı Bağımlılık (Gönüllü başarısızlığı veya üçüncü taraf tezi)	(Başlangıçta) daha düşük işlem maliyetleri nedeniyle, kar amacı gütmeyen kuruluşlar kamu yararı malları sağlamada kamu kesiminden önce gelir ancak “gönüllü başarısızlıklar” nedeniyle zaman içinde kamu sektörü ile sinerjik ilişkiler geliştirir.	- Filantropik yetersizlik (kaynak yetersizliği) - Yörecilik - Paternalizm - Amatörlük - Üçüncü taraf teorisi	Temel Hipotez Kamu sosyal harcamaları ne kadar yüksek seviyede olursa, kar amacı gütmeyen sektör de o ölçüde büyük olur. Türev Hipotez Kamu sosyal harcamaları ne kadar büyük olursa, kar amacı gütmeyen sektörün finansmanında kamu sektörü payı da o kadar büyük olur

Teori	Özet	Anahtar Kelimeler	Hipotezler
Paydaş Teorisi (Arz Yönlü)	Satıcı ve tüketici arasındaki bilgi asimetrileri göz önüne alındığında paydaşlar hizmet sunumunu kontrol etmeye karar verirler	- Tüketimde rekabeti olmayan mallar - Asimetrik bilgi - Güven - Asıl temsilci sorunları	Temel Hipotez Bir toplumdaki kar amacı güden firmalara güven azaldıkça ve kamusal talebin heterojenliği arttıkça, paydaş temelli kar amacı gütmeyen sektör kuruluşlarının sayısı da artar.
Sosyal Kökenler (1996)	Kar amacı gütmeyen sektörün büyüklüğü ve yapısı, refah devleti veya demokrasi gibi karmaşık sosyal olguların sınıf ve rejim türleri kümesine "gömülmesinin" bir yansımasıdır	- Karşılaştırmalı tarihsel yaklaşım - Patika bağımlılığı - Devlet-toplum ilişkileri	Temel Hipotez Kamu sosyal harcamalarının seviyesi ile kar amacı gütmeyen sektörün işgücü büyüklüğü arasındaki ilişki ve sektörün finansman modeli, refah rejiminin türüne bağlıdır.

Kaynak: Salamon ve Anheier, 1996: 23; Anheier, 2005: 132-133'ten derlenmiştir.

Tablo 1.3'te görüldüğü üzere, literatür kar amacı gütmeyen kuruluşların ekonomik tanımını formüle etmek için son 50 yıldır sektöre dair temel soruları cevaplamaya çalışmaktadır. Bu sorular “başarısızlık” ve “arz” gibi ekonomideki temel kriterlere odaklanarak cevaplanmaya çalışıldığı gibi, sektörün “çok boyutlu” yapısını ortaya koyabilmek için tarihsel, siyasal ve sosyal faktörlere dayanarak da açıklanmaya

çalışılmıştır. Yukarıda ayrıntılı olarak ele alınan ekonomi teorilerinin arasındaki ilişki Şekil 1.2’deki gibi sınıflandırılabilir.

Şekil 1.2: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Ekonomi Teorilerinin Sınıflandırılması

1.2.1. Başarısızlık Üzerine

Devlet/Kamu Kesimi Başarısızlığı

Kar amacı gütmeyen sektörü ana akım iktisat teorisine dayanarak açıklamaya çalışan Weisbrod (1975), sektörün ekonomik rolünü kamu mallarının sağlanmasında talep farklılıkları ve ortanca seçmen sorunsalı ile ifade etmeye çalışır. Sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi piyasanın üstlenmediği mal ve hizmet alanlarında devlet faktörünün ortaya çıkması kaçınılmazdır. Ancak nüfustaki heterojenlik arttıkça kamu mallarının üretiminde politikalarını ortanca seçmenin taleplerine göre dizayn eden hükümetlerin de yetersiz kaldığı durumlar yaşanabilmektedir. İşte bu noktada, ortanca seçmenden geri kalan heterojen nüfusun taleplerini karşılamada kamu kesiminden bağımsız yeni bir ekonomik aktöre ihtiyaç duyulmaktadır. Bu sektör de kar amacı gütmeyen kuruluşlardır. Teorinin dikkat çektiği önemli bir husus da; sektörün finansmanını özel hayırsever katkılarla yani gönüllü bağışlarla sağlamasıdır (Anheier, 2005: 123-124). Weisbrod (1975) hipotezinin uluslararası geçerliliği istisnalarda tartışılabilir (Salamon ve Anheier, 1996: 21) teoremi destekleyen ampirik çalışmalar

yaş, eğitim, gelir ve etnik köken gibi demografik çeşitlilik arttıkça kar amacı gütmeyen sektörün büyüklüğünü açıklamaktadır (Kingma,1997; Chang ve Tuckman, 1996).

Piyasa Başarısızlığı

Weisbrod'un teorisi, kamu mallarına yönelik talep heterojenliği ortaya çıktığında devletin yerini bağış amaçlı kar amacı gütmeyen kuruluşların (Amerika Kalp Derneği ve Ulusal Kanseri Topluluğu vb.) almasını açıklamakta yeterli görünüyor. Ancak konu yarı-kamu mallarına gelince, Weisbrod teoremi kamu mallarına yönelik yetersiz talebi karşılayabilmek için kar amacı gütmeyen kuruluşların neden kar amacı güden firmaların yerine ortaya çıktığını açıklamakta zayıf kalmaktadır (Hansmann, 1987: 29). Bu yönde, Hansmann *"The Role of Nonprofit Enterprise"* adlı makalesinde piyasa başarısızlığı, güvenilirlik ya da sözleşme başarısızlığı teorisi olarak da anılan hipotezini bu eksikliği gidermek üzere geliştirmiştir (Hansmann, 1980). Weisbrod'un "kamu malları" hipotezini, eksik rekabet piyasası koşullarında "güvenilir mallar" argümanına çeviren Hansmann, piyasa başarısızlığı fikrini daha da derinleştirerek kar amacı gütmeyen sektörün "dağıtım kısıtlaması" özelliği nedeniyle kar amacı güden firmalara kıyasla daha güvenilir olma avantajına sahip olduğunu savunur (Hansmann, 1980: 872). Çünkü bu kuruluşlar kar odaklı ve düşük kalitede mal ve hizmet sunabilen firmaların yarattığı asimetrik bilgi hatalarını çözerek tüketicilere veya müşterilerine daha güvenli bir deneyim sunabilirler (Hansmann, 1996: 253). Teorinin hipotezi de buradan hareketle, kar odaklı işletmelere güven düzeyi ne kadar düşük olursa, kar amacı gütmeyen sektör de o kadar büyük olur veya tam tersi şeklinde kurulabilir. Her ne kadar Hansmann'ın güvenilirlik tezi, Weisbrod teoreminin yarattığı soru işaretleri üzerinden gelişse de, aslında heterojenlik ya da kamu malları yaklaşımını tamamlayıcı bir özelliğe de sahiptir. Öte yandan, Hansmann'ın hipotezi karşılaştırmalı ülke analizleri içermediği için eleştirilmiş, hatta başka ülke örnekleri ele alındığında kar amacı gütmeyen sektörün, kar amacı güden firmalardan ziyade kamu kesimi ile yarış halinde olduğu vurgulanmıştır (James, 1990: 22).

Gönüllü Sektör Başarısızlığı

Sektör öncelikle tarihsel olarak geleneksel refah devleti tartışmaları içerisinde silik bir şekilde yerini almıştır. Sanayileşme ile birlikte şekillenen yeni toplumsal yapının ortaya çıkardığı yeni ihtiyaçlar, kamu sektörünün genişlemesine sebep olmuştur. Bu teorinin temelinde, sanayileşmenin getirdiği yeni sistem içerisinde sosyal refahın sağlanmasında kamu kesiminin kar amacı gütmeyen kuruluşların yerine geçmesi yatar. Gerçekte refah devleti teorisinin herhangi bir temel hipotezi olmasa da, yine de teorinin kişi başına düşen gelir ile kar amacı gütmeyen sektör arasında negatif bir ilişki kurulabileceğine dair bir çıkarımı bulunmaktadır (Salamon ve Anheier, 1996: 15).

Aslında burada başlıkta kullandığımız “gönüllü sektör başarısızlığı” üzerine ortaya konan asıl güçlü teori “karşılıklı bağımlılık” teorisidir. Devlet/kamu kesimi ve piyasa başarısızlığı üzerine ele alınan kamu malları ve güvenlik teoremlerinin ortak çıkarımı kar amacı gütmeyen sektör ile piyasa ve kamu kesiminin birbiriyle çatışma halinde olduğudur. Weisbrod’un birbiri yerine ikame edilecek sektörler olarak gördüğü kamu ve gönüllü sektörü, Salamon ise modern refah sisteminde birbirini tamamlayıcı sektörler olarak tanımlar (Salamon, 1987: 35-36; Salamon ve Anheier, 1996: 9-10). Salamon, “gönüllü sektör başarısızlığı” veya “üçüncü taraf” teorisi olarak da adlandırdığı “karşılıklı bağımlılık” tezi ile her iki ekonomik aktörün ilişkisini bir ortaklık biçimine çevirir. Sosyal refah hizmetlerinin etkin bir şekilde sağlanabilmesi için devlet/kamu kesimi zayıf kaldığı alanlarda gönüllü sektörün uzman olduğu alanlardan faydalanabilir ya da tam tersi; gönüllü sektör yetersiz kaldığı alanlarda devlet kaynaklarından yararlanabilir. Bu rasyonel işbirliğinin doğal sonucu iki sektör arasında karşılıklı bir bağımlılık ilişkisinin ortaya çıkmasıdır. Örneğin; kar amacı gütmeyen kuruluşların sağladıkları hizmetler gönüllülük eylemi içerisinde gerçekleştiği için sosyal sorumluluk duygusu da doğal olarak gelişir. Bu gönüllülük bilinci de sektöre canlılık ve sürdürülebilirlik sağlar (Anheier, 2005: 130). Böylelikle daha düşük maliyetlerle sahip oldukları gönüllü kadrolarını daha hızlı harekete geçirebilirler. Öte yandan, gönüllü sektörün de toplumsal sorunların çözümünde yetersiz kaldığı alanlar mevcuttur. Salamon (1987) bunları dört kategoride inceliyor:

- ✓ **Filantropik Yetersizlik (Kaynak Yetersizliği):** Gönüllü kuruluşlar modern sanayi toplumunun karmaşıklığında sosyal refah sisteminin etkin bir şekilde sağlanabilmesi için yeterli ve güvenilir kaynaklara sahip olmayabilir. Bunun bir nedeni; toplumsal sorunların en çok ve en şiddetli olduğu yerlerde ihtiyaç sahibi nüfus büyük olduğu için kaynakların sınırlı olmasıdır, diğer bir nedeni de; gönüllü kuruluşların yarı-kamusal mallar üretmesidir. Çünkü bu durumda sağlanan mal ve hizmetlerden bedelsiz yararlanan ihtiyaç sahibi bireylerin “bedavacı” durumuna düşmesi söz konusudur (Salamon, 1987: 39-40; Anheier, 2005: 130).
- ✓ **Filantropik Yörecilik:** Gönüllü kuruluşlar tercih ettikleri belirli kesimlerin sorunlarına odaklanmaya ve yalnızca onlara hizmet etmeye eğilim gösterebilirler. Bu eğilim kaçınılmaz olarak yalnızca yörecilik sorununa değil, kuruluşların kaynaklarını yönetenlerin belirli gruplara iltimas geçmesine kadar gidebilir. Sonuç olarak bu kuruluşlarda sınırlı kaynaklar etkin bir şekilde kullanılamayabilir (Salamon, 1987: 41).
- ✓ **Filantropik Paternalizm:** Karmaşık toplumsal sorunların çözümünde iyi niyetli gönüllü çabalar yetersiz kalabilmekte, profesyonel yaklaşımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca gönüllü faaliyetlere kaynak sağlayan belirli grupların tercihleri doğrultusunda faaliyet gösterebilen bu kuruluşlar toplumun farklı kesimlerinin isteklerini hayata geçirmekte gönülsüz olabilirler. Bu durum demokrasiye aykırı bir sonuç doğurmakla birlikte, ihtiyaç sahipleri bireylerde onların adına harcanan kaynaklar üzerinde söz sahibi olmadıkları için bir bağımlılık ilişkisi yaratabilir (Salamon, 1987: 41).
- ✓ **Filantropik Amatörlük:** Gönüllü kuruluşlar toplumsal sorunlarla başa çıkabilmek için profesyonel ekipler yerine kısıtlı kaynaklar nedeniyle iyi niyetli gönüllü amatörlerle çalışmak zorunda kalabilirler (Salamon, 1987: 42). Bu noktada, çoğu zaman uzmanlık gerektiren karmaşık sosyal sorunların çözümünde bu kuruluşlar “sınırlı” kadrosuyla yetersiz kalabilmektedir.

Kar amacı gütmeyen sektörün sosyal refahın sağlanmasında zayıf kalabileceğini gösteren yukarıdaki dört temel sorun devletin/kamu kesiminin güçlü olduğu alanlarla çözülebilir. Örneğin;

- ✓ Devlet daha düzenli bir kaynak akışı sağlayabilir.
- ✓ Demokratik bir süreçle öncelikleri belirleyebilir.
- ✓ Filantropik faaliyetlere erişimi bir ayrıcalık değil, bir hak haline getirerek paternalizmi ortadan kaldırabilir.
- ✓ Birtakım kriterler ve kalite standartları belirleyerek sektörün hizmet kalitesini artırabilir (Anheier, 2005: 131).

Sonuç olarak, Salamon'ın “gönüllü sektör başarısızlığı” veya “üçüncü taraf” teorisi olarak da adlandırılan “karşılıklı bağımlılık” tezi, sektörün kamu kesimi ile olan ilişkisine yeni bir bakış açısı getirerek yukarıda başarısızlık üzerine bahsedilen (piyasa ve kamu kesimi) diğer teorilerden keskin bir şekilde ayrılır. Teori gönüllü ve kamu sektörünü rekabet tartışmalarından çıkartarak modern refah sisteminin sağlanması için birbirinin zayıf ve güçlü yönlerini tamamlayan, birbiriyle uyum içerisinde çalışan bir ortaklık ilişkisi bağlamında açıklamaktadır.

1.2.2. Arz Yönlü

Girişimcilik Teorisi

Girişimcilik yaklaşımlarının iktisat literatüründe uzun bir geçmişi vardır. En sık başvurulan Schumpeter'in tanımıyla kavramı özetlersek girişimcilik; sürdürülebilir kapitalist sistemin kilit unsurlarından biri olan yenilikçi faaliyetlerle yeni bir iktisadi yapının ortaya çıkmasına yol açan yaratıcı bir yıkım sürecidir (Schumpeter, 1954: 104). Bu yenilikçi yaklaşımı kar amacı gütmeyen sektör içerisinde tanımlayarak hem girişimciliği kar odağından hem de kar amacı gütmeyen kuruluşlarla ilgili teorileri talep odağından çıkaran Young, sektörü ifade edebilmek için asıl odak noktasını “girişimcinin özelliklerine”, yani arz tarafına çevirmiştir. Kar amacı gütmeyen girişimciliğin şekillenmesinde öncü bir rol oynayan bu yeni teori, sektörün iktisadi

kökenleri hakkında arz yönlü yeni teorilerin de ortaya çıkmasını sağlamıştır (Young, 1983). Nitekim Weisbrod'un ve Hansmann'ın teoremleri yalnızca piyasa ve devletin yetersiz kaldığı kamusal talebin heterojenliğine dikkat çekerken, James (1987) kar amacı gütmeyen kuruluşları kamu ve yarı-kamusal mal ve hizmetlerin sağlanmasında talep heterojenliğinin bir yansıması olarak görmektedir ve arz yönlü teorisi ile sektörün ekonomik davranışlarını girişimcilik yaklaşımı ile açıklamaya çalışmaktadır. Bu yönde, James (1987) kar amacı gütmeyen kuruluşları dini veya bir ideolojiye dayalı kuruluşlar olarak ele alır. Bu kuruluşların kurulabilmesi için ise farklı dini ve ideolojik talepleri karşılamak amacıyla üye ve taraftar sayısını artırmak gibi parasal olmayan getirileri en üst düzeye çıkarmak isteyen girişimcilere ihtiyaç olduğunu vurgular. Çünkü bu girişimcilerin motivasyonları kuruluşların var oluşunda, gelişiminde ve yarattıkları sosyal değerde önemli bir rol oynamaktadır (Anheier, 2005: 127).

Paydaş Teorisi

Ben-Ner ve Van Hoomissen (1991), Weisbrod (1975) ve Hansmann (1980) tezlerini kabul etmekle beraber her iki teoriyi de sentezleyerek genişletmişlerdir. Yazarlar, bu teorilerin kar amacı gütmeyen sektörün oluşumunu tam olarak açıklamadığını, sektörün oluşumunda örgütsel ekonominin kritik bir rol oynadığına dikkat çekerler. Piyasa ekonomilerinde tüketici ve üretici davranışlarına odaklanıldığı gibi, yazarlar da piyasa veya devlet/kamu kesimi başarısızlığı teorilerinin geçerli olduğu durumlarda toplumda ortaya çıkan farklı talepler ile kar amacı gütmeyen kuruluşların sağladığı tedarik koşulları arasındaki adımları paydaş teorisi ile açıklamaya çalışırlar ve tartışmaya Hansmann'ın güvenilirlik argümanı ile başlarlar. Tam rekabet piyasasında hem tüketici hem de üretici arasındaki ilişki fayda maksimizasyonuna dayanır. Tüketici alacağı mal veya hizmetin kalitesi ve fiyatı hakkında tam bilgiye sahipken, firmalar da tüketici tercihlerini bilirler. Bu nedenle, her iki taraf da bu alışverişi en verimli şekilde tamamlayabilir. Ancak piyasa başarısızlığı durumunda tüketicilerin bilgi asimetrisi koşulları altında firmalar tarafından mağdur edilmesi söz konusudur. Kar dağıtımının yasaklanması nedeniyle herhangi bir parasal getiri amacı gütmeyen sektör kuruluşları ise bu sorunu çözebilirler. Çünkü paydaşları olan bağışçılarından ve sponsorlarından elde ettikleri gelirleri bir diğer paydaşları olan tüketicilerine sundukları mal ve hizmetlerin kalitesini

artırmak için kullanabilirler (Ben Ner, Van Hoomissen, 1991: 520; Anheier, 2005: 129).

Benzer şekilde, teori Weisbrod'un kamu malları ve heterojenlik teziyle de ilişkilendirilmiştir. Ben-Ner ve Van Hoomissen (1991), devletin kamusal ya da yarı kamusal mal ve hizmetlerin sağlanmasında yetersiz kaldığı durumlarda Weisbrod'un aksine, sektörün motivasyonunu talep yönünden arz yönüne çekmişlerdir. Toplumun tüm kesimlerine ulaşmakta devletin sınırlı kaldığı durumlarda ortaya çıkan yeni taleplerin karşılanması, teoriye göre "güvenilir" ve "paydaş kontrollü" olarak ifade edilen kar amacı gütmeyen sektör kuruluşları ile gerçekleşecektir (Krashinsky, 2003: 130-136).

1.2.3. Çok Boyutlu

Sosyal Kökenler Teorisi

Kar amacı gütmeyen sektör Salamon ve Anheier'in (1996) sosyal kökenler teorisi ile şimdiye kadar üzerinde durulan teorilerin ötesinde çok boyutlu ele alınarak incelenmiştir. İlk olarak Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki gelişmiş ülke ekonomileri üzerine geliştirilen teori, kar amacı gütmeyen sektörün ekonomik gerçeklerini ulusal tartışmalardan uluslararası farklılıklar bağlamına taşımıştır. Teorinin temeli Moore'un (1966) siyasal modernleşmeyi karşılaştırılmalı tarihsel farklılıklar ile açıklayan demokrasi kuramına ve Esping-Andersen'in (1990) refah devletinin tarihsel gelişimi analizine dayanmaktadır (Salamon ve Anheier, 1996: 17-18). Bu yönde, teori farklı tarihsel köklere sahip toplumlarda kar amacı gütmeyen sektörün de ekonomik ve sosyal açıdan her toplumda farklı bir görüntü verdiğini ortaya koyar. Bu çalışmalar ışığında Tablo 1.4'te de görüldüğü üzere, teori ile sektör yalnızca büyük ve küçük ölçeğinde değil, kamu kesimi rolünün etkinliğiyle bağlantılı olarak dört tip modelde tasvir edilmiştir.

Tablo 1.4: Kar Amacı Gütmeyen Sektör Rejim Modelleri

KAMU SOSYAL HARCAMALARI	KAR AMACI GÜTMİYEN SEKTÖR	
	Küçük	Büyük
Düşük	<u>Devletçi</u>	<u>Liberal</u>
Yüksek	<u>Sosyal Demokrat</u>	<u>Korporatist</u>

Kaynak: Salamon ve Anheier, 1996: 19; Anheier, 2005: 136'dan derlenmiştir.

Yukarıdaki tablo kar amacı gütmeyen sektörü temel iki boyut üzerinden sınıflandırır. Birincisi kar amacı gütmeyen sektörün büyüklük derecesi, ikincisi ise kamu sosyal harcamalarının seviyesidir.

- Liberal Model: Güçlü bir burjuva sınıfının yaygın olduğu Anglosakson ülkelerinde, yani devletin sınırlandırıldığı “liberal” devlet rejiminde ortaya çıkan kar amacı gütmeyen sektör modelidir. Bu ülkelerdeki insanlar devletin toplumsal refah için daha çok sorumluluk almasını talep etmek yerine gönüllü yaklaşımları tercih ederler (Salamon ve Anheier, 1996: 17-18).
- Sosyal Demokrat Model: Bu model tarihsel açıdan işçi sınıfının etkili bir siyasi güç olarak ortaya çıktığı İskandinav ülkeleri ile ilişkilendirilmiştir. Kamu kesimi yüksek seviyede “temel” ihtiyaçların giderilmesi hususunda aktif rol oynarken, kar amacı gütmeyen sektör ise bireylerin ya da grupların görüşlerinin ifade edilmesi, savunuculuk gibi diğer amaçlara yönelirler (Anheier, 2005: 136).
- Korporatist Model: Kıta Avrupası ülkelerinde yaygın olan bu modelin tarihsel kökenleri modernleşme öncesinden kalan sosyal düzene dayanır. Mutlakiyetçi rejimler ve sosyal elit bir sınıfın varlığı bu toplumlarda güçlü bir sosyal refah sisteminin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim bu ülkeler sınıf farklılıklarını koruyan, kar amacı

gütmeyen sektörle işbirliği yapmayı başaran ve sektörü devlet himayesi altında tutacak şekilde sosyal hizmetler sunan elit kontrollü yönetimlere sahiptir (Einolf, 2015: 522).

- Devletçi Model: Bu modelde sosyal demokrat modelin tam tersine, devletin kökeni güçlü bir sınıf hareketine dayanmaz ve kamu kesimi sosyal hizmetler alanında etkin rol üstlenmez. Ülkedeki itaat kültürü ve dini inançların etkisiyle sınırlı devlet, liberal rejimde olduğu gibi önemli seviyede gelişmiş bir kar amacı gütmeyen sektöre dönüşmemekte, yani sektör de sosyal hizmetler alanında kamu kesimi gibi sınırlı bir seviyede kalmaktadır (Salamon ve Anheier, 1996: 19).

Buraya kadar incelediğimiz tüm teoriler, varsayımlar üzerine düşünülmüş ve doğrudan ampirik testlerle geçerlilikleri kontrol edilmemiştir. Ardından Salamon ve Anheier (1996) tarafından sosyal kökenler teorisi de dâhil olmak üzere, 7 ülkedeki kar amacı gütmeyen sektörün toplamda tam zamanlı eşdeğer ücretli istihdamına, özel hayırsever bağışlarına ve kamu sektöründen elde ettiği gelirlere ait yatay kesit verileri kullanılarak her bir teori için sektör büyüklüğünün ve finansmanının belirleyicileri basit doğrusal regresyon analizi ile test edilmiştir. Aşağıdaki tabloda her bir teori için kullanılan değişkenlerin detayları bulunmaktadır.

Tablo 1.5: Salamon ve Anheier Tarafından Test Edilen Teorilerin Belirleyicileri

Sektör Büyüklüğünün Belirleyicileri			Sektör Finansmanının Belirleyicileri		
Teori	Açıklayıcı Değişken	Bağımlı Değişken	Teori	Açıklayıcı Değişken	Bağımlı Değişken
Heterojenlik	*Etnik dilsel çeşitlilik *Kamu sosyal harcamaları	Tam zamanlı eşdeğer ücretli istihdam	Heterojenlik	Etnik dilsel çeşitlilik	Özel hayırsever bağışların yüzdesi
Arz Yönlü	Dinsel çeşitlilik	Tam zamanlı eşdeğer ücretli istihdam	Arz Yönlü	Dinsel çeşitlilik	Özel hayırsever bağışların yüzdesi
Güvenirlilik	Dünya Değerler Araştırması-İşletmelere güven verileri	Tam zamanlı eşdeğer ücretli istihdam	Güvenirlilik	Dünya Değerler Araştırması-İşletmelere güven verileri	Üyelik ücretleri ve satışlardan elde edilen gelirin yüzdesi
Refah Devleti	Kişi başına düşen gelir	Tam zamanlı eşdeğer ücretli istihdam	Refah Devleti	-	-

Teori	Açıklayıcı Değişken	Bağımlı Değişken	Teori	Açıklayıcı Değişken	Bağımlı Değişken
Karşılıklı Bağımlılık	Kamu sosyal harcamaları	Tam zamanlı eşdeğer ücretli istihdam	Karşılıklı Bağımlılık	Kamu sosyal harcamaları	Kamu sektöründen gelen gelirin yüzdesi
Sosyal Kökenler	Ülkelerin rejim türlerine göre yansıyan kamu sosyal harcamaları	Tam zamanlı eşdeğer ücretli istihdam	Sosyal Kökenler	Ülkelerin rejim türlerine göre yansıyan kamu sosyal harcamaları	Kamu sektöründen gelen gelirin yüzdesi

Kaynak: Salamon ve Anheier, 1996: 25-27'den derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda görülen değişkenler kullanılarak sınanan her bir teori Almanya, ABD, İngiltere, Japonya, İtalya, Fransa ve İsveç olmak üzere 7 ülkenin verisi kullanılarak test edilmiştir. Sonuçlara göre, heterojenlik teorisi hem sektör büyüklüğünü hem de sektörün finansman yapısını açıklamakta yeteri kadar iyi sonuçlar vermiştir. Arz yönlü yaklaşımda ise dinsel çeşitlilik ile sektörün boyutu ve finansman yapısı arasındaki ilişki olumlu yönde çıkmasına rağmen yeteri kadar güçlü sonuçlara ulaşılmamıştır. Güvenirlilik tezine baktığımızda ise sonuçlar her iki açıdan da teorinin hipotezlerine çok az destek vermektedir. Yukarıda tabloda da görüldüğü üzere, refah devleti teorileri yalnızca sektörün büyüklüğü açısından ele alınmıştır. Bu açıdan da, refah devleti teorileri sektörün istihdam boyutunu açıklamakta yetersiz kalmıştır. Karşılıklı bağımlılık teorisinde özellikle sektör büyüklüğü açısından sonuçlara baktığımızda ise kamu sosyal harcamaları arttıkça sektörün istihdam boyutu azalmaktadır. Öte yandan, kamu sosyal harcamaları arttıkça sektörün kamu kesiminden gelen gelir payının artması yönünde bir eğilim de vardır. Bu noktada kamu kesimi ile sektör arasında çatışmacı değil de, her iki tarafın birbiriyle ortak olabileceği karşılıklı bağımlı bir ilişkinin ortaya çıktığını söyleyebiliriz (Salamon ve Anheier, 1996: 25-29).

Son olarak, “sosyal kökenler” yaklaşımının sonuçlarına çok daha detaylıca bakmamız gerekecektir. Nitekim teori yukarıda kısıtlı verilere dayanarak test edilen diğer tüm teorilere kıyasla, sektörü tek bir faktörden öte tarihsel güçler üzerinden konumlandırarak ve çok boyutlu ele alarak açıklamaya çalışır. Diğer teorilerde kullanılan kısıtlı gözlem sayısı burada da söz konusu olmasına rağmen aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, teori ile veriler dört rejim türünde de birbiri ile tutarlıdır.

Tablo 1.6: Kar Amacı Gütmeyen Sektör Rejim Modellerinin Test Edilmesi

KAMU SOSYAL HARCAMALARI	KAR AMACI GÜTMİYEN SEKTÖR	
	Küçük	Büyük
Düşük	<u>Devletçi</u> (Japonya)	<u>Liberal</u> (ABD, İngiltere)
Yüksek	<u>Sosyal Demokrat</u> (İsveç, İtalya)	<u>Korporatist</u> (Almanya, Fransa)

Kaynak: Salamon ve Anheir, 1996: 32; Anheier, 2005: 136’dan derlenmiştir.

Sonuçlara göre, liberal modelde ABD ve İngiltere örneğinde olduğu gibi, kamu kesimi sınırlı kaldığı sosyal refah hizmetlerinde yerini kar amacı gütmeyen sektöre bırakır. Sosyal refah harcamalarının yüksek olduğu İsveç gibi sosyal demokrat ülkelerde kar amacı gütmeyen sektör sınırlı büyüklükte kalmaktadır. Almanya ve Fransa örneğinde olduğu gibi, devlet merkezli bir ekonomi modeli çizen korporatist ülkelerde ise kamu sosyal harcamaları yüksek olduğu gibi kar amacı gütmeyen sektör de önemli bir seviyede varlığını sürdürmektedir. Bunun yanı sıra, sosyal demokrat ülkelerin tam tersi olabilecek Japonya gibi devletçi rejim örneğinde hem kamu kesimi hem de sektör kuruluşları sosyal hizmetler alanında etkin bir rol üstlenemezler.

1.2.4. Tartışmalar ve Yeni Yaklaşımlar

Görüldüğü üzere, ilk “sosyal köken” yaklaşımı neoklasik devlet/kamu kesimi ve piyasa başarısızlığı modelleri bağlamında geliştirilen teorilerin aksine, sektörü tek bir etken üzerinden değerlendirmek yerine, karşılaştırmalı bir bakış açısı sunarak toplumsal, siyasal ve iktisadi alanda gömülü birçok faktöre odaklanmaktadır. Öte yandan, 2000’li yıllardan bu yana belki de sektör araştırmalarında en hâkim teorilerden biri haline gelen bu yaklaşım aynı zamanda en çok eleştirilen teorilerden biri olmuştur. Nitekim bu tarihsel verilerin kar amacı gütmeyen sektörün yapısı ile yeterince uyum sağlayıp sağlayamadığı ayrı bir tartışma konusudur. Örneğin; İtalya İskandinav ülkeleri ile benzer modernleşme süreci yaşamamasına rağmen sosyal kökenler teorisinde sosyal demokrat model içerisinde tanımlanmıştır. Hâlbuki Mussolini’nin mutlakiyetçi sistemi güçlü bir sosyal refah devlet yapısı ortaya koyduğu için İtalya korporatist modele daha uygun olabilir (Ragin, 1998: 269). Diğer yandan, çalışmanın ağırlıklı olarak yalnızca gelişmiş ülke ekonomilerini kapsamaması ve tarihsel verilerde dini ve kültürel farklılıkları göz ardı etmesi, Kuzey Amerika ve Avrupa dışında kalan ülkeler için teorisinin güçlü bir ampirik destek bulmasını zorlaştırmaktadır. Örneğin; Einolf (2015) çalışmasında, gelişmekte olan ülkelere kar amacı gütmeyen sektörün mevcut durumunu ve geleceğini sosyal kökenler teorisinin sınırlılığını test ederek göstermektedir. Liberal toplumlarda bireysel bağışların daha yüksek olacağını öngören sosyal kökenler teorisinin aksine, Einolf’un verileri liberal toplumlarda sosyal demokrat veya korporatist ülkelere göre daha az sayıda insanın bağış yaptığını ancak daha yüksek tutarda bağışların yapıldığını göstermektedir. Ayrıca araştırmada liberal ülkelerdeki bu bağışların ağırlıklı olarak beklenildiği gibi devletin yetersiz kaldığı temel sosyal hizmet alanlarında faaliyet gösteren kuruluşlara yönelik yapılmadığı da ortaya konmuştur. Aynı zamanda çalışmaya göre, kişi başına düşen kar amacı gütmeyen kuruluş sayısında da zirveyi liberal ya da sosyal demokrat ülkeler yerine korporatist ülkeler paylaşmaktadır (Einolf, 2015: 527).

Sosyal kökenler yaklaşımını test etmek yerine, sektörün kamu kesimi alanındaki rolü üzerinden yeni bir yöntem geliştiren Wagner (2000), Batı Avrupa çalışmasıyla sosyal kökenler teorisinde kullanılan kategorik çerçeveye karşı çıkmaktadır. Tarihsel değişim sürecinde kamusal alandaki yapısal dönüşüme ağırlık

veren bu yeni çalışma, sektörün rolünü analiz ederken sosyal kökenler teorisine alternatif bir yaklaşım da getirir. Şöyle ki; aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, Wagner (2000) ülkeleri karşılaştırmak yerine kamu kesimi ve sektör kuruluşları arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisine dayanan kurumsal değişim esnekliği formülünü geliştirerek yeni bir kavramsal çerçeve oluşturmuştur.

Tablo 1.7: Kurumsal Analizin Kavramsal Çerçevesi (Wagner)

Jakoben Rejim		Korporatist Rejim
	$e < 1^*$	$e > 1^*$
Merkezi Yönetim	Devlet/Kamu kesimi ve kar amacı gütmeyen kurumlar birbirleriyle ikame edici bir ilişki içerisindedir. (1980'e kadar Fransa)	Devlet/Kamu kesimi ve kar amacı gütmeyen kurumlar birbirleriyle ikame edici bir ilişki içerisindedir. (I. ve II. Dünya Savaşı arasında Weimar Cumhuriyeti, Avusturya)
Jakoben Rejim		Korporatist Rejim
	$e < 1^*$	$e > 1^*$
Federal Yönetim	Devlet/Kamu kesimi ve kar amacı gütmeyen kurumlar birbirleriyle tamamlayıcı bir ilişki içerisindedir. (19.yüzyıl boyunca İsviçre)	Devlet/Kamu kesimi ve kar amacı gütmeyen kurumlar birbirleriyle tamamlayıcı bir ilişki içerisindedir. (Bugünkü İsviçre, Almanya, Fransa)

Not.* $e = d(NP) \cdot G / d(G) \cdot NP$; kamu kesimi (G) 1 oranında büyüdüğünde, kar amacı gütmeyen sektörün (NP) yüzdesel değişim (d) ölçümünü veren kurumsal değişim esnekliği formülüdür.

Kaynak: Wagner, 2000: 550'den derlenmiştir.

Tabloya göre, kamu kesiminin hizmet sunumunun egemen olduğu bir ülkede kurumsal değişim esnekliği < 1 olmalıdır. Tam tersi çoğulcu bir yapıda, kamu kesimi ile işbirliği ile çalışıldığında ise sektör kamu kesiminden daha hızlı büyümektedir. Bu durumda da kurumsal değişim esnekliği > 1 olmalıdır. Bu doğrultuda, merkezi yapıda Jakoben rejimde sektörün büyümesi yavaş, korporatist rejimde ise kamu kesiminden bile hızlı olacaktır. Öte yandan, federal bir yönetim sisteminde bile Jakoben rejim modeli hâkimse kamu kesimi hizmet sunumunda güçlü görünebilir. Tam tersi korporatist rejim modelinde ise kar amacı gütmeyen sektör kuruluşları kamu kesiminin eksik kaldığı alanlarda güçlü bir tamamlayıcı rolüne girer (Wagner, 2000: 550-551).

Bu eleştirilerle birlikte ilerleyen yıllarda, özellikle *Johns Hopkins Üniversitesi Karşılaştırmalı Kar Amacı Gütmeyen Sektör Projesi (JHÜKKP)* farklı ülke örnekleri üzerinde genişledikçe, sektörün şeklini ve yapısını tanımlamak daha da karmaşık hale gelmiştir. Bu doğrultuda, ilk temel parametrelerle çatışmadan, temsil gücü daha yüksek olabilecek, aşağıdaki tablodaki anahtar değişkenlerle ifade edilen yeni bir “sosyal köken” yaklaşımına ihtiyaç duyulmuştur.

Tablo 1.8: Kar Amacı Gütmeyen Sektör Rejim Modelleri (2010)

Model	İşgücü boyutu	Gönüllü katılımı	Kamu Sektörü desteği	Hayırsever desteği	İfadesel faaliyetlerin payı*
Liberal	Büyük	Orta -Yüksek	Orta	Orta -Yüksek	Orta
Refah Ortaklığı	Büyük	Düşük-Orta	Yüksek	Düşük	Küçük
Sosyal Demokrat	Büyük	Yüksek	Orta	Orta	Büyük
Devletçi	Küçük	Düşük	Düşük	Orta -Yüksek	Yüksek Düşük
Geleneksel	Küçük	Yüksek	Düşük	Orta -Yüksek	Küçük

Not. * Savunuculuk, vatandaş katılımı, çevre koruma, insan hakları, toplum örgütlenmesi vb. alanlardaki faaliyetler sektör işlevinin ifade edici yönünü vurgular.

Kaynak: Salamon, 2010: 192’den derlenmiştir.

Tablo 1.8’e göre, ilk üç model özellikle istihdam boyutunda ülke ekonomilerinde söz sahibi olan gelişmiş sanayi ülkelerini temsil eder. Öte yandan,

diğer anahtar değişkenlerde bu üç model birbirinden ayrılır. Örneğin; liberal modelde sektöre yönelik kamu sektörü desteği sınırlı seviyede iken, gönüllü katılımıyla birlikte bireysel ve kurumsal bağışların oranı ise yüksek seviyelerde gerçekleşir. Günümüzde bu modeli en iyi yansıtan örneklerden biri ABD'dir.

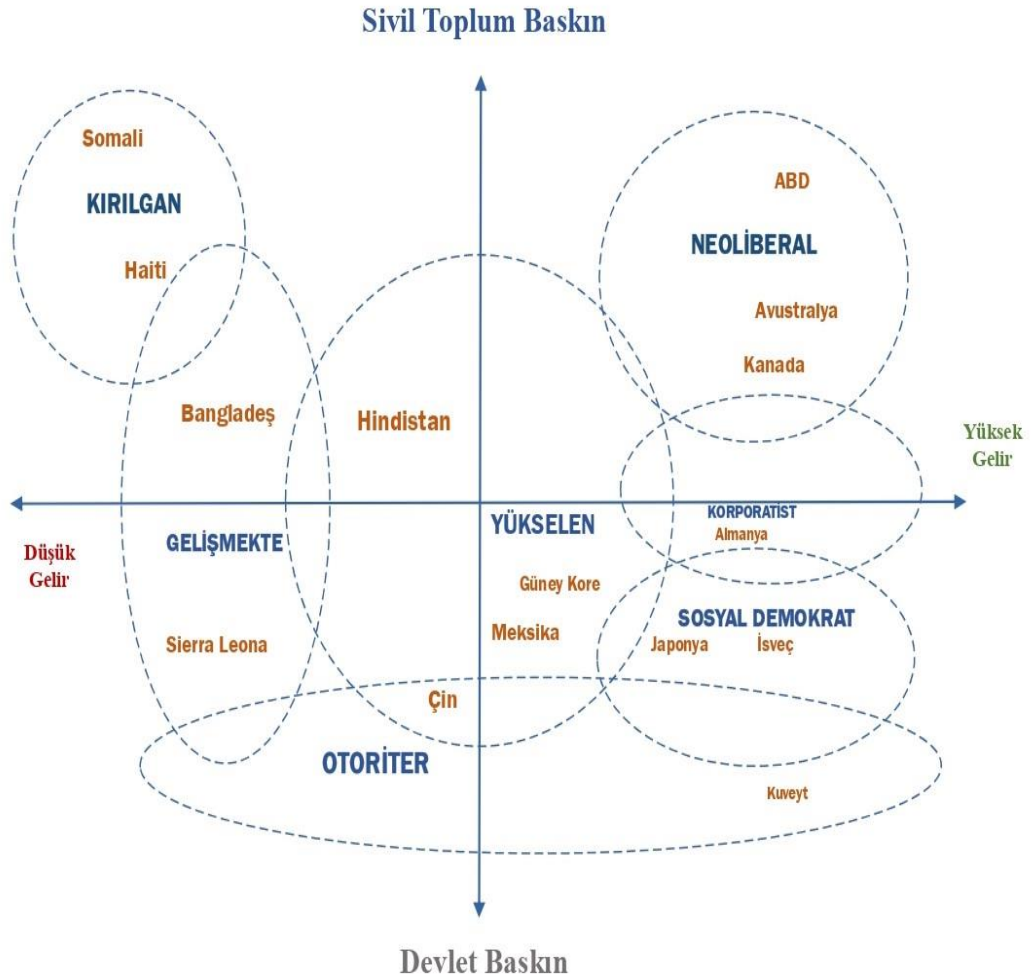
Sosyal demokrat model, liberal model ile benzer parametrelere sahip olsa da, bu modeldeki kar amacı gütmeyen kuruluşların hizmet rolü sınırlıdır. Bu sebeple, sosyal demokrat model liberal modelden ayrılır. Ayrıca bu modelde eğitim, sağlık, sosyal hizmetler gibi temel refah hizmetlerinin dışında savunuculuk, kültür, insan hakları ve çevre gibi ifadesel faaliyetler gerçekleştiren kuruluşlar daha fazla kendini gösterir. Günümüzde bu modelin tipik örneklerini Norveç ve İsveç gibi İskandinav ülkeleri yansıtır.

Refah ortaklığı modeline geldiğimizde, gelirinin büyük bir kısmını kamu sektörü desteği ile sağlayan, gönüllü katılımı ve bağışların düşük seviyede kaldığı, temel refah hizmetlerinin sağlanmasında kamu kesimi ile işbirliği içerisinde çalışan bir sektör yapısı görmekteyiz. Belçika ve Fransa gibi Kıta Avrupası ülkelerindeki kar amacı gütmeyen kuruluşlar bu modelin tipik göstergesidir.

Devletçi ve geleneksel sektör modelleri ise kar amacı gütmeyen kuruluşlara yönelik sınırlı kamu kesimi desteği ile birlikte nispeten küçük bir sektör yapısıyla karakterize edilir. Devletçi modelde sektör kuruluşları gelirlerinin büyük bir kısmını bireysel ve kurumsal bağışlara dayandırırken, geleneksel modelde sektörün en temel işlevini gönüllü katılımı oluşturur. Ayrıca geleneksel model daha az gelişmiş ülkeleri içerdiği için sektör kuruluşları da ülkelerin temel toplumsal sorunlarından biri olan yoksulluk ve açlık gibi temel refah hizmetleri ağırlıklı bir faaliyet alanında varlığını gösterir. Devletçi modelin tipik örneği Japonya iken, geleneksel modelin temsilcisi ise Pakistan, Güney Afrika, Uganda gibi ülkeler olabilir (Helmig, Gmür, Bärlocher, Von Schnurbein, Degen, Nollert, Budowski, Sokolowski ve Salamon, 2011: 9-10). İlerleyen yıllarda Salamon v.d. (2017), 41 ülkeye genişlettikleri sektör araştırmalarını sosyal kökenler yaklaşımının bu versiyonunu test etmek için yürütmüşlerdir. Araştırma sonuçları teoriye güçlü bir destek verse de, 15 ülkeden İtalya, Danimarka, Arjantin, Çek Cumhuriyeti, Japonya, Macaristan, Güney Afrika ve Portekiz olmak üzere 8 ülke Tablo 1.8'deki sınıflandırmaların dışında kalmıştır. Diğer 7 ülke ise başta İsveç olmak üzere liberal modelin, Kanada ve Şili refah devleti ortaklığı, Finlandiya

sosyal demokrat, Romanya ve Kore devletçi, Hindistan ise geleneksel modelin sınırında yer almıştır (Salamon vd., 2017).

Son olarak, sosyal kökenler yaklaşımı üzerinden şekillenen Casey'nin (2016) kültürel çerçeveler teorisini ele alabiliriz. Bu yaklaşım aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi, ülkeleri neoliberal, korporatist, sosyal demokrat, yükselen, gelişmekte olan ve otoriter gruplara ayırarak sektörün gelişimini ülkelerin ekonomik gelişmişlik düzeyi ve kar amacı gütmeyen kuruluşların kamu kesimi ile olan ilişkisi üzerinden ortaya çıkan sınırları keskin olmayan bir takım kültürel çerçeveler ile şekillendirir.

Şekil 1.3. Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Kültürel Çerçeveleri

Kaynak: Casey, 2016a:114; Casey, 2016b:205'ten derlenmiştir.

Yukarıdaki şekilde görüldüğü üzere, Casey (2016) ABD, Avustralya, Kanada gibi hem kişi başına düşen milli gelirin yüksek olduğu, hem devlet/kamu kesimi boyutunun ve kapsamının sınırlı kaldığı, hem de sivil toplum alanının özellikle ulusal ekonomilerde ağırlığını gösterebildiği ülkeleri neoliberal çerçevede tanımlar. Bu gruptaki ülkeler bireysel özgürlüklerin yaygın olduğu, sınırlı devlet anlayışına ve güvenilir kar amacı gütmeyen sektör yapısına sahip toplumları ifade eder. Ayrıca bu ülkelerde yüksek vergi teşvikleri nedeniyle bireysel ve kurumsal hayırseverlik kültürü gelişmiştir (Casey, 2016b: 207).

Sosyal demokrat çerçevede ise özellikle İsveç gibi ekonomik gelir seviyesi yüksek bir ülke örneğinden yola çıkılarak kamu kesiminin sosyal refah harcamalarına yüksek katılım sağladığı vurgulanır. Öte yandan, bu ülkelerde liberal modelin tersine yüksek vergi yükü filantropi kültürünün gelişmesini kısıtlar. Bu çerçevede kar amacı gütmeyen sektör kamu kesimine kıyasla hizmet sunumunda pasif olmasına rağmen yine de özellikle toplumsal ve ekonomik yaşamda önemli rol oynamaya devam eder. Nitekim bu ülkelerde eğlence ve kültür alanında faaliyette bulunan sektör kuruluşlarına katılım yüksek düzeydedir (Casey, 2016b: 208).

Korporatist çerçevede ise devlet diğer aktörlerin rollerini belirlediği merkezi bir aktör olarak karşımıza çıkar. Teoriye göre Almanya gibi Kıta Avrupası ülkelerini temsil eden bu çerçevede, kamu kesimi ile sektör arasındaki ilişki sübvansiyon ilkesine dayanır. Aslında kar amacı gütmeyen kuruluşlar iktisadi faaliyetler ve istihdam boyutunda küçük değildir, özellikle eğlence ve kültür alanında faaliyet gösteren kuruluşlara burada da yüksek düzeyde katılım sağlanmaktadır ancak bu kuruluşların sayıları nispeten azdır. Ayrıca bu ülkelerde kısıtlı teşvikler kurumsal bağış kültürünün gelişmesini engellemektedir (Casey, 2016b: 209).

Güney Kore ve Meksika gibi orta gelir düzeyine sahip ve demokratik açıdan yükselen ülke ekonomilerini temsil eden bir diğer çerçevede ise demokratik kurumlar henüz kurumsallaşmadığı için sektör ile kamu kesimi arasında karmaşık bir ilişki mevcuttur. Bunun yanı sıra, bu ülkelerde sektöre dair güven endişesi olmasına rağmen yerelde hayırseverlik anlayışı artmaktadır. Kısacası, bu çerçeveye giren ülkelerde küçük ama büyüyen bir sektör yapısı mevcuttur. Dolayısıyla, kar amacı gütmeyen kuruluşların işlevleri arttıkça demokratikleşme de bu ülkelerde hız kazanacaktır (Casey, 2016b: 209-210).

Yukarıdaki şekilde ekonomik ölçeğin bir diğer ucunda tanımlanan gelişmekte olan çerçevede, hem kamu kesimi hem de kar amacı gütmeyen sektör hizmet sunumunda yeterli ve güvenilir değildir. Bu çerçevede yer alan ülkelerde yerli kuruluşlar ile uluslararası kar amacı gütmeyen kuruluşlar arasında gerilimli bir ilişki söz konusudur. Ortaya konan düşük seviyedeki hizmetlerin çoğunu da uluslararası kar amacı gütmeyen kuruluşlar sağlar. Hâlbuki bu kuruluşlar özellikle çalışanları ile son derece profesyonel bir yapı gösterebilir çünkü finansmanını yüksek oranda uluslararası fon akışıyla sağlar. Bu sebeple, uluslararası sektör kuruluşları ülkenin nitelikli profesyonellerini istihdam ederler ve bu yönde toplumda ayrıcalıklı bir sınıf yaratırlar (Casey, 2016b: 212-213).

Son olarak Casey'nin (2016) otoriter modelini incelersek, bu çerçeve ekonomik gelir düzeyi düşük ülkelerde kümelenmiş olmasına rağmen Kuveyt gibi yüksek gelir düzeyine sahip bazı ülkeler de bu sınıflandırmada yer alabilir. Otoriter bir rejim türünde doğal olarak sivil alan hem politik açıdan hem de iktisadi açıdan kısıtlanmıştır. Bu çerçevede yer alan ülkelerde bağımsız bir sektör yapısı mevcut olmadığından, devletin izniyle kamu hizmeti sunumunda yalnızca tamamlayıcı bir rol üstlenebilen sektör faaliyetlerine izin verilir (Casey, 2016b: 214-215).

Özetle, Casey'nin (2016) ortaya koyduğu çerçeveler sürekli bir değişim içerisindedir çünkü teori sektörün ekonomik, kültürel, politik ve sosyal yönünü dinamik bir yapı içerisinde tanımlar. Öte yandan, bu çalışma sosyal kökenler yaklaşımında olduğu gibi rejim türlerine keskin sınırlar koymasa da, politik ve tarihsel süreçler açısından sınırları biraz daha genişletip sektör yapılarını daha kapsamlı ama nihayetinde yine bir çerçeveye koymaktadır.

Tüm bu tartışmalar ışığında, “sosyal kökenler” yaklaşımı son yıllarda kar amacı gütmeyen sektöre dair literatürde en çok ele alınan ekonomi teorilerden biri olmakla birlikte, onun üzerinden geliştirilen, yukarıda incelediğimiz birçok yeni yaklaşımın da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Öte yandan, tüm bu teoriler bugünkü ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşüm içerisinde sektörü açıklamakta hala sınırlı kalabilmektedir. Günümüze damgasını vuran küreselleşme süreci de buna en iyi örneklerden biridir. Küreselleşme, modernleşme sürecinden farklı olarak ülkeler arasında ekonomik, sosyal ve politik mesafelerin azaldığı, özellikle ekonomik birimlerdeki ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çöktüğü, uluslararası ilişkilerin ve

işbirliklerinin yoğunlaştığı bir dönemi ifade eder. Gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş ekonomiler arasında bugün hala önemli farklılıklar olsa da, evrensel değerlerle birçok toplumda yeniden şekillenen birtakım ekonomik, sosyal, kültürel ve politik yapılanmalar ülkeleri de birbirine benzemeye zorlamaktadır. Bu süreç her alanın, her kurumun değişimine de sebep olmuştur. Devlet anlayışıyla birlikte kar amacı güden ve gütmeyen sektör de bu süreç içerisinde ekonomik rolünü yeniden inşa etmeye çalışmaktadır. Böyle bir değişim hızında, teorilerin de sürekli güncellenmesi veya yeni yaklaşımlar geliştirilmesi beklenmektedir. Örneğin; sosyal kökenler yaklaşımının devlet tarafında odaklandığı kamu sosyal harcamalarının 2000 yılları öncesi ve sonrası için bir değişim yaşadığı açıktır. Özellikle küresel finans krizinin sebep olduğu yapısal sorunlar, uzun yıllar devam etmiştir. Bazı ülkelerde mali reformlar gerçekleştirilmesine rağmen, istenilen sonuçlara ulaşılamamıştır (İncekara, 2016: 11). Krizle birlikte ülkelerin mali politika değişiklikleri kamu harcamalarına da yansımıştır. Bu yansıma şüphesiz birçok kurumu etkilediği gibi kar amacı gütmeyen sektörün gelişimini de etkilemiştir. Bundan sonraki bölümde üzerinde durulacak ülke araştırmalarında bu değişim daha net ortaya konmuştur.

Neticede, kar amacı gütmeyen sektörün ekonomideki rolüne ilişkin buraya kadar incelediğimiz tüm bu teoriler, bu çalışmanın temel araştırma sorusunu cevaplamakta yetersiz kalsa da, çalışmanın hipotezini formüle etmekte farklı izdüşümler vererek yol gösterici olmuştur. Öte yandan, bu çalışmanın amacı bu teorileri test ederek sektörün karakterini yeniden tanımlamak değildir. Tam tersi buradaki amaç, ortaya konan bu yaklaşımlardan karma bir çerçeve belirleyerek sektörün makroekonomik etkileri üzerinden literatürde yeni bir şeyler söyleyebilmektir. Nitekim sektörün ekonomide var olma gerekçesi günümüzde yaşanan siyasal, ekonomik dönüşümler ve karmaşılaşan toplumsal sorunlarla birlikte her geçen gün yeniden şekillenmektedir. Bu bağlamda, ülkeleri uzun vadede sınırları belirli bir çerçeve içerisine sıkıştırmak günümüzün değişim hızında pek mümkün görünmüyor. Teoriler birçok faktöre odaklansa da, sektöre dair herhangi bir politika değişikliği ülkelerin tablodaki yerini kolayca değiştirebilir. Dolayısıyla, yalnızca yeni bir sektör anlayışı değil, yeni bir devlet anlayışının da sıkça dile getirildiği ve rollerin sürekli olarak yeniden belirlendiği bir dünya düzenindeyiz. Bu noktada gözden kaçırmamamız gereken önemli hususlardan biri şudur ki; hangi politik, ekonomik,

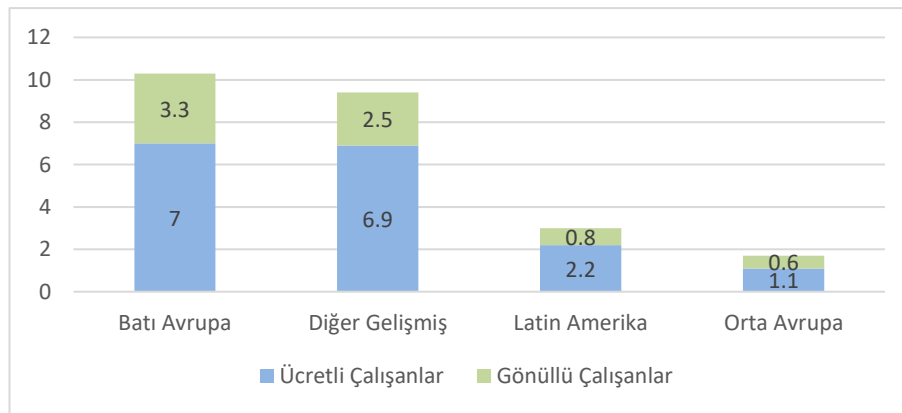
toplumsal ve hatta tarihi koşullar altında ortaya atılmış olursa olsun, kar amacı gütmeyen kuruluşların kamu kesimi ile olan ilişkisi literatürde önemli rol oynamaya ve söz sahibi olmaya devam edecektir. Kısacası, sektörü yalnızca sosyal bir sistem içerisinde değil, aynı zamanda ekonomik bir sistemin de parçası olarak ele aldığımızda kamu kesimini hesaba katmamamız mümkün görünmemektedir. Bu sebeple, araştırma kapsamında kamu sosyal harcamalarının dinamik yapısı ekonometrik modele özellikle dahil edilmiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

OECD ÜLKELERİNDE KAR AMACI GÜTMİYEN SEKTÖRÜN EKONOMİK GÜCÜ

Kar amacı gütmeyen kuruluşlar günümüzde özellikle Batı ülkelerinde makroekonomik birçok gösterge üzerinde ekonomik bir varlık göstermesine rağmen sektörün ulusal ülke ekonomilerine katkıları konusunda hem uygulamada hem de literatürde benimsenen temel bir yaklaşım söz konusu değildir. Oysaki çoğu zaman ulusal verilerde göz ardı edilen bu kuruluşlar yarattığı benzersiz katma değerle ekonomide kamunun ve özel kesimin dolduramayacağı bir öneme sahiptir. Bu alanda, sınırlı kaynaklarla ortaya konan çalışmalarda sektörün finansal yapısı ile ilgili elde edilen başlıca bulgular ülkeden ülkeye farklılık göstermekle beraber, çoğunlukla istihdama ve gayri safi yurt içi hasılaya yapılan katkıya yöneliktir. Bu çalışmalara genel olarak baktığımızda toplumsal ve ekonomik sorunların daha derin ve yaygın olduğu ülkelerin aksine, kar amacı gütmeyen kuruluşlar gelişmiş ülkelerde daha etkin bir varlık göstermektedir. Nitekim Şekil 2.1’de sektörün tarım dışı istihdamdaki payını incelediğimizde, ücretli çalışanlara gönüllü çalışanlar dahil olmasa bile Batı Avrupa ülkeleri, Orta Avrupa ülkelerini, diğer gelişmiş ülkeleri, özellikle ABD’yi ve Latin Amerika ülkelerini geride bırakmaktadır.

Şekil 2.1: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün (Ücretli ve Gönüllü) Tarım Dışı İstihdamdaki Payı, 1995.

Kaynak: Salamon v.d., 1999a: 13.

Literatürdeki diğer önemli bir gösterge olan sektörün ülkelerdeki gayri safi yurt içi hasılaya katkısını incelediğimizde de, Tablo 2.1’de görüldüğü üzere, büyümeye katkıda Kanada %8,1’lik oran ile birinci sırada yer alırken, istihdam gücünde ise %12,7’lik oranla İsrail başı çekmektedir.

Tablo 2.1: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelişmiş Ülke Ekonomilerine Katkıları

Ülke	Sektörün GSYİH’ya Katkısı (%)	Temel Veri Yılı
ABD	6,6	2009
Kanada	8,1	2008
Avustralya	4,9	2007
Fransa	4,7	2002
İsrail	7,1	2007
Belçika	5,8	2008
Japonya	5,2	2004
Yeni Zelanda	4,9	2004
Norveç	4,6	2009
Portekiz	2,0	2006

Not. Gönüllülerin katkıları ve gönüllü çalışanlar dahildir.

Kaynak: Salamon, Sokolowski, Haddock ve Tice, 2013.

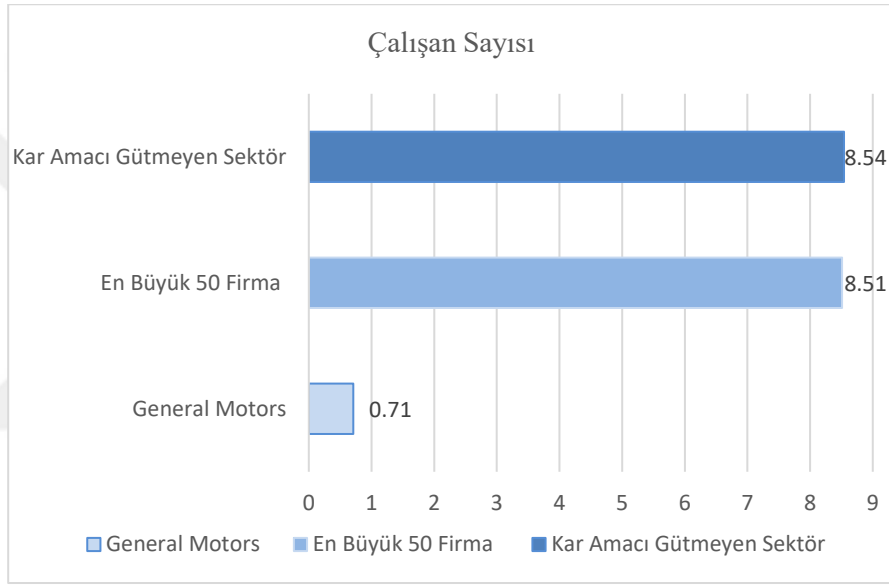
Sonuç olarak, kar amacı gütmeyen kuruluşlar birçok OECD ülkesinde ekonomik bir gücü temsil etmekte ve makroekonomik hedefler kapsamında bir politika aracı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ancak bölgeler arasındaki ve hatta ülkelerin kendi içindeki farklılıklar sektörün bambaşka dinamiklerde çalıştığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, sektörün ekonomik verilerinin de her ülkeye veya her bölgeye özgü bir sınıflandırma yoluyla incelenmesi gerekmektedir. Bu nedenle, bu bölümde ülkeleri Amerika Birleşik Devletleri, Batı Avrupa, Orta Avrupa, İskandinav ülkeleri ve diğer ülkeler olmak üzere beş grupta inceleyeceğiz. Yalnız, bu bölümde ele alınan ülkeler bu çalışmanın analiz kısmında yer alan ülkelerle sınırlandırılmıştır.

2.1. Amerika Birleşik Devletleri

Günümüzün ekonomik yapısını yorumlayabilmemiz için 1980'lerin dünya çapında bir değişim ve dönüşüm noktası olduğunu kabul etmemiz gerekir. Refah devleti anlayışının petrol krizi, işsizlik, yüksek enflasyon, toplumsal kriz gibi çeşitli nedenlerden işlevini kaybetmesi sonucu yeni bir model olarak ortaya çıkan neoliberalizm, 1980'lerden bu yana ABD ve İngiltere'nin liderliğinde küresel bir görünüm kazanarak günümüze kadar ekonomik, politik ve toplumsal alanın dönüşümünde önemli bir rol oynamıştır (Tunalı ve Kaya İnceplik, 2020: 363). Nitekim bu sürecin en belirgin örneğini gösteren ve nihayetinde birçok ülkeyi etkisi altına alan ABD olmuştur. ABD'de neoliberal politikalarla refah harcamalarından kendini çeken federal devlet, özellikle sosyal tarafını küçülterek toplumsal sorunların çözümündeki sorumluluğunu ortadan kaldırmıştır. Bu süreçte ekonomik, politik ve toplumsal pek çok yapı da büyük bir dönüşüme uğramıştır. Devletin sosyal olma rolünü devralan ve müthiş bir büyüme yakalayan kar amacı gütmeyen sektör, bu süreçte en büyük dönüşümü yaşayan ekonomik aktörlerden biri haline gelmiştir. Üstelik bu dönüşüm dünyanın hemen hemen her köşesinde kendini göstermiş ve kar amacı gütmeyen kuruluşların “küresel devrimi” olarak tanımlanmaya başlamıştır (Salamon, 1994: 109). Öte yandan, her ülkenin kendine özgü tarihsel, siyasi ve kültürel geçmişi sektörün şekillenmesinde büyük bir etkidir. ABD'de sektörün güçlü ve büyük bir yapı ortaya koymasının temelinde etnik, dini ve sosyal açıdan son derece heterojen bir toplum yapısı içerisinde derin bir demokrasi ve bireycilik kültürünün hâkim olması yatmaktadır (Anheier, 2005: 21). Bu kültürün bir yansıması olarak ifade özgürlüğü ve dini özgürlüklerin yaygın bir şekilde ortaya konulması kar amacı gütmeyen kuruluşların sayısının artmasına sebep olmuştur.

Sektörün artan önemi nedeniyle, son 30 yıldır sektöre dair istatistiksel veriler kısıtlı da olsa kendini göstermeye başladı. İlk kapsamlı verilere (1995) odaklandığımızda, ülkedeki kar amacı gütmeyen kuruluşların 502 milyar dolarlık işletme giderleri ile gayri safi yurt içi hasılaya %6,9'luk bir oranda katkıda bulunduğunu görüyoruz. Bu ekonomik değerin arkasında ise yaklaşık 8,6 milyon tam zamanlı ücretli çalışanlardan oluşan bir işgücü yatıyor. Şekil 2.2'de gösterildiği gibi, sektörün istihdama katkısı dönemin ülkedeki en büyük özel şirketi olan General

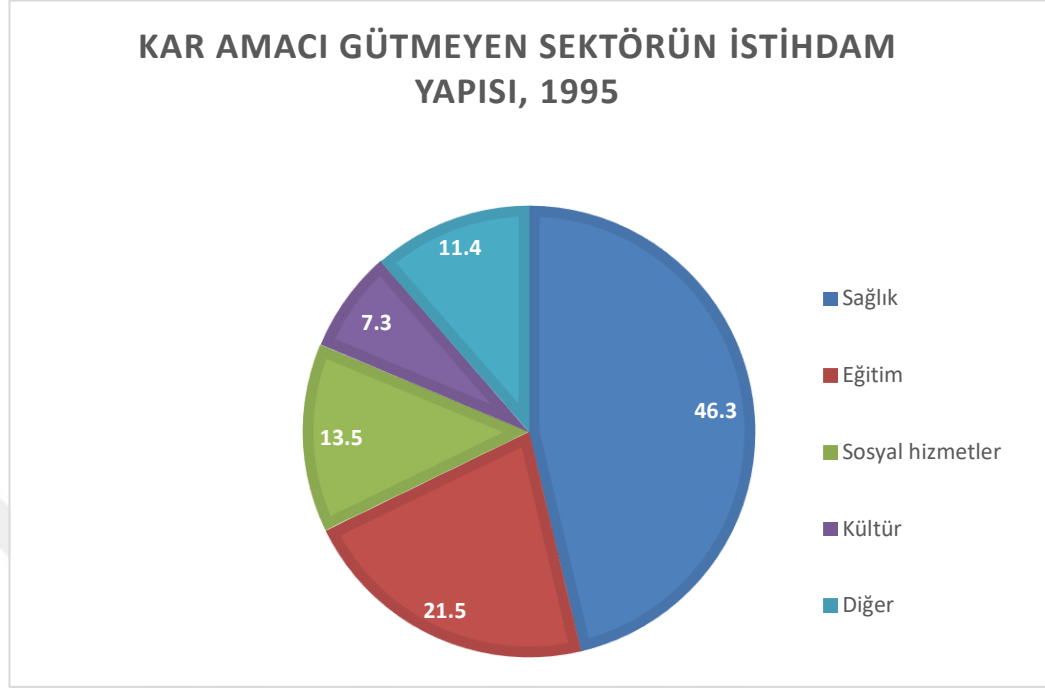
Motors'u oldukça geride bırakmakla birlikte WallMart, PepsiCo, Ford Motor, IBM gibi özel sektörün 50 dev şirketiyle de adeta yarış halindedir. Aynı zamanda, 4,9 milyon gönüllü istihdam gücünü de eklediğimizde tarım dışı toplam istihdamın yaklaşık %12'sini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu verilere dini/inanç temelli kuruluşlardaki gönüllü ve ücretli çalışanların katkısını da eklediğimizde, bu oranın gıda, ulaşım, finans vb. birçok ana sektörü geride bırakarak %14,5'e çıktığını görüyoruz (Sokolowski ve Salamon, 1999: 262-265).

Şekil 2.2. Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlarda İstihdamın Boyutu (ABD)

Kaynak: Sokolowski ve Salamon, 1999: 263.

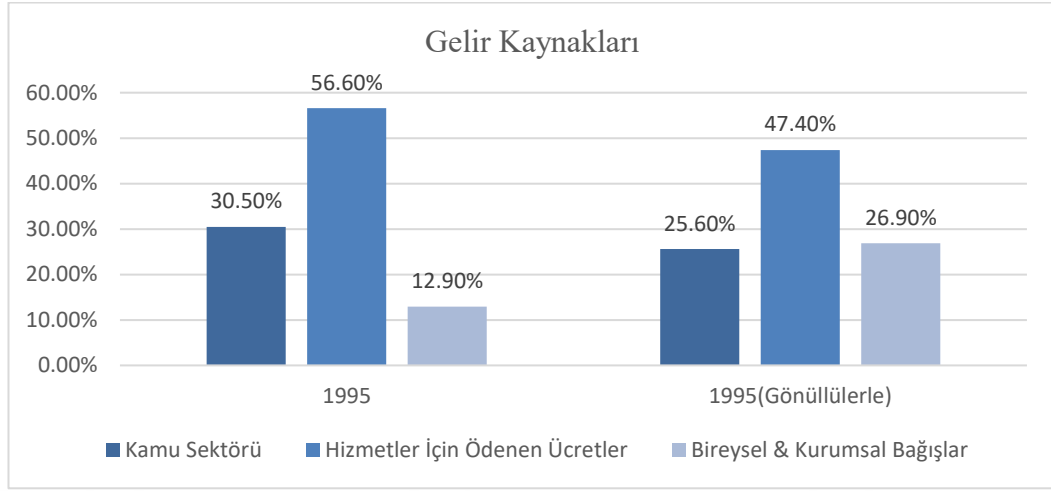
Bu etkinin kaynağını Şekil 2.3'te de görüldüğü üzere, öncelikli olarak sağlık alanında faaliyette bulunan kar amacı gütmeyen kuruluşlar oluşturmaktadır, arkasından sırasıyla eğitim alanında, sosyal hizmetler alanında ve kültür alanında faaliyet gösteren kuruluşlar gelmektedir.

Şekil 2.3. Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Başlıca İstihdam Alanları (ABD)

Kaynak: Sokolowski ve Salamon, 1999: 269'dan uyarlanmıştır.

Bu kuruluşların temel gelir kaynaklarını incelediğimizde ise gelirlerinin yarısından fazlasını (%56,6) beklenenin aksine bireysel bağışlar değil sağladıkları hizmetlere ödenen ücretler oluşturmaktadır. İkinci en önemli gelir kaynağını ise kamu sektörü oluşturmaktadır. 1995 yılı itibariyle bu oran %30,5 dolaylarında gerçekleşmiştir (Sokolowski ve Salamon, 1999: 273). Öte yandan, resme gönüllü çalışmaları da eklediğimizde sıralama Şekil 2.4'teki gibi değişmektedir. Yani gönüllü katkı bireysel ve kurumsal bağışları kamu sektöründen daha önemli bir gelir kaynağı haline getirmektedir.

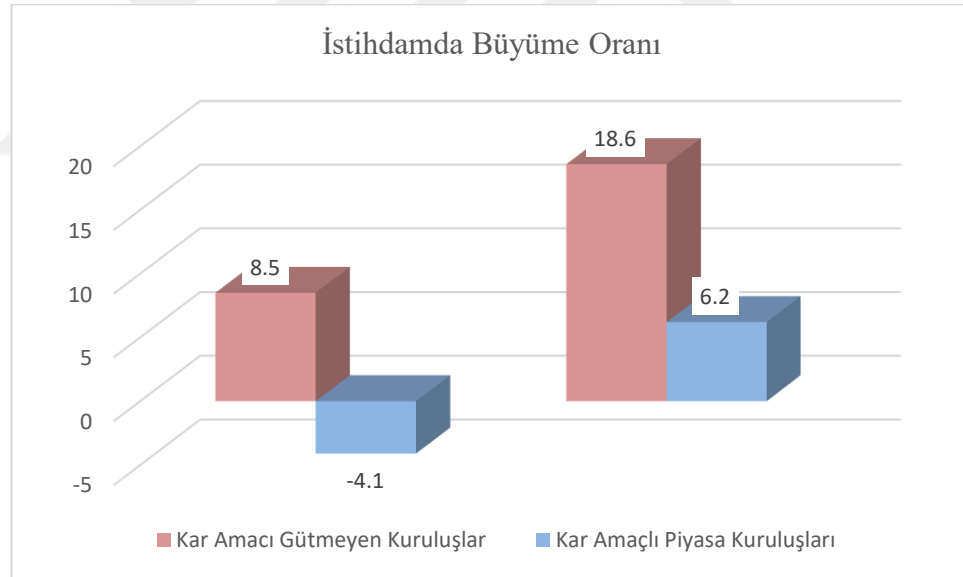
Şekil 2.4: Gönüllülerle Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (ABD), 1995

Kaynak: Sokolowski ve Salamon, 1999: 273-274.

Sektörün %10'unu oluşturan dini/inanç temelli sektör kuruluşlarının gelir kaynaklarını ele aldığımızda, gönüllülerle birlikte bireysel ve kurumsal bağışların %37 gibi bir oranda sıçrama yaptığı görülmektedir (Sokolowski ve Salamon, 1999: 275). Bu sonuçları destekler biçimde yapılan güncel araştırmalar da ABD'de vatandaşların kar amacı gütmeyen sektöre yaptıkları bağışlarda dinin önemli bir etken olduğunu göstermektedir (Wiepking, Bekkers ve Osili, 2014; Brown, Einolf ve Ottoni-Wilhelm, 2015: 61). Dini/inanç temelli sivil toplum girişimlerinin gücü ve çeşitliliği filantropik faaliyetlere yüksek katılım sağlamaktadır.

Tüm bu çalışmalar bizlere şunu gösteriyor ki, sektörün ekonomik yapısı 1990'lı yıllardan sonra bir gelişim yaşamıştır. Gerçekten de 1995 yılına kadar 5 yılda %20'lik bir büyüme yaşayan sektörün (Sokolowski ve Salamon, 1999: 278) ülkede önemli bir ekonomik güç haline geldiğini söyleyebiliriz. Üstelik 1997-2006 yılları arası verileri incelediğimizde sektörün yakaladığı ekonomik ivme genel ekonomik büyümeyi de aşmıştır. Nitekim sektörün GSYİH'ya ortalama katkısı %6,2 iken, aynı yıllar arası ekonomik büyüme %5,3 oranında kalmıştır (Salamon, Haddock, Sokolowski ve Tice, 2007: 11). 1998 yılı itibarıyla 1,18 milyon kuruluş sayısı, 2006 yılında 1,5 milyona yaklaşmıştır. 2009 yılına gelindiğinde, sektörün GSYİH'ya katkısı, ekonomik büyümeyi (%4.4) yine aşarak %5,5 seviyelerinde gerçekleşmiştir (Salamon v.d., 2013: 11). Burada üzerinde durulması gereken noktalardan biri de 2007-2008 küresel finans

krizine rağmen sektörün özellikle istihdam boyutunda yakaladığı büyümedir. Nitekim aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, 2007-2012 yılları arasında kar amacı gütmeyen sektör istihdamı %8,5 oranında artarken, kar amaçlı piyasa kuruluşları ise istihdam boyutunda %-4,1 oranında kayıp yaşamışlardır. 2007-2017 yılları arasında ise kar amacı gütmeyen sektör istihdam boyutunda %18,6'lık bir büyüme yakalarken, kar amaçlı piyasa kuruluşları ise sektörü geriden takip ederek yüzde %6,2 oranında bir büyüme sağlamıştır (Salamon ve Newhouse, 2020: 9). Hatta sektör istihdam boyutunda, ülkenin en büyük beş endüstrisinden biri olan imalat, inşaat, finans ve sigorta sektörlerini geride bırakıp 12,5 milyona yakın ücretli çalışanıyla perakende, konaklama ve yemek hizmetleri endüstrisinden sonra ABD'deki üçüncü büyük anahtar sektörlerden biri olmuştur (Salamon ve Newhouse, 2020: 4).

Şekil 2.5: Kar Amacı Gütmeyen ve Kar Amaçlı Piyasa Kuruluşları İçin İstihdamda Büyüme Oranları

Kaynak: Salamon ve Newhouse, 2020: 9'dan derlenmiştir.

Son olarak, sektör kuruluşlarının bugünkü ekonomik görüntüsüne Tablo 2.2 üzerinden bakıldığında da, yine sektörün 1990'lerden bu yana büyük bir gelişme kaydettiği söylenebilir.

Tablo 2.2: ABD’de Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2016-2018

Kar amacı gütmeyen kuruluş sayısı (2016)*	1,54 milyon
Brüt katma değeri** (2016)	1.047,2 trilyon dolar
GSYİH’ya katkısı** (2016)	%5,6
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı (2016)***	12,29 milyon
Toplam yıllık ücretler (2016)***	638.08 milyar dolar
Toplam işgücüne katkısı (2016)***	%10,2
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı (2017)***	12,48 milyon
Toplam yıllık ücretler (2017)***	670,21 milyar dolar
Bireylerden, vakıflardan ve iş dünyasından toplanan bağış miktarı (2018)	427,71 milyar dolar
Gönüllü nüfus oranı (2017)	%25,1
Gönüllü sayısı (2017)	64,4 milyon
Gönüllü desteğin toplamı (2017)	8,8 milyar saat
Gönüllü desteğin ekonomik değeri (2017)	195 milyar dolar

Not. *Amerikan Gelir Dairesi’ne, 2016 yılı içerisinde kayıt olan kar amacı gütmeyen kuruluş sayısı.
Hane halkına Hizmet Eden Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşları kapsamaktadır. *Tablodaki, ” kar amacı gütmeyen kuruluşlar”, Amerikan Gelir Dairesi 501 (c) (3) statüsü uyarınca gelir vergisinden muaf kuruluşlar olarak tanımlanmaktadır. Kar amacı gütmeyen hastaneler, kar amacı gütmeyen yükseköğretim kurumları, bakım merkezleri, bakım evleri, sosyal hizmet ajansları, müzeler, orkestralar ve diğer kar amacı gütmeyen kültürel kurumlar, çevre örgütleri, savunuculuk grupları vb. diğer benzer kuruluşlar dahildir.

Kaynak: National Center for Charitable Statistics, 2019; Salamon ve Newhouse, 2019; Salamon ve Newhouse, 2020’den derlenmiştir.

Tüm bu veriler ışığında, ABD’de sektör kuruluşlarının varlığı yalnızca toplumsal ve politik yaşamda değil, ABD ekonomisi içerisinde de oldukça dikkat çekicidir. Sektörün gün geçtikçe hem niteliksel hem niceliksel gelişim göstermesi ülkenin ekonomik göstergelerine yansımaktadır. Elbette bu gelişmenin zeminini hazırlayan sebeplerden biri ABD’nin hiçbir tarihsel döneminde tam anlamıyla bir sosyal refah devlet sistemine yer vermemesi olabilir. Bu bağlamda, gelir eşitsizliğinin ciddi bir toplumsal sorun haline geldiği günümüz Amerika’sında devletin sağlayamadığı hizmetleri kar amacı gütmeyen kuruluşların karşılaması sektörün önemli derecede büyümesinde etkili olmuştur (Nguyen, 2015: 536). Sonuç olarak, birinci bölümde üzerinde durduğumuz sosyal kökenler yaklaşımlarına göre liberal

sektör modelinin tipik örneklerinden biri olan ABD, günümüzde de bu yapıyı korumaya devam etmektedir.

2.2. Batı Avrupa Ülkeleri

Batı Avrupa ülkelerindeki kar amacı gütmeyen sektör yapısına baktığımızda, 1980’li yıllarla birlikte sektör üzerinde neoliberalizmin güçlü etkisini ve pratiğini bu coğrafyada da görebiliyoruz. Sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında yaşanan sorumluluk devri başta İngiltere, İtalya, Fransa, İspanya gibi birçok ülkeyi ABD’deki gibi bir dönüşüme zorlasa da, bu ülkelerde farklı sonuçlar doğurduğunu gözden kaçırmamak gerekir. Avrupa ülkelerinin farklı tarihsel süreçlerden geçerek şekillenen siyasal, toplumsal ve ekonomik yapısı kar amacı gütmeyen sektörün gelişimini ve özellikle kamu kesimi ile olan ilişkisini farklı yönde etkilemiştir. Avrupa yaklaşımı, sektörü kamu kesimi ve özel sektörden bağımsız olarak gören Kuzey Amerika yaklaşımının tersine, yalnızca kamu sektörü ya da piyasa ile değil aynı zamanda siyaset, hane halkı ve yerel topluluklarla farklı işbirlikleri temelinde çoğulcu bir yapıda tanımlar (Alexander, 2010: 215). Bu yönde, sektörün ülke ekonomilerine katkılarını incelerken her ne kadar bu çalışmanın amacı sektör kuruluşlarının ortaya çıkışını ayrıntılı bir şekilde açıklamak olmasa da, bu farklı geleneği atlamamamız gerekir. Örneğin; İngiltere sosyal kökenler yaklaşımına göre, 2. Dünya Savaşı’ndan bu yana ülkedeki siyasi iklim ve ideolojik söylemler değiştikçe, liberal modelden refah ortaklığı modeline, sonra yeniden liberal modele geçiş yaparken (Zimmer ve Pahl, 2018: 142), Batı Avrupa’nın geri kalanı teorisinin ilk yaklaşımına göre sosyal demokrat ve korporatist model içerisinde konumlandırılmıştır. Bunun yanı sıra, genişletilen yaklaşımda (Salamon, 2010) ise Batı Avrupa ülkelerinin çoğunluğu yüksek kamu kesimi desteğiyle büyümüş bir sektör yapısını ifade eden “refah ortaklığı” modeliyle kategorize edilir. Nitekim 2000’li yıllarla birlikte kamu harcama politikalarının özellikle küresel finans krizi sonrası yön değiştirmesi birinci bölümde üzerinde durduğumuz kar amacı gütmeyen rejim modellerinde ülkelerin de yer değiştirebileceğinin sinyalini vermektedir. Yine İngiltere örneğiyle devam edildiğinde, 2000’li yılların sonlarına doğru, GSYİH içindeki payıyla OECD ortalamasının

üzerinde¹ kamu sosyal harcamalarına sahip olan ülke, geniş yaklaşımda olmasa da Salamon ve Anheier'in (1996) ilk sosyal kökenler teorisine göre günümüzde liberal bir sektör yapısıyla birebir uyumunu kaybetmiş olabilir. Aşağıda diğer ülke örnekleri detaylıca incelendikçe bu duruma benzer değişimlerle yeniden karşılaşılabılır. Ancak bunu doğru yorumlayabilmek için aşağıdaki gibi sektöre dair güncel verileri incelemek gerekecektir.

İngiltere

Batı Avrupa örneğine İngiltere ile başlanırsa, JHÜKKP (1995) ülkede sektöre dair kapsamlı ve sistematik verilerin ortaya konmasını sağlayan ilk projelerden biri olmuştur. 1990'lı yılların ortalarında ortaya konan ilk veriler gösteriyor ki; İngiltere'deki kar amacı gütmeyen kuruluşlar gün geçtikçe büyüyen, gelişen ve ekonomide rolü artan bir sektör haline gelmiştir. Nitekim Tablo 2.3'te de görüldüğü üzere, sektörün gönüllü katkısı olmadan dahi 1,5 milyon ücretli çalışanıyla istihdama %6,3 oranında; 74,9 milyar dolarlık toplam harcamaları ile ekonomik büyümeye ise %6,6 oranında katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, 16 milyon gönüllünün harcadığı tüm saatler toplandığında ise 1,7 milyon tam zamanlı ücretli çalışana eşdeğer büyük bir ekonomik değer ortaya çıkmaktadır. Aynı yıl için sektör 3,2 milyon gönüllü ve ücretli çalışan nüfusuyla istihdama %12,3 oranında katkıda bulunurken, yine gönüllü çalışanlarıyla birlikte toplam 107,5 milyar dolarlık toplam harcaması ile ekonomik büyümeye %9,2 oranında katkı sağlamıştır.

Tablo 2.3: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(İngiltere), 1995

Geniş Tanımlı Kar Amacı Gütmeyen Sektör*	
Toplam gönüllü sayısı	16 Milyon
Tam zamanlı çalışan gönüllü sayısı	1,7 Milyon
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	1,5 Milyon
Ücretli istihdamın katkısı	%6,3

¹ OECD. "Public Social Spending"(2008-2018)", (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/social-expending.htm>, 1 Ekim 2020.

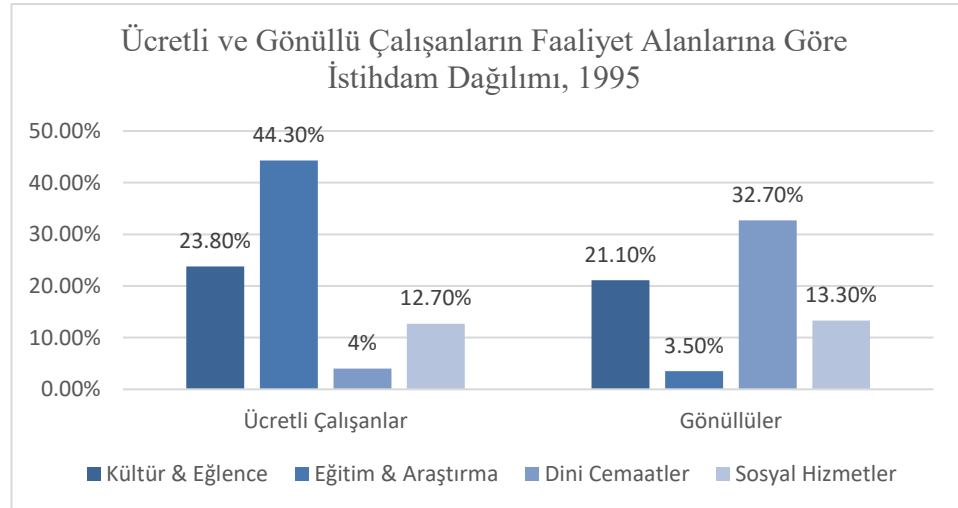
Tablo 2.3: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(İngiltere), 1995 (Devamı)

Toplam ücretli ve gönüllü istihdam	3,2 Milyon
Gönüllüler dahil istihdamın ekonomiye katkısı	%12,3
Toplam harcamalar	74,9 milyar dolar
Toplam harcamaların gayri safi yurt içi hasılaya katkısı	%6,6
Gönüllülerle birlikte toplam harcamalar	107,5 milyar dolar
Gönüllülerle birlikte gayri safi yurt içi hasılaya katkısı	%9,2

Not.*BNS: Kurumsallaşmış bir yapıya sahip, anayasal olarak devletten bağımsız, kar amacı gütmeyen dağıtım ilkesini benimsemiş ve belirli seviyede gönüllü faaliyetler de gerçekleştiren tüm kuruluşları içerir.

Kaynak: Kendall ve Almond, 1999: 182'den derlenmiştir.

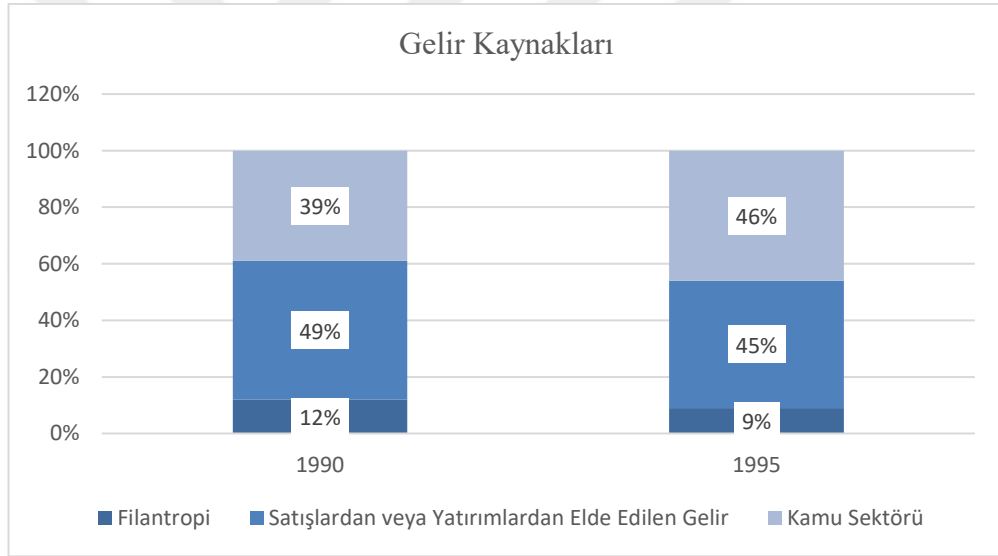
Sektör 1990'lı yılların ortalarında ülke ekonomisine katkı sağlarken, kültür ve eğlence alanından dini alana kadar uzanan geniş bir faaliyet çeşitliliğinde topluma hizmetler sunmuştur. Ancak bu noktada dikkat etmemiz gereken bir ayrım bulunmaktadır. Ücretli istihdam sırasıyla eğitim ve araştırma, kültür ve eğlence, sosyal hizmetler alanında yoğunlaşırken, gönüllü istihdamda ise dini cemaatler başı çekmekte, ardından ise kültür ve eğlence faaliyet alanı gelmektedir.

Şekil 2.6: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Faaliyet Alanlarına Göre İstihdam Dağılımı (İngiltere)

Kaynak: Kendall ve Almond, 1999: 183'ten uyarlanmıştır.

Şekil 2.7’de görüldüğü üzere, 1990’lı yıllarda sektörün hem kendi ekonomik yapısı hem de yarattığı ekonomik etki büyüdükçe gelir kaynakları dağılımı da değişime uğramıştır. Ancak bu değişim ABD örneğinin aksine, İngiltere’de kamu kaynaklarına bağımlılık 1990’lı yıllarda da artış şeklinde kendini göstermiştir. Sektöre dair beklenti yine ABD örneğinde olduğu gibi, devletten bağımsız daha “ticari” bir gelir yapısı iken, sektörün en önemli gelir kaynağını yine kamu sektörü oluşturmaktadır. Öte yandan, İngiltere araştırması dini cemaatleri kapsamadığından farklı sonuçlar ortaya koyması da kısmen beklenen bir durumdur. Nitekim ABD örneğinde dini/inanç temelli kuruluşlar dikkate alındığında, bireysel bağışların sektörün gelir yapısında yarattığı değişim de göz ardı edilmemelidir (Bkz. Şekil 2.4).

Şekil 2.7: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (İngiltere), 1990 ve 1995

Not. Araştırma dini cemaatler ve siyasi partiler hariç geniş tanımlı tüm kar amacı gütmeyen kuruluşları içerir.

Kaynak: Kendall ve Almond, 1999: 187’den derlenmiştir.

Aslında 1986’dan bu yana İngiliz Hükümetleri sektöre doğrudan finansman sağlamak, vergi indirimleri, sektörün görünürlüğünü artırmak ve bağışçıları öven eylemler yapmak, aynı zamanda bağışçıları korumak ve yeterli hesap verilebilirliği sağlamak için birtakım yasal ve mali düzenlemelerle ülkede filantropik anlayışın gelişmesini desteklemektedir (Breeze, Halfpenny ve Wilding, 2015: 289-292). Nitekim 2000’li yıllarla birlikte sektör için en önemli gelir kaynağı İngiliz toplumu

olurken, kamu kesimi ise konumunu ikinci sırada korumaktadır. Toplumdan gelen gelirin yarısını bağışlar oluştururken, diğer yarısını ise faaliyetlerden ve satışlardan elde edilen gelir oluşturmaktadır. Güncel olarak 2017/18 verilerini incelediğimizde gelir kaynaklarının neredeyse yarısını (%47) İngiliz toplumu oluştururken, ardından %29 oranla kamu kesimi gelmektedir (National Council for Voluntary Organisations, 2021). Esasında bu sonuçları yukarıdaki JHÜKKP araştırmasındaki gibi bağışları ve elde edilen gelir kısmını ayrı ayrı değerlendirdiğimizde, sektörün gelir yapısında kamu kesimi payının günümüzde de yadsınamayacak seviyede olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan, bu verilerin yukarıdaki JHÜKKP araştırmasında kullanılan veri setinden farklı olduğunu da belirtmemiz gerekir. Ulusal Gönüllü Kuruluşlar Konseyi'nin (NCVO) 1996 yılından bu yana sektörün ekonomik görüntüsüne dair ortaya koyduğu güncel analizler resmi kaynaklara dayanmaktadır. JHÜKKP araştırmasına dayanan veriler ise İngiltere'nin geleneksel tanımına kıyasla kar amacı gütmeyen sektörü oldukça geniş ve kapsayıcı bir şekilde incelemektedir. NCVO ise sektörü JHÜKKP'nde ve bu çalışmanın birinci bölümünde de üzerinde durulan kar amacı gütmeyen kuruluşların ortak özelliklerine dayandırmakla birlikte, “*Ulusal İstatistik Ofisi'nin ulusal muhasebe amaçlarına uygun*”² bir şekilde daha dar tanımlı kuruluşlar olarak ele almaktadır (National Council for Voluntary Organisations, 2020: 48). Bu nedenle, güncel verilere ulaşabilmek ve sektörün bugününe dair yorum yapabilmek adına NCVO'nun yayınladığı raporlar üzerinden tartışmaya devam edilebilir. Örneğin; sektöre dair ekonomik verilerin paylaşıldığı Tablo 2.4'te görüldüğü üzere, 2017/18 döneminde kayıtlı resmi kuruluş sayısı 166.592'dir. Toplam gönüllü sayısı 19,4 milyon ile nüfusun %36'sını temsil ederken, 2019 yılına ait ücretli işgücü ise bir önceki yıla göre %5, 2010 yılından bu yana ise %17'lik büyüme ile 1 milyon çalışana yaklaşmıştır. Üstelik Şekil 2.8'de görüldüğü üzere, 2010-2019 döneminde ülkedeki işgücü piyasasına baktığımızda kar amacı gütmeyen sektör işgücü boyutunda büyüme hızında neredeyse özel sektörü yakalamaktadır. 2000/01 yılları arasında toplam geliri 34 milyar sterlin olan sektör, 2017/18 döneminde toplam gelirlerini 53,5 milyar sterline çıkarmıştır. Yine 2000/01 yılları arasında toplam harcamaları 32,5 milyar sterlin olan

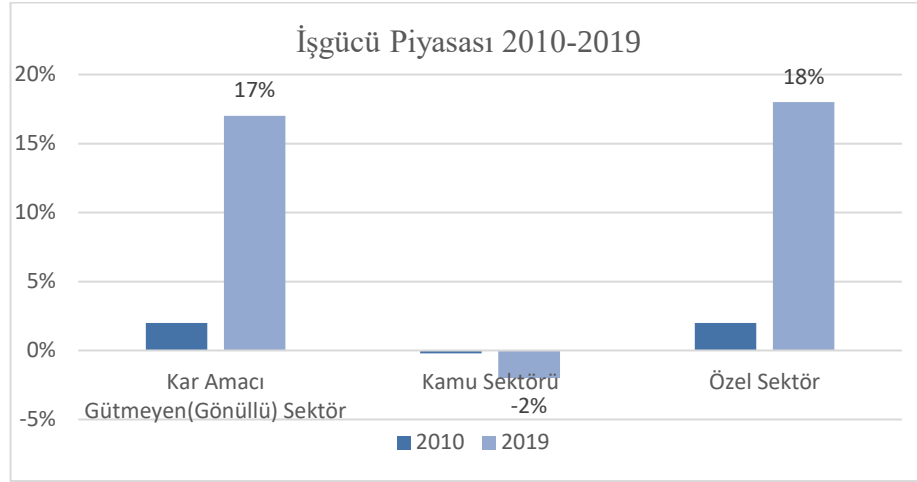
² Kutsal dini yapılar, ibadet yerleri, bağımsız okullar, hükümet tarafından kontrol edilen yapılar veya gayrimenkul dernekleri gibi kuruluşlar hariç tutulur.

sektörün, 2017/18 döneminde ise harcamaları 53,1 milyar sterline ulaşmıştır. Kısacası 2017/18 döneminde sektör, ülke ekonomisine GSYİH içindeki payı %0,9 olan 18,2 milyar sterlinlik bir katkıda bulunmuştur (National Council for Voluntary Organisations, 2020).

Tablo 2.4: İngiltere’de Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2017- 2019

Kar Amacı Gütmeyen(Gönüllü) Sektör	
Kayıtlı kuruluş sayısı (2017/18)	166.592
Toplam Gönüllü sayısı (2018/19)	19,4 Milyon
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı (2019)	909. 088 – bir önceki yıla göre %5 artış
Ülke ekonomisine katkı (2017/18)	18,2 milyar sterlin
Gayri safi yurt içi hasılaya yüzdesel katkı (2017/18)	%0,88
Toplam gelir (2017/18)	53,5 milyar sterlin
Toplam harcama (2017/18)	53,1 milyar sterlin
Net varlıklar (2017/18)	142 milyar sterlin

Kaynak: National Council for Voluntary Organisations, 2020’den derlenmiştir.

Şekil 2.8: 2010-2019 İşgücü Büyüme Verileri (İngiltere)

Kaynak: National Council for Voluntary Organisations, 2020: 34.

Sonuç olarak, İngiltere’deki kar amacı gütmeyen sektör gün geçtikçe büyüyen ve gelişen bir yapı ortaya koymaktadır. Ayrıca bu süreçte, sektörün ekonomiye katkısı da önemli bir seviyede artış göstermektedir. Ancak sektör bir noktada ABD’nin aksine, yakın tarihsel süreçte büyürken ve gelişirken NCVO gibi temsili organlarla devlet/kamu kesimi ile derin bir politika diyalogu kurmuş ve bu birliktelik kurumsal bir yapıya dönüşmüştür (Anheier, 2005: 296-297). Bu nedenle, günümüzde sektörü sosyal politika alanında tek başına bir aktör olarak görmek mümkün değildir. Üstelik yukarıda belirttiğimiz gibi, bu çalışmada ele alınan 2008-2018 döneminde, İngiltere kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki payı açısından OECD ortalamasının üzerinde bir görüntü sergilemektedir. Dolayısıyla, İngiltere günümüzde de liberal karakterini koruyor gibi görünse de, modelin ABD’ye benzer tipik bir örneğini yansıtmamaktadır.

Fransa

Birçok Batı Avrupa ülkesinde olduğu gibi Fransa’da da kar amacı gütmeyen sektör, kamu kesimi ile birlikte güçlü sosyal politika çalışmalarının vazgeçilmez parçalarından biridir. Bunu görebilmek için yukarıda olduğu gibi sektörün ekonomik genel görüntüsüne ve son yıllardaki değişimine bakmak gerekecektir. Yine JHÜKKP (1999) araştırmasından başlarsak, sektöre dair ilk kapsamlı ekonomik verileri Tablo 2.5 üzerinden incelemeye başlayabiliriz.

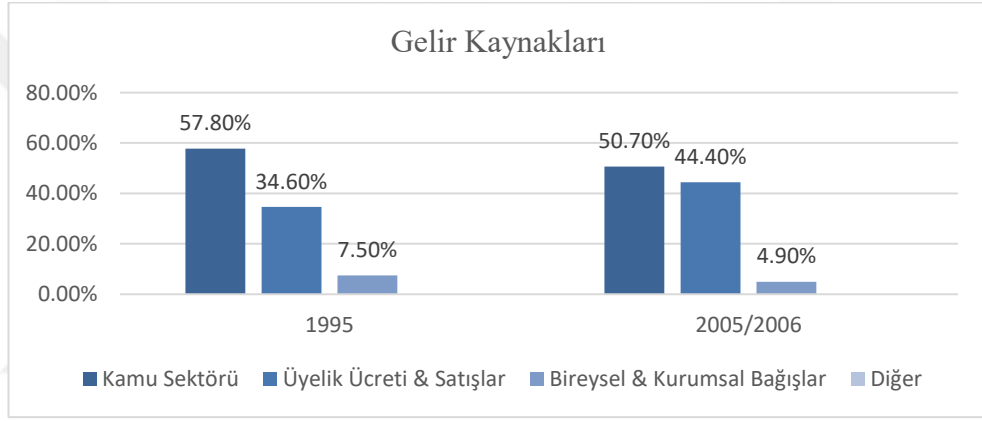
Tablo 2.5: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Fransa), 1995

	Dini Kuruluşlar Dahil	Dini Kuruluşlar Dahil Değil
Toplam Gönüllü sayısı	12,5 Milyon	11,06 Milyon
Tam zamanlı çalışan gönüllü sayısı	1,1 Milyon	1,02 Milyon
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	975.000	960.000
Ücretli istihdamın ekonomiye katkısı	%5	%4,9
Toplam ücretli ve gönüllü istihdam	2,09 Milyon	1,9 Milyon
Gönüllüler dahil istihdama katkı	%10,1	%9,6
Operasyonel harcamalar	58 Milyar dolar	57 Milyar dolar
Operasyonel harcamaların gayri safi yurt içi hasılaya katkısı	%3,8	%3,7
Gönüllülerle birlikte işletme giderleri	104 Milyar dolar	99 milyar dolar
Gönüllülerle birlikte gayri safi yurt içi hasılaya katkı	%6,6	%6,3

Kaynak: Archambault, Gariazzo, Anheier ve Salamon, 1999: 83'ten uyarlanmıştır.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, Fransa'da dini/inanç temelli kar amacı gütmeyen kuruluşların dahil edilmesi veya dışlanması ülkede sektörün önemli bir ekonomik güç olduğu gerçeğini değiştirmiyor. 1995 yılında sektör, 975.000 tam zamanlı ücretli çalışanı ile toplam istihdamın %5'ini istihdam etmiştir. Ayrıca sektörün gönüllü gücü ücretli işgücünü aşkın bir seviyeye ulaşmıştır. Nitekim toplamda 12,5 milyon gönüllünün kar amacı gütmeyen kuruluşlara ayırdığı saatler hesaplandığında, bu büyük gönüllü kadro 1,1 milyon tam zamanlı çalışana eşdeğer hale gelmektedir. Böylelikle sektör gönüllü çalışanlarla birlikte ülkedeki toplam istihdamın %10,1'ini temsil etmektedir. Ekonomik büyüme tarafında ise, sektörün operasyonel harcamaları, kamu hizmetleri ve makine endüstrisi ile kıyaslanabilir boyutta GSYİH'nın %3,8'ini oluşturmaktadır. Sektör kuruluşları ülke ekonomisine sağladığı bu katkıyı ağırlıklı olarak sırasıyla sosyal hizmetler, eğitim-araştırma, sağlık ve kültür-eğlence alanlarında faaliyet göstererek sürdürmektedir (Archambault v.d., 1999: 83-84).

Sektör kuruluşlarının 1990'lı yılların ortalarındaki gelir kaynakları dağılımına baktığımızda aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere, kamu sektöründen gelen gelirin önemini fark edebiliyoruz. Nitekim sektöre dair toplam gelirin %58,7'sini kamu sektörü, %34,6'sını kazanılan gelir, sadece %7,5'ünü ise bireysel bağışlar veya kurumsal bağış/sponsorluklar oluşturmaktadır. 2005 yılına geldiğimizde ise kamu sektörü desteğinin %50'ye gerilediğini, üyelik aidatı ve satışlardan elde edilen gelirin %44,4'e yükseldiğini, bireysel veya kurumsal bağışların da %4,9'a gerilediğini görüyoruz.

Şekil 2.9: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Fransa), 1995 ve 2005/06

Kaynak: Archambault v.d., 1999: 87; Tchernonog, 2007: 15'ten uyarlanmıştır.

Öte yandan, gönüllülerin ayırdığı zamanın tahmini değeri hesaba katıldığında, 1995 yılına ait yukarıdaki görüntü önemli ölçüde değişmektedir. Özel bağışlar %46,6'ya yükselerek sektörün ana gelir kaynağı olurken, kamu sektörü desteği %33,4 oranına, aidat, satış ve yatırımlardan elde edilen gelirler ise %20 oranına gerilemektedir (Archambault v.d., 1999: 87). Neticede, Fransa'da kar amacı gütmeyen kuruluşlar 1990'lı yıllardan bu yana güçlü gönüllü kadrosu ile birlikte hızla ve istikrarlı bir şekilde büyümeye devam etmektedir. Üstelik ücretli işgücünde de 2002-2013 yılları arasında ekonomideki genel istihdam ortalama yıllık %0,7 artarken, kar amacı gütmeyen sektörün istihdamı %1,7 artmıştır (Salamon ve Sokolowski, 2018: 62). Bu veriler ışığında, sosyal kökenler yaklaşımının ilk çalışmasında kategorize edilen korporatist sektör modelinin en iyi temsilcilerinden birinin hiç şüphesiz Fransa

olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim yüksek kamu sosyal harcamalarının eşlik ettiği büyük ölçekte bir kar amacı gütmeyen sektör tam da Fransa örneğini yansıtmaktadır. Bu büyümenin günümüzde hangi aşamaya geldiğini ise mevcut güncel verilere bakarak incelememiz gerekecektir.

Öncesinde şunu belirtmemiz gerekir ki; Fransa'daki sektör kuruluşları genellikle “sosyal ekonomi” terimi gibi geniş bir şemsiye altında ifade edilir. Bu kavram içerisinde dernekler ve vakıflar yer aldığı gibi kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar da yer almaktadır. Öte yandan, resmi ulusal istatistiklerde ağırlıklı olarak derneklere ait verileri görebiliyoruz. Bu yönde derneklerin güncel finansal verilerine baktığımızda, sektörün gelir yapısının bir dönüşüm geçirdiğini söyleyebiliriz. 2013 yılına gelindiğinde sektör kuruluşları finansal olarak devlet kontrolünü oldukça aza indirmişken bir yandan da gelir getirici faaliyetlerini önemli seviyede artırmıştır. Nitekim 104 milyar avroluk gelirden %17,8'e inen kamu sübvansiyonları, yerini %70,9 oranla gelir getirici faaliyetlere bırakmıştır. Geriye kalan finansman yapısını da bağışlar (%4,1) ve diğer gelirler (%7,2) oluşturmaktadır (INSEE Premiere, 2016). Sektör 2015 yılında ise ülkede 2,3 milyonu aşkın çalışanıyla toplam işgücünün %10,5'ini oluşturmaktadır. Bu istihdamın büyük bir kısmını 1,8 milyonu aşkın çalışanı ile dernekler sağlamaktadır (Bkz. Tablo 2.6). Bu açıdan baktığımızda, çoğu zaman temelde hayırsever kuruluşlar olup olmadıkları tartışılan karşılıklı ortaklıkları ve kooperatifleri değerlendirmeye almadığımızda bile, Fransa'da sosyal ekonominin merkezi haline gelen derneklerin yüksek kamu sosyal harcamalarına rağmen kamu kesiminden bağımsız gelir yapılarıyla ülke ekonomisinde söz sahibi sektör kuruluşlarının başında geldiğini belirtmemiz gerekir.

Tablo 2.6: Çalışan Sayısı (Fransa), 2015

	Çalışan Nüfus	Yüzdesel
Dernekler	1.813.000	%78
Kooperatifler	307.000	%13,2
Karşılıklı Ortaklıklar	131.400	%5,7
Vakıflar	73.200	%3,1
Toplam	2.324.6000	100

Kaynak: INSEE, 2020.

Tüm bu bulgular ışığında, 1990'lı ve 2000'li yıllarda yüksek kamu sosyal harcamaları ve büyük ölçekli sektör yapısı sebebiyle korporatist modelde konumlandırılan Fransa'yı, güncel verileriyle bu çalışmanın birinci bölümünde de üzerinde durduğumuz sosyal kökenler teorisi üzerinden genişletilen sivil toplum modellerinden (Salamon, 2010: 192) birine yerleştirmek oldukça zordur. Nitekim kar amacı gütmeyen sektör bir yandan ülkedeki istihdama sağladığı katkı açısından ve düşük bağış oranları ile refah ortaklığı modeliyle bir uyum yakalarken, diğer yandan ise günümüzde sektöre yönelik düşen kamu kesimi desteği nedeniyle bu modelin dışına çıkabilmektedir.

Belçika

Fransa'daki kar amacı gütmeyen sektörün 1990'lı ve 2000'li yıllarda göstermiş olduğu performans gibi, Belçika'daki kar amacı gütmeyen kuruluşlar da aynı yıllarda ilk olarak korporatist sektör modeli olarak karşımıza çıkar. Bu yapının büyüklüğünü ortaya koyan ilk çalışmalardan biri olan JHÜKKP (1999) kapsamında yürütülen araştırmaların elde ettiği sonuçlara göre, Belçika istihdam boyutunda 22 ülke arasında Hollanda ve İrlanda'dan sonra en büyük kar amacı gütmeyen sektöre sahip üçüncü ülke konumdadır. Bu veriler ülkenin güçlü bir refah devleti anlayışıyla birlikte gelirlerinin çoğunu kamu sektöründen sağlayan oldukça büyük ve karmaşık bir sektör yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Bu yönde, sektöre dair ekonomik verilerin detayları aşağıdaki tabloda detaylıca incelenebilir.

Tablo 2.7: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Belçika), 1995

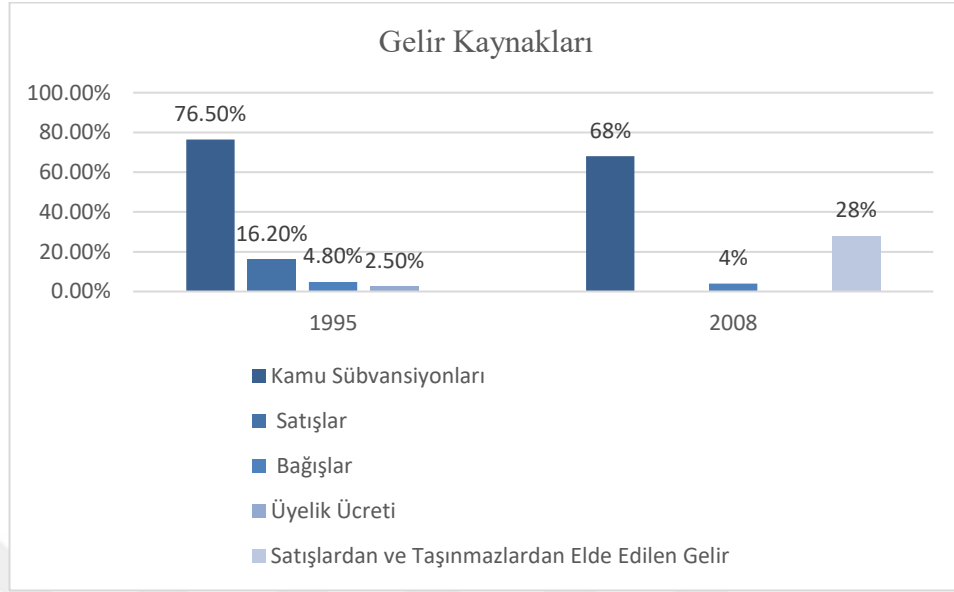
Resmi dernek sayısı	82.123
Ücretli çalışan istihdam eden (Aktif)	18.100
Gönüllü çalışanlarla faaliyet gösteren (Aktif)	32.673
Aktif olmayan	31.350
Ücretli çalışan sayısı	468.764
Tam zamanlı eşdeğer çalışan sayısı	358.852
Tarım dışı istihdama katkı	%10,5

Tablo 2.7: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Belçika), 1995 (Devamı)

Tam zamanlı eşdeğer çalışan sayısı (Gönüllü)	100.687
Nakit kaynaklar	25,7 Milyar dolar
Toplam ücret ödemeleri	15,2 Milyar dolar
Toplam ücretlerin GSYİH katkısı	%5,6
Toplam ücretlerin GSYİH katkısı (gönüllülerle)	%7,1

Kaynak: Mertens, Adam, Defourny, Marée, Pacolet ve Van de Putte, 1999: 45.

Yukarıdaki tabloya göre ortaya çıkan en önemli bulgulardan biri, Belçika’da da Fransa’da olduğu gibi kar amacı gütmeyen kuruluş yapısında ağırlıklı olarak dernek statüsünün yer almasıdır. 1995 yılı verilerine göre, ülkede 80.000’den fazla dernek resmi olarak kayıtlı durumdadır. Bu kayıtlı derneklerden 50.000’den fazlası aktif olarak faaliyet göstermektedir ve bu faaliyetlerin büyük çoğunluğu gönüllü çalışanlarla hayata geçirilmiştir. Ücretli istihdama sahip derneklerin %70’i eğitim-araştırma, kültür-eğlence ve sosyal hizmetler alanında faaliyet gösterirken, yalnızca gönüllü işgücüne sahip dernekler çoğunlukla kültür ve eğlence alanlarında faaliyette bulunmuştur. Bu veriler ışığında, sektörün ekonomik değeri (470.000’e yaklaşan ücretli çalışan ve 359.000’e yakın tam zamanlı eşdeğer çalışanla) tarım dışı istihdamın %10,5’ini oluşturmaktadır. Aynı zamanda, 1995 yılında sektörün tüm parasal kaynakları 25,7 milyar dolara yaklaşmıştır. Bu değerle sektör ülkedeki GSYİH’nın %9,5’ine ulaşmıştır. 25,7 milyar doların aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, en önemli kısmını kamu sübvansiyonları (%76,5) oluştururken, satışlardan elde edilen gelirler (%16,2) ve bağışlar (%4,8), toplamda nakit gelirlerin %21’ini oluşturmaktadır. Sektör istihdam boyutunda 15 milyar doları aşkın toplam ücret ödemeleriyle GSYİH’nın %5,6’sına, gönüllülerle birlikte ise %7,1’ine eşdeğer bir katma değer sağlamaktadır (Mertens v.d., 1999: 44-46).

Şekil 2.10: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Belçika), 1995 ve 2008

Kaynak: Mertens v.d., 1999: 49; Salamon v.d., 2013: 10.

1995 yılında her ne kadar nakdi bağışlar gelirlerin küçük bir kısmını oluşturuyor gibi görünse de, sektörün gönüllü işgücü nakite çevrildiğinde, gönüllü katılımı nakdi bağışların üç katı değerinde yani 4 milyar dolara eşdeğer bir ekonomik değer yaratmaktadır (Mertens v.d., 1999: 52). Kısacası, Belçika’da kar amacı gütmeyen sektörün finansal sürdürülebilirliğinin sağlanmasında kamu sübvansiyonlarının etkisi kadar Belçika halkının gönüllü katkısının önemi de yadsınamaz. Nitekim 2000’li yıllara geldiğimizde *Ulusal Hesaplar Sistemi*’nin verilerine göre, Belçika’da 2001 yılında 76.259 tam zamanlı çalışana eşdeğer 1,1 milyonu aşkın gönüllü işgücünün var olduğu tespit edilmiştir. Bu da sektörün katma değerine 2,3 milyar avroluk bir katkı sağlamıştır (GHK, 2010a: 29-31). Yeniden Şekil 2.10’a dönersek, 2008 yılında sektörün finansal kaynaklarında bireysel bağışların ve kamu desteğinin az da olsa düştüğünü, piyasa satışlarının ve taşınmazlardan elde edilen gelirlerin ise arttığını görüyoruz. Bu değişimle birlikte bir önceki yıla göre %6,8’lik bir büyüme gösteren sektör, 1995 yılında olduğu gibi yalnızca çalışan işgücüyle bile istihdama olan %11,5’lik katkısıyla, ilgili araştırmanın dahil olduğu 13 ülke arasında yine üçüncülüğünü korumaktadır (Salamon v.d., 2013: 2). Üstelik 2004-2010 yılları arasında sektörün istihdam artışını incelediğimizde, ülkedeki toplam

istihdam ortalama yıllık %1,6 artış gösterirken, kar amacı gütmeyen sektör %3,3 oranında büyüme yakalamıştır (Salamon ve Sokolowski, 2016: 13).

Son olarak, güncel detaylara ulaşabilmek için aşağıdaki tablo üzerinden sektöre dair uydu hesap sisteminin verilerine göz atabiliriz.

Tablo 2.8: Belçika’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014

Uydu Hesabının Kapsadığı Kar Amacı Gütmeyen Kuruluş Sayısı	18.847
Mevcut fiyatlarla brüt katma değer	21,8 Milyar avro
Mevcut fiyatlarla brüt katma değer GSYİH’deki ağırlığı	%5,4
Çalışanların toplam maliyeti (avro)	20 Milyar avro
Çalışanların toplam maliyeti (ekonomiye katkısı)	%9,8
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	467.000
Ücretli işgücünün istihdama katkısı	%12,3

Kaynak: Institut des comptes nationaux ve Banque nationale de Belgique, 2017: 8’den uyarlanmıştır.

Tablo 2.8’e göre, sektörün ekonomiye katkısı tartışmasız yıllar geçtikçe büyüyen bir ivme göstermiştir. Nitekim yukarıdaki tabloya baktığımızda 2014 yılında sektör 21,8 milyar avroluk katma değeriyle GSYİH’nın %5,4’ünü oluşturmaktadır. Ayrıca sektörün 467.000 çalışanıyla istihdam içindeki payı %12,3’tür. Öte yandan, JHÜKKP’nin aynı yıl için ortaya koyduğu analizlerde sektör 129.639 gönüllü çalışan ile toplam istihdamın %2,9’unu oluşturmuştur (Salamon ve Sokolowski, 2016). Sonuç olarak, Belçika da 1990’lı ve 2000’li yıllar için hiç şüphesiz Fransa gibi kar amacı gütmeyen kuruluşların finansal yapısı bakımından kamu sektörünün oldukça güçlü ve gönüllü desteğinin de yadsınamaz seviyede olduğu ülkelerden biridir. Bu kuruluşların hem büyümeye hem de özellikle istihdam boyutunda sağladığı katkı sektörün ülkede önemli ve büyük bir ekonomik değer haline gelmesini sağlamıştır. Her ne kadar sektörün günümüzdeki gelir yapısı üzerine bir veri kaynağımız olmasa da, Belçika sosyal kökenler yaklaşımında güncel sivil toplum modellerinden (Salamon, 2010) “refah ortaklığı” modeliyle uyumlu bir tablo sergilemektedir.

Hollanda

Hollanda, Batı Avrupa modeliyle uyumlu bir eşleşme sağlasa da özellikle Avrupa ülkelerini aşarak hatta JHÜKKP kapsamında araştırmaya dahil edilen 20’den fazla ülkeyi de geride bırakarak finansal açısından en büyük kar amacı gütmeyen sektöre sahip ülkedir (Burger, Dekker, Toepler, Anheier ve Salamon, 1999: 145). Sektörün ekonomik bağlamına ilişkin bir dizi sonuç içeren JHÜKKP, sektörün büyüklüğü ve gelir yapısı konusunda birçok sonucu ortaya koymaktadır. Yine tarihsel süreç içerisinde ilk olarak 1995 yılına ait veri kaynakları üzerinden Hollanda örneğini tartışmaya başlayabiliriz.

Tablo 2.9: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Hollanda), 1995

Operasyonel Harcamalar	60,4 Milyar dolar
Operasyonel Harcamalar-GSYİH oranı	%15,3
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	652.800
Tarım dışı istihdama oranı	%12,6
Gönüllü çalışan sayısı	390.000*

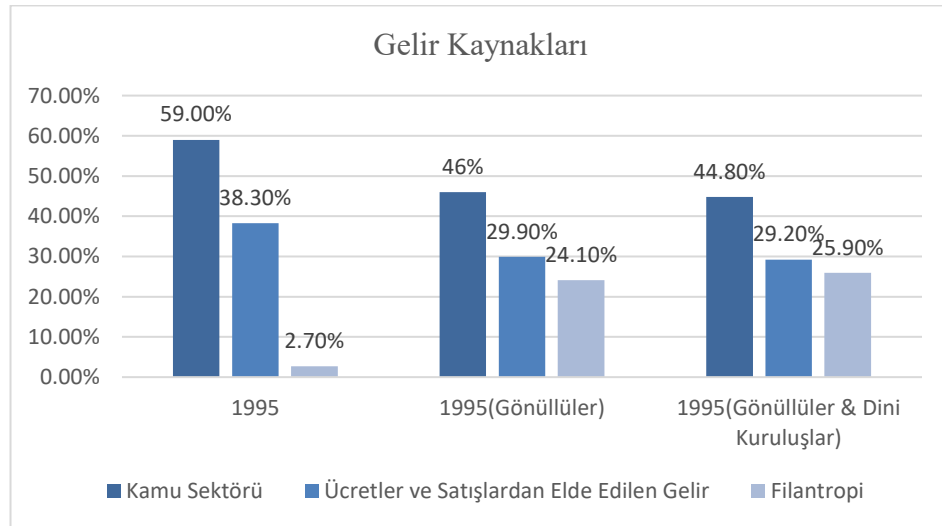
Not. Verilere din bileşeni dahil edilmemiştir. *Tam zamanlı çalışan eşdeğeridir.

Kaynak: Burger v.d., 1999: 147.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, 1995 yılına ait verilerde Hollanda’daki kar amacı gütmeyen kuruluşlar, dini kuruluşlar hesaba katılmadan dahi GSYİH’nın %15,3’üne karşılık gelen 60,4 milyar dolarlık harcamaları ile ülkede önemli ekonomik güçlerden biri haline gelmiştir. Bu harcamaların arkasında tarım dışı istihdamın %12,6’sını karşılayan 652.800 civarı ücretli çalışan vardır. Ülkedeki en büyük özel sektör kuruluşu olan Unilever aynı yıl 308.000 kişi istihdam etmiştir. Öte yandan, sektör tahmini 390.000 tam zamanlı ücretli çalışana eşdeğer gönüllü kadrosuyla tarım dışı istihdamın da %18,7’sini karşılamaktadır. Sektörün sağladığı bu önemli seviyedeki istihdamın dağılımına baktığımızda; %41,8 oranında sağlık, %27,8 oranında eğitim ve %19,2 oranında da sosyal hizmetler alanı başı çekmektedir. Gönüllü işgücünü hesaba kattığımızda sağlık alanı %28,9’a gerilemesine rağmen yine de birincilik sırasını kaybetmemektedir. Eğitim alanı da benzer şekilde, gönüllü

işgücünü hesaba kattığımızda %23,3'e gerilemekte, gönüllü işgücünden en çok faydalanan alan olan sosyal hizmetler ise %20,5 oranında istihdam sağlamaktadır (Burger v.d., 1999: 147-154).

1990'lı yılların ortalarında ülkede önemli bir seviyede ekonomik değer yaratan kar amacı gütmeyen sektörün gelir kaynakları da merak uyandırıcı olacaktır. Aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, Kıta Avrupası'na oldukça benzer bir yapı gösteren Hollanda'da sektör gelirlerinin büyük bir kısmını kamu kaynakları (%59, gönüllüler dahil edildiğinde bu oran %46, gönüllü ve dini kuruluşlar dahil edildiğinde bu oran %44,8) oluşturmaktadır. Öte yandan, gönüllüler ve dini kuruluşlar dahil edildiğinde en büyük değişimi filantropi payı göstermektedir. Gönüllüler ve dini kuruluşlar dahil edilmeden bu pay %2,7 iken, sadece dini kuruluşlar dahil edildiğinde %3,4'e, gönüllüler de dahil edildiğinde ise bu oran yaklaşık %26'ya kadar çıkmaktadır (Burger v.d., 1999: 157). Kısacası, 1995 yılına ait verilerde sunulan bir dizi önemli ekonomik sonuç şunu gösteriyor ki, ülkedeki kar amacı gütmeyen sektörün finansal geleceği kamu kesimi ile olan ortaklığıyla birlikte, neredeyse sektör için görünmez bir ekonomik güç haline gelen gönüllü desteğine de bağlıdır.

Şekil 2.11: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Hollanda), 1995

Kaynak: Burger v.d., 1999: 157-158.

Kamu sosyal harcamalarında 2006 yılı itibariyle bir kırılma yaşayan Hollanda (%16,45), bu yıldan itibaren OECD ortalamasının (%17,95) altında kalmaya başlamıştır (OECD, 2021). Ayrıca 2008 kriziyle birlikte hükümet temel sosyal refah hizmetlerinin sağlamasında kendine finansman kaynakları aramaya başlamış, 2011 yılında da bu yönde kar amacı gütmeyen sektör ile bir işbirliği sözleşmesi yapmıştır (Wiepking ve Bekkers, 2015: 213). Nitekim ülkedeki yakın tarihteki ekonomik verilere baktığımızda da sektörün kamu sektörü ile işbirliği içerisinde gelişmeye ve büyümeye devam ettiğini söyleyebiliriz. Bununla birlikte, ülkedeki gönüllülük anlayışı yine ekonomik bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, sektör 482.389 tam zamanlı çalışana eşdeğer gönüllü işgücüyle ülkedeki toplam istidamın %5, 9'unu temsil etmektedir. Gönüllü ve ücretli işgücü ile birlikte ise bu oran %16'yı aşmaktadır. Üstelik az bir payı da olsa kar amacı gütmeyen kuruluşların ötesinde daha çok üçüncü sektör kapsamına giren kooperatif ve karşılıklı ortaklıkları da tabloya dahil ettiğimizde, sektörün toplam ücretli ve gönüllü işgücüyle tarım dışı istihdama katkısı %17,5 gibi büyük bir payı temsil etmektedir (Salamon ve Sokolowski, 2018: 76).

Tablo 2.10: Hollanda’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2013-2014

Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	847.082
Ücretli istihdamın toplam istihdama oranı	%10,3
Gönüllü sayısı	482.389*
Gönüllü işgücünün toplam istihdama oranı	%5,9
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Ücretli çalışan sayısı	99.121
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Gönüllü çalışan sayısı	6.243
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Ücretli ve gönüllü çalışanların istihdama katkısı	%1,3
Toplamda ücretli ve gönüllü işgücünün istihdama katkısı	%17,5
Toplam bağışlar**	4,4 Milyar avro
Toplam bağışların GSYİH’ya oranı**	%0,7
Gönüllü sayısının nüfusa oranı	%37

Not. Sosyal girişimler ve doğrudan/gayri resmi gönüllülük faaliyetleri³ dahil değildir. Henüz birçok ülkenin sosyal girişimciliğe dair kapsamlı ve sistematik verisi mevcut olmadığı için ülke karşılaştırmalarında standardize bir veri ortaya çıkmayacağı ve hatta bu formun kar amacı gütmeyen sektörün ötesinde bir anlam taşıyıp taşımadığı tartışması ortadayken bundan sonraki diğer ülke analizlerinde de aynı uygulama devam edecektir. *Tam zamanlı çalışan eşdeğeri. **2013 yılına ait veridir.

Kaynak: Salamon ve Sokolowski, 2018: 76; Bekkers, Schuyt ve Gouwenberg, 2015.

Tablo 2.10’da üzerinde durulan başka bir araştırmaya göre, 2002 yılında nüfusun %46’sı gönüllü çalışmalara katılırken, 2014 yılına geldiğimizde bu oran %37’lere düşmüştür. Ayrıca 2005 yılı itibariyle artışa geçen bireysel ve kurumsal bağışlar, 2008 krizi nedeniyle 2009-2011 yıllarında bir durgunluk yaşamış olmasına rağmen 2013 yılında 2011 yılına göre (4,3 milyar avro) %2,3’lük bir artışla 4,4 milyar avroya ulaşmıştır. 1995 yılından bu yana bağışların GSYİH’ya oranına baktığımızda ise yaklaşık 20 yıldır durağan bir görüntü sergileyen veriler (%0,7 - %0,8) büyük bir

³ “Hane halkı olmayan üyelere bakım” için bireylerin 24 saatlik bir süre boyunca çeşitli etkinliklere harcadıkları zamanın ülkedeki tüm nüfusa göre tahmin edilmesiyle hesaplanan, sektör kuruluşları tarafından aracılık edilmeyen, ekonomi üretim sınırının dışında kalan gayri resmi gönüllülük eylemidir(Salamon L.M. ve Sokolowski, S. W. (2018)."The Size and Composition of the European Third Sector", The Third Sector as a Renewable Resource for Europe: Concepts, Impacts, Challenges and Opportunities, Ed. Enjolras, B., Salamon, L.M., Sivesind K.H. ve Zimmer, A., Palgrave Macmillan, Cham, 49-94).

yükseliş ivmesini yansıtmamaktadır (Bekkers v.d., 2015). Öte yandan, 2014 yılında sektörün gelir kaynaklarına baktığımızda, gelirlerin %38'ini kuruluşların kendi bağış toplama kampanyaları yoluyla elde ettiği özel bağışlar oluştururken, %15'ini de dış bağış toplama kampanyaları ile elde ettiği bağışlar meydana getirir. Kamu sübvansiyonlarının oranı ise 1995 yılına göre kıyasladığımızda %41 oranına kadar gerilemiştir (Brandsen, Pape, Duarte Ebers ve ten Hulscher, 2016: 19).

Son olarak günümüze geldiğimizde, sektöre dair geniş ve kapsamlı bir veri seti bulabilmek mümkün değildir. Yine de kısa bir özet edinebilmek için birtakım güncel raporlardan yararlanılabilir. Bu yönde, İçişleri Bakanlığı'nın "*Avrupa Birliği Ülkelerinde Sivil Toplum*" başlıklı çalışma ziyareti raporuna göre, ülkede 2019 yılı itibarıyla ticaret odasına kayıtlı 250.000'in üzerinde dernek ve vakıf bulunmaktadır. Bunların 130.000'i dernek statüsündeyken, 100.000 üzerinde de vakıf faaliyet halindedir. Aynı zamanda, sektör ülke nüfusunun %40'ına denk gelen 6,5 milyonun üzerinde gönüllü sayısına ulaşmıştır (İçişleri Bakanlığı, 2019: 79). Bu da bize şunu gösteriyor ki; 2000'li yılların ortalarından itibaren kamu sosyal finansmanındaki değişen ekonomik koşullar sektörün gelir kaynaklarını çeşitlendirmesine sebep olmuştur. Her ne kadar yukarıda paylaşılan kapsamlı veriler sektörün finansal açıdan kamu sektöründen tamamen bağımsız hareket ettiğine dair bir kanıt sunamasa da, son politika düzenlemeleri ile hükümet ve sektör kuruluşları arasında yeni bir denge oluşturulmak istendiğini görüyoruz. Bu denge içerisinde gönüllü çalışmalar, gelir artırıcı faaliyetler ve bağışlarla kendi kendine yetebilecek bağımsız bir sektör yapısının ortaya çıkabilmesi bile önemli ölçüde kamu sektörünün eylem planına bağlıdır. Buna karşılık, yaklaşık 30 yıldır ülkede sektöre dair yapılan uluslararası araştırmalar da şunu gösteriyor ki; Hollanda özellikle ülke ekonomisine istihdam boyutunda sağladığı katkı açısından ABD ve İngiltere gibi ülkeleri geride bırakarak güçlü sektör profiliyle liderliğini yıllardır korumaktadır. Dolayısıyla, Hollanda örneğinin son yıllarda sektör gelirlerinde azalan kamu sektörü desteği ve kısmen artan filantropik faaliyetler nedeniyle, "korporatist" sivil toplum modelinden uzaklaştığını söyleyebiliriz. İlerleyen yıllarda elde edilen veriler neticesinde, yakın geçmişte ülkedeki siyasi iklim, ekonomik koşullar ve yasal düzenlemeler sebebiyle Hollanda'nın liberal veya refah ortaklığı modelinden hangisine geçiş yaptığını tespit edebiliriz. Bunu şimdiden tahmin etmek ortaya net bir sonuç çıkarmayacaktır.

İtalya

İtalya'nın demokratik dönüşüm süreci yukarıda üzerinde durduğumuz korporatist ülkelere benzer gelişim göstermiş olmasına rağmen bir noktada bu ülkelerden ayrılmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde Mussolini'nin mutlakiyetçi otoriter yapısı bir yandan güçlü bir devlet yapısını ortaya koyarken, sivil toplum yapısının ise zayıf kalmasına sebep olmuştur. Bu sebeple, Salamon ve Anheier'in 1996 yılındaki çalışmalarında, İtalya her ne kadar İskandinav ülkelerinden farklı demokrasi tarihine sahip olsa da, yüksek kamu sosyal harcamaları ve küçük ölçüde kar amacı gütmeyen sektör yapısıyla onlar gibi "sosyal demokrat" rejimine dahil edilmiştir (Ragin, 1998: 269). Bu zorunlu sınıflandırmanın ekonomik temellerini doğru okuyabilmek için sektöre dair verileri incelemek gerekecektir. Yine, aşağıdaki tabloda da sunulan 1999 yılına ait, JHÜKKP kapsamında elde edilen ülke verileri üzerinden tartışmaya başlanabilir.

Tablo 2.11: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(İtalya), 1999

Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	568.500
Ücretli çalışanların ekonomik aktif nüfusa oranı	%2,3
Gönüllü çalışan sayısı*	381.600
Gönüllülerin ekonomik aktif nüfusa oranı	%1,5
Ücretli ve gönüllü çalışan sayısı	950.100
Ekonomik aktif nüfusa oranı (Ücretli ve Gönüllü)	%3,8
Gönüllü sayısı	2 Milyon
Gönüllü çalışmanın ekonomik değeri	8,3 Milyar dolar

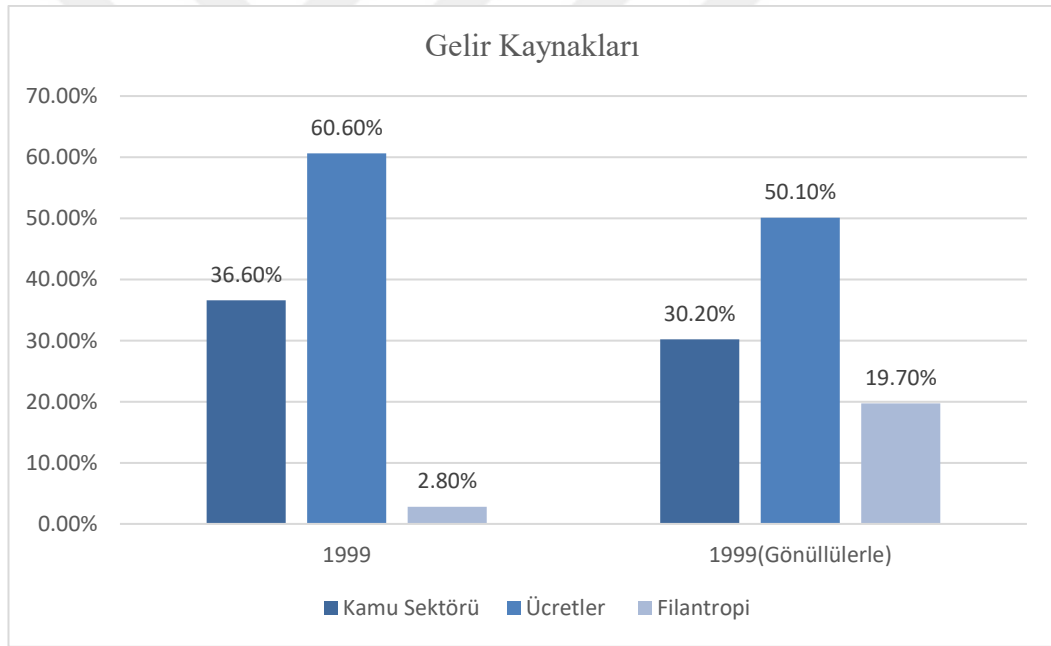
Not. Tam zamanlı çalışan eşdeğeri.

Kaynak: Salamon v.d., 2003; Salamon, Sokolowski ve Associates, 2004'ten uyarlanmıştır.

Yukarıda tabloda görüldüğü üzere, 1990'lı yılların sonlarında İtalya'da sektör kuruluşlarının ekonomik olarak aktif nüfusun %2,3'üne denk olan 500.000'i aşkın ücretli çalışanı bulunmaktaydı. Bu ücretli çalışanlar ağırlıklı olarak sosyal hizmetler (%27,5), sağlık (%21,6), eğitim (%20,3) ve kültür (%11,9) alanlarında faaliyet göstermektedir. Sektör tam zamanlı eşdeğer gönüllü emeğiyle birlikte 1 milyona yakın

çalışan ile ekonomik olarak aktif nüfusun %3,8'ini oluşturmaktadır. Gönüllü emeğin %41,7'si kültür, %23,9'u sosyal hizmetlerde, %12,8'si sağlık alanında faaliyet göstermektedir (Salamon v.d., 2003: 57-58). Ayrıca aynı yıl sektör kuruluşlarının toplam gönüllü nüfusu 2 milyonu aşkın sayıya ulaşmıştır. Gönüllü çalışmanın ekonomik değeri ise 8,3 milyar dolar olarak hesaplanmıştır (Salamon v.d., 2004).

Aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, aynı yıla ait sektörün gelir kaynaklarını incelediğimizde, birçok Kıtada Avrupası ülkesinin tersine, sektör kamu kaynaklarından aldığı payın neredeyse iki katını sağladığı hizmetlere karşılık aldığı ücretlerden elde etmektedir. Gönüllüler dahil edildiğinde dahi bu sıralama değişmiyor. Ancak gönüllüler dahil edildiğinde, bağışlar %2,8'den yaklaşık olarak %20'lere çıkmaktadır.

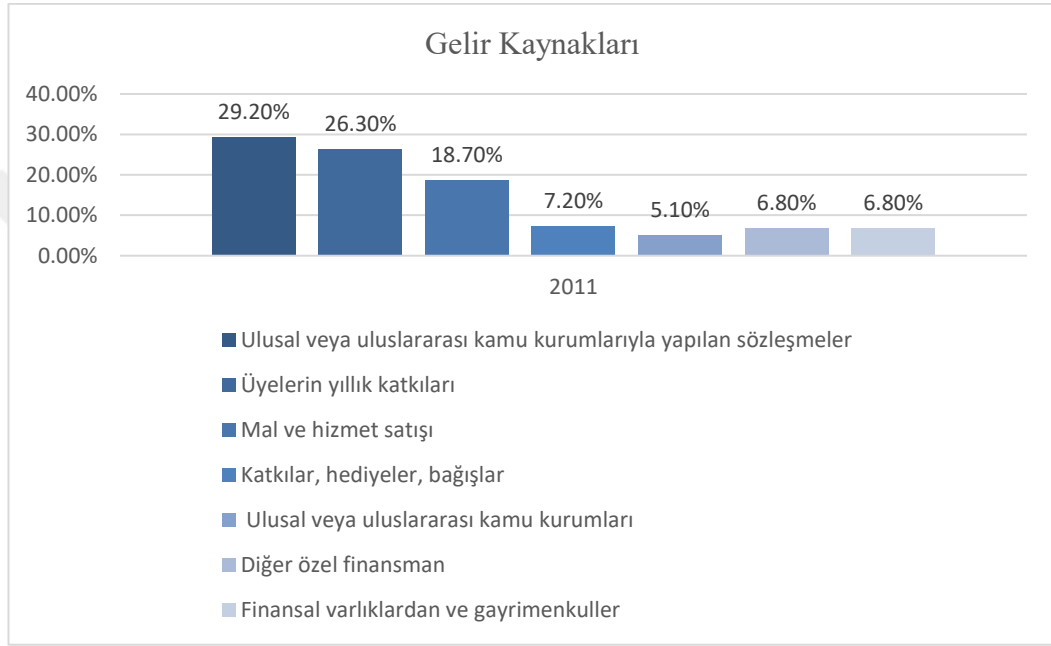

Şekil 2.12: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (İtalya), 1999

Kaynak: Salamon v.d., 2003: 42'den uyarlanmıştır.

2000'li yıllara gelindiğinde sektörün özellikle istihdam boyutunda hızlı bir şekilde büyüdüğünü söyleyebiliriz. 2001 yılında 235.000'i aşkın sektör kuruluşu faaliyet gösterirken, 2011 yılında kuruluş sayısı %28'lik bir büyüme ile 300.000'i aşmıştır. Aynı şekilde 3,3 milyonu aşkın gönüllü sayısı da %43,5'lik yüksek bir artışla yaklaşık olarak 4,8 milyona ulaşmıştır (ISTAT, 2014). Üstelik 10 yıllık bu büyüme ülkedeki toplam istihdamdaki büyümenin ötesine geçmiştir. 2001-2011 yılları arasında

ülkedeki toplam istihdam ortalama yıllık %0,8 büyürken, kar amacı gütmeyen sektörde istihdamdaki değişim %4,9 oranında gerçekleşmiştir (Salamon ve Sokolowski, 2018: 62). Nitekim 2011 yılında sektörün toplam harcamaları 64 milyar avroya yaklaşırken, toplam gelirleri de 57 milyar avroyu geçmiştir (ISTAT, 2014). Bu hızlı büyümenin finansal kaynakları da aşağıdaki şekil üzerinden incelenebilir.

Şekil 2.13: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (İtalya), 2011

Kaynak: ISTAT, 2014.

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere, aslında 1999 yılına göre sektörün gelir yapısı kamu finansmanı açısından büyük bir değişiklik göstermemektedir. Şöyle ki, 2011 yılında da kamu kaynakları yaklaşık %35 oranında bir dağılım gösterirken, özel finansman tarafında tanımlanabilecek aidatlar, satışlar, bağışlar ve diğer katkılar sektörün gelir kaynaklarının yaklaşık %65'ini oluşturmaktadır (ISTAT, 2014).

İtalya'ya dair en güncel kayıtlı verileri yine *İtalyan Ulusal İstatistik Enstitüsü*'nün (ISTAT) yayınladığı raporlar üzerinden edinebiliriz. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, 2018 yılında İtalya'da 359.000'i aşkın kar amacı gütmeyen kuruluş faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşların 305.868'ini dernekler oluştururken, 15.751 tanesini sosyal kooperatifler, 8000'e yakını vakıflar, 30.000'i aşkını ise diğer yasal formlardaki kuruluşlar oluşturmaktadır. Buraya kadar üzerinde durulan birçok örnekte

görüldüğü gibi, İtalya’da da en yaygın kar amacı gütmeyen kuruluş yapısı derneklerdir. Öte yandan, istihdam boyutunda ise sektörün ücretli çalışan nüfusunun %53’ünü sosyal kooperatifler istihdam etmektedir. Bu nüfusun dernekler %19,2’sini, vakıflar %12,2’sini, diğer yasal formdaki kuruluşlar ise %15,6’sını istihdam etmektedir. Sektör, kuruluş sayısı bakımından bir önceki yıla göre %2,6 artış gösterirken, istihdamda ise %1’lik bir büyüme yakalamıştır (ISTAT, 2020).

Tablo 2.12: İtalya’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2018

Kuruluş sayısı	359.574
Bir önceki yıla göre artış	%2,6
Dernek sayısı	305.868
Vakıf sayısı	7.913
Sosyal kooperatif sayısı	15.751
Diğer yasal formlar	30.042
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	853.476
Derneklerde çalışanlar	%19,2
Vakıflarda çalışanlar	%12,2
Sosyal kooperatiflerde çalışanlar	%53
Diğer kuruluşlarda çalışanlar	%15,6
Bir önceki yıla göre istihdam büyümesi	%1

Kaynak: ISTAT, 2020.

Özetle, İtalya’da kar amacı gütmeyen kuruluşların ve sektör çalışanlarının sayısı gün geçtikçe artmaktadır. Sektör sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında kamu sektörü ile güçlü bir işbirliği içinde olmasa da, özel finansman kaynaklarıyla birçok Kıta Avrupası ülkesine kıyasla daha bağımsız büyümeye çalışan bir yapı sergilemektedir. Bu yönüyle, sosyal kökenler teorisindeki “sosyal demokrat” sektör modeline birebir uyum sağlamasa da günümüzde de modelin birtakım özelliklerini yansıtmaya devam etmektedir.

İspanya

İspanya’da otoriter Franco döneminin sona ermesine kadar, “kısıtlı” bir alanda az kamu desteği ile “sınırlı” büyüklükte kalan ve bu sebeple “devletçi” model içinde sınıflandırabileceğimiz bir kar amacı gütmeyen sektör yapısı kendini gösteriyordu. Bu baskıcı rejimin 1970’li yıllarda sona ermesiyle birlikte, İspanya’nın 1986 yılında Avrupa Birliği’ne girmesi ülkenin Avrupa demokrasisi ile entegre olmasının yolunu açmıştı (Zimmer ve Pahl, 2018). Bu durum, kar amacı gütmeyen sektörün yalnızca toplumsal veya siyasal açıdan değil ekonomik açıdan da önemli bir güç olabilmesi için fırsattı. Bu dönüşümün günümüzde nasıl ve ne ölçüde gerçekleştiğini yine sektöre dair ekonomik veriler üzerinden anlayabiliriz. Dolayısıyla, aşağıdaki tabloda öncelikle sektörle ilgili ilk kapsamlı verileri ortaya koyan JHÜKKP’nin bulguları sunulmuştur.

Tablo 2.13: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(İspanya), 1995*

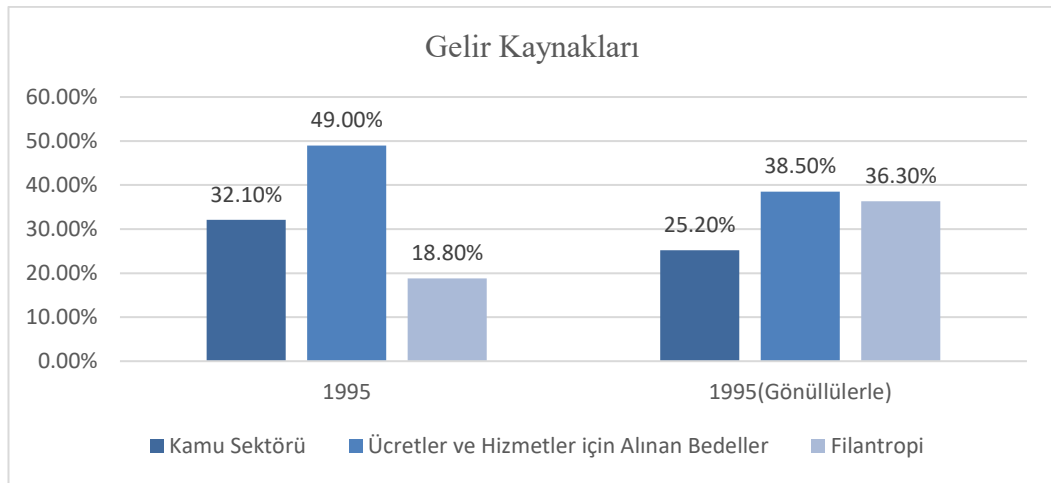
Operasyonel Harcamalar	22,6 Milyar dolar
GSYİH’ya oranı	%4
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	475.179
Tarım dışı istihdama oranı	%4,52
Gönüllü çalışan sayısı**	253.599
Gönüllü sayısının yetişkin nüfusa oranı	%9,8
Ücretli ve Gönüllü çalışanların tarım dışı istihdama oranı	%6,76
Toplam nakit gelir	25,7 Milyar dolar
Gönüllü katkısıyla toplam nakit gelir	32,8 Milyar dolar

Not.*Dini kuruluşlar dahil değildir. ** Tam zamanlı çalışan eşdeğeridir.

Kaynak: Ruiz Olabuénaga, Jiménez Lara, Anheier ve Salamon, 1999: 165; Salamon v.d., 1999b).

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, 1995 yılında İspanya’da kar amacı gütmeyen kuruluşlar GSYİH’nın %4’ünü temsil eden 22,6 milyar dolarlık bir sektör haline gelmiştir. Bu harcamalarla sektör, 475.000’i aşkın ücretli çalışanı ve yetişkin nüfusun yaklaşık %10’una denk gelen 253.000’i aşkın tam zamanlı çalışana eşdeğer gönüllü çalışanı ile ülkede tarım dışı istihdamın yaklaşık %7’sini karşılamaktadır. Sektörü ülkenin kendi ekonomisi içerisinde incelediğimizde gerçekten de büyük bir

yapı ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Nitekim sektör, İspanya'nın en büyük şirketi ve aynı yıl 68.000'i aşkın çalışanı olan Telefónica'yı bile istihdam boyutunda oldukça geride bırakmaktadır. Üstelik yalnızca ücretli çalışan sayısı ile bile tekstil, yemek, ulaşım vb. temel sektörleri de istihdam yaratma kapasitesiyle geçmektedir. Sektörün sağladığı istihdamın %31,8'ini sosyal hizmetler, %25,1'ini eğitim, %12,2'sini sağlık, yaklaşık %12'sini de kültür alanında faaliyet gösteren kuruluşlar oluşturmaktadır. Bu tabloda İspanya, Batı Avrupa ortalaması ile farklılıklar göstermektedir. Örneğin; İspanya'da istihdamda ağırlıklı olarak sosyal hizmetler alanı ön plandayken, Avrupa ülkeleri ortalamasında ise eğitim alanındaki faaliyetler ön plana çıkmaktadır (Ruiz Olabuénaga v.d., 1999). Bu ekonomik gücün kaynağını toplam 25,7 milyar dolarlık nakit gelir oluşturmaktadır. Hatta gönüllü katkısıyla bu değer 32,8 milyar doları da aşmaktadır (Salamon v.d., 1999b). Bu gelirin büyük çoğunluğunu (gönüllü katkısı dahil edilsin veya edilmesin) aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, hizmetlerden elde edilen gelirler oluşturmaktadır. Kamu sektörü katkısına baktığımızda, Batı Avrupa ortalamasının (%55,6) oldukça altında, yani toplam gelirin %32,1'ini oluşturduğunu görüyoruz. Bireylerden, şirketlerden ve vakıflardan gelen bağışlar ise %19'a yakın bir oranla diğer Avrupa ülkelerine kıyasla önemli bir seviyededir. Üstelik gönüllü katkıyı da dahil ettiğimizde, bu oran kamu sektörü katkısını (%25,2) da geçerek %36'yı aşmaktadır (Ruiz Olabuénaga v.d., 1999: 172-174).

Şekil 2.14: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (İspanya), 1995

Kaynak: Salamon v.d., 1999b.

Sonuç olarak, 1990'lı yılların ortalarında İspanya'daki kar amacı gütmeyen sektörün ülke bağlamında özellikle istihdam boyutunda önemli seviyede ekonomik bir güç haline geldiğini söyleyebiliriz. Bu gücü de çoğu Batı Avrupa ülkesinin tersine kamu desteği ile değil, daha bağımsız bir yapıyla elde ettiği gelirlerden sağladığı ortaya çıkıyor. Öte yandan İspanya, JHÜKKP ile araştırma kapsamına alınan 35 ülke arasında sektörün istihdama katkısı oranında, özellikle Batılı muadillerinin gerisinde kalmaktadır (Salamon v.d., 2003: 17).

Günümüzde ise İspanya'daki kar amacı gütmeyen kuruluşlar hakkında geniş ve kapsamlı bir veri seti bulabilmek mümkün değildir. Yine de sektöre dair en güncel bilgiyi aktarabilmek için aşağıdaki tabloda sunulmuş olan 2014 yılına ait veriler kullanılabilir.

Tablo 2.14: İspanya'da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014*

Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	683.800
Ücretli çalışanların istihdama katkısı	%3,9
Gönüllü çalışan sayısı	330.272**
Gönüllü çalışanların istihdama katkısı	%1,9
Ücretli ve Gönüllü çalışanların istihdama katkısı	%5,8
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Ücretli çalışan sayısı	347.402
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Gönüllü çalışan sayısı	18.558**
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Ücretli ve Gönüllü istihdama katkı oranı	%2,1
Toplam ücretli çalışan sayısı	1.031.202
Toplam gönüllü çalışan sayısı	349.330
Toplamda istihdama katkı oranı	%7,9

Not.*Sosyal girişimler ve doğrudan/gayri resmi gönüllülük faaliyetleri dahil değildir. **Tam zamanlı çalışan eşdeğeridir.

Kaynak: Salamon ve Sokolowski, 2018.

Tüm bu veriler ışığında, sektörün 2014 yılında 1995 yılına kıyasla 1 milyonu aşkın ücretli ve gönüllü çalışan sayısı ile bir artış yakaladığını söyleyebiliriz. Bunun yanı sıra, İspanya'da da nicel açıdan dernekler ağırlığında bir kurumsal form görüntüsü

olmasına rağmen bir diğer kuruluş formu olan kooperatifler bu tabloda ekonomik varlığını ortaya koyuyor. Nitekim kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar da dahil olmak üzere tüm ücretli ve gönüllü çalışan sayısını dikkate aldığımızda, sektör ülkedeki tarım dışı istihdamın %8'ine yakınına temsil etmektedir.

Neticede, İspanya'da 1970'lerden bu yana demokratikleşme sürecinin başlamasıyla birlikte modern bir kar amacı gütmeyen sektör yapısı ortaya konmaya çalışılıyor (Ruiz Olabuénaga v.d., 1999). Bu süreçte, İspanya zaman zaman diğer Batı Avrupa ülkelerinin gerisinde kalsa da, sektörün özellikle istihdam boyutunda ekonomiye sağladığı katkı göz ardı edilemez. Aslında, İspanya küresel finans krizinden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Bu dönemde, bağışların ve kamu desteğinin azalmasıyla gelir kaynakları kesilen sektör ekonomik açıdan birtakım zorluklar yaşamıştır. Buna rağmen İspanya'da 2008-2013 yılları arasında ekonomideki toplam istihdam ortalama yıllık %3,5 azalırken, kar amacı gütmeyen kuruluşlar kapsamında toplam istihdam artışı ise %6,6 oranında gerçekleşmiştir. Kısacası, diğer Avrupa ülkelerinin tersine, ülkedeki genel istihdam küçülürken kar amacı gütmeyen sektörde istihdam artışı sağlanmıştır (Salamon ve Sokolowski, 2018: 62). Bu da bize şunu gösteriyor ki; İspanya'daki kar amacı gütmeyen sektörün, yine çoğu muadili ülkenin aksine, kamu finansmanından daha uzak gelir yapısı nedeniyle geleceği için gönüllü katılımı, bireysel ve kurumsal bağışlar hayati bir öneme sahiptir. Bu bilgiler ışığında, İspanya'daki kar amacı gütmeyen sektörün 2000'li yıllarda yakalığı ivmeyle sosyal kökenler teorisindeki "devletçi" sektör modelinin temel özelliklerinden sıyrıldığı söylenebilir. Buradan "sosyal demokrat" modele geçiş yapıp yapmayacağını ilerleyen yıllarda ülkedeki toplumsal ve ekonomik koşullar belirleyecektir.

Portekiz

Bir diğer Güney Avrupa ülkelerinden olan Portekiz, İspanya gibi 1970'li yılların ortalarında yeni demokratik düzene geçmiştir. Ardından, ülkenin 1986 yılında İspanya ile birlikte Avrupa Birliği'ne üye olması ülkede sivil toplum gelişimi için bir fırsat oluşturmuştu. Bu süreçte, kar amacı gütmeyen kuruluşlar için çıkarılan yeni yasal düzenlemelerle birlikte sektör de büyümeye başlamıştı. Örneğin; 1994 yılında çıkarılan yeni vakıf yasası ile vakıf formundaki kuruluş sayısı büyük bir artış göstermiştir (Anheier, 2005: 315). Bu artışın gerçekte ülke ekonomisine nasıl ve ne

ölçüde bir sonuç yarattığı yine sektöre dair ekonomik göstergeler üzerinden yorumlanabilir. Ancak önceki ülke analizlerinde paylaşılan 1990'lı yıllara ait bir veri seti Portekiz için mevcut değildir. Sektöre dair ilk kapsamlı veriler 2006 yılına aittir ve aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2.15: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Portekiz), 2006

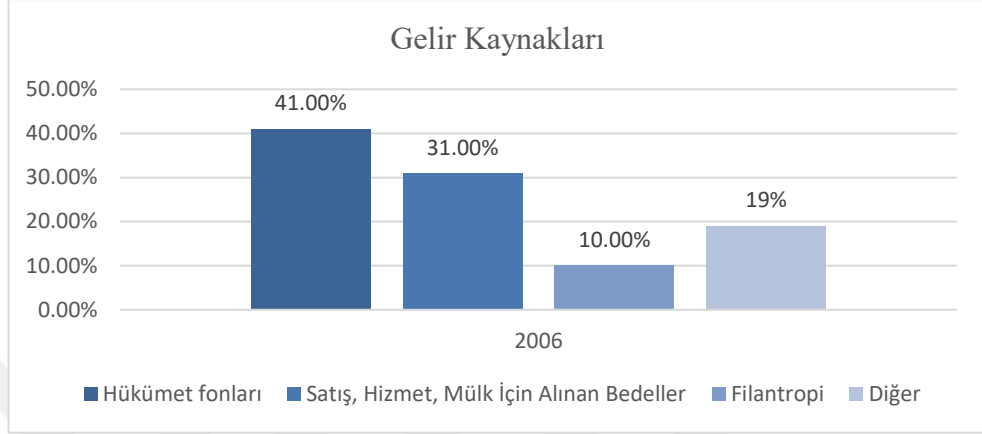
Operasyon harcamaları	5,9 milyar avro
Çalışan sayısı	185.000
İstihdama katkı	%4,3
Üretilen mal ve hizmetin değeri	5,7 milyar avro
Brüt katma değer	2,7 milyar avro
Ekonomiye katkı	%2

Kaynak: Salamon, Sokolowski, Haddock ve Tice, 2012'den uyarlanmıştır.

Tablo 2.15'te görüldüğü üzere, 2006 yılında ülkedeki kar amacı gütmeyen kuruluşlar 5,9 milyar avro operasyonel harcama yapmıştır. Bu harcamaların %51'ini mal ve hizmet alımı, %3'ünü diğer harcamalar, %46'sını ise çalışanların maliyeti oluşturmaktadır. Sektör neredeyse bu harcamaların yarısını oluşturan yaklaşık 185.000 çalışanı ile ülkedeki tarım, finans-sigorta, telekom, sanat, eğlence, gayrimenkul vb. kilit sektörleri geride bırakarak ülkenin en büyük sekizinci istihdam sağlayıcı sektörü olarak Portekiz istihdamının %4,3'ünü temsil etmektedir. Bu istihdamın %52'sini sosyal hizmetler alanındaki faaliyetler oluştururken, %11'ini eğitim, %7'sini ise sağlık alanındaki faaliyetler oluşturmaktadır. Ayrıca bu işgücü ile sektör 5,7 milyar avroluk mal ve hizmet üretmekte, ülke ekonomisine de 2,7 milyar avro değer katmaktadır. Bu durum da ulusal ekonomiye %2'lik bir katkı olarak yansımaktadır (Salamon v.d., 2012).

Sektörün gelir kaynakları dağılımına baktığımızda ise aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, kar amacı gütmeyen kuruluşların gelirlerinin önemli bir kısmını kamu desteği oluşturmaktadır. Satışlardan ve hizmetlerden alınan bedeller gelirlerin %23'ünü, kuruluş mülklerinden gelen kira gibi gelirler ise finansal kaynakların %7'sini oluşturmaktadır. Bireysel ve kurumsal bağışlar ise %10 seviyesinde

kalmaktadır. Geriye kalan %19'luk değer ise aynı bağışlar, banka kredileri gibi veri kaynağı net olmayan para akışlarını temsil etmektedir (Salamon v.d., 2012: 14).

Şekil 2.15: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Portekiz), 2006

Kaynak: Salamon v.d., 2012: 14'ten uyarlanmıştır.

Sonuç olarak, 2000'li yılların ortalarında ülkedeki kar amacı gütmeyen sektör diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi ulusal ekonomi açısından önemli bir değere ulaşmıştır. Günümüze geldiğimizde Portekiz, ülkedeki kar amacı gütmeyen sektörün ülke ekonomisindeki yerine dair kapsamlı bilgilerin sunulduğu uydu hesaplarını faaliyete geçiren ülkelerden biri olmuştur. Bu yönde, uydu hesaplarında sektöre dair ulaşılabilen en kapsamlı ekonomik veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2.16: Portekiz'de Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2016

Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	236.288
Ekonomiye katkı oranı	%5,3
Çalışanların maliyeti	4,3 Milyar avro
Gönüllü çalışan sayısı	516.187
Üretilen mal ve hizmetin değeri	8,8 Milyar avro
Ekonomiye katkı oranı	%2,7
Brüt Katma Değer	4,8 Milyar avro
Ekonomiye katkı oranı	%3

Kaynak: Portugal's Instituto Nacional de Estatística (INE).

Tablo 2.16’da görüldüğü üzere, toplam 4,3 milyar avro maliyet ile 236.288 bireye istihdam sağlayan sektör ülke ekonomisinin de %5,3’ünü temsil etmektedir. Bu işgücü ile 8,8 milyar avroluk mal ve hizmet üreten sektör, 4,8 milyar avroluk brüt katma değer ile ülkenin GSYİH’sına da %3 katkı sağlar. Ayrıca sektör ücretli istihdamın iki katını aşkın (516.187) gönüllü işgücüne de sahiptir. Gönüllü kadronun neredeyse 200.000’ini aşkını ise sosyal hizmetler alanında faaliyet göstermektedir. Ücretli çalışanlar da sırasıyla ağırlık olarak sosyal hizmetler ve sağlık alanlarında faaliyet göstermektedir.

Portekiz sektöre dair uydu hesabını sosyal ekonomi kapsamında oluşturduğu için yukarıdaki tablo dernekler, vakıflar, kooperatifler gibi ülkede faaliyet halinde olan birçok üçüncü sektör kuruluş formunu içermektedir. Buna karşılık, ülkede sosyal ekonominin kalbini ise HHKOK oluşturmaktadır. Nitekim sektörün sağladığı işgücünün %81’ini, brüt katma değer %82’sini, üretilen mal ve hizmetlerin yaklaşık %66’sını bu kuruluşlar sağlamaktadır. Yasal kuruluş formuna baktığımızda, diğer Avrupa ülkeleri gibi dernek statüsünün Portekiz’de de ağırlıklı olarak yaygın olduğunu söyleyebiliriz. 236.288 çalışanın yaklaşık %67’si derneklerde çalışmaktadır. Üstelik vakıfları da listeye eklediğimizde bu oran %73’ü geçmektedir. Derneklerin ve vakıfların GSYİH’ya sağlanan toplam brüt katma değerdeki payı ise %75’tir. Özetle, ulusal ekonomiye 3,6 milyar avroluk katma değeri sektör kuruluşlarından dernek ve vakıflar sağlamaktadır.

Buraya kadar 2000’li yıllardan bu yana kar amacı gütmeyen sektörün Portekiz’deki genel büyüklüğünü ve yapısını ortaya koymaya çalıştık. 2002-2010 yılları arasında, ekonomideki genel istihdam ortalama yıllık %0,6 oranında büyürken, kar amacı gütmeyen sektör bu büyümeyi aşarak %2,2 oranında artış göstermiştir (Salamon ve Sokolowski, 2018: 62). Bu bölümde yer verilen 2006 ile 2016 yıllarına ait verileri kıyasladığımızda da, 10 yıllık süreçte sektörün GSYİH’ya sağladığı katma değeri %2’den %3’e, istihdama katkısını ise %4,3’ten %5,3’e çıkardığını görebiliyoruz. Hâlbuki bu büyümede Portekiz’i diğer Avrupa ülkeleri ile kıyasladığımızda, ülke İspanya, İtalya, Belçika, Avusturya gibi muadillerinin gerisinde kalmaktadır. Ayrıca ilk sosyal kökenler yaklaşımına (1996) göre, “sosyal demokrat” model ile daha sıkı bir uyum sağlayan ülke, daha sonra yeniden genişletilen yaklaşımda (Salamon 2010) üzerinde durulan gönüllü katılımı, kamu finansmanı ve

hayırsever desteği payı gibi bazı ayırt edici unsurlar bakımından kimi zaman “sosyal demokrat”, kimi zaman ise “refah ortaklığı” modeli ile kısmen bir uyum yakalamaktadır. Dolayısıyla, Portekiz’in günümüzde tam olarak hangi modele girdiğini söyleyebilmek zordur. Bunun yanı sıra, sektörün gelir yapısına ilişkin çok yakın tarihimize dayanan bir analiz mevcut olmasa da, Şekil 2.15’te de paylaşıldığı gibi, sektörün iktisadi açıdan büyümesi ve gelişmesi öncelikli olarak kamu desteğine ve ardından da girişimci faaliyetlerle elde edilecek gelirlere bağlıdır.

2.3. Orta Avrupa Ülkeleri

Avusturya

Salamon ve Anheier’in (1996) kar amacı gütmeyen sektörün devlet/kamu kesimi ile olan ilişkisine dair geliştirdikleri ilk modellerden korporatist sınıflandırmasına girebileceği düşünülen Avusturya’da kar amacı gütmeyen kuruluşların sayısı 1990’lardan bu yana tarihsel süreç içerisinde önemli sayıda artış göstermiştir. Yakın coğrafyada Yugoslavya savaşları, demir perdenin yıkılması gibi siyasal dönüşümler ülkede kültür, insan hakları ve göçmenler gibi alanlarda farkındalığı artırmış ve bu alanda birçok kar amacı gütmeyen kuruluşun ortaya çıkmasını sağlamıştır (Neumayr, 2015: 101). Ülkedeki sektör kuruluşları dernek yapısından kooperatif yapısına kadar oldukça farklı yasal formlarda faaliyet gösterebilmektedir. Öte yandan, üçüncü sektör kullanımına daha çok dahil edilen kooperatifler, çoğu çalışmada kar amacı gütmeyen kuruluş statüsünden ayrı olarak ele alınabilmektedir. Yine de bu ayrım fark etmeksizin, ülkedeki en yaygın kuruluş formu diğer birçok ülkede olduğu gibi dernek statüsüdür. Yukarıda sıkça bahsettiğimiz ve ülke bağlamında analizlerine burada özellikle yer verdiğimiz JHÜKKP’nin Avusturya’daki sektöre dair ulaşabildiğimiz temel ekonomik verileri aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2.17: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Avusturya), 1995-2000

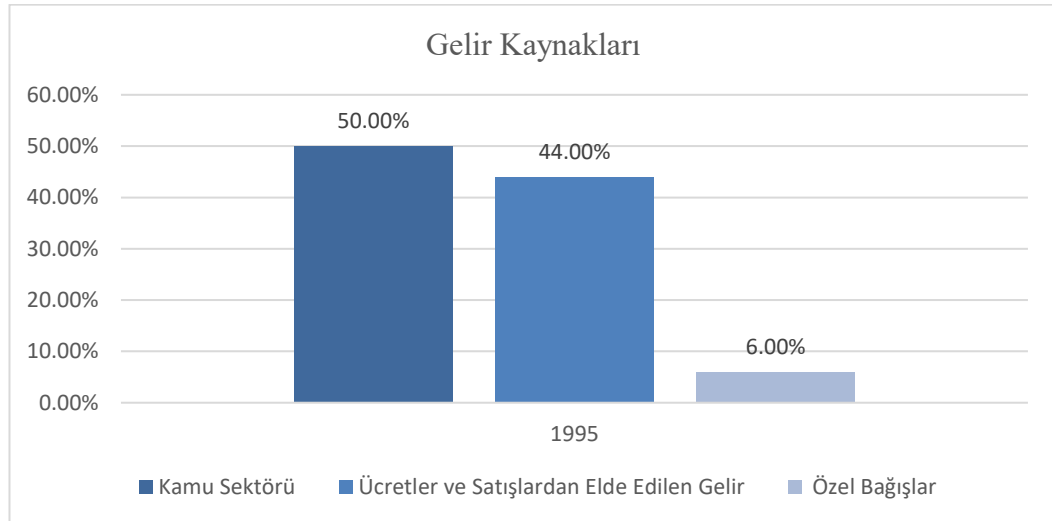
	1995
Tarım dışı toplam ücretli istihdamda sektörün payı	%4,5
Toplam tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	143.637
Toplam gönüllü sayısı	40.700
Uluslararası tarım dışı işgücünde ücretli istihdamın payı*	%4,67
Uluslararası tarım dışı işgücünde gönüllü istihdamın payı*	%1,19
Uluslararası tarım dışı işgücünde ücretli ve gönüllü istihdamın payı*	%5,86
Operasyonel Harcamaların GSYİH'ya oranı* (Gönüllüler hariç)	%3
Operasyonel Harcamaların GSYİH'ya oranı*(Gönüllüler dahil)	%3,6
Ücretli ve gönüllü işgücünün emsal katma değerinin GSYİH'ya oranı	%2,5
Toplam nakit gelir	6,3 milyar dolar
	2000
Toplam harcamalar	5,7 milyar avro
GSYİH'ya katkısı	4,2 Milyar avro
GSYİH'ya katkısı (gönüllüler dahil)	7,3 Milyar avro
GSYİH'ya katkı oranı (gönüllüler dahil)	%3,5

Not.* JHÜKKP araştırmasına dahil edilen 22 ülkenin verilerinden elde edilen bulgulara dayanarak Avusturya'daki kar amacı gütmeyen sektörün uluslararası durum içindeki ekonomik önemi incelenmiştir. **Dini kuruluşlar dahildir.

Kaynak: Salamon v.d., 1999a; Donoghue, Anheier ve Salamon,1999: 134-135; Salamon, Sokolowski ve List, 2003: 57-58; GHK, 2010b: 22.

Tablo 2.17'de görüldüğü üzere, 1995 yılına ait verilere göre, Avusturya bağlamında tarım dışı toplam ücretli istihdamda sektörün payı her ne kadar araştırma kapsamına alınan 22 ülkenin ortalamasının (%4,8) altında kalsa da, 143.637 çalışan ile %4,5'lik bir orana sahiptir. Bu oran gönüllü emekle birlikte %5,7'ye çıkmaktadır. Ayrıca bahsettiğimiz toplam ücretli işgücü ağırlıklı olarak (%64) sosyal hizmetler alanında çalışmaktadır (Salamon v.d., 1999; Salamon v.d., 2003: 57). 22 ülke

kapsamında uluslararası tarım dışı işgücünde ücretli istihdamın payı %4,67 iken, gönüllüler dahil edildiğinde bu oran %5,86'a çıkmaktadır. Benzer şekilde, operasyonel harcamalara baktığımızda ve gönüllü emeği hesaba kattığımızda bu harcamaların GSYİH'ya oranı %3'ten, %3,6'ya yükselmiştir (Donoghue v.d., 1999: 134-135). Aynı araştırmadan 1995 yılına ait son olarak üzerinde duracağımız veriler ise sektörün gelir kaynaklarının dağılımıdır. Yukarıdaki tabloya göre, sektörün 1995 yılına ait nakit geliri 6,3 milyar dolar civarındadır. Şekil 2.16'da görüldüğü üzere, bu finansal kaynağın büyük bir kısmını kamu sektörü (%50,4) oluştururken, üyelik ücretleri ve satışlardan elde edilen gelirler %43,5'ini oluşturur. Buna karşılık, sektör gelirlerinin yalnızca %6,1'ini özel bağışlardan almaktadır. Ancak bağış alanına gönüllü emeği de dahil ettiğimizde bu oranlar değişmektedir. Sektör yine gelirlerinin büyük bir kısmını sırasıyla kamu sektöründen (%41,3), ardından üyelik ücretleri ve satışlardan (%35,6) elde ederken, bağış kısmı %23,1'e çıkmaktadır (Salamon v.d., 1999a). Benzer şekilde başka bir araştırma raporuna göre (Bkz. Tablo 2.17), 2000 yılında sektörün gönüllülerle birlikte GSYİH'ya katkısı 7 Milyar avroyu aşarken, bu katkının gönüllülerle birlikte GSYİH'ya oranı da %3,5'tir (GHK, 2010b: 22). Kısacası, bağışlar sektörün önemli bir finansal kaynağı olmasa da, gönüllü emek tam tersi sektör için görünmeyen bir ekonomik gücü ifade etmektedir.

Şekil 2.16: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Avusturya), 1995

Kaynak: Salamon v.d., 1999b :11.

Biraz daha yakın tarihe geldiğimizde, ülkede 2010 yılında resmi kayıtlarda 117.000 dernek, 95 kooperatif ve yaklaşık olarak 500'e yakın sayıda şirket statüsünde kar amacı gütmeyen kuruluş bulunmaktadır. Nicel açıdan bakıldığında sektörün büyük olduğunu söyleyebiliriz. Öte yandan, sektörün büyük bir kısmı gönüllü emeğiyle yönetilmektedir ve ülkede ücretli istihdam sağlayan sektör kuruluşları sınırlı sayıdadır (Neumayr, 2015: 101). Nitekim 2008 yılına baktığımızda, ülkedeki yetişkin nüfusun yaklaşık %67'si kar amacı gütmeyen kuruluşlara bağış yaptırmıştır. Toplamda 444 milyon dolar olarak toplanan bu bağışlar GSYİH'nın %0,1'ine eşittir. Yine de Avusturya'daki kar amacı gütmeyen sektörün en önemli gelir kaynağını kamu sektörü oluşturmaktadır (Neumayr, 2015: 109).

Günümüze geldiğimizde, bu kuruluşlara dair geniş ve kapsamlı ekonomik veri seti en yakın 2014 yılına aittir. Bu verilere dayanan aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, sektör 1995'ten bu yana özellikle gönüllü çalışan sayısını neredeyse 6 katına kadar çıkartmıştır. Sektör toplamda 385.000'i aşkın ücretli ve gönüllü işgücü ile ülkedeki istihdamın %5,6'sını oluşturmaktadır. Bu tablonun sınırlarını biraz daha genişletip kooperatifler ve karşılıklı ortaklıkları da değerlendirmeye aldığımızda, sektörün ülkedeki tarım dışı istihdama katkı oranı %6,5'e kadar çıkmaktadır.

Tablo 2.18: Avusturya'da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014*

Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	156.825
Ücretli çalışan işgücünün istihdama katkısı	%3,8
Gönüllü çalışan sayısı	228.541
Gönüllülerle birlikte istihdama katkısı	%5,6
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Ücretli çalışan sayısı	33.629
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Ücretli çalışan sayısının istihdama katkısı	%0,8
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Gönüllü çalışan sayısı	5.420
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Gönüllülerle birlikte istihdama katkısı	%0,9

Tablo 2.18: Avusturya’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014* (Devamı)

Toplam ücretli çalışan sayısı	190.454
Toplam gönüllü çalışan sayısı	233.961
Toplamda istihdama katkı	%6,5

Not.*Sosyal girişimler ve doğrudan/gayri resmi gönüllülük faaliyetleri dahil değildir.

Kaynak: Salamon ve Sokolowski, 2018: 76.

Neticede, Avusturya’da kar amacı gütmeyen sektörün kamu kesimi ile olan güçlü finansal ilişkisi sayesinde her geçen gün büyüdüğünü ve kamu sektörü ile birlikte sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında önemli bir rol oynadığını söyleyebiliriz. Üstelik bu büyümenin zaman zaman ülkedeki ekonomik büyümeyi dahi geçtiğini görebiliyoruz. Örneğin; 2005-2010 yılları arasında ekonomideki genel istihdam ortalama yıllık %1,4 büyürken, aynı dönem sektör ortalama yıllık %3,6 büyüme oranını yakalamıştır (Salamon ve Sokolowski, 2018: 62). Yalnızca bu büyüme bile günümüzde Avusturya’daki sektör kuruluşlarının ekonomik bir güç olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir. Son olarak, Avusturya örneğinde sektörün gelir yapısına dair kapsamlı veriler yukarıda da bahsedildiği gibi yalnızca 1995 yılına ait olduğu için sektörü güncel bir sivil toplum modeline konumlandırmak doğru olmayacaktır. Öte yandan, Avusturya’da özellikle devam eden yüksek kamu sosyal harcamalarına rağmen ekonomik, siyasi ve tarihsel koşullar altında değişen kamu finansmanı oranı ve artan gönüllü katılımı nedeniyle, sektör yapısını geniş sosyal kökenler yaklaşımında (Salamon, 2010), “sosyal demokrat” ve “refah ortaklığı” modelinin ikisi içinde de yorumlayan çalışmalar mevcuttur (Helmig v.d., 2011: 9; Zimmer ve Pahl, 2018: 129).

İsviçre

İsviçre’nin liberal geleneği ve yüksek refah düzeyi kar amacı gütmeyen kuruluşların tarih boyunca toplum üzerinde güçlü bir siyasi etkiye sahip olmasına olanak sağlamıştır. Öte yandan, 1989 yılında Doğu Bloğu’nun çözülmesi ve Almanya’nın birleşmesi İsviçre’nin genelinde ve özellikle sivil toplum alanında bir takım değişikliklere sebep olmuştur. Kamu harcamalarındaki azalmalarla ortaya konan “Yeni Kamu Yönetimi” kar amacı gütmeyen sektörün yeniden şekillenmesini ve

keşfedilmesini sağlamıştır. Nitekim 1990'lı yıllardan sonra ülkede bir vakıf patlaması yaşandığını görüyoruz (Helmig, Bärlocher ve von Schnurbein, 2009: 11). Bu fırsatla gün geçtikçe büyüyen sektör kuruluşları ülke ekonomisi üzerinde de önemli bir rol oynamaya başlamıştır. Bu gelişimi niceliksel açıdan ortaya koyabilmek için sektörü yine ekonomik bir bağlam içerisinde değerlendirmek gerekecektir. Ancak daha önceki örneklerde olduğu gibi sektöre dair 1990'lı yıllara ait ekonomik göstergeleri içeren bir veri seti İsviçre için mevcut değildir. JHÜKKP'ne 2005 yılı verileriyle dahil olan ülkenin, sektör kuruluşlarına dair ayrıntılı bilgilerini aşağıdaki tablodan incelemeye başlayabiliriz.

Tablo 2.19: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(İsviçre), 2005

Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	180.000
Toplam istihdama katkı	%4,5
Gönüllü çalışan sayısı	107.000*
Ücretli ve gönüllü çalışan sayısı	287.000
Toplam istihdama katkı	%6,9
Toplam gönüllü sayısı	1,6 milyon
Toplam nüfusa oranı	%26
Toplam gelir	19 Milyar dolar

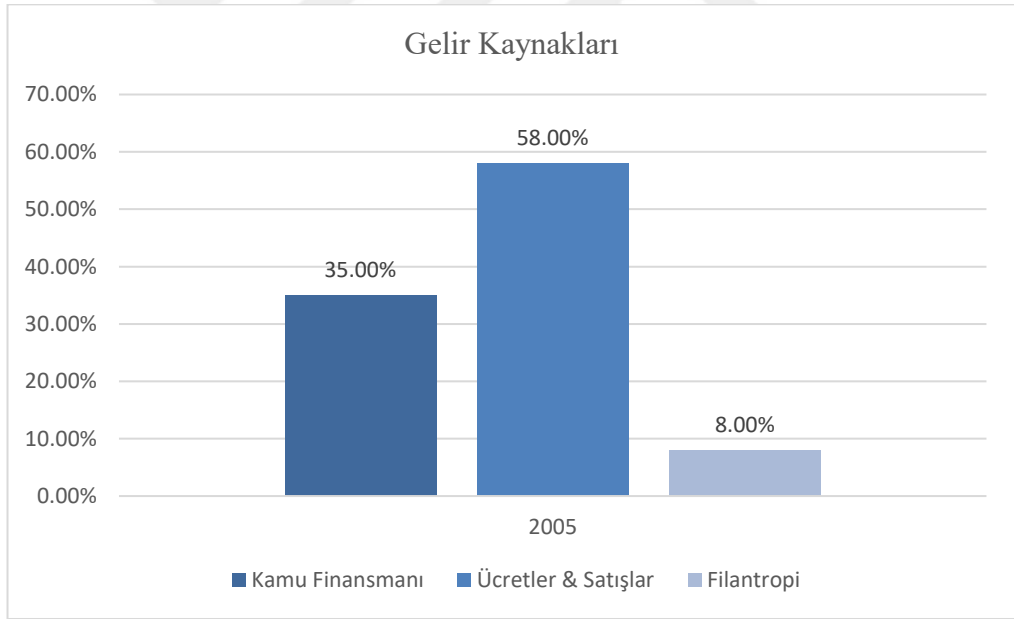
Not. *Tam zamanlı çalışan eşdeğeri.

Kaynak: Helmig v.d., 2011'den derlenmiştir.

Yukarıdaki verilerde görüldüğü gibi, İsviçre'de kar amacı gütmeyen kuruluşlar 2005 yılında 180.000 kişiyi ücretli istihdam etmiştir. Ücretli çalışan nüfusu ile toplam istihdamın %4,5'ini karşılayan bu nüfusa 1,6 milyonluk gönüllü katılıma denk gelen 107.000 tam zamanlı çalışan da eklenince, sektörün toplam istihdama katkı oranı %6,9'a çıkmaktadır. Aynı yıl 621.000 kişiyi istihdam eden imalat sektörünün ardından ülkenin ikinci en büyük istihdam sağlayıcısı olan kar amacı gütmeyen sektör, finansal aracılık, inşaat, tarım ve balıkçılık gibi sektörleri geride bırakmaktadır (Helmig v.d., 2011: 11). Ayrıca sosyal hizmetler, sağlık, eğitim-araştırma ve ekonomik gelişme alt kategorilerine ayrılan hizmet grubunun %82'si ücretli işgücüne dayanırken, bu alanda

çoğunluklu pay sosyal hizmetler (%35) ve sağlık alanına (%32) aittir. Düşünce ve hak temelli savunuculuk faaliyetleri ise büyük ölçüde (%65) gönüllü işgücüne bağlıdır (Helmig v.d., 2011: 16).

Gönüllü çalışanlarıyla birlikte ülke ekonomisinde önemli bir seviyeye ulaşan işgücünün arkasında 19 milyar dolarlık bir gelir kaynağı yatmaktadır. Aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, bu gelirin büyük bir çoğunluğunu satışlar ve ücretlerden (%58) elde edilen gelirler oluştururken, %35'ini kamu finansmanı, küçük bir payını da bağışlar (%8) oluşturmaktadır (Helmig v.d., 2011: 17). Öte yandan, 2006 yılı verilerine göre İsviçre nüfusunun %75'ini aşkın birey bir veya daha fazla sektör kuruluşuna bağış yaptığını bildirmiştir. Hatta aynı yıl, GSYİH'nın yaklaşık %0,3'ü civarında yani toplamda 1,17 milyar dolar bağış toplanmıştır (Von Schnurbein ve Bethmann, 2015: 276).

Şekil 2.17: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (İsviçre), 2005

Kaynak: Helmig v.d., 2011: 17

Günümüze geldiğimizde, sektöre dair kapsamlı ve doğru bir bilgi kaynağı bulmak mümkün değildir. Yine de şunu biliyoruz ki; diğer Avrupa ülkelerinde de olduğu gibi sektör kuruluşlarının çoğunluğunu dernekler oluşturmaktadır (Helmig v.d., 2009: 15). Ancak şu anda resmi istatistik raporlarında derneklere veya diğer kar

amacı gütmeyen kuruluş formlarına yönelik kuruluş sayısı, çalışan sayısı, gönüllü sayısı vb. göstergelere ulaşılamadığından İsviçre rneğinde yukarıda paylaşılan kapsamlı veriler üzerinden bir değerlendirme yapılacaktır. Ancak bu araştırmanın analiz kısmında ele alınan 2018 yılında yayınlanan “Dünya Bağışcılık Endeksi” sıralamasında, İsviçre 26. sırada yer alarak Belçika, İspanya, Fransa, İtalya gibi birçok Avrupa ülkesini geride bırakmıştır (CAF, 2018: 31).

Sonuç olarak, İsviçre kar amacı gütmeyen sektörü JHÜKKP kapsamında ele alınan 42 ülke ortalamasının (%5,6) stnde bir işgücü (%6,9) ile 16. sırada yer alırken, Almanya, İspanya, İtalya, Portekiz gibi birçok ülkeyi listenin gerisinde bırakmaktadır (Salamon, 2010: 188). Bu şekilde ülke ekonomisinin önemli bir parçası haline gelen sektörün gelir kaynaklarının çoğunluğunu satışlardan ve hizmetlerden elde ettiği gelirler oluşturmaktadır. Ülkenin doğrudan demokratik geleneği sektörün yalnızca siyasi açıdan değil, aynı zamanda finansal açıdan da bağımsız bir yapı ortaya koymasını sağlamıştır. Bu sebeple, İsviçre liberal sektör modelin bazı özelliklerini taşısa da, ABD gibi modelin tipik bir rneği de değildir. Çünkü sektöre yönelik güçlü bir kamu sektörü desteği görülmese de, iki sektör arasındaki ilişki sübvansiyon ilkesine bağlıdır. Temel refah hizmetlerinin sağlanması kamu sektörünü tamamlayıcı bir rol üstlenen sektör kuruluşları, kamu sektöründen bağımsız olmakla birlikte aynı zamanda onunla işbirliği içerisinde de çalışmaktadır (Helmig v.d., 2011: 29). Bu ilişki temelinde, İsviçre kar amacı gütmeyen sektörü “sosyal demokrat” modele daha iyi bir uyum sağlayabilir.

ek Cumhuriyeti

1989’da komünist rejimlerin düşmeye başlaması, ek Cumhuriyeti gibi Orta Avrupa lkelerinde sivil toplumun yeniden doğuşuna sebep oldu. Ancak bu gelişme yukarıda birçoğunu incelediğimiz Avrupa ülkesinin yaşadığı şekilde hızlı ve görünür bir şekilde gerçekleşmemişti. Komünist miras ve yeni dönem arasında şekillenen sınırlı kamu finansmanı, kar amacı gütmeyen sektörün sağlık, eğitim, sosyal hizmetler gibi temel refah alanlarında sınırlı kalmasına sebep oluyordu (Fric, Goulli, Toepler ve Salamon, 1999). Dolayısıyla, ek Cumhuriyeti de birçok diğer örnekte gördüğümüz gibi, kendine has özellikleri ile benzersiz bir sektör yapısıyla kendini göstermektedir. Bu yapının ekonomik koşullarını ve sonuçlarını ortaya çıkarabilmek

için yine sektöre dair yapılan ampirik çalışmaları incelemek gerekecektir. JHÜKKP'nin 1995 yılına ait verilerle ortaya koyduğu ülke analizlerinden biri de aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere Çek Cumhuriyeti'ne aittir.

Tablo 2.20: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Çek Cumhuriyeti), 1995*

Operasyonel Harcamalar	803.6 milyon dolar
GSYİH içindeki payı	%1,6
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	74.200
Tarım dışı istihdama katkı oranı	%1,7
Hizmet sektörü istihdamı içindeki payı	%3,4
Kamu sektörü istihdamına eşdeğer oranı	%5,9
Gönüllü çalışan sayısı	40.900**
Tarım dışı istihdama katkı oranı (ücretli ve gönüllü)	%2,7
Toplam gelir	860 milyon dolar
Toplam gelir (gönüllü çalışmalarla)	1 milyar dolar

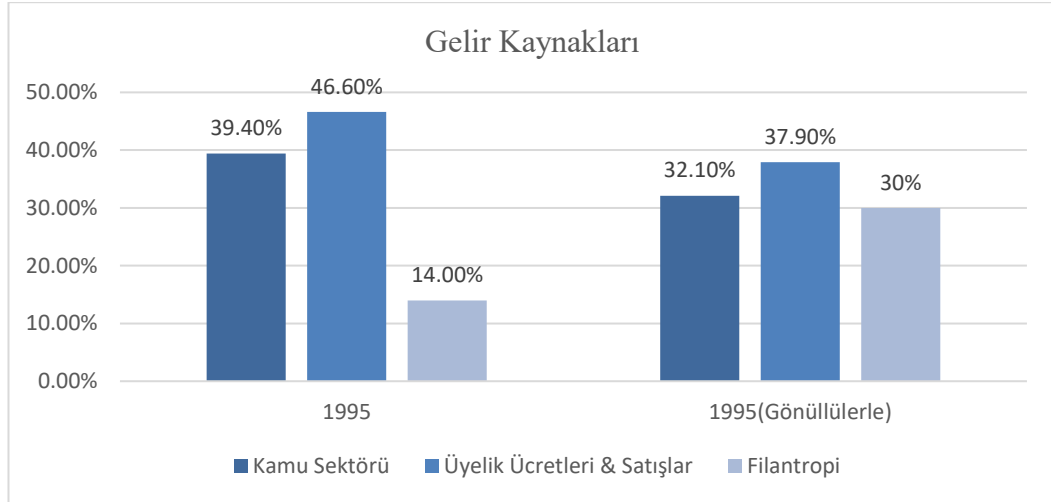
Not. *Dini kuruluşlar dahil değildir. **Tam zamanlı çalışan eşdeğeri.

Kaynak: Fric v.d., 1999: 287; Salamon v.d., 1999b'den derlenmiştir.

Tablo 2.20'de belirtildiği gibi, Çek Cumhuriyeti'ndeki kar amacı gütmeyen kuruluşlar 1995 yılı içinde GSYİH'nın %1,6'sına eşdeğer olan 800 milyon doları aşkın harcama yapmıştır. Bu harcamaların arkasında tarım dışı istihdamın %1,7'sine, hizmet sektörü istihdamının %3,4'üne, kamu sektörü istihdamının ise %5,9'una eşdeğer olan ve hatta ülkedeki en büyük özel şirketlerin istihdam ettiği kişi sayısını katlayarak aşan, 74.000'i aşkın tam zamanlı işgücü bulunmaktadır. Bu tablonun kapsamını gönüllü çalışmalarla genişlettiğimizde, sektör 115.100 tam zamanlı çalışan sayısı ile tarım dışı istihdamın %2,7'sini temsil etmektedir. Her ne kadar yukarıdaki tabloya dini kuruluşlar eklenmese de, burada belirtmekte fayda olacaktır. Dini kuruluşlarda çalışan tam zamanlı ücretli ve gönüllü işgücü ile birlikte, kar amacı gütmeyen sektörün tarım dışı toplam istidama katkısı %2,9'a yükselmektedir. Ücretli işgücünün %31'i kültür ve eğlence, %14,6'sı eğitim, %13,6'sı sağlık, %11,2'si ise sosyal hizmetler alanlarında faaliyet göstermektedir. Gönüllü işgücünü dahi hesaba kattığımızda ağırlıklı faaliyet

grubu sıralaması büyük bir değişim göstermemektedir. Nitekim %35,8'e yükselen kültür ve eğlence faaliyetleri yine başı çekmektedir, ardından sırasıyla %13,1 ile sosyal hizmetler, %11,9 ile sağlık ve %10,6 ile eğitim faaliyet grupları gelmektedir (Fric v.d., 1999; Salamon v.d., 1999b).

Aynı yıl için sektörün gelir yapısını incelediğimizde, aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, gönüllü çalışmalarla birlikte 1 milyar doları aşan gelire ulaşan kar amacı gütmeyen kuruluşlar en önemli finansal kaynağını üyelik ücretlerinden, mal veya hizmet satışlarından (%46,6) sağlar. Kamu finansmanından aldığı pay gelirlerinin %39,4'ünü, bireysel ve kurumsal bağışlar ise gelirlerinin %14'ünü oluşturur. Ancak resme gönüllü çalışmalar dahil edildiğinde, kurumsal ve bireysel bağışlar %30'a yükselmekte, kazanılan gelirler %37,9'a, kamu finansmanı ise %32,1'e düşmektedir. Dini kuruluşlar da dikkate alındığında kurumsal ve bireysel bağışlar %31,4'e yükselmektedir. Öte yandan, gönüllü ve dini çalışmalar dahil edildiğinde veya edilmediğinde, yani her üç durumda da sektörün baskın gelir kaynağını üyelik ücretleri ile mal ve hizmetlerden elde edilen bedeller oluşturmaktadır (Fric v.d., 1999: 296-297; Salamon v.d., 1999b: 11).

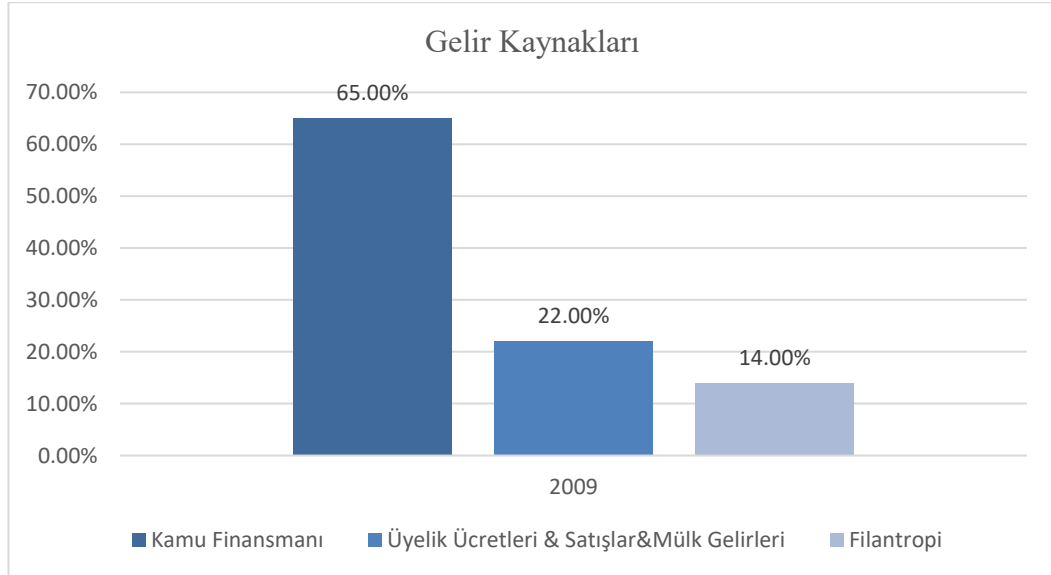

Şekil 2.18: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Çek Cumhuriyeti), 1995

Kaynak: Fric v.d., 1999: 296'dan derlenmiştir.

1995 yılına ait verilerini incelediğimiz Çek Cumhuriyeti'ndeki kar amacı gütmeyen sektör, yukarıdaki ekonomik göstergelerle aynı araştırmaya katılan diğer

birçok gelişmiş ülkenin gerisinde kalmış olsa da, 1989'dan sonra 6 yıllık gibi kısa bir süreç içerisinde ülke ekonomisi açısından önemli bir konuma yükselmiştir. Uluslararası karşılaştırmalara göre yavaş ve tam olgunlaşmamış bu büyüme 2000'li yıllara gelindiğinde, ülkedeki toplam istihdam artışını dahi aşmıştır. Örneğin; 2004-2012 yılları arasında ekonomideki genel istihdam ortalama yıllık %0,7 büyürken, sektördeki istihdam artışı yıllık ortalama %4,1 büyüme oranını yakalamıştır (Salamon ve Sokolowski, 2018: 62). Bu gelişmeyi aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, sektörün 2000'li yılların sonunda 1990'lı yıllardan farklı bir gelir yapısı göstermesine bağlayabiliriz. Nitekim 1995 yılına kıyasla kamu sektörü desteğinin büyük bir artış gösterdiğini gözlemliyoruz. Bu dönüşüm bireysel ve kurumsal bağışlarda 1995 yılına kıyasla pek bir fark yaratmasa da, sektörün kamu finansmanından bağımsız olarak elde ettiği gelir büyük bir oranda düşüş yaşamıştır. Aslında, Çek Cumhuriyeti'nin Avrupa Birliği'ne hem katılım sürecinde hem de 2004 yılında birliğe üye olduktan sonra yaşadığı entegrasyon süreci, ülkenin yapısal bir dönüşüm geçirmesine sebep olmuştur. Şüphesiz bu dönüşüm ülkedeki kar amacı gütmeyen sektörün de birçok Batı Avrupa ülkesine benzer bir finansal yapıya doğru evrilmesini sağlamıştır.

Şekil 2.19: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Çek Cumhuriyeti), 2009

Kaynak: Salamon v.d., 2013: 10'dan uyarlanmıştır.

Günümüze geldiğimizde ise Çek Cumhuriyeti, kar amacı gütmeyen sektörün ülke ekonomisindeki yerine dair kapsamlı bilgilerin sunulduğu uydu hesaplarını faaliyete geçiren ülkelerden biri olmuştur. Bu yönde, uydu hesaplarında sektöre dair en son yayınlanan ekonomik veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2.21: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Çek Cumhuriyeti), 2018

Kuruluş sayısı	142.664
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	116.991
Toplam istihdama katkı oranı	%2,2
Tam zamanlı gönüllü çalışan sayısı	32.455
Net harcanabilir gelir	4,4 milyar dolar*
Nihai tüketim harcamaları	4 milyar dolar*
Brüt katma değer	4,42 milyar dolar*
Sektörün GSYİH içindeki payı	%1,78

Not.* Veriler ulusal para biriminin ABD doları cinsinden 2018 yılına ait ölçülebilir değeri hesaplanarak ifade edilmiştir.

Kaynak: Czech Statistical Office, 2020.

Yukarıdaki güncel verilere göre, Çek Cumhuriyeti’nde 2018 yılında bir önceki yıla kıyasla %1,31 artışla 142.664 kar amacı gütmeyen kuruluş kayıt altına alınmıştır. Bu kuruluşların 142.000’e yakını HHKOK oluşturmaktadır. Aynı yıl içinde bu kuruluşlar yine bir önceki yıla kıyasla ücretli çalışan işgücünü %10,01 artırarak ülkedeki toplam istihdamın %2,2’sini temsil eden 117.000’e yakın çalışanı tam zamanlı olarak istihdam etmiştir. Şekil 2.19’da görüldüğü üzere, sektörün gelir yapısının kamu finansmanı ağırlıklı bir yapıya dönüşmesi ücretli çalışanların faaliyet gösterdiği alanlarda bir değişim yaratmıştır. 1995 yılında ücretli işgücü ağırlıklı olarak kültür ve eğlence alanında faaliyet gösterirken, sektöre yönelik kamu kaynakları arttıkça sektörün hizmet sunduğu alanlar da temel refah hizmetlerine kayabilmektedir. Nitekim 2018 yılında ücretli çalışanların %54,2’si eğitim, %11,4’ü kültür ve eğlence, %8,4’ü sosyal koruma, %6,2’si din, %4,4’ü sağlık, geri kalan %15,4’ü ise diğer alanlarda faaliyet göstermektedir. Benzer şekilde, sektör aynı yıl için yine 2017 yılına kıyasla tam zamanlı çalışan gönüllü işgücünü %3,61 oranında artırarak 32.455 gönüllü

çalışanı faaliyetlerine dahil etmiştir. Bu gönüllü işgücünün neredeyse hepsini (32.410) HHKOK sağlamaktadır. Aynı zamanda sektörün 2018 yılında net harcanabilir geliri 4,4 milyar dolarken, nihai tüketim harcamaları da 4 milyar dolara ulaşmıştır. Buna karşılık, sektörün brüt katma değeri ise 4,4 milyar doları aşmıştır. Son olarak sektörün ülke ekonomisine katkısı ise bir önceki yıla göre 0,1 bir puan artışla GSYİH'nın %1,78'ini temsil etmektedir (Czech Statistical Office, 2020).

Sonuç olarak, Çek Cumhuriyeti 1989 yılında komünist rejimin çöküşüyle sivil toplum alanını ve haliyle kar amacı gütmeyen sektörü hem niteliksel hem de niceliksel açıdan gelişime açmıştır. Bu dönüşüm her ne kadar Batı Avrupa ve diğer gelişmiş ülkelere kıyasla daha yavaş ve dengesiz bir büyüme süreci yansıtırsa da, bir sonraki bölümde üzerinde durulacak olan Slovakya gibi Orta Avrupa ülkelerine göre daha yüksek bir gelişme göstermiştir. Öte yandan, 2000'li yıllarda ülke ekonomisine kıyasla sektörün istihdam boyutunda yakaladığı yıllık ortalama %4,1'lik büyüme oranı, Fransa (%1,7), Avusturya (%3,6), Belçika (%3,3), İsveç (%2,6) ve Portekiz (%2,2) gibi birçok gelişmiş ülkeyi geride bırakmaktadır (Salamon ve Sokolowski, 2018: 62). Yukarıda da belirtildiği üzere, sektörün finansal yapısında 2000'li yılların ortalarından sonra kamu kaynaklarının ön plana geçmesi sektörün özellikle istihdam boyutunda büyümesini tetiklemiş olabilir. Neticede, 1995 yılındaki verilere göre, Çek Cumhuriyeti sosyal kökenler yaklaşımında sınırlı kamu sosyal harcamaları ve bunun bir sonucu olarak sınırlı seviyede gelişmiş bir kar amacı gütmeyen sektör yapısı ile net bir şekilde “devletçi” modele girerken, günümüzde yüksek oranda kamu sektörü desteği, temel refah hizmetlerinde artan faaliyetler ve nispeten büyümekte olan bir kar amacı gütmeyen sektör yapısıyla, kısmen refah ortaklığı modeline eğilim göstermektedir. Öte yandan, sektör işgücü ölçeğinde ülke ekonomisinde önemli bir yer edinse de, diğer gelişmiş ülkelere oranla sınırlı bir alanı temsil etmektedir. Kısacası, Çek Cumhuriyeti'nin kendine özgü tarihsel, sosyal, politik ve ekonomik koşulları kar amacı gütmeyen sektörün diğer ülkelere kıyasla daha karmaşık bir yapı göstermesine sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, günümüzde ülkedeki kar amacı gütmeyen kuruluşların hangi sektör modeline birebir uyum gösterebileceğini tahmin etmek zordur. Ancak şunu net bir şekilde ifade edilebilir ki; son 30 yıldır hem ülke ekonomisine hem de istihdama somut katkıları olan sektör gelecek için de olumlu sonuçlar vaat etmektedir.

Slovakya

1989’da komünist rejimin çökmesi, ardından Slovakya’nın 1993 yılında Çekoslovakya’dan ayrılması ve 2004 yılında Avrupa Birliği’ne üye olması ülkede kısa zamanda çok sayıda politik, ekonomik ve hatta toplumsal reformun hayata geçmesini sağlamıştır. Bu süreçte kar amacı gütmeyen sektör artan aktivizm ve savunuculuk çalışmalarıyla politik açıdan ön plana çıkarken, eski rejimin kalıntılarının devam ettiği bir yönetim anlayışıyla temel refah hizmetlerinde büyük bir gelişim gösterememiştir (Strečanský, 2012: 85). Nitekim Slovakya yukarıda detaylıca bahsedilen ekonomik göstergeler açısından Çek Cumhuriyeti gibi komşularından daha az gelişmiş bir sektör görüntüsü sergilemektedir (Woleková, Petrás’ová, Toepler ve Salamon, 1999: 355). Öte yandan, bu sonuç sektör kuruluşlarının ülke ekonomisi açısından bir öneminin olmadığı anlamına gelmez. Aksine, demokratik kalkınmanın başat aktörlerinden biri haline gelen ve toplum tarafından da güçlü bir şekilde benimsenen bu kuruluşlar, kazandıkları bu meşruiyeti farkında olarak veya olmayarak ülke ekonomisini desteklemekte de kullanmış olabilirler. Bunu ortaya koyabilmek için öncelikli olarak 1996 yılından başlayarak yine JHÜKKP’ne ait, aşağıdaki tabloda da sunulan ampirik verileri incelemek gerekecektir.

Tablo 2.22: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Slovakya), 1996*

Operasyon harcamaları	247 milyon dolar
GSYİH içindeki payı	%1,3
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	16.196
Tarım dışı istihdama katkı oranı	%0,9
Hizmet sektörü istihdamı içindeki payı	%1,4
Kamu sektörü istihdamına eşdeğer oranı	%2
Gönüllü çalışan sayısı	7000**
Tarım dışı istihdama katkı oranı (ücretli ve gönüllü)	%1,2

Tablo 2.22: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Slovakya), 1996* (Devamı)

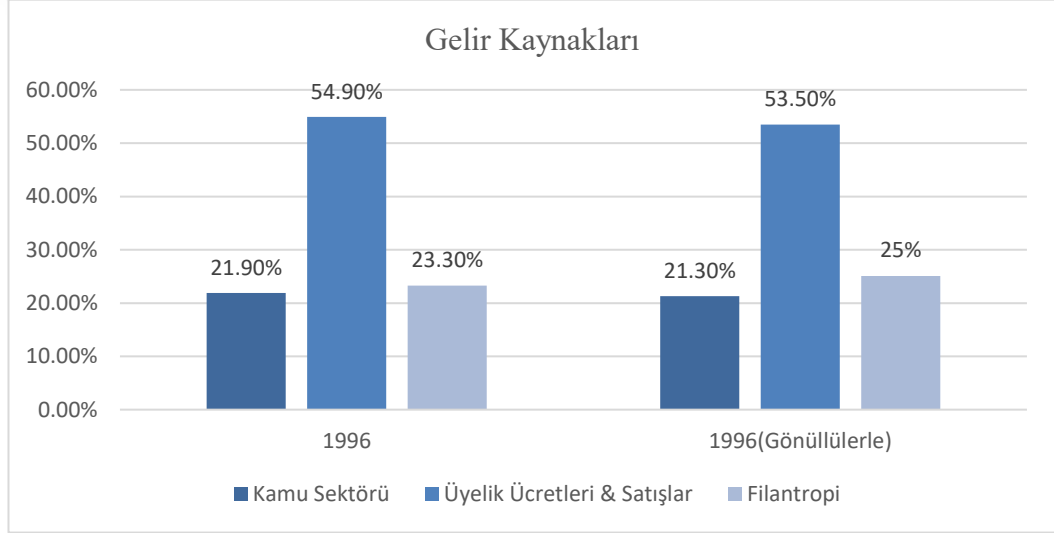
Toplam gelir	295 milyon dolar
Toplam gelir(gönüllü çalışmalarla)	302 milyon dolar

Not. * Dini kuruluşlar dahil değildir. **Tam zamanlı çalışan eşdeğeri.
Kaynak: Woleková v.d., 1999: 357; Salamon v.d., 1999b'den derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, Slovakya'daki kar amacı gütmeyen sektör 1996 yılı içinde GSYİH'nın %1,3'üne eşdeğer olan 247 milyon doları aşkın harcama yapmıştır. Bu harcamaların arkasında ülkedeki tarım dışı istihdamın %0,9'unu, hizmet sektörü istihdamının %1,4'ünü temsil eden, kamu sektörü istihdamının ise %2'sine eşdeğer olan ve hatta ülkedeki matbaa, otel ve restoranlar gibi öncü sektörlerdeki istihdamı aşan, 16.000'i aşkın tam zamanlı işgücü bulunmaktadır. Bu tablonun kapsamını gönüllü çalışmalarla genişlettiğimizde, sektör toplamda 23.200 tam zamanlı çalışan sayısı ile tarım dışı istihdamın %1,2'sini temsil etmektedir. Her ne kadar yukarıdaki tabloda dini kuruluşlar yer almasa da, bu kuruluşlarda çalışan 2.700 tam zamanlı ücretli çalışanı da hesaba kattığımızda, gönüllü çalışmalarla birlikte kar amacı gütmeyen sektörün ülkedeki tarım dışı istidama katkısı %1,4'e yükselmektedir. Ücretli işgücünün %36,7'si kültür ve eğlence, %28,5'i eğitim, %9,7'si çevre/savunuculuk, %5,2'si ise sosyal hizmetler alanlarında faaliyet gösteren kuruluşlarda çalışmaktadır. Yalnızca %1,9'u sağlık alanında faaliyet gösteren kuruluşlarda istihdam edilmektedir. Gönüllü işgücü ile birlikte toplam istihdamın %37'sini kültür ve eğlence, %20,4'ünü eğitim, %12,8'ini çevre/savunuculuk, %10,1'ini ise sosyal hizmetler alanında faaliyet gösteren kuruluşlar sağlamaktadır. Özetle, sosyalizmden kapitalist sürece geçtiği ilk zamanlarda Slovakya'daki sektör, her ne kadar eğitim alanında istihdam boyutunda iyi bir oranda işgücü sağlasa da, sağlık ve sosyal hizmetler gibi temel refah hizmetlerinde yalnızca Batı Avrupa ülkelerinin değil, Çek Cumhuriyeti gibi komşu ülkelerin de gerisinde kalmıştır (Woleková v.d., 1999; Salamon v.d., 1999b).

Aynı yıl için sektörün gelir yapısını incelediğimizde, gönüllü çalışmalarla birlikte 302 milyon dolar gelire sahip olan sektör kuruluşlarının aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, en önemli gelir kaynağı üyelik ücretleri, mal veya hizmet

satışlarından elde ettiği bedellerdir. Bu pay Çek Cumhuriyeti örneğini de geçerek %54,9 oranla gelirin yarısından fazlasını karşılamaktadır. Öte yandan, sektörün kamu finansmanından aldığı pay gelirlerinin %21,9'unu oluştururken, bireysel ve kurumsal bağışlardan aldığı pay ise yine Çek Cumhuriyeti örneğini geçerek gelirlerin %23,3'ünü oluşturmaktadır. Resme gönüllü çalışmalar dahil edildiğinde kurumsal ve bireysel bağışlar %25'e yükselmekte, kazanılan gelirler %53,5'e, kamu finansmanı ise %21,3'e düşmektedir. Gönüllü katkılar gelir modelini pek değiştirmedigi gibi, bu resme dini kuruluşlar eklense dahi gelirlerin yarısından fazlasını kazanılan gelir oluşturmaktadır (Woleková v.d., 1999: 364).

Şekil 2.20: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Slovakya), 1996

Kaynak: Woleková v.d., 1999: 365'ten derlenmiştir.

2000'li yıllara geldiğimizde, Slovakya'nın 2004 yılında Avrupa Birliği'ne üye olması ve ardından gelen bir dizi reform sektörün özellikle demokratik kalkınma sürecinde aktif rol oynamasına sebep olmuştur. Ancak bu gelişmeyle sektörün hizmet boyutunun günümüze kadar ne kadar büyüdüğü ve dolayısıyla sektörün temel ekonomik göstergelerine ne şekilde yansıdığı tartışma konusudur. Bu yönde, aşağıdaki tabloda belirtildiği üzere, ulusal istatistik raporları üzerinden ulaşılabilen ampirik verilerle sektörün Slovakya ekonomisi üzerinde sahip olduğu etki ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.

Tablo 2.23: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Slovakya), 2005-2019

	2005
Kuruluş sayısı	32.514
Ücretli çalışan sayısı	34.067
Gönüllü sayısı	227.030
Toplam çalışılan saat	13,7 milyon
Toplam gelir	104,7 milyon avro
	2010
Kuruluş sayısı	44.176
Ücretli çalışan sayısı	25.600
Gönüllü sayısı	304.094
Toplam çalışılan saat	16,3 milyon
Toplam gelir	141,5 milyon avro
	2019
Kuruluş sayısı	66.580
Ücretli çalışan sayısı	34.409
Gönüllü sayısı	181.769
Toplam çalışılan saat	13,3 milyon
Toplam gelir	327,5 milyon avro

Kaynak: Statistical Office of the Slovak Republic, 2020.

Yukarıdaki bilgiler, siyasi partiler gibi birtakım kuruluş formlarının verilerini içermediğinden sektöre dair geniş kapsamlı bir veri seti sunamamaktadır. Bu nedenle, yukarıdaki 1996 yılına ait ekonomik göstergelerle birebir karşılaştırma yapmak yerine, aynı veri setine ait bilgiler üzerinden karşılaştırma yapılacaktır. Bu yönde, Tablo 2.23'te görüldüğü üzere, 2005 yılı verilerine göre, Slovakya'da dernek, vakıf, birlik, oda, dini yapılanmalar vb. farklı yasal formlarda toplamda 32.514 kuruluş mevcuttur. Kuruluş sayısı, 2010 yılında 2005 yılına kıyasla %35,8 artışla 44.176'ya, 2019 yılında ise 2010 yılına kıyasla %50,7 oranında artışla 66.580'e ulaşmıştır. Yaklaşık olarak 5,5 milyon nüfusa sahip olan bir ülke için bu sayılar sektörün niceliksel olarak varlığını güçlü bir şekilde ortaya koyduğunu gösteriyor. Ücretli çalışan verilerine

odaklanıldığında ise farklı bir sonuç elde edilmektedir. 2005 yılında 34.000'i aşkın çalışanı olan sektör, 2010 yılında bu işgücünü neredeyse %25 oranında kaybetmiştir. 2008 yılındaki küresel krizin işgücü piyasalarında yarattığı tahribat dikkate alınırca, 2008 yılındaki %9,6'lık işsizlik oranının, 2010 yılında %51'lik bir artışla %14,5'e yükselmesi⁴, kar amacı gütmeyen sektörün yaşadığı işgücü kaybını açıklamaktadır. Nitekim 2019 yılı verilerinde, sektörün ücretli çalışan sayısının 2010 yılına kıyasla %34,4 artışla yeniden 34.000'li sayılara ulaştığı görülmektedir. Benzer bir dalgalanma gönüllü sayısında da karşımıza çıkmaktadır. 2005 yılında 227.000'i aşkın gönüllü, sektör kuruluşlarına 13,7 milyon saat katkı sunmuştur. 2010 yılında gönüllü sayısı 2005 yılına kıyasla %34 artışla 304.000'i aşarken, %19 oranında bir artış da gönüllülerin sektör kuruluşları için çalıştığı saat biriminde gerçekleşmiştir. Öte yandan, 2019 yılına geldiğimizde ise gönüllü sayısı 2010 yılına kıyasla %40'ı aşkın bir oranda azalma ile 181.769'a düşerken, gönüllülerin sektör kuruluşları için çalıştığı toplam saat 2010 yılına göre yalnızca %18 oranında azalma göstermiştir. Özetle, 2005 yılından bu yana gönüllü işgücü açısından inişli çıkışlı bir seyir gösteren sektör, günümüzde daha az sayıdaki gönüllü çalışandan daha fazla verim almaktadır. Son olarak, kar amacı gütmeyen kuruluşların 2005 yılında toplam gelirleri 104,7 milyon avroyu aşarken, 2010 yılında 2008 krizine rağmen %35'lik bir artışla 141,5 milyon avroya ulaşmıştır. 2019 yılına geldiğimizde ise sektör gelirleri 2010 yılına kıyasla %131 gibi oldukça yüksek bir artışla 327,5 milyon avroyu aşmıştır. Bu gelirlerin %57,2'sine dernekler, %15,4'üne vakıflar, %7,8'sini kilise kuruluşları sahiptir. Sektörün elde ettiği bu gelirin kaynaklarını ise detaylandırmak zordur çünkü mal veya hizmet satışlarından elde edilen bedeller ve yapısal fonlar üzerine bilgi edinebileceğimiz henüz bir kaynak bulunmamaktadır. Buna karşılık, kısmen de olsa kamu finansmanına dair bir resim ortaya koymak mümkündür. 2005 yılında devletin/kamu kesiminin sektöre yönelik uyguladığı sübvansiyonlar 43 milyon avroyu aşarak gelirlerin %41,2'sini oluşturmaktadır. 2010 yılında ise, 64 milyon avroyu aşan kamu finansmanı sektör gelirlerinin %45,2'sini oluşturmaktadır (Strečanský, 2012: 82).

⁴ OECD, "Unemployment Rates (2008-2010)", (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>, 2008-2010 dönemi, 27 Mayıs 2021.

Özetle, 1990'lı yıllardan bu yana kapitalist sisteme geçiş, Avrupa Birliği'ne üyelik ve ardından gelen bir dizi reform Slovakya'daki sektörün gelişimini öncelikli olarak politik ve sosyal açıdan ardından da yavaş bir seyir halinde ekonomik açıdan tetiklemiştir. 1990'lı yıllarda OECD ortalamasının altında ve üstünde seyreden kamu sosyal harcamaları⁵ ve uluslararası karşılaştırmalara göre istihdama sağladığı makul katkı ile sosyal demokrat model ile devletçi sektör modelinin tam da ortasında kalan Slovakya'yı (Salamon, Sokolowski ve Anheier, 2000: 18), günümüz koşullarında sınırları belirli bir rejim modeline yerleştirmek zordur. Nitekim son 15 yıldır kar amacı gütmeyen kuruluşların kamu sektörü ile iyileşen ilişkisi onu “sosyal demokrat” modele yaklaştırırken, aynı zamanda sektöre yönelik azalan gönüllü desteği Slovakya'yı hala “devletçi” modele çekmektedir. Tüm bu sınırlı verilere rağmen tarihsel süreç boyunca politik, sosyal, ekonomik ve hatta hukuki gelişmelerle şekillenen sektörün ülkenin önemli istihdam sağlayıcılarından biri haline geldiği de göz ardı edilmemelidir.

2.4. İskandinav Ülkeleri

Finlandiya

Şimdiye kadar incelediğimiz Batı Avrupa ülkelerinden farklı olarak sosyal alanlarda evrensel ilkeler ışığında son derece sorumluluk sahibi bir devlet geleneğine dayanan İskandinav tipi refah sistemi, Finlandiya'da kar amacı gütmeyen sektörün temelini oluşturarak gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (Helander, Laaksonen, Sundback, Anheier ve Salamon, 1999: 63). Öte yandan, 1990'lı yıllarda ülkede yaşanan ekonomik durgunlukla beraber kamu sosyal harcamalarındaki kesintiler, kar amacı gütmeyen kuruluşları daha da önemli hale getirmiştir (Grönlund ve Birgitta Pessi, 2015: 156). Buna rağmen, diğer muadil Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında özellikle istihdam boyutunda daha küçük bir resim ortaya koyan Finlandiya, gönüllü katılımı dikkate alındığında ise ülke ekonomisinin önemli bir payını oluşturmaktadır. Nitekim ülkedeki kar amacı gütmeyen sektöre dair ilk kapsamlı veriyi sunan ve aşağıdaki tabloda kısa özeti sunulan JHÜKKP'nin araştırma sonuçları da sektöre ilgili benzer çıkarımları yansıtmaktadır.

⁵ OECD, “Public Social Spending (1995-1999)”, (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm>, 28 Nisan 2021.

Tablo 2.24: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Finlandiya), 1996*

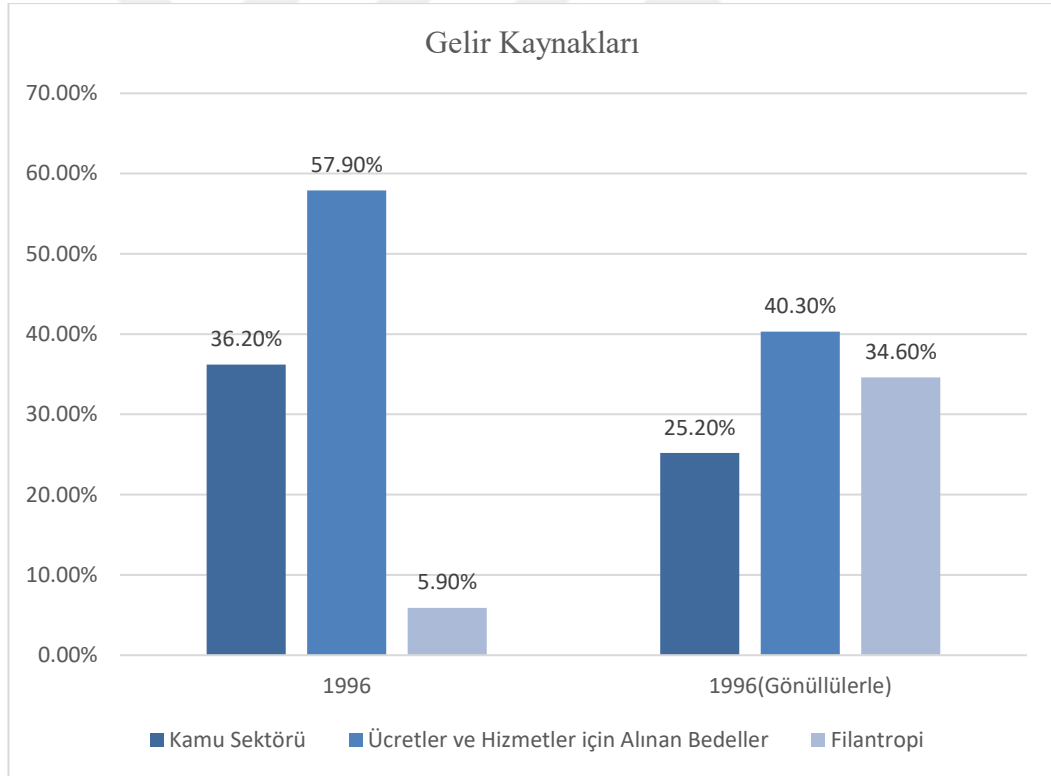
Operasyonel Harcamalar	4,7 Milyar dolar
GSYİH'ya oranı	%3,8
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	62.848
Tarım dışı istihdama katkı oranı	%3
Hizmet sektörü istihdamına katkı oranı	%9,5
Kamu sektörü istihdamına eşdeğeri	%12,9
Gönüllü çalışan sayısı	75.000**
Ücretli ve gönüllü çalışanlarla birlikte istihdama katkı oranı	%6,3

Not. *Dini kuruluşlar dahil değildir.**Tam zamanlı çalışan eşdeğeri.

Kaynak: Helander v.d., 1999: 63-66.

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, Finlandiya'da kar amacı gütmeyen kuruluşlar 1996 yılı içinde GSYİH'nın %3,8'ine eşdeğer olan 4,7 milyar dolar harcama yapmıştır. Bu tabloya dini kuruluşların harcamaları da eklendiğinde toplam harcamalar yaklaşık olarak 4,9 milyar dolara yükselmekte, GSYİH'ya katkı oranı da %3,9'a çıkmaktadır. Bu harcamalara karşılık, sektörün ülkedeki tarım dışı istihdamın %3'ünü oluşturan, hizmet sektörü istihdamın %9,5'ine ve kamu sektörü istihdamının %12,9'una eşdeğer 63.000'e yakın ücretli çalışanı vardır. Bu işgücünün çoğunluğu eğitim (%25), sağlık (%23), sosyal hizmetler (%18) ve kültür(%14) alanlarında faaliyet göstermektedir. Aynı yıl ülkenin en büyük küresel şirketi olan Nokia, Finlandiya'da yalnızca 19.000 kişiyi istihdam etmiştir. Üstelik yine istihdam boyutunda Finlandiya'daki kar amacı gütmeyen kuruluşlar ülkenin kâğıt yapımı ve gıda gibi önde gelen birçok sektörünü geride bırakmaktadır. Bu görüntüde Finlandiya ulusal ekonomi bağlamında önemli seviyeye ulaşmış bir kar amacı gütmeyen sektör yapısına sahip olmasına rağmen ülke karşılaştırmalarında ücretli işgücü açısından Batı Avrupa ortalamasının (%7) gerisinde kalmaktadır. Öte yandan, işgücüne gönüllü katılımı dahil edildiğinde ülke nüfusunun neredeyse %13'ü kar amacı gütmeyen kuruluşlara gönüllü katkı sağladığını belirtmiştir. Bu da şunu gösteriyor ki; 75.000 tam zamanlı çalışana eşdeğer gönüllü işgücüyle sektörün toplam istihdama katkısı %6,3'e çıkmaktadır (Helander v.d., 1999).

Yukarıdaki verilerine dayanarak sektörün aynı yıl için gelir kaynaklarını incelediğimizde aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, en önemli finansman kaynağını üyelik ücretleri, hizmet ve satışlardan alınan bedeller oluşturmaktadır. Bu noktada kamu sektörü %36,2 oranında iken, bağışlar %6'ya yakın küçük bir oranda sektöre gelir yaratmaktadır. Hâlbuki gelir yapısını gönüllü katılımı ile birlikte yeniden incelediğimizde, bağışların payı (% 34,6) kamu sektörü desteğini (%25,2) geçerek üyelik ve satışlardan elde edilen gelirlerden (%40,3) sonra ikinci en önemli gelir kaynağı konumuna yerleşmektedir. Kısacası, Finlandiya'daki kar amacı gütmeyen kuruluşlar, yine Batı Avrupa ülkelerinin aksine, gelirlerinin çoğunluğunu kamu sektörü yerine üyelik ücretleri ve satışlardan alınan bedeller üzerinden elde etmişlerdir (Helander v.d., 1999: 74-75).

Şekil 2.21: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Finlandiya), 1996

Kaynak: Helander v.d., 1999: 75.

Günümüze geldiğimizde, sektöre dair güncel bilgileri aktarabilmek adına aşağıdaki tabloda sunulmuş olan 2014 yılına ait veriler incelenebilir. Sektörün 2014 yılında 1996 yılına kıyasla 200.000 aşkın ücretli ve gönüllü çalışan sayısı ile bir

büyüme yakaladığı açıktır. Ayrıca diğer Avrupa ülkelerinde olduğu gibi, Finlandiya’da da çoğunlukta dernek statüsünde kuruluşlar yaygın olsa da, bir diğer kuruluş formu olan kooperatifler de istihdam boyutunda ekonomik varlığını ortaya koymaktadır ancak sivil toplum kapsamında yalnızca küçük ölçekli kooperatifler ele alınmaktadır. Nitekim kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar da dahil olmak üzere tüm kar amacı gütmeyen kuruluşlarda çalışan ücretli ve gönüllü çalışan sayısını dikkate aldığımızda sektör ülkedeki tarım dışı istihdamın %8,4’ünü temsil etmektedir. Bununla birlikte, Finlandiya’da gönüllü katılımının sektöre dair ekonomik tabloyu bir anda değiştirdiğini yukarıda görmüştük. Bu sebeple, her ne kadar ekonomi üretim sınırının dışında kaldığı için yukarıdaki tablolarda gayri resmi gönüllülük eylemine yer verilme de, burada dikkate almamız faydalı olacaktır. Çünkü bu katkıyla birlikte sektörün ülkedeki istihdama katkı oranı %13,3’e yükselebilmektedir (Salamon ve Sokolowski, 2018: 76).

Tablo 2.25: Finlandiya’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014*

Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	67.000
Ücretli çalışanların istihdama katkısı	%2,7
Gönüllü çalışan sayısı	78.146**
Gönüllü çalışanların istihdama katkısı	%3,2
Ücretli ve Gönüllü çalışanların istihdama katkısı	%5,9
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Ücretli çalışan sayısı	54.409
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Gönüllü çalışan sayısı	7019**
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Ücretli ve Gönüllü istihdama katkı oranı	%2,5
Toplam tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	121.409
Toplam gönüllü çalışan sayısı	85.165
Toplamda istihdama katkı oranı	%8,4

Not.*Sosyal girişimler ve doğrudan/gayri resmi gönüllülük faaliyetleri dahil değildir. **Tam zamanlı çalışan eşdeğeridir.

Kaynak: Salamon ve Sokolowski, 2018: 76.

Özetle, Finlandiya 1990’lı yılların ortalarından 2000’li yılların sonlarına kadar kamu sosyal harcamalarında OECD ortalamasının oldukça üstünde bir grafik çizmesine rağmen bütçe kesintilerine gitmiştir. Sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında bu kesintilerin yarattığı boşluğu da kar amacı gütmeyen kuruluşlar doldurmuştur. Ancak bu kuruluşlar gelirlerin büyük bir kısmını Batı Avrupa’daki çoğu ülkeden farklı olarak kamu sektöründen değil, satışlardan ve üyeliklerden elde ettikleri bedeller üzerinden kazanmışlardır. Öte yandan, ülkede bireysel bağışlara yönelik mali teşvikler olmamasına rağmen gün geçtikçe artan bireysel filantropik faaliyetler de sektörü günümüzde canlı tutmaktadır (Grönlund ve Birgitta Pessi, 2015). 2008 kriziyle birlikte kamu sosyal harcamalarında yaşanan artışa rağmen kamu sektörü desteğinde sınırlı, diğer ülke karşılaştırmalarına göre istihdam boyutunda ortalamada kalan ancak gönüllü katılımı oldukça yüksek bir profil çizen Finlandiya, sosyal kökenler yaklaşımına göre, günümüzde de “sosyal demokrat” modele yakın bir sektör yapısı göstermektedir. Dolayısıyla, 2021 yılı itibarıyla 5,5 milyon nüfusuna karşılık 107.000’den fazla kayıtlı derneğin⁶ faaliyet gösterdiği Finlandiya’da kar amacı gütmeyen sektör önemli bir ekonomik güç ve istihdam sağlayıcı olmaya devam edecektir.

İsveç

Toplumun tüm kesimlerini kapsayan bir refah sistemine sahip olan İsveç’te kar amacı gütmeyen sektörün faaliyet alanları sağlık, eğitim ve sosyal yardımlar gibi kamu sektörünün destek verdiği temel hizmetlerden geri kalan alanla sınırlıdır (Wiepking ve Handy, 2015: 11). Buna rağmen, savunuculuk ve kişisel özgürlükler alanında oldukça aktif olan sektör kuruluşları gerçekte bir “sivil toplum” oluşumunun idealini yansıtmaktadır (Anheier, 2005: 136). Böylelikle, ülkedeki demokratik sistemin en temel göstergelerinden biri haline gelen bu kuruluşlar tarihsel süreç içerisinde toplumsal bir nitelik kazanmasının yanında ekonomik alanlarda da rol oynamaya başlamıştır. Bu gelişim yine öncelikle JHÜKKP kapsamında elde edilen veriler üzerinden, aşağıdaki tablodan gözlemlenebilir.

⁶ Finnish Patent and Registration Office, “Number of Associations and Religious Communities”, (Çevrimiçi), <https://www.prh.fi/en/yhdistysrekisteri/statistics/numberofassociationsandreligiouscommunities.html>, 2 Eylül 2021.

Tablo 2.26: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(İsveç), 1992

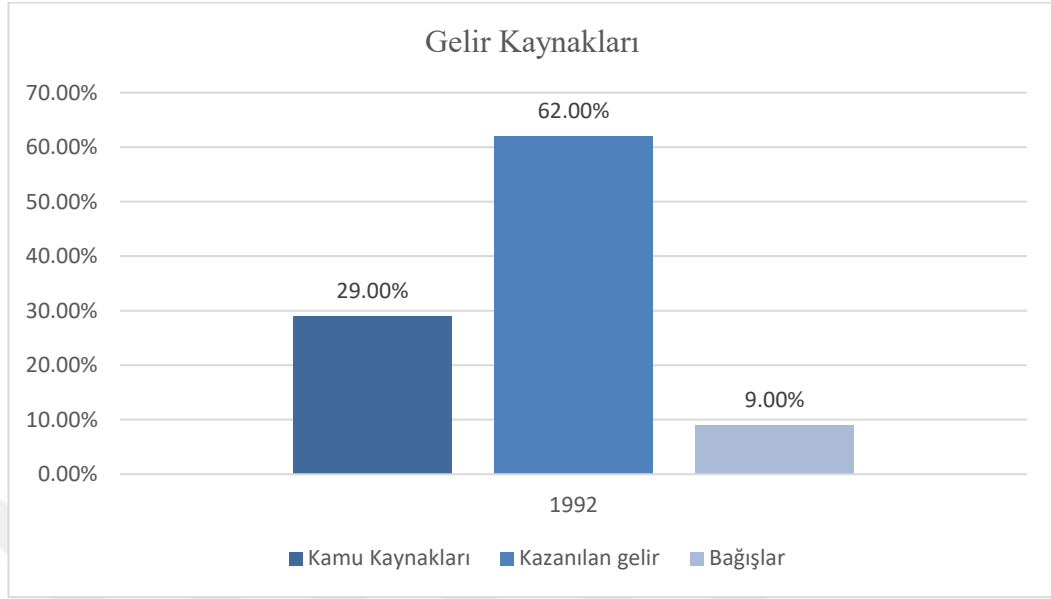
Operasyonel harcamalar	10.3 milyar dolar
GSYİH katkı oranı	%4,1
Kuruluş sayısı	200.000
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	100.000
Gönüllü çalışan sayısı	228.804*
Toplam gönüllü sayısı	2,6 milyon

Not. *Tam zamanlı çalışana eşdeğer.

Kaynak: Wijkström, 1997a: 289-290.

Tablo 2.26’da belirtildiği gibi, 1992 yılında sektörün toplam operasyonel harcamaları GSYİH’nın %4,1’ini temsil eden 10,3 milyar dolara ulaşmıştır. Operasyonel harcamalarda en büyük pay kültür ve eğlence (%22,8) alanında faaliyet gösteren kuruluşlara aittir. İkinci sırada sendikalar ve diğer ticaret örgütleri (%21), üçüncü sırada ise eğitim-araştırma (%13,3) alanında faaliyet gösteren kuruluşlar yer almaktadır. Sağlık (%2,7) ve sosyal hizmetler (%7,4) gibi refah sisteminin temelini oluşturan faaliyet alanları ise Fransa (%68), İtalya (%62) ve ABD (%85) gibi Batı ülkelerinin aksine aynı yıl toplam harcamaların çok azını temsil etmektedir (Wijkström, 1997b: 633-635). Ayrıca 1992 yılı itibariyle toplamda 200.000 kayıtlı kuruluşa sahip olan sektörün 100.000 ücretli, 229.000’e yakın da tam zamanlı çalışana eşdeğer gönüllü kadrosu vardır. Toplam gönüllü sayısı ise 2,6 milyon kişiye ulaşmıştır (Wijkström, 1997a: 289-290).

Aynı yıl için sektörün gelir yapısını incelediğimizde aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, kar amacı gütmeyen kuruluşların kamu finansmanından aldığı pay (%29) Finlandiya örneğinden bile küçüktür. Hizmet ve ürün satışlarından elde edilen gelirlerin payı ise %62 olmak üzere oldukça yüksek bir orandadır. Bağışlar ise yine %9 gibi küçük bir oranda kalmaktadır.

Şekil 2.22: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (İsveç), 1992

Kaynak: Wijkström, 1997a: 291.

Başka bir araştırmada, 1990 ve 1995 yılları için kar amacı gütmeyen sektörün tarım dışı istihdam içindeki payının %2,5'ten %2,6'ya yükseldiği tespit edilmiştir. Benzer şekilde, ülkedeki nüfusa oranla gönüllü ve üyelik katılımı da artmıştır. 1990 yılında ülke nüfusunun %36'sı kar amacı gütmeyen kuruluşlara gönüllü olarak katkı sağlarken, 1995 yılında bu oran %51'e kadar çıkmıştır. Üyelik oranları ise %84'ten, %91'e ulaşmıştır (Anheier, 2005: 879). Tüm bu veriler ışığında, 1990'lı yıllarda İsveç'teki kar amacı gütmeyen kuruluşların diğer Batı ülkelerinde olduğu gibi ülke ekonomisinin bir parçası olmayı başardığını görüyoruz. Ancak bunu yaparken hem sektörün rolü hem de kamuyla olan finansal ilişkisi nedeniyle birçok Avrupa ülkesine göre İsveç örneği oldukça farklı bir profil çizmektedir. Burada kar amacı gütmeyen kuruluşlar, devletin sosyal refah hizmetlerini sağlamada yetersiz kaldığı noktada “hizmet sağlayıcı” bir rol üstlenmek yerine, devlete sesini duyurmaya başararak ona sorumluluklarını hatırlatmaktadır. Bu misyonu yerine getirmesi için de genel olarak kamu kaynaklarına ihtiyaç duymamakta ve bağımsız hareket etmektedir (Wijkström, 1997a: 291).

2000'li yıllara geldiğimizde, sektör 2000-2013 yılları arasında istihdam boyutunda ortalama yıllık %2,6'lık bir artış yakalayarak ülkedeki yıllık ortalama toplam istihdam artışını (%1,3) aşmıştır (Salamon ve Sokolowski, 2018: 62). Benzer

şekilde, ülkedeki sektör kuruluşları 2013 yılında, 2007 yılına kıyasla eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi temel refah hizmetleri alanlarında çalışan sayısını %2,42 oranında artırmıştır (Sivesind, 2017: 52). Yakın tarihe geldiğimizde ise sektöre dair en güncel ve kapsamlı ekonomik veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2.27: İsveç'te Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014*

Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	182.829
Ücretli çalışanların istihdama katkısı	%3,8
Gönüllü çalışan sayısı	335.036**
Gönüllü çalışanların istihdama katkısı	%7
Ücretli ve Gönüllü çalışanların istihdama katkısı	%10,8
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Ücretli çalışan sayısı	102.159
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Gönüllü çalışan sayısı	20.705**
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Ücretli ve Gönüllü istihdama katkı oranı	%2,5
Toplam ücretli çalışan sayısı	284.988
Toplam gönüllü çalışan sayısı	355.741
Toplamda istihdama katkı oranı	% 13,3

Not.*Sosyal girişimler ve doğrudan/gayri resmi gönüllülük faaliyetleri dahil değildir. **Tam zamanlı çalışan eşdeğeridir.

Kaynak: Salamon ve Sokolowski, 2018: 76.

Tablo 2.27'de görüldüğü üzere, sektör 1990'lı ve 2000'li yıllara kıyasla 182.000'i aşkın ücretli çalışan sayısı ile istihdam boyutunda etkili bir büyüme oranı yakalayamamış gibi görünmektedir. Hâlbuki tabloya gönüllü işgücü dahil edildiğinde, toplamda 500.000'i aşkın çalışan sayısı ile sektör kuruluşlarının istihdam boyutunda görünür bir büyüme gösterdiğini söyleyebiliriz. Ayrıca 2013 yılı verilerine göre ülkede toplamda aktif olan 232.000'i aşkın kar amacı gütmeyen kuruluşun neredeyse %84'ünü HHKOK oluştursa da (Statistics Sweeden, 2015: 40), yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere kooperatifler de özellikle istihdam boyutunda ekonomik varlığını ortaya koymaktadır. Nitekim kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar da dahil olmak üzere tüm ücretli ve gönüllü çalışan sayısını dikkate aldığımızda, sektör 640.000'i

yakın işgücü ile ülkedeki tarım dışı istihdamın %13,3'ünü temsil etmektedir. Görüldüğü gibi, gönüllü katılım sektöre dair ekonomik tabloyu oldukça değiştirmektedir. Ayrıca Finlandiya örneğinde olduğu gibi, ekonomi üretim sınırının dışında kalan gayri resmi gönüllülük eylemini de dikkate aldığımızda, sektörün ülkedeki istihdama katkı oranı %16,7'ye yükselebilmektedir (Salamon ve Sokolowski, 2018: 76).

Sonuç olarak, 1990'lı yılların ekonomik durgunlukla birlikte getirdiği değişim refah sisteminde kamu kaynaklarının kesintiye uğraması yönünde gerçekleşmiştir. Bu yönde, sağlık, sosyal yardımlar, eğitim vb. temel refah hizmetlerinin sunulmasında birçok gelişmiş ülkede olduğu gibi kamu sektörü ile sorumluluk paylaşımına giden kar amacı gütmeyen sektör, İsveç'te kendi tarihsel bağlamında farklı şekillenmiş ve günümüzün yapısını ortaya çıkarmıştır. Elimizdeki sınırlı veri kaynakları şunu gösteriyor ki; İsveç'teki kendine has, eşi benzeri görülmemiş demokratikleşme sürecinin itici güçlerinden biri olan sivil toplum kuruluşları, sektörün kamu finansmanından bağımsız bir şekilde gönüllü tabanlı gelişmesine sebep olmuştur. Gerçekten de İsveç nüfusunun % 80'inden fazlası gönüllü kuruluşlara üye olduğu için gelişmiş ülkeler arasında en yüksek üyelik oranlarına sahip olan ülke konumundadır (Anheier, 2005: 50). Bu unsurları dikkate aldığımızda, İsveç örneği sosyal kökenler yaklaşımındaki “sosyal demokrat” modeliyle karakterize edilebilir. Neticede, yüksek sivil katılım düzeyi bir yandan ülkedeki demokrasi kültürünü daha da güçlendirirken, diğer yandan da sektör tartışmalarının odağını ekonomiden ziyade politik boyuta çekmektedir. Oysaki elimizdeki kısıtlı veriler şunu gösteriyor ki; hatta diğer ülke karşılaştırmalarını da dikkate aldığımızda, sektör kuruluşları yalnızca ülkedeki demokratik sistemin değil aynı zamanda ekonomik sistemin de temel birimlerinden biri haline gelmiştir.

Norveç

Tarihsel süreç içerisinde İsveç gibi İskandinav refah modeli kuran Norveç, birtakım kültürel ve ekonomik farklılıklar nedeniyle Avrupa'daki birçok gelişmiş ülkeden ayrılır. Ülkenin sahip olduğu günümüz yansımalarındaki sosyal devlet anlayışı, daha 19. yüzyılda üst-alt gelir sınıflarının eşitlik ve özgürlük gibi temel vatandaşlık haklarında ortak paydada buluşmasına dayanmaktadır (Sivesind, 2015:

230-231). Böylelikle, diğer Avrupa ülkelerine göre devlet sorumluluğunda daha etkin bir refah sistemini sahip olan ülke, günümüzde de kamu sosyal harcamaları açısından OECD ortalamasının üzerinde seyreden bir ivmeye sahiptir. Bu kadar güçlü bir refah sistemi içerisinde kar amacı gütmeyen sektörün temel sosyal alanlarda geniş kapsamlı görev tanımı sınırlı kalmıştır. Öte yandan, yine JHÜKKP'ne dayanan ve sektöre dair ilk kapsamlı ekonomik verilerin sunulduğu aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, sektörün gönüllü işgücü ile gösterdiği aktif performans ülke ekonomisine katkısını gözler önüne sermektedir.

Tablo 2.28: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Norveç), 1997

Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	60.000
Ücretli çalışan sayısının ekonomide aktif nüfusa oranı	%2,7
Gönüllü çalışan sayısı	103.000*
Gönüllü çalışan sayısının ekonomide aktif nüfusa oranı	%4,4
Toplam gönüllü sayısı	1.847.000
Toplam nüfusa oranı	%52
Toplam gönüllü çalışmanın değeri	4,2 milyar dolar
Toplam bağışların GSYİH'ya oranı	%3,42
Toplam gelir	5,6 milyar dolar
Toplam gelir (gönüllülerle)	9,8 milyar dolar

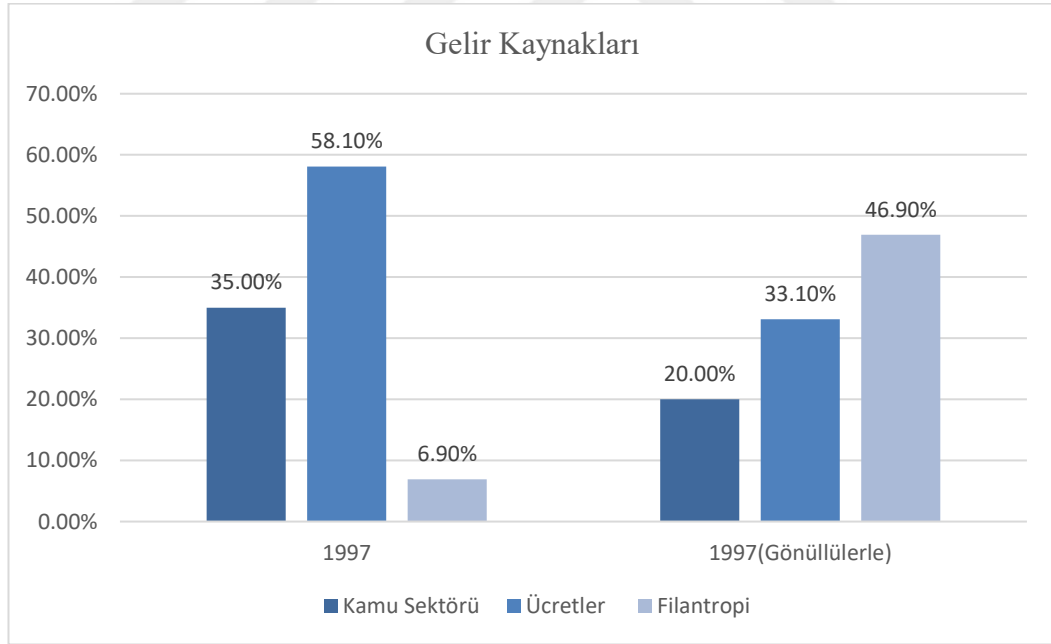
Not.*Tam zamanlı çalışan eşdeğeri.

Kaynak: Salamon v.d., 2003; Salamon v.d., 2004'ten uyarlanmıştır.

Yukarıda tabloya göre, 1997 yılında Norveç'teki kar amacı gütmeyen kuruluşlar ekonomide aktif nüfusun yaklaşık olarak %2,7'sini temsil eden 60.000 ücretli çalışanı istihdam etmiştir. Bu çalışanların yarısından fazlası eğitim (%25,9) ve sosyal hizmetler (%25,9) alanında faaliyet göstermektedir. Sağlık ve kültür gibi faaliyet alanlarında çalışanlar sırasıyla %10,3 ve %13,3 oranlarında kalmaktadır. Sektörün toplam işgücü, tam zamanlı eşdeğer 100.000'i aşkın gönüllü emeğiyle birlikte ekonomik olarak aktif nüfusun %7'sini aşmaktadır. Finlandiya ve İsveç örneğinde de görüldüğü gibi, İskandinav ülkelerinde gönüllü çalışanlar sektörün temel

işgücü kaynağını oluşturmaktadır ve Norveç'te bu işgücünün çoğunluğu kültür (%57,4) alanında faaliyet göstermektedir. Bu yönde, 1,8 milyonu aşkın gönüllü nüfusu ile yaratılan ekonomik değer 4,2 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. 1997 yılı için sektörün toplam gelirleri 5,6 milyar dolar civarındadır, bu değer gönüllü katkılarla birlikte 9,8 milyar doları aşmaktadır. Ayrıca sektörün toplam bağış tutarı GSYİH'nın yaklaşık olarak %3,4'ünü oluşturmaktadır (Salamon v.d., 2003; Salamon v.d., 2004).

Aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, aynı yıla ait sektörün gelir kaynaklarını incelediğimizde, İsveç ve Finlandiya ülkelerinde olduğu gibi birçok Kıta Avrupası ülkesinin tersine, sektör kamu kaynaklarından (%35) aldığı payın oldukça üstünde bir oranı hizmetlere karşılık alınan ücretlerden (%58,1) elde etmektedir fakat değerlendirmeye gönüllüler dahil edildiğinde bu sıralama değişiyor. Gönüllü katkısı dahil edilmediğinde oldukça küçük paya sahip olan filantropik faaliyetler, gönüllülerle birlikte %46,9'luk bir oranla ilk sıraya oturmaktadır.

Şekil 2.23: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Norveç), 1997

Kaynak: Salamon v.d., 2003: 41'den derlenmiştir.

Daha yakın bir tarihe geldiğimizde, ülkedeki kar amacı gütmeyen kuruluşların istihdam verilerine göre, sektör 2013 yılında 2006 yılına kıyasla eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi temel refah hizmetleri alanlarında çalışan sayısını %27,2

oranında artırmıştır (Sivesind, 2017: 52). Benzer şekilde, 2004-2013 yılları arasındaki verileri incelediğimizde, ülkedeki genel istihdam ortalama yıllık %2,3 oranında büyürken, sektör istihdam boyutunda %2,6'lık bir büyüme yakalamıştır (Salamon ve Sokolowski, 2018: 62).

Günümüze geldiğimizde, Norveç ülkedeki kar amacı gütmeyen sektörün ülke ekonomisindeki yerine dair kapsamlı bilgilerin sunulduğu uydu hesaplarını faaliyete geçiren ülkelerden biri olmuştur. Bu yönde, uydu hesaplarında sektöre dair ulaşılabilen en kapsamlı ve güncel ekonomik veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2.29: Norveç'te Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler

2016	
Ücretli çalışan sayısı	90.893
İstihdama katkısı	%3,9
Katma değer	57 Milyar Norveç Kronu
Katma değer GSYİH içindeki payı	%2,1
Gelir Kaynakları	
Kamu sektörü	%43,4
Hane halkı	%43,8
Diğer kaynaklar	%12,8
2017	
Ücretli çalışan sayısı	91.561
İstihdama katkısı	%3,9
Katma değer	60,5 Milyar Norveç Kronu
Katma değer GSYİH içindeki payı	%2,2
Gelir Kaynakları	
Kamu sektörü	%43,9
Hane halkı	%43,8
Diğer kaynaklar	%12,4

Tablo 2.29: Norveç’te Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler (Devamı)

	2018
Ücretli çalışan sayısı	89.161
İstihdama katkısı	%3,7
Katma değer	61,5 Milyar Norveç Kronu
Katma değerın GSYİH içindeki payı	%2,1
Gelir Kaynakları	
Kamu sektörü	%43,3
Hane halkı	%44,9
Diğer kaynaklar	%11,9

Kaynak: Statistisk sentralbyrå, 2020.

Yukarıdaki güncel verileri incelediğimizde, 2016 ve 2017 yıllarında sektörün istihdam boyutunda %0,7; ülkedeki ekonomiye sağladığı katma değer boyutunda ise %6,1 oranında büyüme yakaladığını söyleyebiliriz. 2018 yılında ise sektörün istihdam boyutunda çalışan sayısının bir önceki yıla göre %2,7 azaldığı görülmektedir. Ülke ekonomisine sağladığı katma değer yaklaşık olarak %1,7 oranında artmış olsa da, bu artış 2017 yılındaki büyümenin altında kalmıştır. Öte yandan, yukarıda da bahsedilen İsveç, Norveç gibi İskandinav ülkelerinde gönüllü katılım değerlendirmeye alındığında sektörün ekonomik boyutu oldukça değişmektedir. Başka bir araştırmadan örnekte, 2014 yılında sektörün 84.000’i aşkın ücretli çalışanı mevcut iken, 144.000’e yakın sayıda da gönüllü çalışanı olduğu belirtilmiştir. Bu şekilde sektör toplamda 227.691 çalışanıyla ülkedeki istihdamın %8,7’sini oluşturmaktadır. Hatta bu tabloya ekonomi üretim sınırının dışında kalan gayri resmi gönüllülük faaliyetinde bulunan 85.647 gönüllü bireyi de eklediğimizde, sektörün ülkedeki istihdama katkısı %11,9’a kadar çıkmaktadır (Salamon ve Sokolowski, 2018: 76). Benzer değişimin sektörün gelir kaynakları yapısında da yaşanabileceğini söyleyebiliriz. Nitekim Şekil 2.23’te görüldüğü üzere, 1997 yılında sektörün gelir kaynaklarının büyük çoğunluğunu sağlayan hizmetlerden alınan bedeller oluştururken, verilere gönüllü çalışmaları da eklediğimizde, gelirlerin çoğunluğu filantropik faaliyetlerde yoğunlaşmaktaydı. Yukarıdaki tabloya baktığımızda ise 2016-2018 yıllarında, 1997 yılına göre kamu

finansmanının arttığını görüyoruz. Yine de sektör gelirlerinin büyük çoğunluğunu kamu kaynakları oluşturmamaktadır. Bu tabloya gönüllü çalışmaları eklediğimizde sektörün filantropik faaliyetlerle daha yoğun bir şekilde finanse edildiği düşünülecek olursa, kamu finansman payının 1997 yılı örneğinde olduğu gibi oldukça küçüleceğini öngörebiliriz. Nitekim 1997’den 2009’a kadar kar amacı gütmeyen kuruluşlara bağış yapanların toplam nüfusa oranı %51’den %76’ya kadar yükselmiştir. Hâlbuki gönüllü nüfus diğer ülke karşılaştırmalarında oldukça yüksek görünse de, zayıf vergi teşvikleri, ülkede güçlü bir filantropik geleneğin olmaması vb. yasal ve kültürel özellikler, Norveç’te ortalama bağış miktarlarının düşük seviyede kalmasına sebep olmaktadır (Sivesind, 2015). Bu nedenle, yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere, günümüzde Norveç’teki kar amacı gütmeyen sektör 2000’li yıllara kıyasla bir durgunluk sürecine girmiş olabilir. Buradan çıkış ise filantropik faaliyetlerden elde edilen gelirleri profesyonel bir boyuta taşımakla birlikte, kamu finansman kaynaklarına daha çok güvenmekle sağlanabilir (Sivesind, 2015: 246). Nitekim 2017 yılında kamu sektöründen elde edilen gelirlerde yaşanan %1,1’lik artış bile sektörün az da olsa büyümesini kolaylaştırmış görünüyor.

Neticede, Norveç’teki kar amacı gütmeyen sektör 1990’lı yıllardan bu yana yoğun gönüllü nüfusuyla birlikte yüksek istihdam boyutu, diğer gelişmiş ülkelere kıyasla ortalama kamu sektörü desteği ve yine ortalama seviyede hayırsever bağışlar gibi göstergelerle diğer İskandinav ülkelerine benzer “sosyal demokrat” sektör modelini günümüzde de korumaktadır.

Danimarka

Danimarka şimdiye kadar incelediğimiz İskandinav ülkelerine benzer birtakım tarihsel, sosyal, kültürel ve ekonomik yapılara sahip olmasına rağmen devlet ve kar amacı gütmeyen sektör ilişkisi açısından farklı bir geleneğe sahiptir. İskandinav ülkelerinde temel refah hizmetlerinin çoğu kamu sektörü tarafından gerçekleştirilmesine rağmen Danimarka’da kar amacı gütmeyen kuruluşlar kamu kesimiyle yakın bir işbirliği içerisinde bu hizmetlerin sağlanmasında öncü rol oynamaktadır (Sivesind, 2017: 43). Ülkede özellikle 1980’lerde “*Gönüllü Sosyal İşler Komitesi*”nin kurulması ve 1998 yılında çıkan “*Sosyal Hizmet Yasası*” ile birlikte hem merkezi hem de yerel yönetimlerin kar amacı gütmeyen kuruluşlarla bu işbirliğini

geliştirmesi yasal bir zemine bağlanmıştır (Ibsen ve Habermann, 2005: 6-7). Sektör bu yönüyle, Salamon ve Anheier’in (1996) sosyal demokrat modelinden biraz uzaklaşırken, Fransa ve Avusturya gibi Batı Avrupa ülkelerinde üzerinde durduğumuz refah ortaklığı modeline yaklaşmaktadır. Öte yandan, Danimarka örneği yarı-kamusal kuruluşların baskın olduğu refah ortaklığı modelinin aksine, kamu finansmanına rağmen “özerk” ve “bağımsız” bir kuruluş geleneğine sahip olduğu için de Batı Avrupa’daki muadillerinden ayrılabilir (Sivesind, 2017: 60). Bu kuruluşlar yakın ülke tarihi boyunca hem toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında kamu kesiminin ve piyasanın çözümlerine alternatif bir hizmet sağlayıcı olmuş hem de demokratik yeni organizasyon biçimi ile modern demokrasinin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Boje, Fridberg, Skov Henriksen ve Ibsen, 2006: 149). Ayrıca bu süreçte nicel açıdan da gelişim gösteren sektör 1975’ten sonra hızlı bir büyüme yakalamıştır. Nitekim 2000’li yıllardaki mevcut sektör kuruluşlarının neredeyse yarısı 1975’ten sonra, dörtte biri de 1990’lardan sonra kurulmuştur (Ibsen, 2006: 115). Ancak o yıllara ait kar amacı gütmeyen kuruluşlar üzerine ayrıntılı bir ekonomik değerlendirme yapmak zordur. Sektöre dair ilk kapsamlı veriler diğer araştırmalarla tamamen uyumlu olacak şekilde 2000’li yıllarda ortaya konmuştur. Kısacası aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, sektörün büyüklüğünü yine ulusal ekonomi ve özellikle istihdam boyutunda incelemeye devam edeceğiz.

Tablo 2.30: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Danimarka), 2003 ve 2004*

Sektörün katma değeri	99,2 Milyar Danimarka Kronu
GSYİH’ya katkı oranı	%7,1
Gönüllü çalışmanın katkısı	35.3 Milyar Danimarka Kronu
Gönüllü çalışmanın GSYİH’ya katkı oranı	%2,5
Gönüllü çalışmayla birlikte toplam ekonomik değer	134.6 Milyar Danimarka Kronu
GSYİH’ya katkı oranı	%9,6
Ücretli çalışan sayısı	200.342

Tablo 2.30: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(Danimarka), 2003 ve 2004* (Devamı)

Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	140.620
Toplam aktif nüfus içerisindeki payı	%3,9
Gönüllü çalışan sayısı	110.041**
Toplam aktif nüfus içerisindeki payı	%3,1
Toplam gönüllü nüfus	1,48 milyon
Toplam gelir	96,4 milyar Danimarka kronu
Toplam harcamalar	92,9 milyar Danimarka kronu
Toplam gönüllü nüfus	1,48 milyon

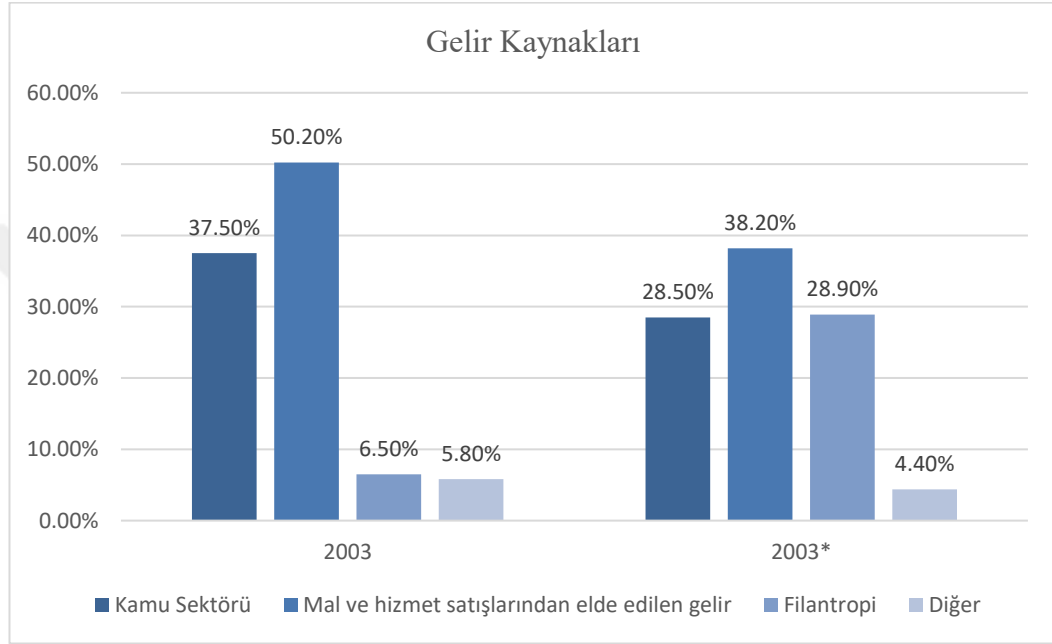
Not.*Toplam gönüllü nüfus hariç tüm sektör verileri 2003 yılından gelen verilere göre hesaplanmıştır.

******Tam zamanlı çalışan eşdeğeri.

Kaynak: Boje, 2006: 133-139.

Yukarıdaki tabloya göre, 2003 yılında Danimarka'daki kar amacı gütmeyen sektörün ekonomik değeri 99 milyar Danimarka kronunu aşmaktadır. Buna 35 milyar Danimarka kronunu aşkın ekonomik bir değer yaratan gönüllü çalışmaları da dahil ettiğimizde, sektörün toplam katma değeri GSYİH'nın %9,6'sını temsil etmektedir. Aynı yıl için sektörün toplam geliri 96 milyar Danimarka kronunu aşarken, toplam harcamalar da yaklaşık olarak 93 milyara ulaşmıştır. Bu harcamaların arkasında, 250.000'i aşkın çalışan sayısı olduğunu görüyoruz. Bu sayının içinde, sektör kuruluşları ekonomide aktif nüfusun yaklaşık olarak %3,9'unu temsil eden 140.620 ücretli çalışanı tam zamanlı olarak istihdam etmiştir. Bu çalışanların yarısından fazlası eğitim (%36,2) ve sosyal hizmetler (%28,3) alanında faaliyet göstermektedir. Ayrıca 2004 yılında 16-85 yaş aralığında 1,5 milyona yakın birey kar amacı gütmeyen kuruluşlarda gönüllü olarak çalışmıştır. Buradan hareketle, hesaplanan tam zamanlı çalışana eşdeğer 110.041 gönüllü emeğiyle birlikte sektörün toplam işgücü ekonomik olarak aktif nüfusun %7'sini temsil etmektedir. Gönüllü çalışanların neredeyse yarısı kültür ve eğlence (%49) alanlarında faaliyet göstermektedir. İstihdam boyutuna daha geniş pencereden bakıldığında, ekonomi üretim sınırının dışında kalan yani gayri resmi gönüllülük faaliyetleri de hesaba katıldığında, sektörün ülkedeki aktif nüfus içindeki payı %11,7 oranına yükselmektedir (Boje, 2006: 133-139).

Görüldüğü gibi, Danimarka’da kar amacı gütmeyen kuruluşlar yalnızca istihdam boyutunda değil genel olarak ekonomiye sağladığı katma değer açısından da önemlidir. Bu ekonomik değer aşağıdaki şekilde belirtildiği gibi çeşitli gelir kaynakları tarafından sağlanmaktadır.

Şekil 2.24: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Danimarka), 2003

Not. * Gönüllü katılımı dahil edilmiştir.

Kaynak: Boje, 2006: 141’den uyarlanmıştır.

Diğer İskandinav ülkelerine benzer oranlarda, sektör gelirlerinin yarısını mal veya hizmet satışlarından (%50,2) elde edilen bedeller oluşturmaktadır. Sektör kaynaklarının yaklaşık olarak %38’ini yerel ve merkezi yönetim finansmanı sağlamakta, %6,5’ini bağışlar, yaklaşık olarak %6’sını da faiz gibi diğer gelirler oluşturmaktadır. Bu resme gönüllü çalışmanın ekonomik değerini de eklediğimiz zaman bağışlar ve kamu finansmanının toplam kaynaklar içerisindeki payı neredeyse aynı oranda yani %30 dolaylarındadır. Öte yandan, gönüllü katılımı eklendiğinde dahi, mal veya hizmetlerden alınan bedeller %38,2’lik bir oranla sektörün hala en önemli gelir kaynağı olarak ilk sırada yer almaktadır (Boje, 2006: 141).

Buraya kadar 2000’li yılların ilk yarısında sektörün ortaya koyduğu ekonomik sonuçları detaylı bir şekilde inceledik. 2000’li yılların ortalarından sonra ise ülkede özellikle istihdam boyutunda farklı bir tablo ile karşılaşılıyor. Nitekim sektör 2013

yılında 2008 yılına kıyasla eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler gibi temel refah hizmet alanlarında çalışan sayısını %4,64 oranında azaltmıştır (Sivesind, 2017: 44). Benzer şekilde, başka bir araştırmadaki örnekten 2004-2013 yılları arasındaki verileri incelediğimizde de, ülkedeki genel istihdam ortalama yıllık %0,6 oranında büyürken, sektörün %0,3 oranında bir düşüş yaşadığını görüyoruz (Salamon ve Sokolowski, 2018: 62). Günümüzde ise sektöre dair en güncel ve kapsamlı ekonomik veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2.31: Danimarka’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2014

Ücretli çalışan sayısı	132.969
Ücretli çalışanların istihdama katkısı	%4,9
Gönüllü çalışan sayısı	110.538**
Gönüllü çalışanların istihdama katkısı	%4,1
Ücretli ve Gönüllü çalışanların istihdama katkısı	%9
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Ücretli çalışan sayısı	39.682
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Gönüllü çalışan sayısı	3.649**
Kooperatifler ve karşılıklı ortaklıklar/Ücretli ve Gönüllü istihdama katkı oranı	%1,6
Toplam ücretli çalışan sayısı	172.651
Toplam gönüllü çalışan sayısı	114.187
Toplamda istihdama katkı oranı	%10,6

Not.*Sosyal girişimler ve doğrudan/gayri resmi gönüllülük faaliyetleri dahil değildir. **Tam zamanlı çalışan eşdeğeridir.

Kaynak: Salamon ve Sokolowski, 2018: 76.

Tablo 2.31’deki veriler ışığında, sektör 2003 verilerine kıyasla, 2014 yılında ücretli veya gönüllü çalışan sayısı ile istihdam boyutunda etkili bir büyüme yakalayamamıştır. Buna rağmen verileri ülkedeki genel istihdam göstergelerine kıyasla incelediğimizde, sektörün toplam istihdama katkısı artmıştır. Nitekim yukarıdaki verilere küçük bir paya sahip olsa da, kooperatifleri ve karşılıklı ortaklıkları dahil ettiğimizde sektörün ülkedeki toplam istihdama katkısı %10,6’ya yükselmiştir. Ayrıca yukarıdaki tabloda yer vermediğimiz ekonomi üretim sınırının dışında kalan

gayri resmi gönüllülük faaliyetlerini de dikkate aldığımızda büyük resim değişmektedir. 124.000'e yakın gayri resmi gönüllü katılımını da hesaba kattığımızda, sektörün ülkedeki toplam istihdama katkı oranı %15,3'e yükselmektedir. Danimarka bu oranla İskandinav ülkeleri arasında İsveç'ten sonra istihdama katkı açısından en yüksek orana sahip ülke konumundadır (Salamon ve Sokolowski, 2018: 76).

Özetle, 2000'li yılların ortalarından sonra Danimarka'da kar amacı gütmeyen sektör özellikle sosyal hizmet alanında istihdam boyutunda küçük de olsa bir dönüş yaşamıştır. Bunun sebebi, ülkede sosyal politika alanında yapılan bir dizi reform olabilir. Nitekim kar amacı gütmeyen sektörün payı azalırken, kamu ve özel sektör kuruluşlarının sosyal hizmet istihdamında paylarının artması bu durumun bir göstergesidir (Sivesind, 2017: 58). Ancak bu sürecin kalıcı olup olmayacağı, yakın tarihte ne şekilde gelişeceği veya neyi değiştireceği ise tartışma konusudur. Dolayısıyla, son olarak şunu ifade edebiliriz ki; Danimarka'daki kar amacı gütmeyen kuruluşlar son güncel verilere göre yalnızca İskandinav ülkelere kıyasla değil, birçok Kıta Avrupası ülkelere göre de ülkedeki toplam istihdama katkı oranında ortalamanın üzerinde bir ekonomik değeri olan, güçlü ve büyük bir sektör yapısı göstermektedir.

2.5. Diğer Ülkeler

Yeni Zelanda

Yeni Zelanda şimdiye kadar incelediğimiz ülkelere tamamen farklı bir coğrafyada yer almaktadır. Buna rağmen tarih boyunca ağırlıklı olarak yerli Maori halkının etkisiyle şekillenen toplumsal örgütlenme biçimleri ve arkasından ülkeye yerleşen Anglo-Kelt kökenli Avrupalılar'ın getirdiği yasal, siyasal ve sosyal miraslarla oluşan sivil toplum geleneği, ülkede Batılı ülkelere benzer bugünün kurumsal yapılarının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Ardından, 1938 yılında *Sosyal Güvenlik Yasası*'yla birlikte şekillenen refah devletinin gelişimi kamu sektörü ve kar amacı gütmeyen kuruluşlar arasında yakın bir işbirliği oluşmasını sağlamıştır. Bu sayede eğitim, sağlık vb. temel sosyal alanlardan kültür, eğlence, savunuculuk alanlarına kadar geniş bir yelpazede hizmet sunan sektör kapsayıcı ve güçlü yapısıyla öne çıkmıştır. Öte yandan, 1980'li ve 1990'lı yıllara gelindiğinde, ülkenin hem birçok

coğrafyadan farklı kültürel kimliklerde göç alması ve ardından gelen toplumsal entegrasyon sorunları, hem de çoğu Batılı ülkenin de deneyimlediği yeniden şekillenen kamu hizmetleri, kar amacı gütmeyen kuruluşları zorlamaya başlamıştı. Buna karşılık, 2000’li yıllarda zarar gören ilişkinin yeniden canlanması için sektöre dair yeni bir açık ve yapıcı kamu politikası geliştirilmiştir (Sanders, O’Brien, Tennant, Sokolowski ve Salamon, 2008). Yalnız, bu sefer kar amacı gütmeyen kuruluşlar kamu sektörünün desteklediği hedefler yönünde çalışmalar yürütmekle kalmayıp, kendi hedeflerine de odaklanan bir sektör yapısı ortaya koymaya başlamıştır. Kısaca tarihsel gelişimini özetlemeye çalıştığımız Yeni Zelanda’daki kar amacı gütmeyen sektör, bu süreç boyunca politik ve toplumsal varlığını korumakla birlikte günümüzde diğer ülke örneklerinde gördüğümüz gibi, ekonomik bir güç olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bunu ortaya koyabilmek için sektöre dair temel ve kapsamlı ampirik bulguları incelemek gerekecektir. Diğer birçok ülkede 1990’lı yıllara ait kapsamlı verilere ulaşılmasına rağmen Yeni Zelanda örneğinde aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, sektöre ilişkin ekonomik göstergeler 2004 yılından başlanarak tartışmaya sunulacaktır.

Tablo 2.32: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı (Yeni Zelanda), 2004

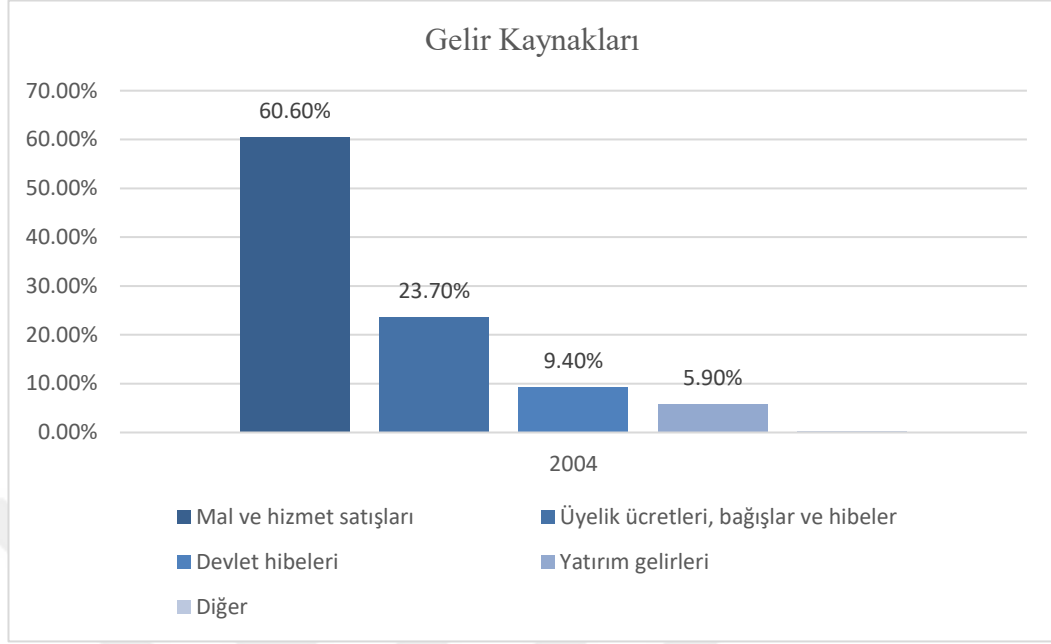
Operasyonel harcamalar	4 milyar dolar
Toplam harcamalar (gönüllü çalışmalarla)	6,1 milyar dolar
Net katma değer	2,2 milyar dolar
Gönüllü katkının net katma değeri	2 milyar dolar
Toplam net katma değer (gönüllü çalışmalarla)	4,3 milyar dolar
GSYİH katkısı (gönüllü çalışmalarla)	%4,9
Toplam ücretli çalışan sayısı	105.340
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	66.806
Ekonomik olarak aktif nüfusun yüzdesi	%3,2
Gönüllü çalışan sayısı	133.799*
Ekonomik olarak aktif nüfusun yüzdesi	%6,4
Tam zamanlı ve Gönüllü çalışanlarla birlikte	%9,6

Not.*Tam zamanlı çalışan eşdeğeri.

Kaynak: Statistics New Zealand, 2007: 21; Sanders v.d., 2008: 11.

Yukarıdaki tabloya göre, Yeni Zelanda’da kar amacı gütmeyen kuruluşların gönüllü çalışmalarla birlikte 2004 yılı içinde ülke ekonomisine net katkısı GSYİH’nın %4,9’una eşdeğer olan 4,3 milyar dolardır. Aynı yıl içinde, sektör kuruluşları yine gönüllü çalışmalarla birlikte toplamda 6,1 milyar dolar harcama yapmıştır. Bu harcamaların arkasında, 105.000’i aşkın toplam ücretli çalışana eşdeğer 66.806 tam zamanlı ücretli çalışanla birlikte 134.000’e yakın gönüllü işgücü vardır. Sektör, toplamda 200.000’i aşkın işgücü ile ülkedeki ulaşım, iletişim, inşaat ve kamu hizmetleri gibi anahtar sektörleri geride bırakarak ekonomik olarak aktif nüfusun %9,6’sını temsil etmektedir. Ücretli işgücünün çoğunluğu sosyal hizmetler (%30), eğitim-araştırma (%19) ve sağlık (%14) alanlarında faaliyet göstermektedir. Gönüllü işgücü ise ağırlıklı olarak kültür-eğlence (%29), üyelik organizasyonları (%23) ve eğitim-araştırma (%15) alanlarında çalışmaktadır (Sanders v.d., 2008: 11-16). Bu görüntüde Yeni Zelanda’daki kar amacı gütmeyen kuruluşlar oldukça büyük gönüllü işgücü ile ulusal ekonomide istihdam açısından önemli bir seviyeye ulaşmakla birlikte, uluslararası karşılaştırmalarda da birçok Batı Avrupa ve İskandinav ülkesini sıralamada geride bırakmaktadır (Sanders v.d., 2008: 13; Salamon v.d., 2013: 2).

Şüphesiz sektör bu ekonomik güce aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, çeşitli kaynaklardan destek alarak ulaşmıştır. Bu yönde, aynı yıl için toplamda 5,3 milyar doları aşkın gelire sahip olan sektör kuruluşları en önemli finansal kaynağını satışlardan (%60,6), üyelik ücretlerinden, bağışlardan ve hibe gelirlerinden (%23,7) sağlar. Devlet hibelerinden aldığı %9,4 pay ile yukarıda üzerinde durduğumuz İskandinav ve Kıta Avrupası ülkeleri ortalamasının altında bir orana sahiptir (Statistics New Zealand, 2007: 21). Ayrıca sektör aynı yıl içerisinde bireysel ve kurumsal bağışlarla 990 milyon dolarlık kaynak geliştirmiştir (Sanders v.d., 2008: 18).

Şekil 2.25: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Yeni Zelanda), 2004

Kaynak: Statistics New Zealand, 2007: 21'den uyarlanmıştır.

Günümüze geldiğimizde Yeni Zelanda, kar amacı gütmeyen sektörün ülke ekonomisindeki yerine dair oldukça detaylı bilgilerin sunulduğu uydu hesaplarını faaliyete geçiren ülkelerden biri olmuştur. Buradan hareketle, bu hesaplarda sektöre dair ulaşılabilen 2018 yılına ait ekonomik göstergeler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2.33: Yeni Zelanda'da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2018*

Kuruluş sayısı	115.770
Net katma değer	5,8 milyar dolar
Gönüllü katkının net katma değeri	2,8 milyar dolar
Toplam net katma değer (gönüllü çalışmalarla)	8,6 milyar dolar
GSYİH katkısı (gönüllü çalışmalarla)	%4,2
Ücretli çalışan sayısı	150.630
Gönüllü çalışan sayısı	79.587**
Toplam gönüllü sayısı	1 milyon

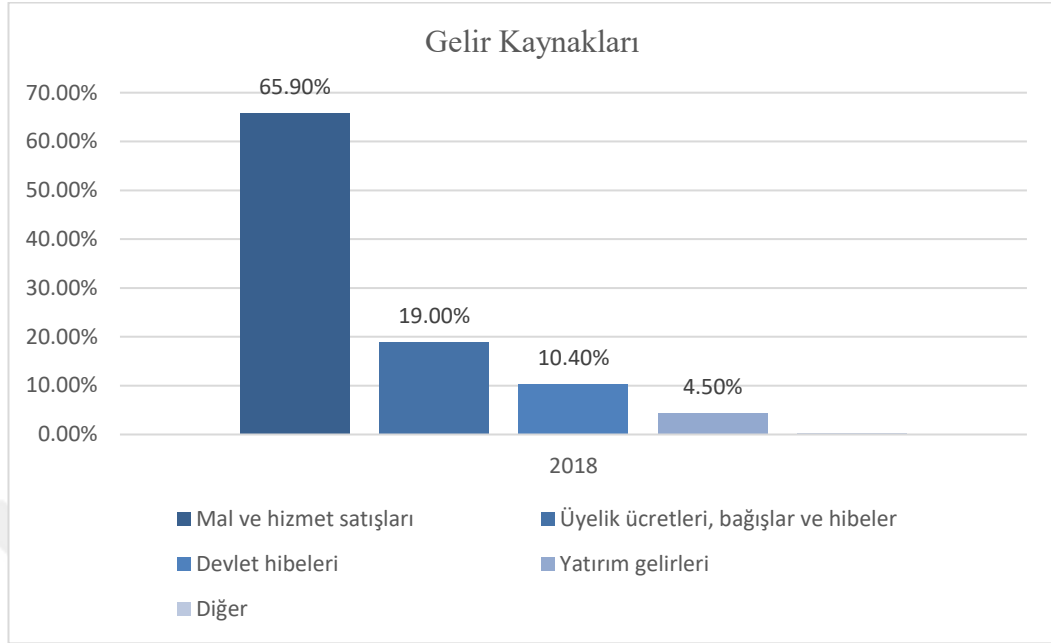
Tablo 2.33: Yeni Zelanda’da Kar Amacı Gütmeyen Sektöre Dair Güncel Ekonomik Veriler, 2018* (Devamı)

Gönüllü çalışmaların toplamı	159 milyon saat
Toplam operasyonel harcamalar	11,6 milyar dolar
Toplam gelir	12,9 milyar dolar

Not.* Veriler ulusal para biriminin ABD doları cinsinden 2018 yılına ait ölçülebilir değeri hesaplanarak ifade edilmiştir.**Tam zamanlı çalışan eşdeğeri.

Kaynak: Stats NZ, 2020.

Yukarıdaki güncel verilere göre, 2018 yılında Yeni Zelanda’da 115.000’i aşkın sayıda kar amacı gütmeyen kuruluş faaliyet göstermektedir. Bu kuruluşların neredeyse %45’i kültür, spor ve eğlence; %12,2’si sosyal hizmet alanlarında faaliyet gösterirken, %8,8’i din; %7,7’si ise kalkınma ve barınma alanlarında faaliyet gösteren kuruluşlardır. Geri kalan %26,5’lik oranı ise sağlık, eğitim-araştırma ve diğer alanlar oluşturmaktadır. Bu kuruluşların 2018 yılı için ülke ekonomisine sağladığı net katma değer 2013 yılına göre %30’u aşkın bir değer artışıyla yaklaşık olarak 5,8 milyar dolara ulaşırken, gönüllü çalışmalarla bu değer GSYİH’nın %4,2’sine eşdeğer olan 8,6 milyar dolara yükselmiştir. Bu katma değerın ağırlığını ise ücretli çalışan nüfus oluşturmaktadır. 2013 yılına kıyasla çalışan sayısını %10 artıran sektör, 2018 yılında 150.000’i aşkın kişiyi istihdam etmiştir. Ücretli çalışanların %61’i sosyal hizmetler, sağlık, eğitim ve araştırma gibi temel faaliyet alanlarında çalışmaktadır. Bu tabloya gönüllü çalışmaları dahil ettiğimizde, ülkedeki 1 milyonu aşkın gönüllü nüfus toplamda 79.587 tam zamanlı çalışana eşdeğer işgücü ile sektöre 159 milyon saat katkı sunmuştur. Gönüllü işgücünün ise %38,5’i kültür, spor ve eğlence alanlarında, %20,5’i dini kuruluşlarda, %14,4’ü ise sosyal hizmetler alanında çalışmaktadır. Sektörün gelir-gider tablosunu incelediğimizde, toplam harcamaların 2013 yılına göre %35’lik bir artışla 11,6 milyar dolara yükseldiğini görüyoruz. Benzer şekilde, sektörün toplam geliri 2013 yılına kıyasla yine %36 oranında bir artışla 12,9 milyar doları aşmaktadır. Bu gelirin aşağıdaki şekilde görüldüğü üzere, neredeyse %66’sını, 2013 yılına göre %43 artışla mal ve hizmet satışları oluştururken, %29,4’ünü üyelik ücretleri, bağışlar ve hibeler (devlet hibeleri de dahil) karşılamaktadır. Geriye kalan gelirlerin %4,5’ini faiz ve temettü vb. yatırım gelirleri, %0,2’sini ise diğer gelir kaynakları oluşturmaktadır (Stats NZ, 2020).

Şekil 2.26.: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (Yeni Zelanda), 2018

Kaynak: Stats NZ, 2020'den derlenmiştir.

Özet olarak, özellikle son 40 yılda ülkede yaşanan etnik çeşitlilik ve değişen kamu politikaları, kar amacı gütmeyen sektörün günümüze kadar Yeni Zelanda ekonomisinde güçlü bir aktör olmasında önemli rol oynamıştır. 2004 ve 2018 yıllarına ait verilerin detaylıca tartışıldığı yukarıdaki ekonomik göstergelerde görüldüğü üzere, her ne kadar son yıllarda kamu sektörü ile ilişkiler yalnızca politik değil finansal açıdan da bir gelişme gösterse de, sektör gitgide daha fazla ticarileşmekte ve istihdam boyutunda gönüllü işgücünü daha fazla profesyonel çalışana dönüştürmektedir. Bu yönde, sektör profesyonel işgücünü doğrudan sosyal refah hizmetleri alanında kullanırken, gönüllü kadrosunu ise kültür, spor ve eğlence vb. dolaylı hizmet alanlarında kullanmaktadır. Dolayısıyla, gün geçtikçe sektörün ekonomik değeri artmakla birlikte uluslararası araştırmalarda gösterildiği gibi, Yeni Zelanda sektörün istihdama olan katkısı sıralamasında ABD, Fransa, Almanya, Norveç, İsveç gibi Batılı ve gelişmiş birçok ülkeyi geride bırakmaktadır (Salamon, 2010: 188). Kısacası, sosyal kökenler yaklaşımına göre liberal sektör modeliyle güçlü bir uyum yakalayan Yeni Zelanda örneği, günümüzde de sınırlı kamu desteğine rağmen geniş işgücü kaynağına sahip bağımsız bir sektör yapısıyla karşımıza çıkmaktadır.

İsrail

İsrail, 1973 yılında Arap devletleri ile girdiği savaş sonrası büyük bir değişim rüzgârına kapılmıştır. Ülkede bireyciliğin, çoğulculuğun ve küreselleşmenin güçlendirilmesi ile birlikte toplumsal yapıdan, devlet yapısına, politikadan ekonomiye kadar birçok alanda bir dizi dönüşüm yaşayan kurumsal yapılar sivil toplumun da gelişmesine sebep olmuştur. Devletçi yapıdan uzaklaşıldıkça sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler vb. temel refah hizmetlerinin tamamlayıcısı konumuna yükselen sektör kuruluşları, ülkede hem niceliksel hem de niteliksel açıdan önem kazanmaya başlamıştır. Nitekim 1980 yılında dernekler kanununun yürürlüğe girmesinden bu yana, ülkede 50.000'den fazla kar amacı gütmeyen kuruluş kayıt altına alınmıştır (Gidron, Katz, Anheier ve Salamon, 1999: 219-220; Katz ve Greenspan, 2015: 318). 1990'lı yıllara geldiğimizde ise sektör 1980'lerden daha yavaş bir büyüme ivmesi göstermiş olmasına rağmen 1995 yılına ait verilerin kullanıldığı JHÜKKP kapsamında, İsrail 22 ülke arasında ülkedeki istihdama sağlanan katkı açısından 4. sırada yer almaktadır (Gidron v.d., 1999). Tüm bu süreçte, sektöre yönelik kamu desteği büyük bir artış göstermese de düzenli bir şekilde devam etmiştir. Neticede, İsrail'deki kar amacı gütmeyen kuruluşlar günümüze kadar yalnızca politik ya da toplumsal alanda değil, ülke ekonomisinde de giderek önemi artan güçlü oyuncuların biri haline gelmiştir. Bu ekonomik profilin resmini sistematik bir şekilde ortaya koyabilmek için öncelikle 1995 ve 2004 yıllarına ait, aşağıdaki tabloda sunulan ampirik verileri incelemek gerekecektir.

Tablo 2.34: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(İsrail), 1995 ve 2004

	1995
Toplam harcamalar	11 milyar dolar
GSYİH içindeki payı	%12,6
Toplam nakit geliri (gönüllü çalışmalarla birlikte)	11,8 milyar dolar
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	145.396
Tarım dışı istihdama katkı oranı	%9,2
Tam zamanlı ücretli ve gönüllü çalışan sayısı	176.657*

Tablo 2.34: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(İsrail), 1995 ve 2004 (Devamı)

Tarım dışı istihdama katkı oranı (ücretli ve gönüllü)	%11
	2004
Brüt katma değer	8,4 milyar dolar
GSYİH'ya katkı oranı	%6,9
Toplam harcamalar	17,3 milyar dolar
Toplam gelir	17,9 milyar dolar
Tam zamanlı ücretli çalışan sayısı	268.415
Tam zamanlı ücretli ve gönüllü çalışan sayısı	306.454*
Ücretli ve gönüllü çalışan maliyeti	7,7 milyar dolar
Tarım dışı istihdama katkı oranı (ücretli ve gönüllü)	%17,5

Not.*Tam zamanlı çalışan eşdeğeri.

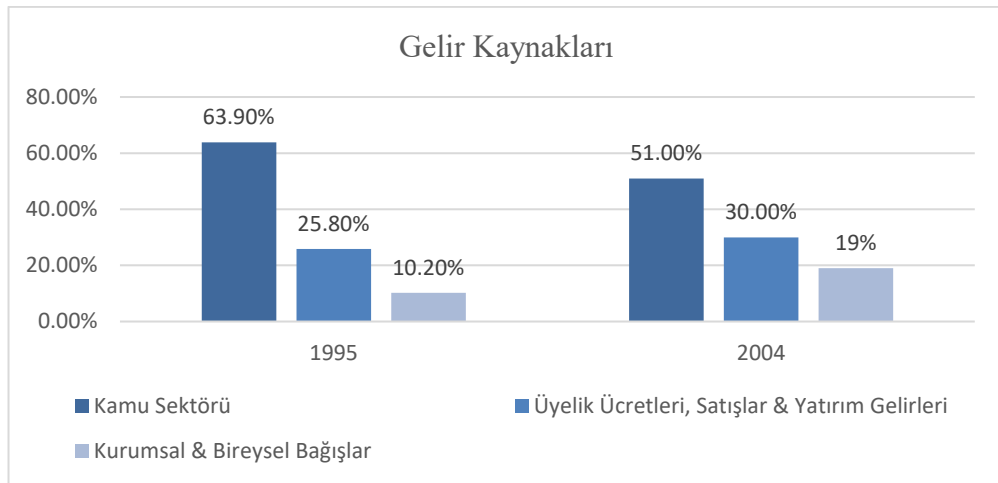
Kaynak: Gidron v.d., 1999: 220-221; Salamon v.d., 1999b; Central Bureau of Statistics, 2008.

Yukarıdaki tabloya göre, İsrail'deki kar amacı gütmeyen sektör 1995 yılında 11,8 milyar dolarlık gelirine karşılık GSYİH'nın %12,6'sına eşdeğer 11 milyar dolarlık toplam harcama yapmıştır. Bu harcamaların arkasında 145.000'i aşkın tam zamanlı ücretli çalışan sayısı olduğu görülmektedir. Ayrıca tabloya tam zamanlı çalışan eşdeğerinde gönüllü işgücünü eklediğimizde, sektör ülkedeki tarım dışı istihdamın %11'ini temsil eden 176.000'i aşkın işgücüne ulaşmaktadır. Bu işgücü ile ülkedeki bankacılık ve sigortacılık gibi birçok anahtar sektördeki toplam istihdamı aşmaktadır. İsrail uluslararası karşılaştırmalarda, yalnızca ücretli istihdamın tarım dışı istihdam içindeki payı (%9,2) ile bile 22 ülke ortalamasının (% 5) oldukça üstünde bir oranla 4. sıraya yerleşmektedir. Ücretli işgücünün %50,3'ü eğitim alanında faaliyet gösterirken, %27'si sağlık, %23,4'ü ise sosyal hizmetler alanında faaliyet göstermektedir. Gönüllü işgücünü dikkate aldığımızda ise genel görüntü değişmemekte, yine öncelikli olarak eğitim, sağlık ve sosyal hizmetler faaliyet gruplarında istihdam sağlandığı görülmektedir (Gidron v.d., 1999; Salamon v.d., 1999b).

Sektörün 2004 yılı verilerini incelediğimizde, kar amacı gütmeyen kuruluşlar ülke ekonomisine GSYİH'nın %6,9'unu temsil eden 8,4 milyar dolarlık katma değer

yaratarak, hem gelir-gider hem de istihdam boyutunda verimli bir büyüme performansı göstermiştir. 1995 yılına kıyasla, toplam harcamalarda %57'yi aşkın, toplam gelirden ise %52'ye yakın bir artış sağlayan sektör kuruluşları, en büyük büyümeyi %85'e yakın artışla ücretli çalışan sayısında yakalamıştır ve hatta gönüllü işgücüyü birlikte tarım dışı istihdamdaki payını da %11'den, %17,5 oranına yükseltmiştir. Nitekim toplam harcamaların %46'sını da çalışanların maliyeti oluşturmaktadır. 1995 yılına benzer şekilde, ücretli işgücünün ağırlıklı olduğu faaliyet grubunda eğitim ve araştırma alanı (%40) baskın payını korumaktadır. Sağlık ve sosyal hizmetler ise %21'lik bir orana sahiptir (Central Bureau of Statistics, 2008).

Sonuç olarak, ülke ekonomisinde kilit oyunculardan biri haline gelen İsrail'deki kar amacı gütmeyen kuruluşlar gelirlerini çeşitli kaynaklardan sağlarlar. Aşağıdaki şekilde görüldüğü gibi, her ne kadar 2004 yılında 1995 yılına oranla kamu desteği %63,9'dan %51 oranına düşmüş olsa da, hem 1990'lı hem de 2000'li yıllar için sektörün en önemli finansman kaynağını kamu sektörü oluşturmaktadır. Bu verilere gönüllü çalışmaları ve dini kuruluşları dahil ettiğimizde dahi genel görüntü değişmemektedir. Üstelik üyelik ücretlerinden, satışlardan ve yatırım gelirlerinden elde edilen bedeller ile bireysel ve kurumsal bağışlar toplamda dahi kamu desteğini geçememektedir. Öte yandan, 1995 yılına kıyasla 2004 yılında kazanılan gelir payının ve bağışların arttığını da gözden kaçırmamak gerekir.

Şekil 2.27: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Gelir Kaynakları (İsrail), 1995 ve 2004

Kaynak: Gidron v.d., 1999: 231-232; Central Bureau of Statistics, 2008: 5'ten derlenmiştir.

Günümüze geldiğimizde, İsrail de sayılı ülkelerden biri olarak kar amacı gütmeyen sektör için uydu hesaplamalarını faaliyete geçirmiştir. Bu yöntemle sektöre dair ulaşılabilen en güncel ekonomik göstergeler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

Tablo 2.35: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Genel Olarak Ekonomiye Katkısı
(İsrail), 2019*

	2017
Brüt katma değer	19 milyar dolar
GSYİH içindeki payı	%5,4
Ücretli çalışan sayısı	494.000
İstihdama katkı oranı	%13,7
Gönüllü çalışan sayısı	508.000
Toplam gelir	44,3 milyar dolar
Toplam harcamalar	43,5 milyar dolar
	2018
Brüt katma değer	20,1 milyar dolar
GSYİH içindeki payı	%5,4
Ücretli çalışan sayısı	520.000
İstihdama katkı oranı	%14,1
Toplam gelir	47,2 milyar dolar
Toplam harcamalar	46,3 milyar dolar
	2019
Brüt katma değer	21,5 milyar dolar
GSYİH içindeki payı	%5,5
Ücretli çalışan sayısı	529.000
İstihdama katkısı	%14,1
Toplam gelir	49 milyar dolar
Toplam harcamalar	49 milyar dolar

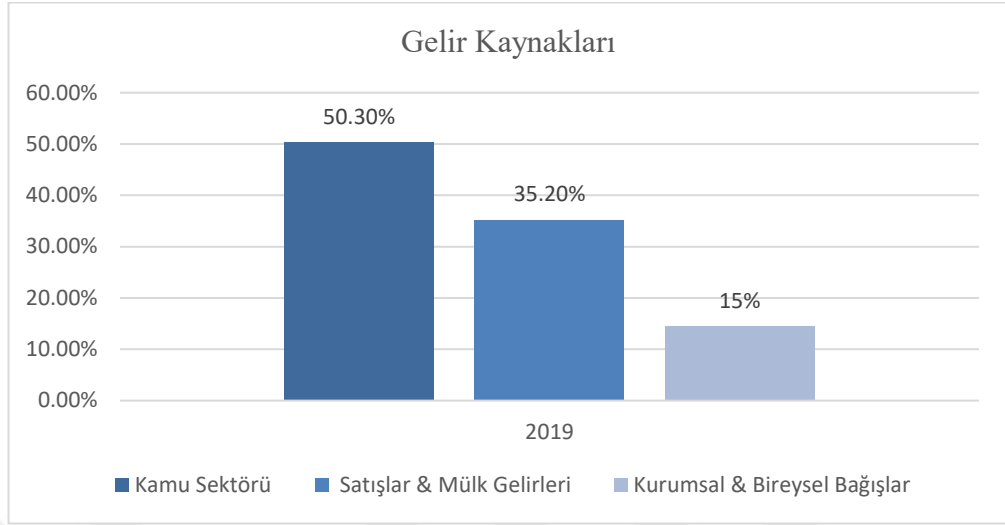
Not. * Veriler ulusal para biriminin ABD doları cinsinden 2017-2018-2019 yıllarına ait ölçülebilir değeri hesaplanarak ifade edilmiştir.

Kaynak: Central Bureau of Statistics, 2020'den derlenmiştir.

Yukarıdaki tabloda, kar amacı gütmeyen sektörün 2017-2019 yıllarında ülke ekonomisindeki konumunu daha da güçlendirerek büyümeye devam ettiği görülmektedir. Yalnızca, 2004 yılına kıyasla brüt katma değerın GSYİH içindeki payı %6,9'dan %5,5'e gerilemiştir. Öte yandan, sektörün ücretli ve özellikle gönüllü çalışan sayısında yüksek bir artış gözlemlenmektedir. Sadece 2017 yılına ait gönüllü çalışan sayısı verisi mevcut olduğu için o yıl üzerinden değerlendirme yapılacak olursa, 2004 yılına göre ücretli çalışan sayısında %84 artış sağlayan sektör, gönüllü çalışan sayısını da 13 kat artırmıştır. Ücretli çalışanların çoğunluğu yine eğitim ve araştırma (%48,6) faaliyet grubunda yer alırken, gönüllü işgücünün çoğunluğu ise sosyal hizmetler (%34,7) alanında faaliyet göstermektedir.

2019 yılı verilerine geldiğimizde, gönüllü işgücü hesaba katılmadığı halde sektör, 529.000 ücretli çalışan sayısı ile ülkedeki istihdamın %14,1'ini temsil etmektedir. Bu oran 2017 ve 2018 yıllarında sırasıyla %13,7 ve %14,1 olarak gerçekleşmiştir. Sektörün toplam giderleri ise 2019 yılında 2018 yılına kıyasla %5,8 artışla 49 milyar doları aşmıştır. 2017 yılındaki verilere göre ise 43,5 milyar doları aşkın harcamaların çoğunluğunu, yani %45,1'ini sağlık, %24,8'ini eğitim ve araştırma alanları oluşturmaktadır. Ayrıca giderlerin en büyük kısmını artık ara tüketim malları (%49,1) oluşturmakta, işgücü maliyeti ise %41,1 oranında kendini göstermektedir. Bu oranlar, benzer şekilde diğer yıllar için de geçerlidir.

Son olarak sektörün gelir akışına baktığımızda, 2018 yılında toplam gelir bir önceki yıla kıyasla %6,5 artarak, 2019 yılında da 2018 yılına kıyasla %3,8 artış sağlayarak 49 milyar doları aşmıştır. Bu gelirin aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere, büyük bir kısmını 1995 ve 2004 yıllarında olduğu gibi kamu sektörü karşılamaktadır. Benzer oranlar 2017 ve 2018 yılları için de geçerlidir. 2017 yılında kar amacı gütmeyen kuruluşlara kamu tarafından aktarılan kaynakların %61'i sağlık alanına, %25'i de eğitim ve araştırma alanlarına tahsis edilmiştir. Aynı yıl ülke içindeki bireysel ve kurumsal bağışların %22'si dini, %21'i sosyal hizmetlere; yurt dışından gelen bağışların ise çoğunluğu hayırseverlik ve gönüllülük (%34) ile eğitim-araştırma (%31) hizmetlerine tahsis edilmiştir (Central Bureau of Statistics, 2020).

Şekil 2.28: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Güncel Gelir Kaynakları (İsrail), 2019

Kaynak: Central Bureau of Statistics, 2020'den derlenmiştir.

1995'ten 2019 yılına kadar yukarıda incelediğimiz tüm bu veriler, İsrail'deki kar amacı gütmeyen sektörün özellikle işgücü ölçeğinde hem ülke ekonomisinde hem de uluslararası karşılaştırmalarda önemli bir güç haline geldiğini gösteriyor. Aslında bu gücün kaynağını ağırlıklı olarak süregelen bir kamu desteği oluşturmaktadır. Bu çerçevede, sektör 1995 ve 2004 yılı verilerine göre büyük boyutlu işgücü ve kamu sektörü desteği sebebiyle sosyal kökenler teorisinde, “korporatist” modele sığdırılabilir (Salamon v.d., 2000: 18), Belçika ve Fransa'ya benzer korporatist ülke örneklerinden farklı bir yapı gösterir. Nitekim 2017 yılı verilerine göre, yüksek seviyelere ulaşan gönüllü işgücü ve hatta İsrail'in verilerde incelenen dönem boyunca kamu sosyal harcamalarında OECD ortalamasının altında bir seviyede yer alması⁷ sektör rejimini karmaşık hale getirebilmektedir. Öte yandan, İsrail'deki sektör kuruluşları temel refah hizmetlerinin sağlanmasında kamu sektörünü tamamlayıcı bir rol üstlenirken bir yandan kamu sektöründen kısmen bağımsız; diğer yandan ise onunla işbirliği içerisinde çalışmaktadır. Sektör bu yönüyle ise genişletilen sosyal kökenler teorisine (Salamon, 2010) göre “refah ortaklığı” kalıbına girmektedir. Dolayısıyla, İsrail'i net bir şekilde belirli bir modele sığdırmak pek kolay görünmüyor. Gelecekte ülkenin sınırları aşan sosyal ilişkileri (diaspora) kamu politikalarında ve

⁷ OECD. “Public Social Spending (2008-2018)”, (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm>, 1 Ekim 2020.

hatta toplumsal yapıda birtakım radikal değişiklikler yaratabilir. Bu süreçte sektörün niteliğini ve niceliğini kaybetmeden gönüllüler, hayırseverler ve kamu sektörü ile olan ilişkileri temelinde ortaya çıkabilecek yeni özellikleri İsrail'in kendine özgü bir model ile yeniden tanımlanmasına olanak sağlanacaktır.

Çalışmanın bir sonraki bölümüne geçmeden önce birkaç noktaya daha değinmekte fayda olacaktır. Buraya kadar detaylı bir şekilde incelediğimiz 18 ülkenin verisi, sektörün ekonomik boyutunu gelir yapısı, harcama yapısı, istihdam boyutu ve nihayetinde ülke ekonomisine katkısı açısından oldukça kapsamlı ele almaktadır. Ancak her bir araştırma kapsamında her ülkenin verisi farklı bir zaman dilimine ait veya farklı bir içerikte ele alınmıştır. Üstelik bu ayrım Batı Avrupa, Orta Avrupa, İskandinav ülkelerinden oluşan benzer ülke gruplarında bile yaşanabilmektedir. Dolayısıyla, bu bölümde üzerinde durduğumuz her bir ülkeyi kendi bağlamında değerlendirmek daha doğru olacaktır. Nitekim yukarıda sektöre dair her ülke verisinin ayrıntılı bir şekilde işlenmesi de bu sebeptir. Öte yandan, bir sonraki bölümde çalışmanın araştırma kısmına geçildiğinde, her bir ülkenin aynı zaman dilimine ait veri setiyle oluşturulacak ekonometrik model ile sektöre dair ortak bir iktisadi çıkarım sağlanacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAR AMACI GÜTMİYEN SEKTÖRÜN EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİNİN AMPİRİK ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Önemi

İkinci bölümde geniş kapsamda yer verilen ülke analizleri şunu gösteriyor ki; özellikle OECD ülkelerinde yeni ekonomik düzenin aktörlerinden biri haline gelen kar amacı gütmeyen kuruluşlar, finansal büyüklükleriyle son 20-30 yıldır makroekonomik göstergeler açısından dikkat çekmeye başlamıştır. Sektöre dair sınırlı ampirik çalışmalar kar amacı gütmeyen sektörün öncelikli olarak gayri safi yurt içi hâsıla içindeki payına veya istihdama katkı oranına dikkat çekmektedir. Bu yönde, önceki çalışmalardan farklı olarak bu araştırmada bağımlı değişkenin doğrudan GSYİH olması yerine kişi başına düşen GSYİH olarak seçilmesi özgün bir model ortaya koymak açısından önemlidir. Öte yandan, mevcut uluslararası araştırmalar sektörün ekonomik varlığını istatistiki verilerle ortaya koymasına rağmen bu çalışmalarda ekonometrik açıdan sunulan kapsamlı bir analiz söz konusu değildir. Dolayısıyla, sektör ile ekonomik büyüme arasında özgün, ölçülebilir ve daha somut bir model ortaya çıkartmak gereklidir. Bu boşluğu doldurabilmek için bu çalışmada, seçilmiş OECD ülkelerinin ulusal hesapları ve uluslararası teknik raporları üzerinden elde edilen sektöre dair veri setiyle birlikte panel analiz tekniklerinden faydalanılarak özgün bir iktisadi analiz yapılması amaçlanmıştır.

Günümüzde bu kuruluşlara dair geniş ve kapsamlı ekonomik veri seti bulabilmek pek mümkün görünmese de, ülkelerde sektörle ilgili güncel istatistiki veriler *Ulusal Hesaplar Sistemi'nin* bir parçasıdır. Ülkelerin bu sistem içerisinde *Kurumsal Sektör Hesapları*'nda gruplandırılan ve kar amacı gütmeyen sektörün bir alt kümesi olarak tanımlanan HHKOK, sektör hakkında tüm bilgileri içermese de genel bir bakış açısı ve sistematik bir veri sağlamaktadır. Nitekim ikinci bölümde üzerinde durduğumuz ABD, İsveç, Çek Cumhuriyeti, Portekiz gibi birçok ülkenin ulusal raporları HHKOK'ın bu ülkelerde sektörün kalbini oluşturduğunu göstermektedir. Bu

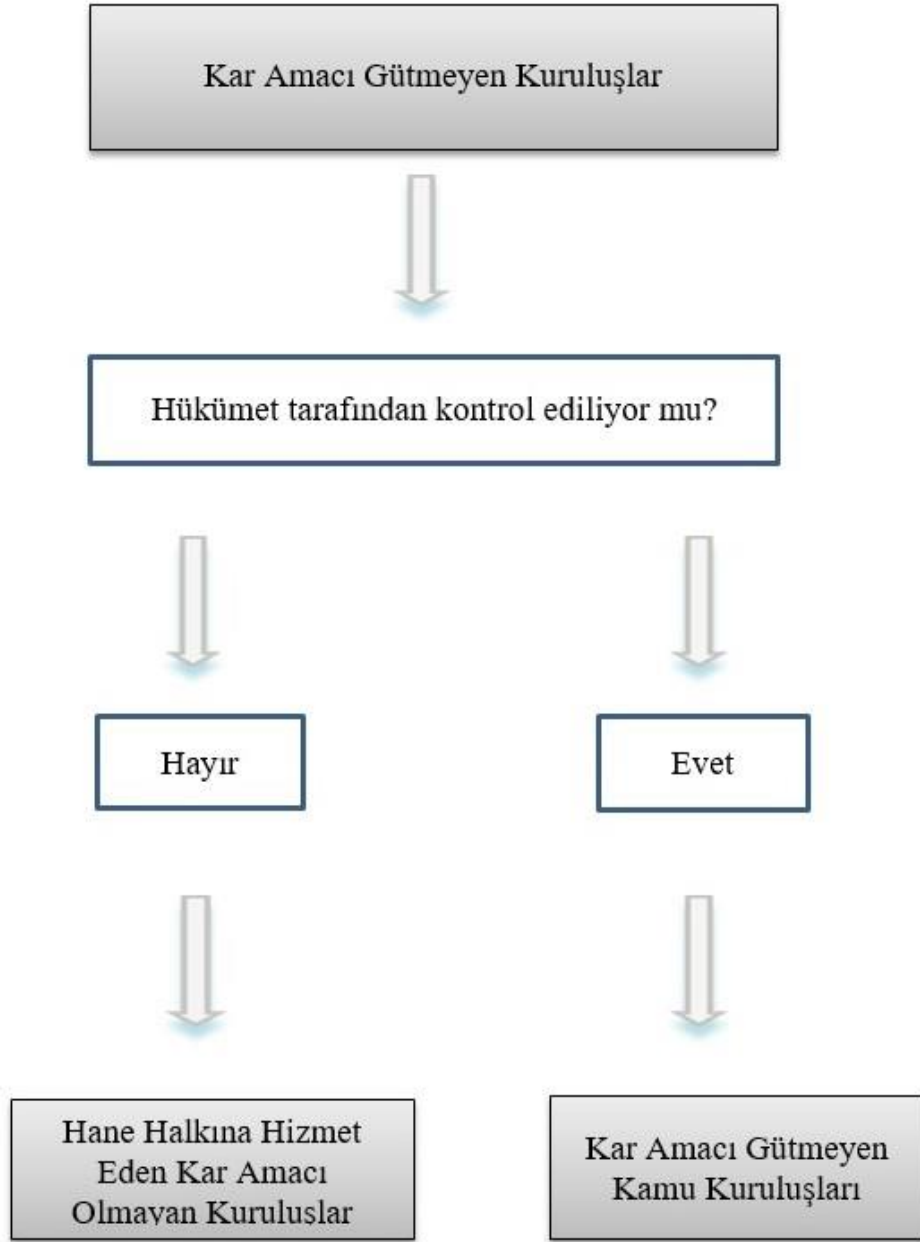
kapsamı aşağıdaki tabloda yer alan çeşitli yapısal/organizasyonel formdaki kuruluşlar oluşturmaktadır.

Tablo 3.1: HHKOK’ın Yapısal/Organizasyonel Türleri

✓ Siyasi Partiler	✓ Dernekler
✓ Vakıflar	✓ Dini Kuruluşlar
✓ Kulüpler	✓ Ticaret Birlikleri
✓ Sendikalar	✓ Birtakım Eğitim Kurumları vb.

Kaynak: United Nations, 2003; United Nations, 2018.

Daha açıklayıcı olması için Türkiye üzerinden örnek vermek gerekirse; bu listeye mesleki odaları ve borsaları (iş çevrelerine hizmet etmeyen), Türkiye Futbol Federasyonu ve Türkiye Basketbol Federasyonu vb. federasyonları da ekleyebiliriz (TUİK, 2016). Bu kuruluşlar aşağıdaki şekilde de görüldüğü üzere, hükümet tarafından kontrol edilmeyen ve dolayısıyla gelirlerinin çoğunu filantropik faaliyetlerden elde eden kuruluşlardır (Salamon ve Sokolowski, 2018: 12).

Şekil 3.1. Piyasa Dışı Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Gruplandırılması

Kaynak: United Nations, 2018: 27'den derlenmiştir.

BM 2003 yılında yayınladığı *Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlar El Kitabı* ile ülkelerde sektöre dair kapsamlı ve güvenilir veri setinin oluşturulması için ortak bir kılavuz oluşturmuştur. Bu kılavuz sektörü mali şirketler (mikro kredi finansman kuruluşları vb.), mali olmayan şirketler (üniversiteler ve hastaneler vb.), genel devlet

(önemli seviyede kamu desteği alan ve hükümet kontrolünde olan kuruluşlar) sektörü altında da gruplandırarak, 1993-*Ulusal Hesaplar Sistemi* 'nin dışında kalmış kar amacı gütmeyen kuruluşları da dikkate almıştır (United Nations, 2003). Hâlbuki BM'in sektöre ilişkin detaylı bilgilerin sağlanması için uydu hesaplarına yönelik hazırladığı güncel kitabında (2018), Şekil 3.1'de de ifade edilen kar amacı gütmeyen kamu kuruluşları hükümetten bağımsız ve özel kuruluşlar olmadıkları için üçüncü sektörün dışında tutulabilmektedir. Kısacası, sektöre dair tanımlamalarda birinci bölümde üzerinde durduğumuz “kar amacı gütmemek”, “kamu kesiminden bağımsız olmak”, “kendi kendini yönetmek” ve “gönüllülük esasına dayalı olmak” kriterlerini karşılayan ve sınırlı da olsa sektöre dair yıllık ve sistematik veriyi sağlayan kurumsal sektör HHKOK'dır. Bunun yanı sıra, sektöre dair belki de ölçülenmesi en zor fakat en önemli veri kaynaklarından birini gönüllü çalışmalar oluşturmaktadır. Bu yönde, BM'in el kitabı bu konuya da rehberlik ederek gönüllü çalışmanın istatistik ölçümlerindeki önemine dikkat çekmiştir. Nitekim bu çabaların ardından 2011 yılında JHÜKKP öncülüğünde, BM ve Uluslararası Çalışma Örgütü, *Gönüllü Çalışmanın Ölçümü El Kitabı*'ni (ILO Manual on the Measurement of Volunteer Work) hazırlayarak gönüllü çalışmaların ekonomik değerini ölçümlemek üzere ülkelerde aynı terminolojilerin kullanılması için uluslararası bir standart oluşturmaya çalışmışlardır (Salamon v.d., 2013: 13-14).

Tüm bu gelişmelere rağmen ulusal hesaplarda gönüllü çalışmanın ölçümü konusunda günümüzde hala ülkeler arasında ortak bir terminoloji oluşmamıştır. Bu boşluğu doldurabilmek ve araştırma kapsamında sektörün temsil gücünü artırabilmek için kar amacı gütmeyen kuruluşların görünmeyen ekonomik gücü olan gönüllü katılımı ve aynı katkıları dikkate alarak her yıl *Charities Aid Foundation* (CAF) tarafından yayınlanan, bir nevi sektöre yönelik toplumsal bilinci de ölçen, “Dünya Bağışçılık Endeksi” ekonometrik modelde değerlendirilmiştir. Vakıf tarafından her yıl “yabancı birine yardım etme”, “hayır kurumlarına/kar amacı gütmeyen kuruluşlara nakdi bağış yapma” ve “gönüllülük için harcanan zaman” başlıkları altında ülkelerden toplanan anket verileriyle bir puanlama yapılarak dünya bağışçılık endeksi hesaplanmaktadır. Aşağıdaki tabloda, 2018 yılında yayınlanan rapora göre son 5 yılda, 159 ülke arasında en yüksek endeks puanına sahip ülkelerin listesi bulunmaktadır.

Tablo 3.2: Dünya Bağışçılık Endeksi Sıralaması (2013-2017)

Ülke	Sıralama	Puan (%)
Myanmar (Burma)	1	64
ABD	2	60
Yeni Zelanda	3	59
Avustralya	4	58
İrlanda	5	56
Kanada	6	56
Endonezya	7	55
İngiltere	8	54
Kenya	9	53
Sri Lanka	10	53
Hollanda	11	52
Birleşik Arap Emirlikleri	12	51
Malezya	13	51
Butan	14	50
Malta	15	49
Norveç	16	48
İzlanda	17	48
Singapur	18	46
Almanya	19	45
Danimarka	20	45

Not. Sonuçlar beş yıllık ortalamaya dayanmaktadır ve en iyi puanlamaya sahip ilk 20 ülkeyi kapsamaktadır.

Kaynak: CAF, 2018: 12'den derlenmiştir.

Beş yıllık ortalamaya göre, 2013 yılından 2017 yılına kadar endeks puanında en yüksek artışa Singapur sahip olurken, hemen arkasından Endonezya ikinci, Norveç ise üçüncü sıradadır. Diğer yandan, Myanmar (Burma) beş yıllık ortalama zirveyi korusa da, 2013 yılı ile 2017 yılı sıralamasında en yüksek puan düşüşüne sahip olan ülke konumundadır. Aşağıya doğru giden bu ivme sırasıyla Sri Lanka ve Kanada'da da yaşanmıştır (CAF, 2018: 12). Öte yandan rapora göre, gelişmiş ülkeler bireysel

nakdi bağışlarda ilk sıralarda yer alırken, yabancı birine yardım etmede gelişmekte olan ülkeler öndedir. Gönüllü desteği ise az bir farkla da olsa gelişmiş ülkelerde daha çok yaygındır (CAF, 2018: 14). Aynı zamanda, bu raporlarda birtakım makroekonomik göstergelere dair değerlendirmelere de yer verilebilmektedir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere, bireysel bağışlar sıralamasında Hindistan ve Rusya gibi ekonomiler dikkat çekse de, bu araştırmada da yer alan ABD, Yeni Zelanda, İngiltere gibi gelişmiş ekonomilerin en üst sıralarda yer aldığını gözden kaçırmamak gerekir. Ayrıca listenin geri kalanını da bu araştırmada yer alan birçok OECD ülkesi oluşturmaktadır.

Tablo 3.3: Gayri Safi Yurtiçi Hasılaya Oranla Bireysel Bağışlar

	Bağışların GSYİH'ya oranı (%)	Temel Veri Yılı
ABD	1,44	2014
Yeni Zelanda	0,79	2010/11
Kanada	0,77	2013
İngiltere	0,54	2014
Güney Kore	0,50	2012
Singapur	0,39	2014
Hindistan	0,37	2007
Rusya	0,34	2014
İtalya	0,30	2011
Hollanda	0,30	2013
Avustralya	0,23	2011/12
İrlanda	0,22	2013
Almanya	0,17	2014

	Bağışların GSYİH'ya oranı (%)	Temel Veri Yılı
İsveç	0,16	2013
Avusturya	0,14	2015
Finlandiya	0,13	2013
Japonya	0,12	2014
Fransa	0,11	2011
Norveç	0,11	2012
İsviçre	0,09	2013
İspanya	0,05	2014
Çek Cumhuriyeti	0,04	2012
Meksika	0,03	2010
Çin	0,03	2013

Kaynak: CAF, 2016: 7'den derlenmiştir.

Tüm bu bilgiler ışığında, Şekil 3.1'de görüldüğü üzere HHKOK verisi kamu otoritelerinden bağımsız ve çoğunlukla kamu kesimi tarafından finanse edilmeyen kuruluşları içerdiğinden (United Nations Statistics Division, 1993), bu araştırma kapsamında ele alınan sektör kuruluşlarının genellikle kamu kesiminden bağımsız bir sektör yapısı içerisinde olması dünya bağışçılık endeksi göstergesi ile birbirini tamamlayıcı bir şekilde bu araştırmanın daha güçlü görünmesini sağlayacaktır. Ayrıca bu çalışmaya konu olan temel hipotezin yanı sıra, “kamu sosyal harcamalarındaki artışın kar amacı gütmeyen sektörün ekonomik büyüme üzerindeki etkisini farklılaştırıp farklılaştırmadığına” dair araştırmanın türev hipotezi de oluşmuştur. Bu sebeple, ele alınan dönem içerisinde OECD ülkelerindeki kamu sosyal harcamaları da araştırma kapsamına alınarak ekonometrik model daha özgün hale getirilmiştir. Son olarak, her ne kadar bu çalışmanın analiz kısmı ekonometrik bir araştırmaya dayansa da, bu çalışmaya konu olan ülkelerdeki kar amacı gütmeyen kuruluşlar ikinci bölümde tek tek ülke bağlamında ortaya konan birçok çalışmanın, raporun ve bilgi notunun

içerikleri ele alınarak detaylı bir şekilde ayrıca analiz edilmiştir. Kısacası, bu araştırma ele alınan konu, veriler, dönem ve seçilmiş ülkeler kapsamında sektörün ülke ekonomilerine sağladığı makroekonomik katkılar açısından yeni çalışmaların da başlangıç noktası olacaktır.

3.2. Araştırmanın Kısıtları

Bu çalışmada ele alınan veriler 2008-2018 yılları kapsamında seçilmiş 18 OECD ülkesi ile sınırlı tutulmuştur. Bu kısıt nedeniyle, bulgular ancak benzer koşullardaki ülke ekonomilerine genellenebilecektir. Ayrıca araştırma kapsamında kar amacı gütmeyen sektöre dair genel bir bakış açısı ve düzenli bir veri seti yukarıda ayrıntılı bir şekilde belirtildiği gibi, ülkelerin ulusal hesaplarından ve uluslararası teknik raporlardan elde edilmiştir. Buradan hareketle, sektöre dair araştırmanın kapsamı HHKOK'ın finansal verileri ve teknik raporlardan elde edilen “Dünya Bağışçılık Endeksi” verileri ile sınırlıdır. Ayrıca araştırma konusuyla ilgili Türkiye’ye ait resmi veri seti mevcut olmadığından Türkiye bu çalışmanın dışında tutulmuştur. Öte yandan, bu çalışmayla Türkiye verilerinin daha kapsamlı ve detaylı olarak ulusal istatistiki verilere dahil edilmesi konusunda politika uygulayıcılarının dikkati çekilecektir. Nitekim araştırma sonuçları Türkiye gibi gelişmekte olan OECD ülkeleri açısından da büyük önem arz etmektedir. Tüm bu kısıtlamalara rağmen araştırma konusuyla ilgili yapılan hem kuramsal hem de ampirik çalışmaların sınırlı olması yeni çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu tezin amacı da bu yokluğu doldurmaya çalışmaktır. Bu sebeple, kar amacı gütmeyen kuruluşların ekonomik büyüme üzerindeki etkisi, seçilmiş 18 OECD üyesi ülkenin ulusal hesaplarından ve uluslararası teknik raporlarından oluşturulan veri seti ve diğer makroekonomik göstergeler de dikkate alınarak özgün bir iktisadi analiz ile ortaya konmuştur. Bu araştırma sınırlı kaynaklarına rağmen sektörün ekonomiye etkisine ilişkin ampirik yeni çalışmalara temel oluşturabilir ve ülkelerde politika uygulayıcılarının dikkatini çekebilir.

3.3. Literatür Taraması

İktisat literatüründe kar amacı gütmeyen sektörle ilgili araştırmalara genel olarak baktığımızda, yapılan ampirik çalışmaların temeli sektörün büyümesinde ve gelişmesinde etkili olan ekonomik, politik ve sosyal göstergelere yöneliktir. Bu çalışmanın amacı ise tam tersi sektörün ortaya çıkardığı makroekonomik sonuçları daha nicel, somut ve özgün bir modelle tespit etmektir. Nitekim kar amacı gütmeyen sektörün ekonomik büyüme gibi temel makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisi akademi dünyası için son birkaç on yıldır tartışılmaya başlanan bir alan olmakla birlikte, konuyla ilgili yapılan çalışmalar da sınırlı sayıdadır. Bu araştırmalar ekonometrik modellerle yakalanan sonuçlar içermese de, sektörle ekonomik büyüme ilişkisinin literatürdeki genel evrenini bizlere göstermektedir. Dolayısıyla, ikinci bölümde çokça üzerinde durduğumuz bu çalışmalara burada da kısaca yer vermek bu araştırmanın literatür kapsamının anlaşılmasında oldukça önemlidir. Bu aşamada, literatür araştırması uluslararası/bölgesel ve ulusal/yerel çalışmalar olarak ikiye ayrılmıştır.

3.3.1. Uluslararası/Bölgesel Araştırmalar

- ✓ JHÜKKP, sektörün hem ülke ekonomilerinde hem de küresel çapta finansal boyutunu ortaya koymaya çalışan ilk girişimlerden biridir. 1991 yılında 8 ülke ile başlayan ampirik çalışmalar (Salamon, Anheier, Sokolowski ve Associates, 1996), sonrasında kapsamını genişleterek büyük bir projeye dönüşmüştür. 1999 ve 2004 yılında iki geniş cilt şeklinde yayınlanan yeni araştırmalar Batı Avrupa, Orta Avrupa, Asya, Latin Amerika ve Kuzey Amerika'dan 35 ülkeyi kapsamaktadır (Salamon, Anheier, List, Toepler, Sokolowski ve Associates, 1999; Salamon v.d., 2004). İlk yayında 1990 yılı, diğer kapsamlı yayınlarda ise ülkelere yönelik 1995-2004 yılları arasında temel bir araştırma yılı belirlenerek kar amacı gütmeyen sektörün öncelikli olarak ulusal ülke ekonomilerinde yeri ve önemine dikkat çekilirken, araştırma kapsamındaki diğer ülkelerle de karşılaştırmalar yapılmaktadır. İlerleyen yıllarda araştırma kapsamına katılan Kanada, Danimarka,

Portekiz, İsviçre, Hindistan, Yeni Zelanda ve Şili ile birlikte proje 42 ülkeye genişletilmiş ve çalışmanın üçüncü cildi yayınlanmıştır (Salamon, Sokolowski ve Associates, 2010). Resmi istatistik verileri ve anket çalışmalarından karma bir metodoloji kullanılan tüm bu araştırmalarda, sektörün finansal boyutunda özellikle gayri safi yurt içi hâsıla ve istihdam içerisindeki payı üzerine bilgiler verilmektedir. Bu yönde, aşağıdaki tabloda çalışmanın en güncel ve en kapsamlı ekonomik göstergelerini içeren üçüncü cildin araştırma sonuçları mevcuttur. Aşağıdaki tabloya göre kar amacı gütmeyen kuruluşlarda çalışan nüfusun ekonomik olarak aktif nüfus içerisindeki payının 42 ülke için ortalaması %5,6 olarak hesaplanmıştır. Tabloda da görüldüğü gibi, araştırma grubuna dahil edilen ülkelerin yarısına yakını bu ortalamanın oldukça üstünde bir performans sergilemektedir.

Tablo 3.4: JHÜKKP (2010) Ekonomik Göstergeler

Ülke	Sektörde çalışan nüfusun ekonomik olarak aktif nüfus içerisindeki payı (%)	Ülke	Sektörde çalışan nüfusun ekonomik olarak aktif nüfus içerisindeki payı (%)
Hollanda	15,9	İtalya	4,3
Belçika	13,1	Güney Kore	4,2
Kanada	12,3	Portekiz	4,2
İsrail	11,8	Güney Afrika	3,4
İngiltere	11,0	Brezilya	3,3
İrlanda	10,9	Mısır	3,2
Yeni Zelanda	9,6	Uganda	2,4
İsveç	9,6	Kolombiya	2,3
ABD	9,2	Meksika	2,2
Fransa	9,0	Kenya	2,1

Ülke	Sektörde çalışan nüfusun ekonomik olarak aktif nüfus içerisindeki payı (%)	Ülke	Sektörde çalışan nüfusun ekonomik olarak aktif nüfus içerisindeki payı (%)
Avustralya	8,8	Peru	2,1
Danimarka	8,8	Macaristan	2,0
Japonya	8,0	Tanzanya	1,9
Avusturya	7,8	Filipinler	1,9
Norveç	7,3	Çek Cumhuriyeti	1,7
İsviçre	6,9	Hindistan	1,5
Almanya	6,8	Fas	1,5
Arjantin	5,9	Slovakya	1,0
Finlandiya	5,7	Pakistan	1,0
Şili	5,0	Polonya	0,9
İspanya	4,3	Romanya	0,7

Kaynak: Salamon, v.d., 2010'dan derlenmiştir.

- ✓ Bu kapsamlı ve iddialı çalışmalarla hem akademi dünyasının hem de politika yapıcılarının dikkati çekilmiş ve sektöre dair ekonomik ölçümlerde kurumsallaşmış ve standartlaşmış ortak bir yaklaşım ortaya çıkarmak adına sektörün uydu hesaplarının oluşturulması teşvik edilmiştir. Nitekim 2009 yılı itibariyle Avustralya, Belçika, Kanada, Çek Cumhuriyeti, İsrail, Fransa, İtalya, Japonya, ABD, Yeni Zelanda, Norveç ve Mozambik olmak üzere toplamda 12 ülke uydu hesabına geçmiştir (Salamon, 2010). Öte yandan, uydu hesapları ele alınan dönem için sektöre dair kapsamlı ekonomik veriler sunsa da, düzenli ve süreklilik içeren bir veri setine ulaşmak günümüzde hala mümkün görünmemektedir. Nitekim JHÜKKP başka bir çalışmada 2011 yılı itibariyle uydu hesaplarını tamamlayan 16 ülkenin verilerini 2002-2009

yılları arasında temel bir araştırma yılı seçerek incelemiştir. Ortaya konan raporda yine özellikle sektörün gayri safi yurt içi hâsıla içindeki ve toplam istihdamdaki payına dikkat çekilmiştir (Salamon v.d., 2013). Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere, çalışmanın ampirik sonuçlarına araştırma kapsamına alınan her bir ülke için farklı yıl verileri kullanılarak ulaşılmıştır. Sonuçları incelediğimizde sektörün araştırma kapsamındaki ülkelerde güçlü ekonomik varlığını koruduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 3.5: JHÜKKP (2013) Ekonomik Göstergeler

Ülke	Sektörün GSYİH'ya katkısı (%)	Sektörün toplam işgücüne katkısı (%)	Temel Veri Yılı
ABD	6,6	10,2	2009
Kanada	8,1	-	2008
İsrail	7,1	12,7	2007
Mozambik	6,7	-	2003
Belçika	5,8	11,5	2008
Yeni Zelanda	5,3	10,6	2004
Japonya	5,2	10,0	2004
Avustralya	4,9	11,5	2007
Fransa	4,7	8,9	2002
Norveç	4,6	8,2	2009
Brezilya	3,4	3,7	2002
Kırgızistan	2,3	2,9	2008
Meksika	2,2	-	2008
Portekiz	2,0	4,4	2006
Çek Cumhuriyeti	1,6	2,4	2009
Tayland	0,8	0,9	2008

Not. Gönüllü çalışmalar dahildir.

Kaynak: Salamon v.d., 2013: 2-3'ten derlenmiştir.

- ✓ Başka bir çalışmada, Balkan Sivil Toplumu Geliştirme Ağı ve Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı işbirliği ile aşağıdaki tabloda yer alan Türkiye de dahil olmak üzere 6 ülkede, kar amacı gütmeyen sektörün ekonomik değeri temel bir yıl referans alınarak ve yine resmi istatistik verilerinden yola çıkılarak ülkelerdeki dernek ve vakıfların toplam istihdam ve GSMH içindeki payına dikkat çekilmiştir. Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi, 2013 yılı verilerine göre Türkiye’deki dernek ve vakıflarda çalışan ücretli ve gönüllü işgücünün toplam istihdam içindeki payı %0,2; dernek ve vakıfların aynı yıl için gelir toplamalarının GSMH içindeki payı ise %1,34 olarak tespit edilmiştir (Velat, 2015).

Tablo 3.6: Batı Balkanlar ve Türkiye’de Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşların Ekonomik Değeri Raporu’nun Ekonomik Göstergeleri

Ülke	Dernek ve Vakıfların Gelirlerinin GSMH içindeki payı (%)	Çalışanların Toplam İstihdam İçindeki Payı (%)	Temel Veri Yılı
Türkiye	1,34	0,20	2013
Arnavutluk	0,25	0,72	2014
Kosova	-	2,58	2014
Makedonya	0,96	0,38	2014
Karadağ	0,58	0,37	2014
Sırbistan	0,74	0,39	2013

Not. Araştırma kapsamında Bosna Hersek olmasına rağmen, ülke verileri yalnızca dernek ve vakıfların sayısı, vatandaş başına düşen kuruluş sayısı göstergelerini içermekte, ekonomik performans verilerini kapsamamaktadır.

Kaynak: Velat, 2015: 12’den derlenmiştir.

- ✓ Son yıllarda ise JHÜKKP ve ekibi özellikle Avrupa ülkeleri ve ABD özelinde çalışmaktadır ve bu çalışmalar sektörün işgücü

piyasalarındaki önemine ağırlık vermektedir. Örneğin; 2014 yılı verilerine dayanan ve kapsamını üçüncü sektör boyutuna genişleten yeni çalışmada, 29 Avrupa ülkesindeki istihdam verilerinden yola çıkılarak sektörün toplam istihdam içindeki payı aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi bölgesel olarak tartışılmaktadır (Salamon ve Sokolowski, 2018). Tabloda görüldüğü üzere, istihdam boyutunda Kuzey Avrupa, Güney Avrupa ve İskandinav ülkeleri Avrupa ortalamasının üzerinde bir sektör ortalamasına sahiptir. Orta ve Doğu Avrupa ülkeleri bölgesel olarak Avrupa ortalamasının altında kalsa da, toplam Avrupa istihdamından aldığı pay %9,4 bir oranla yine de dikkat çekmektedir.

Tablo 3.7: JHÜKKP (2018) Ekonomik Göstergeler

Bölge	Bölgesel sektör işgücünün Avrupa'daki toplam istihdam içerisindeki payı (%)
Kuzey Avrupa	13,8
Güney Avrupa	13,2
İskandinav Ülkeleri	14,9
Orta ve Doğu Avrupa	9,4
29 Ülke	12,9

Kaynak: Salamon ve Sokolowski, 2018: 15'ten derlenmiştir.

3.3.2. Ulusal/Yerel Araştırmalar

- ✓ Türkiye araştırmasını da yayınlayan JHÜKKP, 2011 yılı resmi verilerine dayanarak hazırladığı çalışmada, kar amacı gütmeyen sektörün ülkedeki ekonomik olarak aktif nüfusun %1,4'ünü oluşturduğunu ortaya koymuştur (Özer, Sokolowski, Haddock ve Salamon, 2016).

- ✓ Daha öncesinde, 2006 yılındaki resmi istatistiklerden elde edilen verilerle ortaya konan başka bir çalışmada da, Türkiye’de derneklerde çalışan ücretli ve gönüllü çalışanların istihdam içindeki payı %0,25 olarak tespit edilmiştir (Şah, 2008).
- ✓ Benzer şekilde, ABD örneğinde de 53 eyaletin 2017 yılı verileriyle sektöre dair hem ulusal hem de bölgesel istihdam analizleri yapılmıştır. Ülke çapında, kar amacı gütmeyen sektörün kuruluş sayısı, çalışan sayısı ve çalışanların toplam maliyetleri hesap edilerek kar amacı güden özel sektör kuruluşları ile de istihdam boyutunda karşılaştırmalar yapılmıştır(Salamon ve Newhouse, 2020).

Buraya kadar özetlenen bu araştırmalardan, özellikle ikinci bölümde yer alan ülke analizlerinde sıkça bahsedilmiştir. Tekrarlamak gerekirse, bu çalışmalar yalnızca sektörün ülke ekonomilerindeki yerini ve birçok ülkede ne kadar hızlı büyüdüğünü ortaya koyan araştırmalardır. Dolayısıyla, gerçekte bu büyümenin makroekonomik göstergeler ile olan iktisadi ilişkisini ölçümleyen ekonometrik modeller literatürde sınırlı sayıdadır. İlginçtir ki, sektöre dair günümüzde güncel Türkiye verisi olmamasına rağmen mevcut literatürde en çok rastlanan ekonometrik çalışmalar Türkiye örneklerinden oluşmaktadır.

- ✓ Örneğin; Doğan ve Çalmaşur’un (2011), zaman serisi analiz tekniklerinden “Phillips-Perron” (1988) birim kök, çok değişkenli eş-bütünleşme, hata düzeltme-geliştirilmiş Granger testleri ve vektör hata düzeltme modeli uyguladıkları” çalışmalarında, gayri safi milli hâsıla ve nüfus ile sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişkiyi 1968-2006 dönemine ait veri setini kullanarak incelemişlerdir. Araştırma kapsamında, GSMH ve nüfus ile sivil toplum kuruluşları arasında kısa dönemde %1 önem düzeyinde karşılıklı nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir. Uzun dönemde ise GSMH ve nüfus ile sivil toplum kuruluşları arasında ilişki olduğu da ortaya çıkmıştır ancak hata düzeltme modelinin sonuçlarına göre, hata düzeltme parametresinin sivil toplum kuruluşları denklemi dışında anlamlı olmadığı tespit edilmiştir.

- ✓ Bir başka çalışmada, Tunalı ve Kaya İnceiplik (2020) kâr amacı gütmeyen kuruluşların gelirleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi ileri zaman serisi analiz teknikleriyle araştırmıştır. 1975-2006 yılları arasındaki veri seti kullanılarak gerçekleştirilen çalışmada, öncelikle Dickey Fuller ve Augmented Dickey Fuller birim kök testleri uygulanmış, ardından Zivot ve Andrews testleri ile değişkenler için 1993 ve 2000 yılları kırılma yılları olarak tespit edilmiştir. Son aşamada Toda-Yamamoto nedensellik testi yapılarak kâr amacı gütmeyen kuruluşların gelirleri ile gayri safi milli hâsıla arasında karşılıklı nedensellik ilişkisinin var olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Kar Amacı Gütmeyen Özel Hizmet Kuruluşları veya Hane Halkına Hizmet Eden Kar Amacı Olmayan Kuruluşlar (HHKOK) olarak tanımlanan sektör verisi ülkemizde SGK, Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, Resmi İstatistik, TÜİK vb. birçok kamu kuruluşu tarafından yapılan anketler üzerinden toplanmaktadır (TÜİK, 2016: 10). Yukarıdaki örnek çalışmalarda da görüldüğü gibi, sektörle ilgili Türkiye araştırmaları ekonometrik modellerle desteklenmesine rağmen 2009 yılı itibariyle bu veriler hane halkı sektörü ile birleşik olarak yayınlanmaya başlamıştır. Bu sebeple, ülkemizdeki kar amacı gütmeyen kuruluşlara dair ulaşılabilecek güncel, düzenli ve süreklilik arz eden bir veri kaynağı şimdilik bulunmamaktadır. Nitekim bu çalışmada ele alınan döneme ait Türkiye verisine ulaşamadığından, ülkemizdeki sektör kuruluşları bu çalışma kapsamına alınamamıştır.

Literatürde görüldüğü gibi, tüm bu çalışmalar sektörün ekonomik değerini ampirik boyutları ile ortaya koyan bir dizi rapor oluşturulmasını sağlamıştır ancak bu raporlar sektörün ülke ekonomilerine katkısı açısından sınırlı kanıtlar ve iddialar içermektedir. Üstelik bu çalışmalar (Türkiye örneği hariç) sektörün ekonometrik açıdan ulusal ekonomileri gerçekte ne yönde ve ne derecede etkilediğini de ortaya koymamaktadır. Bu araştırmanın amacı da bu alanda çerçeveyi biraz daha genişletip literatürdeki bu boşluğu doldurmaya çalışmaktır. Dolayısıyla, bu çalışmanın amacı bu tip raporlarla ortaya çıkan sonuçların geçerliliğinin tespit edilmesi için resmi veriler kullanarak sektör ile ekonomik büyüme arasında nicel, ölçülebilir, somut bir model ortaya çıkarmaktır. Bu noktada, çalışmada panel veri analiz tekniklerinden biri olan dinamik model üzerinden hareket edildiği gibi, bir sonraki bölümde ayrıntılarıyla ele

alınacak olan bağımlı ve bağımsız değişkenlerin seçimiyle de özgün bir model kurulmuştur.

3.4. Ekonometrik Model

3.4.1. Veri Seti ve Değişkenler

Bu çalışmada kar amacı gütmeyen sektörün ekonomik büyümeye olası etkisini tespit etmek üzere, Tablo 3.8’de görüldüğü gibi, 18 OECD ülkesinin 2008-2018 dönemi kapsama alınmıştır.

Tablo 3.8: Ekonometrik Modelde Kullanılan ve Verileri Toplanan Ülkeler

ABD	Belçika	Hollanda	İngiltere
Çek Cumhuriyeti	Finlandiya	İsveç	Slovakya
İtalya	İspanya	Danimarka	Portekiz
Fransa	Yeni Zelanda	İsviçre	İsrail
Avusturya	Norveç		

Yukarıda da belirtildiği üzere, mevcut literatür ekonomik büyümeyi etkileyen başta brüt katma değer, harcanabilir gelir, toplam harcamalar, çalışan sayısı, çalışanların maliyeti, gönüllü sayısı vb. sektörün finansal yapısını ortaya koyan göstergelerden oluşmaktadır. Makroekonomik göstergeler tarafında ise gayri safi yurt içi hasılaya ve istihdama katkı göstergeleri ele alınmaktadır. Bu çalışmada ise sektörün kişi başına düşen GSYİH üzerindeki etkisi incelenmiştir. Öte yandan, mevcut çalışmalar kapsamlı araştırmalar olsa dahi, yalnızca sektörün ülke ekonomilerindeki ağırlığının tespitine yöneliktir. Ayrıca bu çalışmalar geçmiş dönemde kısıtlı sektör verisi nedeniyle çoğunlukla yatay kesit veri gözlemlerine dayandırılmıştır. Oysaki zaman ve birim boyutunu eş zamanlı olarak ele alan panel veriler ile çalışmak aşağıda

sıralanan birtakım avantajlar nedeniyle ekonometrik tahminlerin daha kapsamlı ve güvenilir olmasını sağlar.

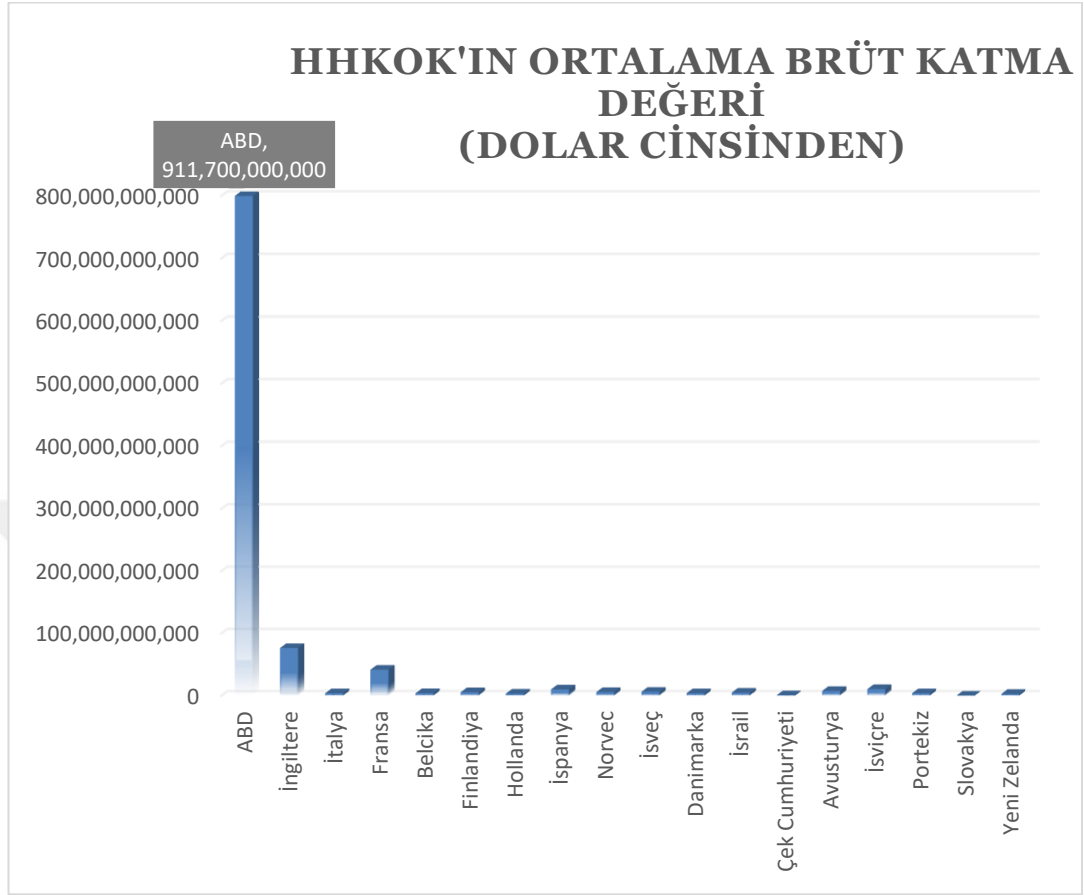
- ✓ Panel veri analizi, zaman serisi ve yatay kesit verisi analizlerinin dikkate almadığı heterojenliği dikkate almaktadır. Nitekim zaman serilerinde yalnızca birim özellikleri ifade edilirken, yatay kesit veride ise yalnızca birimler arası farklılıklar ele alınır. Oysaki panel veri analizleri hem zaman serisi hem de yatay kesit veri gözlemlerini içerdiğinden her iki etkiyi de eş zamanlı olarak ifade edebilmektedir (Yerdelen Tatoğlu, 2018: 10).
- ✓ Ekonometrik analizlerde panel veri modellerinde dışlanan (ihmal edilen) değişkenler, eşanlılık sapması, modelin dinamik yapısı ve şoklar nedeniyle ortaya çıkan içsellik probleminden (hata terimi ile açıklayıcı değişkenler arasında korelasyon olması) kaynaklanan tahmin sapması panel veri kullanılarak minimize edilebilir veya tamamen ortadan kaldırılabilir (Yerdelen Tatoğlu, 2018: 11-12).
- ✓ Ayrıca zaman serilerinde yaşanan serbestlik derecesinin az olması ve çoklu doğrusal bağlantı sorunu, her bir bağımsız değişkenin tek başına etkisine karar vermek isteyen araştırmacılar için ciddi sorun yaratmaktadır. Çünkü örnekten sağlanan bilgi modelin ihtiyacı olan bilgiyi karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu durum da birtakım zorunlulukları ortaya çıkartmaktadır. Şöyle ki; ya örnekten sağlanacak bilginin artırılması ya da modelin ihtiyacı olan bilginin azaltılması gerekmektedir. Panel veri kullanıldığında artan gözlem sayısına bağlı olarak serbestlik derecesinin artması ve değişkenlerin aldığı değerlerin iki boyuta bağlı olarak değerlendirilmesi sebebiyle, panel veri modellerinin tahminlerinde hem çoklu doğrusal bağlantı sorunu azalmakta hem de parametre tahminlerinde

sapma minimize edilebilmektedir. (Yerdelen Tatoğlu, 2018: 12-13).

- ✓ Son olarak yalnızca zaman serisi veya yatay kesit verisi kullanarak yapılan analizler birtakım iktisadi konuları ifade etmekte yetersiz kalabilmektedir. Panel veri ise daha kapsamlı analizler yapılmasına olanak sağlamaktadır (Yerdelen Tatoğlu, 2018: 13).

Dolayısıyla, bu çalışmada sektörün ekonomik büyümeye etkisinin ne yönde ve ne derecede olduğu panel veri analizi kullanılarak ortaya konulmaya çalışılmış ve böylece ölçülebilir, özgün ve daha somut bir iktisadi analiz yapılmıştır.

Bu kapsamda, kar amacı gütmeyen sektöre dair en az 10 yıllık bir zaman serisi verisi elde edebilmek için *Ulusal Hesaplar Sistemleri*'nde kar amacı gütmeyen sektörün bir alt kümesi olarak tanımlanan HHKOK'ın verisi 2008-2018 yılları kapsamında yukarıdaki tabloda yer alan ülkelerin resmi ulusal hesaplarından toplanmıştır. Bu veriye dair ülkeler açısından genel bir izlenim edinmek için 2008-2018 yılları arasında araştırma kapsamına dahil olan ülkelerdeki HHKOK'ın brüt katma değer ortalamalarını aşağıdaki şekilden inceleyebiliriz. Çoğu ülkenin verisi ulusal para birimi cinsinden hesaplandığı için veriler ulusal para biriminin ABD doları cinsinden araştırma kapsamına giren yıllara ait ölçülebilir değeri hesaplanarak ifade edilmiştir. En yüksek ortalama sahip olan ABD'de, HHKOK'ın brüt katma değer ortalaması 911 milyar doları aşmaktadır. ABD'yi sırasıyla 76 milyar doları aşkın sektör değeriyle İngiltere, 41 milyar doları aşkın sektör değeriyle de Fransa takip etmektedir. En düşük ortalama 622 milyon dolar sektör değeriyle Slovakya'ya aittir. Slovakya'dan sonra en düşük sektör değeri ise Çek Cumhuriyeti'ne (1,1 milyar dolar) aittir.

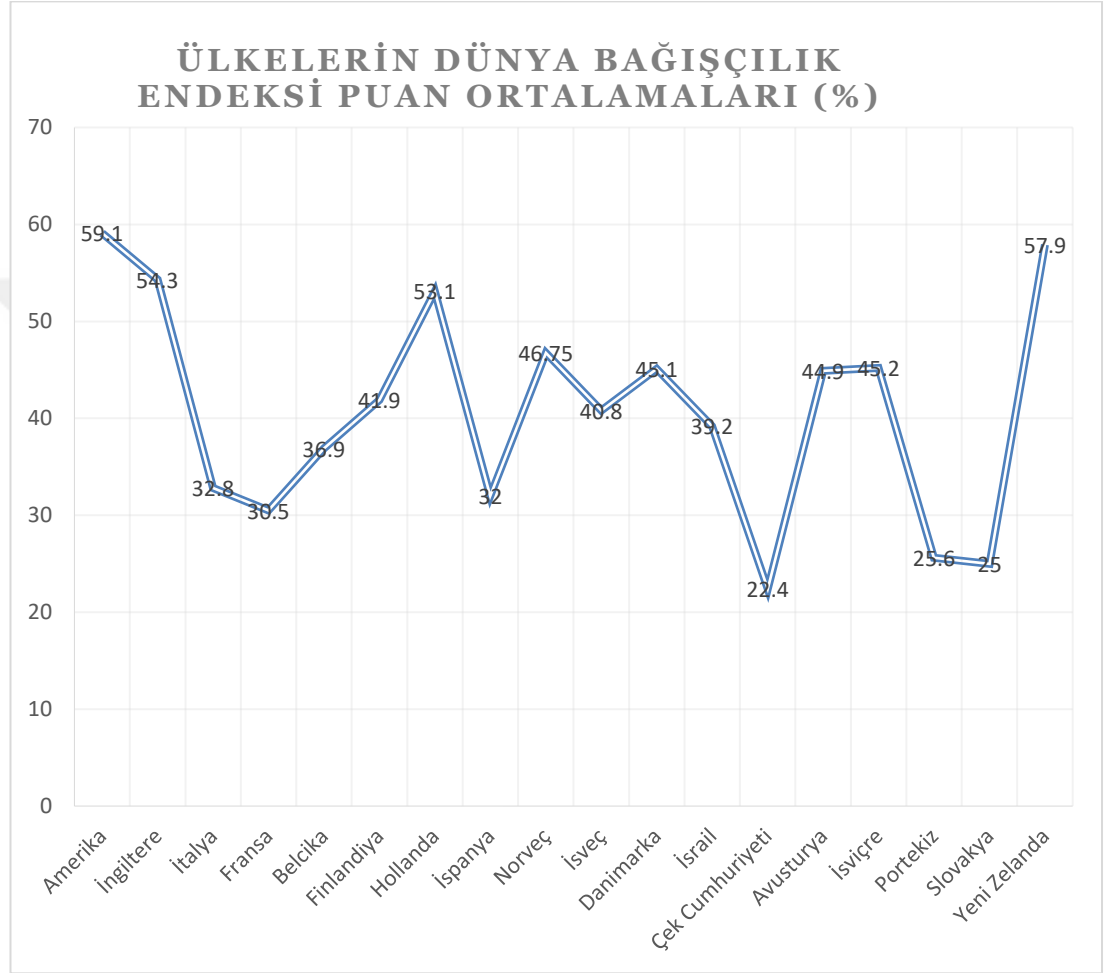

Şekil 3.2. Ülkelerdeki HHKOK'ın Ortalama Brüt Katma Değeri

Not. Ülke ortalamaları United Nations Statistics Division 2008-2018 verileri üzerinden hesaplanmıştır.

Ayrıca ekonometrik modeli daha da güçlendirebilmek için kar amacı gütmeyen kuruluşların görünmeyen ekonomik gücü olan gönüllü katılımı ve aynı katkıları da dikkate alabilmek adına her yıl CAF tarafından yayınlanan “Dünya Bağışçılık Endeksi” araştırma kapsamında değerlendirilmiştir. Brüt katma değer verisiyle benzer biçimde dünya bağışçılık endeksi verisine dair de genel bir izlenim edinebilmek için aşağıdaki şekilde, 18 OECD ülkesinin araştırma kapsamında ele alınan yıllar arasındaki endeks puan ortalamalarına yer verilmiştir. HHKOK'ın brüt katma değer verisinde olduğu gibi dünya bağışçılık endeksinde de en yüksek puan ortalamasına ABD (59,1) sahiptir, hemen arkasından 57,9 puanla Yeni Zelanda gelmektedir. İngiltere 54,3; Hollanda ise 53,1 puanla araştırma kapsamında ele alınan OECD ülkeleri arasında yukarı sıralarda yerini almaktadır. Öte yandan, en düşük puan

ortalamasına ise Orta Avrupa ülkelerinden sırasıyla Çek Cumhuriyeti (22,4) ve Slovakya (25) sahiptir.

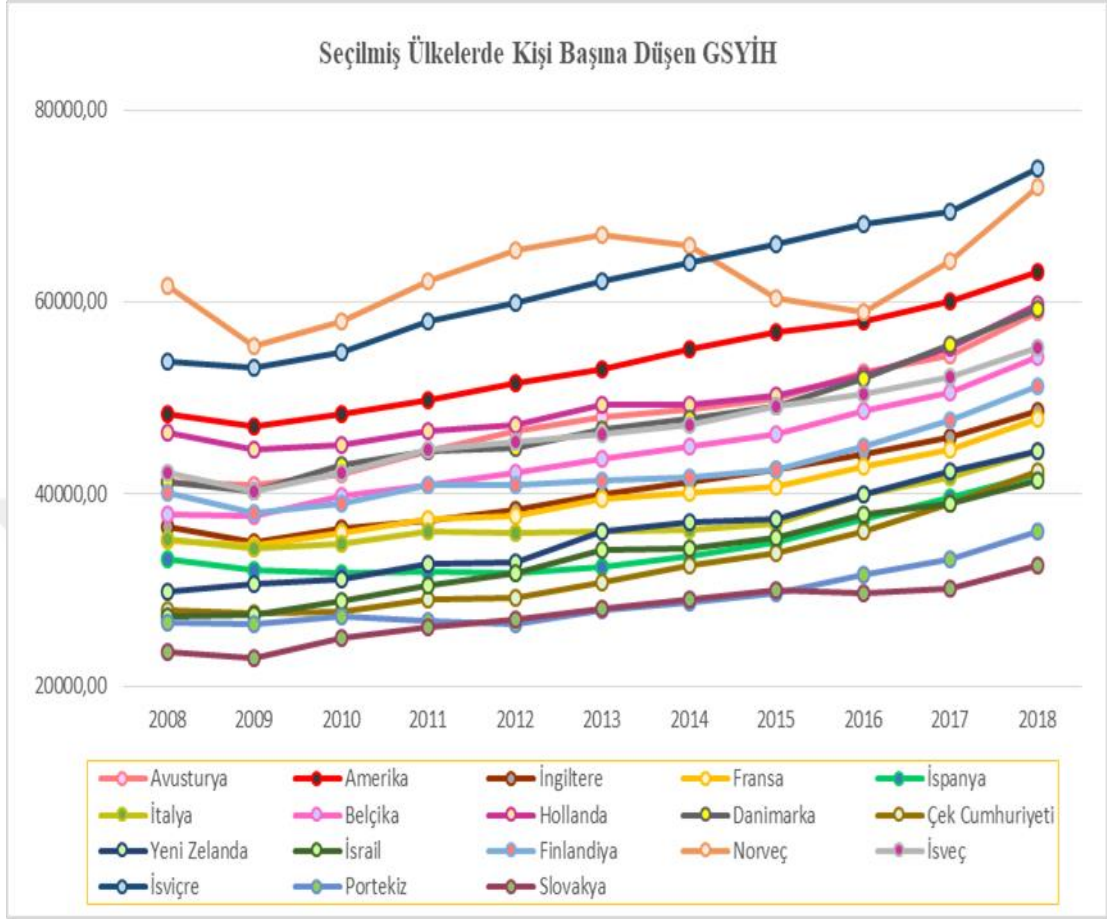

Şekil 3.3. Ülkelerin Dünya Bağışçılık Endeksi Puan Ortalamaları

Not. Ülke ortalamaları CAF 2009-2018 verileri üzerinden hesaplanmıştır.

Çalışmada ekonomik büyüme göstergelerinden ve kar amacı gütmeyen sektör verilerinden elde edilen farklı bağımlı ve bağımsız değişkenlerle birden fazla modelleme yapılmaya çalışılmış ancak yapılan analizler sonucunda ekonometrik açıdan en uygun ve en iyi tahmin sonuçlarını veren nihai model seçilmiştir. Bu noktada, önceki çalışmalardan farklı olarak bu araştırmada bağımlı değişkenin

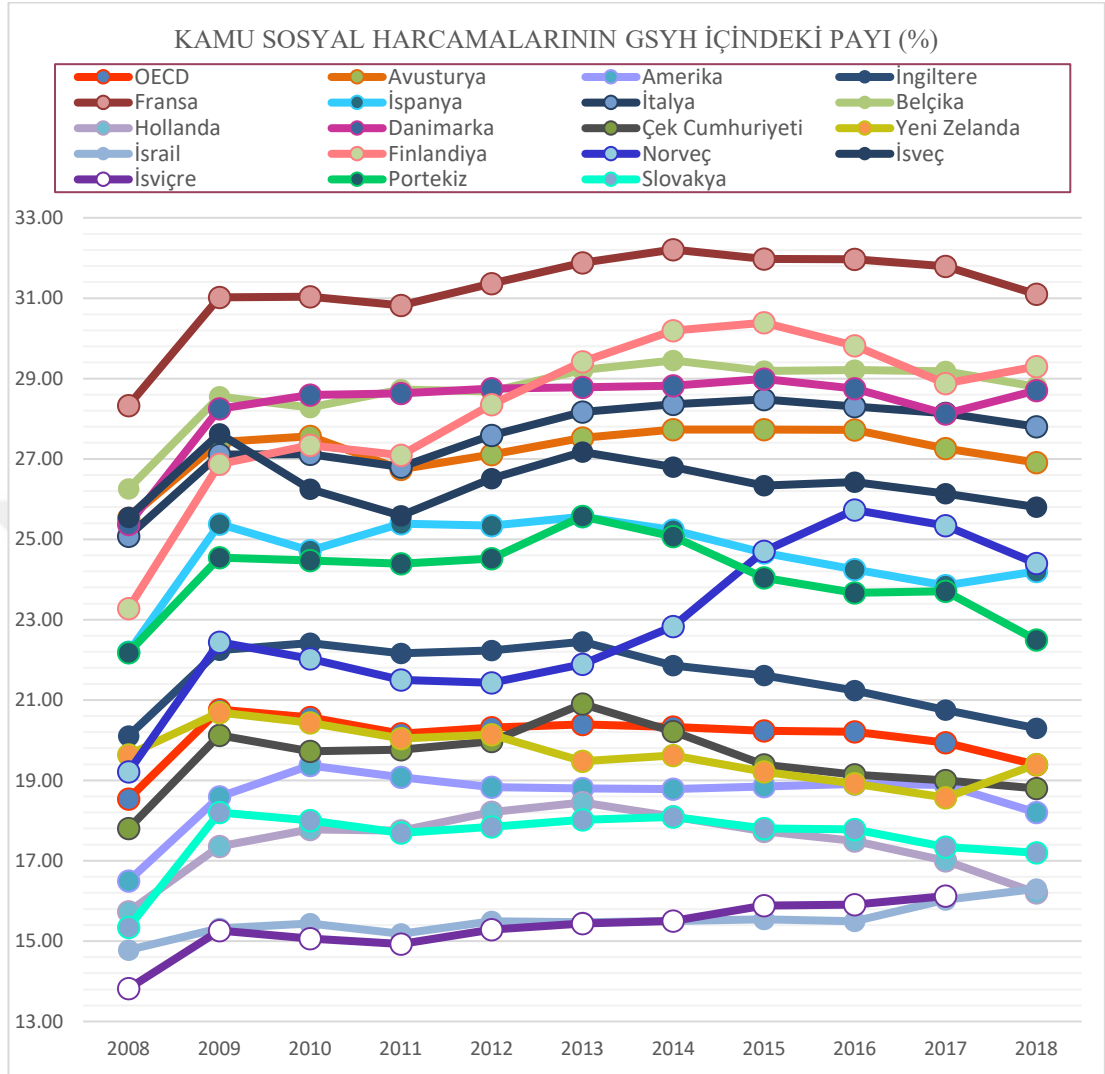
doğrudan GSYİH olması yerine kişi başına düşen GSYİH olması özgün bir model ortaya koymak açısından önemlidir. Her ne kadar kişi başına düşen GSYİH kimi zaman ekonomik gelişme kavramıyla açıklanmaya çalışılsa da, tek başına gelişme kavramını ifade etmekte yetersizdir. Mutlaka yanında o ülkedeki sosyo-kültürel iyileşmeyi de açıklayabilecek birtakım farklı göstergeler kullanmak gereklidir. Hâlbuki bir ülkede kişi başına düşen GSYİH zaman içinde sürekli bir artış eğilimindeyse, o ekonomide büyüme gerçekleşiyor demektir (Mill, 2019: 224). Dolayısıyla, bir ülkenin ekonomik gücünü gösteren ve sürdürülebilir büyüme eğilimini en iyi yansıtan göstergelerden birinin başında kişi başına düşen GSYİH gelmektedir. Bu sebeple, bu araştırmada ekonomik büyümenin daha anlamlı dinamiklerinden biri olan kişi başına düşen GSYİH göstergesi kullanılmıştır. Araştırma kapsamına alınan 18 ülkenin kişi başına GSYİH verisine dair genel bir görünüm aşağıdaki şekilde sunulmuştur.

Şekil 3.4: 2008-2018 yılları arasında seçilmiş OECD ülkelerinde dolar bazında kişi başına düşen GSYİH

Kaynak: <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm> adresindeki veri seti üzerinden derlenmiştir.

Ayrıca aşağıdaki şekil üzerinden de görüleceği gibi, ülkelerdeki OECD ortalamasının üstünde ve altında kamu sosyal harcamalarının, kar amacı gütmeyen sektörün kişi başına düşen GSYİH üzerindeki etkisini farklılaştırıp farklılaştırmadığına bakmak için bir kukla değişken ve etkileşim terimi oluşturulmuştur.

Şekil 3.5: 2008-2018 yılları arasında seçilmiş OECD ülkelerinde kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki payı

Kaynak: <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm> adresindeki veri seti üzerinden derlenmiştir.

Bu kapsamda, kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki payı üzerinden OECD ortalamasının (Bkz. Tablo 3.9) altında kalan ülkeler için 0 değeri, OECD ortalamasının üstünde olan ülkeler için 1 değeri verilerek kontrol değişkeni olarak bir kukla değişken oluşturulmuştur.

Tablo 3.9: Kamu Sosyal Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı (OECD)

Yıl	OECD Ortalaması (%)
2008	18,54
2009	20,76
2010	20,57
2011	20,16
2012	20,31
2013	20,39
2014	20,33
2015	20,23
2016	20,21
2017	19,94
2018	19,39

Kaynak: <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm> adresindeki veri seti üzerinden derlenmiştir.

Buradan hareketle, bu çalışmaya konu olan temel hipotezin yanı sıra, araştırmanın türev hipotezleri de “kamu sosyal harcamalarındaki artış kar amacı gütmeyen sektörün kişi başına düşen GSYİH üzerindeki etkisini artırıyor mu, azaltıyor mu” sorularından oluşmaktadır. Temel hipotez HHKOK’ın brüt katma değeri ve dünya bağışçılık endeksi verileri üzerinden, türev hipotezler ise tamamlayıcı kukla değişken ve etkileşim terimi üzerinden test edilmiştir. Ayrıca ele alınan dönem küresel finans krizi gibi önemli ekonomik olayları kapsadığından 2008 yılı sonrası için yıl etkisi de kontrol edilmiştir. Kısacası, araştırma kapsamında ele alınan tüm değişkenler aşağıdaki tabloda detaylı bir şekilde sunulmuştur.

Tablo 3.10: Ekonometrik Modelde Kullanılan Değişkenler

Değişkenin Adı	Değişkenin Tanımlanması	Tanım	Veri Kaynağı
lkgsyh	Kişi Başına Düşen GSYİH'nın logaritması	Bağımlı	OECD https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm#indicator-chart dollars/capita
lkd*	HHKOK'ın Brüt Katma Değerinin logaritması	Bağımsız	United Nations Statistics Division http://data.un.org/Data.aspx?q=Non-profit+Institutions+serving+Households&d=SNA&f=group_code%3a407
b**	Dünya Bağışçılık Endeksi	Bağımsız	Charity Aid Foundation https://www.cafonline.org/
ks_k	Kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki payı üzerinden OECD ortalamasının altında kalan ülkeler için 0 değeri, OECD ortalamasının üstünde olan ülkeler için 1 değeri verilerek bir kukla değişken oluşturulmuştur.	Kukla	OECD üzerinden elde edilen verilere dayanarak STATA programında oluşturulmuştur. https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm
lkd_ks_k***	Bağımsız değişken (lkd) ve kukla (ks_k) değişken ile birlikte etkileşim terimi oluşturulmuştur.	Etkileşim Terimi	STATA programında oluşturulmuştur.
yr	Ele alınan dönem küresel finans krizi gibi önemli ekonomik olayları kapsadığından 2008 yılı sonrası için yıl etkisi de kontrol edilmiştir.	Kontrol	STATA programında oluşturulmuştur.

Not. *HHKOK'ın Brüt Katma Değeri, ulusal para biriminin ABD doları cinsinden araştırma kapsamına giren yıllara ait ölçülebilir değeri hesaplanarak ifade edilmiştir. Her bir yıl için hesaplamalar <https://data.oecd.org/conversion/exchange-rates.htm> üzerinden yapılmıştır.

**Dünya bağışçılık endeksi verileri yalnızca 2009-2018 yılları arası mevcuttur.

***OECD ortalamasının üstünde ve altında kamu sosyal harcamalarının, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini farklılaştırıp farklılaştırmadığına bakılacaktır.

3.4.2. Yöntem ve Model

Yukarıdaki değişkenler ve ele alınan dönem de dikkate alınarak çalışmada dinamik panel veri modellerinden otoregresif modeller kullanılmış ve dinamik modelin tahmin edilmesinde genelleştirilmiş momentler metodu (GMM) tercih edilmiştir. Aşağıdaki eşitlikte de görüldüğü gibi otoregresif panel veri modellerinde, bir gecikme ele alınıyorsa bağımlı değişkenin bir gecikmeli değeri modelde bağımsız değişken olarak bulunur ve bu durum geçmiş şoklar nedeniyle modelde içsellik problemi yaratır (Yerdelen Tatoğlu, 2020a: 115-116).

$$Y_{it} = \delta Y_{it-1} + \beta X'_{it} + \mu_i + u_{it} \quad (3.1)$$

Bu durumda kullanılan birinci farklar yöntemi ile birim etki (μ_i) modelden düşmekte fakat gecikmeli bağımlı değişken içsel olmaktadır. Kısacası, bağımlı değişkenin gecikmeli değeri ile hata teriminin korelasyonlu olması tahmincilerin sapmalı ve tutarsız sonuçlar vermesine sebebiyet vermektedir (Baltagi, 2005: 135; Yerdelen Tatoğlu, 2020a: 126). Öte yandan, bu sorun gecikmeli bağımlı değişkenin yerine uygun araç değişken kullanılmasıyla çözülebilir (Cameron ve Trivedi, 2005: 764). Bu yönde, Anderson ve Hsiao (1981) çalışmalarında birinci farklar yöntemi ile birim etkinin dışlanabileceğini gündeme getirmişlerdir. Bu yöntemde uygulanan havuzlanmış en küçük kareler tahmincisi ile tutarlı sonuçlar üretilebilmekte ancak tüm moment koşullarının kullanılması mümkün olmadığından ve kalıntının farkı alındığından ortaya çıkan otokorelasyon sebebiyle yine etkin tahminciler elde edilememektedir. Nitekim birinci fark modelinin hata terimleri otokorelasyonlu olduğunda ve değişen varyans durumlarında Anderson ve Hsiao tahmincisinin kullanımı uygun değildir. Bu yüzden, Arellano ve Bond (1991) birinci farklar eşitliğinde tüm araç değişkenlerin kullanıldığı “iki aşamalı araç değişkenler tahmincisi” olarak da bilinen genelleştirilmiş momentler metodunu geliştirmişlerdir (Yerdelen Tatoğlu, 2020a: 126-131). Yalnız, özellikle dengesiz panel veri seti ile çalışırken veya T küçükken birinci farklar yöntemi veri kaybını artırmaktadır. Ayrıca otoregresif parametre sayısı çok fazla veya birim etkinin varyansı hata terim varyansından çok daha büyük ise Arellano ve Bond genelleştirilmiş momentler

tahmincisi düşük performans göstermektedir (Blundell ve Bond, 2000: 325; Yerdelen Tatoğlu, 2020a: 138). Bu sebeple, ilerleyen yıllarda Arellano ile Bover (1995) ve Blundell ile Bond (1998) veri kaybını minimize etmek için birinci farklar dönüşümü yerine “ortogonal sapmalar” dönüşümünü önermişlerdir. Eşitliğin bir sistem olarak tahmin edildiği ve araç değişkenlerin tüm mümkün seti kullanılan bu yöntem, literatürde sistem genelleştirilmiş momentler metodu (GMM) olarak bilinmekte ve yukarıda bahsettiğimiz diğer dinamik panel veri analiz yöntemlerine göre çok daha etkin sonuçlar vermektedir. Dolayısıyla, bu çalışmada araştırmanın amacıyla birlikte veri seti özellikleri de dikkate alınarak tahmin gücü daha yüksek olan sistem GMM yaklaşımı tercih edilmiştir.

Yukarıda temel hatlarıyla açıklanmaya çalışılan dinamik panel veri modellerinde tahmin sonuçlarının geçerliliği için birtakım testlerin yapılması önerilmektedir. Bu çalışmada uygulanan sistem GMM yaklaşımında; bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklamakta anlamlı olmadığını sınamak için Wald testinin, kullanılan araç değişkenlerin geçerliliğini kontrol etmek için Sargan testinin, hata terimlerinin birinci mertebeden otokorelasyonlu AR(1) olup olmadıklarına bakmak için ve ikinci mertebeden otokorelasyonun AR(2) varlığının sınanması için ise Arellano Bond’un dinamik modeller için önerdiği otokorelasyon testlerinin yapılması gerekmektedir (Arellano ve Bond, 1991: 278; Yerdelen Tatoğlu, 2020a: 148-150).

Tüm bu bilgiler ışığında, mevcut literatür dikkate alınarak araştırmanın amacına, kapsamına ve veri setine uygun olarak oluşturulan ekonometrik model aşağıdaki gibi kurulmuştur:

$$lkgsyh_{it} = \alpha_0 + \beta_0 lkgsyh_{it-1} + \beta_1 lkd_{it} + \beta_2 b_{it} + \beta_3 ks_k_{it} + \beta_4 lkd_ks_k_{it} + \beta_5 yr1_{it} + \beta_6 yr2_{it} + \dots + \beta_{13} yr9_{it} + \varepsilon_{it} \quad (3.2)$$

Yukarıda gösterilen modele ait ekonometrik analiz STATA 17 yazılım programı kullanılarak tahmin edilmiştir.

3.4.3. Ekonometrik Bulgular

Araştırmanın sistem GMM yaklaşımına göre elde edilen ampirik bulgularına geçmeden önce, modelde kullanılan değişkenlerin temel özellikleri ve birbirleri ile olan ilişkileri istatistiksel olarak incelenmiştir. İlk sırada, aşağıdaki tabloda modelde kullanılan değişkenlere ilişkin sayısal değerleri özetleyen tanımlayıcı istatistik bilgileri yer almaktadır. Öncesinde şunu belirtmek gerekir ki; kişi başına düşen GSYİH ve HHKOK'ın brüt katma değeri değişkenlerinin minimum ve maksimum değerleri arasında büyük fark olduğu için bu değişkenlerin logaritmaları alınmıştır. Bu sebeple, model yarı-logaritmik özelliği göstermektedir.

Tablo 3.11: Tanımlayıcı İstatistikler

Değişken	Gözlem Sayısı	Ort.	Std.Dev.	Min.	Mak.
lkgsyh	198	10.62962	.2546384	10.04168	11.2114
lkd	194	22.71129	1.559569	20.13164	27.71089
b	176	40.76136	11.32632	18	64
ks_k	198	.6212121	.4863148	0	1

Tabloda da görüldüğü üzere, tüm değişkenler için gözlem sayısı aynı değildir. Minimum gözlem sayısı dünya bağışçılık endeksi değişkeninde 176 iken, maksimum değer 198 gözlem sayısı ile kişi başına düşen GSYİH'nın logaritması ve kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki payı üzerinden OECD ortalamasının altında kalan ülkeler için 0 değeri, OECD ortalamasının üstünde olan ülkeler için 1 değeri verilerek oluşturulan *ks_k* kukla değişkenine aittir. Bu sebeple, model dengesiz panel veri seti ile tahmin edilmiştir. Bağımlı değişken olan kişi başına düşen GSYİH'nın logaritmasının ortalama değeri 10.62962, standart sapması .2546384, minimum değeri 10.04168, maksimum değeri ise 11.2114'tür. Bağımsız değişken olan HHKOK'ın brüt katma değerinin logaritmasının ortalama değeri ise 22.71129'dur. Standart sapması 1.559569, minimum değeri 20.13164, maksimum değeri ise 27.71089'dur. Bir diğer bağımsız değişken olan dünya bağışçılık endeksinin ortalama değeri 40.76136 iken, standart sapması 11.32632'dir. Minimum değeri 18, maksimum değeri ise 64'tür. Ülkelerin kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki payı üzerinden oluşturulan

ks_k kukla değişkenin ortalama değeri .6212121, standart sapması .4863148, minimum değeri 0, maksimum değeri ise 1'dir.

Ayrıca doğru modelin kurulduğundan emin olmak için modeldeki açıklayıcı değişkenler arasındaki ilişkiyi incelememiz gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda yer alan bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon katsayılarına göre, lkd ile b değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı, %52 pozitif korelasyon vardır. Öte yandan, lkd ile ks_k değişkeni arasındaki ilişki ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Dünya bağışçılık endeksi(b) değişkeni ile ks_k arasında ise istatistiksel olarak anlamlı, %16 negatif korelasyon vardır. Burada bakmamız gereken kukla ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkidir. Negatif veya pozitif yönde %80'in üzerindeki korelasyonlar yüksek değerlendirildiği ve aşağıdaki tabloya göre ortalama varyans büyütme faktörü (VIF) değeri de 10'dan küçük olduğu için (Yerdelen Tatoğlu, 2020b: 113-116), bu modelde bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantıdan şüphelenmemekteyiz.

Tablo 3.12: Korelasyon Matrisi ve VIF Kriteri

	lkd	b	ks_k	VIF	1/VIF
lkd	1.0000			1.43	0.697424
b	0.5203 (0,000)	1.0000		1.47	0.682575
ks_k	0.0877 (0,2198)	-0.1698 (0,0060)	1.0000	1.08	0.928699
				Ortalama VIF 1.33	

Buradan hareketle, kurulan ekonometrik model tek aşamalı olarak sistem genelleştirilmiş momentler metodu ile tahmin edilmiştir. Elde edilen ampirik bulgular aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.13: Sistem GMM Modeli Tahmin Sonuçları

Değişkenler	Katsayı	Olasılık Değeri
lkgsyh(-1)	0,7187264	0,000
lkd	0,0100316	0,000
b	0,0030119	0,000
ks_k	0,4395155	0,000
lkd_ks_k	-0,0187959	0,000
Varsayımların kontrolü		
Wald	$\chi^2 (14) = 15759,53$	0,0000
Sargan	$\chi^2 (1) = 0,22$	0,636
AR(1)	$z = -3,01$	0,003
AR(2)	$z = -0,93$	0,353

Not. Arellano ve Bover/Blundell ve Bond'un Tek Aşamalı Sistem GMM tahmincisi kullanılmıştır. Tüm sonuçlar %1 düzeyindeki istatistiki anlamlılığı göstermektedir. Ele alınan dönem küresel finans krizi gibi önemli ekonomik olayları kapsadığı için 2008 yılı sonrası için yıl etkisi de kontrol edilmiştir.

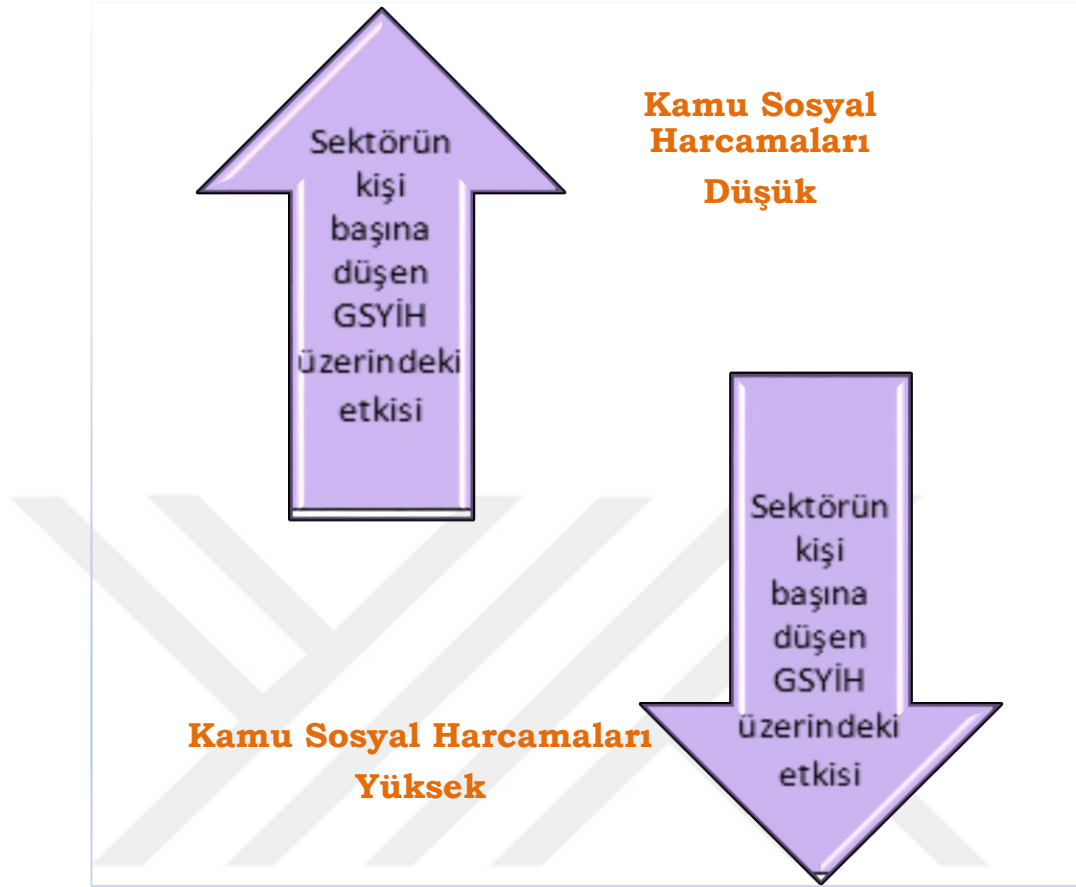
Tahmin sonuçlarını incelemeyi önce, sistem genelleştirilmiş momentler metodu yaklaşımının varsayımlarını kontrol etmemiz gerekecektir. Bu sebeple, tahmincinin tutarlılığını tespit etmek için sırasıyla; Wald testi, Sargan testi ve AR(1) ve AR(2) test sonuçları incelenmiştir.

Öncelikle Wald testi ile başlarsak, $p < 0,05$ olduğundan, H_0 “açıklayıcı değişkenlerin, bağımlı değişkeni açıklama gücü yoktur” temel hipotezi reddedilmiş, modelin anlamlı olduğuna karar verilmiştir. Ancak modelin anlamlı olması elde edilen sonuçların tutarlı olması için yeterli değildir. Çalışmada sistem GMM yaklaşımı kullanıldığından elde edilen sonuçların tutarlılığı için kullanılan araç değişkenlerin geçerliliği ve otokorelasyonun sağlanması gerekmektedir. Bu yönde, beklenildiği gibi birinci mertebeden negatif otokorelasyon olduğuna karar verilirken ikinci mertebeden ise H_0 “otokorelasyon yoktur” temel hipotezi reddedilemez sonucuna ulaşılmış ve modelimizde otokorelasyon ile ilgili bir problem bulunmadığı ortaya çıkmıştır. Sargan testi ile de araç değişkenlerin dışsalılık şartını sağlayıp sağlamadıkları kontrol

edilmiştir. Burada $p > 0,05$ olduğundan, H_0 “araç değişkenler dışsaldır” temel hipotezi reddedilemez sonucuna ulaşılmıştır. Kısacası, araç değişkenlerin içsellik sorunu yaratmadığı görülmektedir. Son koşul olarak, araç değişken sayısı da kontrol edilmiştir. Tahmin sonuçlarına göre, araç değişken sayısı (16) birim boyutu olan N ’den (18) küçüktür, yani $(Z_i \leq N)$ koşulu sağlanmıştır. Neticede, tüm varsayımları kontrol ettiğimizde model istenilen sonuçları vermektedir.

Buradan hareketle model tahmin sonuçlarına göre, bağımlı değişkenin gecikmeli değeri, HHKOK’ın brüt katma değerinin logaritması, dünya bağışçılık endeksi, ülkelerin kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki payı üzerinden oluşturulan kukla değişkeni ve OECD ortalamasının üstünde ve altında kamu sosyal harcamalarının bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini farklılaştırıp farklılaştırmadığına bakmak için oluşturulan etkileşim terimi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Tahmin sonuçlarına göre, HHKOK’ın brüt katma değerinde %1’lik artış, kişi başına düşen GSYİH’yı %0,01 artırmaktadır. Dünya bağışçılık endeksinde bir puanlık artış kişi başına düşen GSYİH’da %0,3’lük bir artış meydana getirmektedir.

Ekonometrik model yarı-logaritmik özelliği gösterdiği için ks_k kukla değişkeninin parametresinin yorumlanmasında literatürde en çok kullanılan yaklaşımlardan biri olan Halvorsen ve Palmquist’in (1980) önerdikleri yaklaşım kullanılmıştır. Buna göre, kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının üstünde olan ülkelere kişi başına düşen GSYİH, kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının altında olan ülkelere göre ortalama %55 $(=100 * (e^{0.4395155} - 1))$ daha yüksektir. Öte yandan, kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının altında olan ülkelere (Bkz. Şekil 3.5), HHKOK’ın brüt katma değerinin kişi başına düşen GSYİH üzerindeki pozitif etkisi, kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının üstünde olan ülkelere göre daha yüksektir. Bu elde edilen sonuçları aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi özetleyebiliriz.

Şekil 3.6: Kar Amacı Gütmeyen Sektörün Ekonomik Büyümedeki Rolü

Not. Kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının altında ve üstünde şeklinde değerlendirilmektedir.

Özetle, araştırma kapsamında ele alınan 2008-2018 dönemi ve 18 OECD ülkesinde kar amacı gütmeyen sektörün kişi başına düşen GSYİH'ya pozitif etkisi yukarıdaki şekilde de görülmektedir. Ayrıca kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının üzerinde olan ülkelerde, sektörün kişi başına düşen GSYİH'ya etkisinin, kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının altında olan ülkelere göre daha düşük olması göz ardı edilmemesi gereken bir sonuçtur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşme ile birlikte hızla dönüşüm geçiren politik, ekonomik ve hatta kültürel yaşamın ortaya çıkardığı toplumsal sorunlar, günümüzde teknolojinin baş döndürücü etkisiyle giderek artmakta ve gelecek konusunda endişe yaratmaktadır. Nüfus artışı, iklim krizi, ekonomik ve siyasi krizler, işsizlik, eşitsizlik, derinleşen yoksulluk, günümüze damgasını vuran ve neredeyse tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19 benzeri salgın hastalıklar dünyamızı yaşanmaz hale getirmektedir. 20. yüzyılın birçok sorunu hala çözülememişken, 21. yüzyılda yeni dünya düzeninin yarattığı bu karmaşık sorunlarla mücadelede görünen o ki, ulusal boyutta ve küreselde daha iyi işleyen bir ekonomik ve sosyal sisteme ihtiyaç vardır. Bunun kurulabilmesi için ise mevcut kuralların ve koşulların sürekli değişmesi gerekmektedir. Nitekim 1980 sonrası neoliberal politikalar ve küreselleşme süreciyle kamu kesiminin bu derinleşen sorunların çözümünde yetersiz kalması toplumda giderek önemi artan sektör kuruluşlarının gelişimlerinde bir sıçrama yaratmıştır. Ekonomik sisteme kamu ve özel kesimle birlikte üçüncü bir sektör ve yeni bir aktör olarak dahil olan kar amacı gütmeyen kuruluşlar, yaklaşık 30 yıldır özellikle gelişmiş ülke ekonomilerinde büyük bir büyüme kaydetmiştir. Bu büyüme sektörün yalnızca faaliyet alanlarında değil, aynı zamanda finansman niteliğinde de gerçekleşmiştir. Gelirleri, harcamaları, çalışan sayıları, gönüllü kadroları gün geçtikçe artan sektör kuruluşları, 21. yüzyıla girerken ülke ekonomilerinde de varlık göstermeye başlamıştır. Ancak 1990'lı yıllarda sektöre dair erişilebilecek finansal verilerin oldukça kısıtlı olması sektörün o yıllarda yaşamaya başladığı devrimi ve olası ekonomik etkilerini anlamada ve anlatmakta sorun teşkil etmiştir. Yine de ortaya konan çalışmaların birçoğu sektörün gayri safi yurt içi hasılaya ve istihdama olan katkısını yatay kesit veri gözlemleriyle ortaya

koymaktadır. Benzer çalışmalar 2000’li yıllarda kapsamını genişleterek devam etmiş ve sektörün birçok ülkede ne kadar hızlı büyüdüğüne dair istatistiki göstergeler üzerinden bir dizi rapor oluşturulmasını sağlamıştır. Bu raporlar sektörün ekonomiye katkısı açısından iddialı ama sınırlı kanıtlar içermektedir. Oysaki sektörün ekonometrik açıdan ulusal ekonomileri gerçekte ne yönde ve ne derecede etkilediğini ortaya koymak özellikle kamu kesiminin dikkatini çekmekte önem arz etmektedir. Dolayısıyla, bu çalışma ile zaman ve birim boyutunu eş zamanlı olarak ele alan panel veriler kullanılarak sektör ile ekonomik büyüme arasında ölçülebilir, özgün ve daha somut bir model ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Bu hedef doğrultusunda, 18 OECD ülkesinin 2008-2018 dönemi araştırma kapsama alınmıştır. Daha önceki istatistiki göstergeler üzerinden ortaya konulan çalışmalardan farklı olarak bu çalışmada bağımlı değişkenin kişi başına düşen GSYİH olması özgün bir model ortaya koymak açısından önemlidir. Bir ülkenin ekonomik gücünü gösteren ve sürdürülebilir büyüme eğilimini en iyi yansıtan göstergelerden biri de şüphesiz kişi başına düşen GSYİH’dır. Bu sebeple, bu çalışmada ekonomik büyümenin daha anlamlı dinamiklerinden biri olan kişi başına düşen GSYİH göstergesi kullanılmıştır. Açıklayıcı değişken olarak ise, öncelikle çalışmada *Ulusal Hesaplar Sistemleri*’nde sektörün bir alt kümesi olarak tanımlanan ‘*Hane Halkına Hizmet Eden Kâr Amacı Olmayan Kuruluşların*’ 2008-2018 yılları arasındaki veri seti kullanılmıştır. Ardından, ekonometrik modeli daha da güçlendirebilmek için kar amacı gütmeyen kuruluşların görünmeyen ekonomik gücü olan gönüllü katılımı ve aynı katkıları da dikkate alabilmek adına her yıl Charities Aid Foundation (CAF) tarafından yayınlanan “Dünya Bağışçılık Endeksi” araştırma kapsamında değerlendirilmeye alınmıştır. Modelin kurulmasında birinci bölümde

üzerinde durduğumuz sektöre dair ekonomi teorilerinde ve ikinci bölümde yer alan ülkelere ait pratiklerde görüldüğü gibi, kar amacı gütmeyen kuruluşların kamu kesimi ile olan dinamik ilişkisi sektörün ekonomik değerini açıklamakta yol gösterici olabilmektedir. Dolayısıyla, bu çalışmaya konu olan temel hipotezin yanı sıra, araştırmanın türev hipotezleri de oluşmuştur. Bu yönde, OECD ortalamasının üstünde ve altında kamu sosyal harcamalarının, kar amacı gütmeyen sektörün kişi başına düşen GSYİH üzerindeki etkisini farklılaştırıp farklılaştırmadığına bakılmıştır. Son olarak, ele alınan dönem küresel finans krizi gibi önemli ekonomik olayları kapsadığından modelde 2008 yılı sonrası için yıl etkisi de kontrol edilmiştir.

Değişkenlere dair tanımlayıcı istatistiki bilgileri, korelasyon matrisini ve VIF değerlerini içeren önsel göstergelerle veri setinin uygunluğu test edildikten sonra, yukarıda bahsedilen değişkenler ve ele alınan dönem de dikkate alınarak çalışmada dinamik panel veri modellerinden otoregresif modeller kullanılmış ve dinamik modelin tahmin edilmesinde sistem genelleştirilmiş momentler metodu (GMM) tercih edilmiştir. Tek aşamalı Arellano ve Bover/Blundell ve Bond sistem GMM tahmincisi kullanılarak ulaşılan model tahmin sonuçlarına göre öncelikle tüm varsayımlar kontrol edilmiştir. Sırasıyla; Wald testi, Sargan testi, AR(1) ve AR(2) test sonuçları incelenmiş, son olarak da araç değişken sayısı kontrol edilmiştir. Bu değerlendirmenin ardından tahmin sonuçlarında, bağımsız değişken olan HHKOK'ın brüt katma değerinin logaritmasının ve dünya bağışçılık endeksinin bağımlı değişken olan kişi başına düşen GSYİH üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca ülkelerde kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki payı üzerinden oluşturulan kukla değişken ve OECD ortalamasının üstünde ve altında kamu sosyal harcamalarının bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini farklılaştırıp

farklılaştırmadığına bakmak için oluşturulan etkileşim terimi de istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu doğrultuda, HHKOK'ın brüt katma değerindeki %1'lik artışın, kişi başına düşen GSYİH'yı %0,01 artırdığı, dünya bağışçılık endeksindeki bir puanlık artışın yine kişi başına düşen GSYİH'da %0,3'lük bir artış meydana getirdiği sonuçlarına ulaşılmıştır. Ek olarak bulgulara, kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının üstünde olan ülkelerde kişi başına düşen GSYİH, kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının altında olan ülkelere göre ortalama %55 daha yüksek olduğu görülmektedir. Öte yandan, kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının altında olan ülkelerde HHKOK'ın brüt katma değerinin kişi başına düşen GSYİH üzerindeki pozitif etkisi, kamu sosyal harcamaları OECD ortalamasının üstünde olan ülkelere göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar kapsamında, kar amacı gütmeyen sektörün kişi başına düşen GSYİH'ya pozitif etkisi açıkça görülmektedir. Bu çalışma her ne kadar birinci bölümde bahsedilen sektöre dair ekonomi teorilerinin herhangi birini test etmek amacıyla gerçekleştirilmemiş olsa da, heterojenlik tezinin (1975) ve ilk sosyal kökenler (1996) yaklaşımındaki özellikle liberal modelin türev hipotezleriyle bir uyum yakalamaktadır. Bu yönde, bilhassa kamu sosyal harcamalarının ölçüsü her bir teori için önemli bir bağlantı noktası olmuştur. Nitekim bu çalışmada da bu ilişki anlamlı olarak ortaya çıkmıştır. Ancak bu araştırmada teorilerde olduğu gibi kamu sosyal harcamaları ile sektörün finansal büyüklüğü arasında doğrudan bir ilişki kurmak yerine, sektörün ülke ekonomilerine sağladığı katkılar üzerinde kamu sosyal harcamalarının etkisi tartışılmaktadır.

Öte yandan, sektörü ve kamu kesimini birbiriyle uyum içerisinde çalışan bir ortaklık ilişkisi bağlamında açıklayan karşılıklı bağımlılık tezi (1987), bu çalışmanın

bulguları ile bazı noktalarda örtüşmemektedir. Teoride kamu sosyal harcamaları ile sektörün finansal büyüklüğü arasında pozitif bir ilişki kurulurken, bu çalışmada kamu sosyal harcamaları ile sektörün ulusal ekonomiye etkisi arasında negatif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu açıdan, araştırma kapsamında ele alınan ülkelerde sektör ile kamu kesiminin ilişkisini doğrudan rekabet veya ortaklık ilişkisi tartışmalarına çekmek doğru olmayacaktır. Aslında bu çalışmanın amacı da bu ilişkiyi bambaşka bir iktisadi boyuta taşımaktır. Ancak şunu belirtmemiz gerekir ki; bu kuruluşlar içinde bulunduğu toplumun koşulları değiştikçe sosyal refah hizmetlerinin sağlanmasında kimi zaman kamu kesiminin alternatifi, kimi zaman ise kamu kesimini tamamlayıcı bir rol üstlenen devlet dışı aktörlerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer yandan, ikinci bölümde yer verdiğimiz özellikle JHÜKKP araştırmaları, sektör ile ekonomik büyüme ilişkisinin literatürdeki genel evrenini bizlere gösteren birçok istatistiksel ülke raporlarını içermektedir. Bu raporlarda genel olarak ortaya konan sektörün ülke ekonomilerine katkı sağladığı gerçeği, bu çalışmada sektörün kişi başına düşen GSYİH ile ekonomik ilişkisi ölçülerek kanıtlanmıştır. Nitekim bu çalışmanın amacı bu tip raporlarla ortaya çıkan sonuçları destekler biçimde sektör ile ekonomik büyüme arasında özgün bir iktisadi analiz ortaya çıkarmaktır.

Sonuç olarak, 20. yüzyılın son çeyreğinde liberal iktisat ve küreselleşmenin hâkimiyeti altında devlet aygıtının yeniden şekillenmesiyle hızlı ve radikal bir dönüşüm geçiren kar amacı gütmeyen kuruluşlar, içinde bulunduğumuz 21. yüzyılda birçok ülke ekonomisinde egemen bir aktör olarak varlık göstermeye başlamıştır. Günümüzde devletin/kamu kesiminin başarısız, özel kesimin ise acımasız olduğu ekonomik, sosyal ve çevresel sorunların çözümünde boşlukları dolduran bu kuruluşlar, kar maksimize eden kuruluşlardan belirgin bir şekilde ayrılarak kamu ihtiyaçlarına

hizmet etmektedirler. Bu amaç doğrultusunda faaliyetlerini gerçekleştirebilmek için kar amacı gütmeseler dahi mal ve hizmet alımları yapabilirler, çalışanlarına maaş ve tazminat ödeyebilirler, işletme fazlası yaratabilirler ve nihayetinde vergi öderler. Kısacası, içinde bulunduğu toplum için sosyal değer yaratmakla birlikte ekonomik bir değer de yaratırlar. Oysaki sektörün ülke ekonomileri için yarattığı katma değer çoğu zaman hem akademi dünyası, hem toplum tarafından hem de politika uygulayıcılar tarafından bilinmemektedir. Bu zamana kadar varlığını ağırlıklı olarak politik, kültürel ve sosyal alanda sağladığı kazanımlar üzerine inşa eden sektör, aslında birçok ülkede henüz fark edilmeyen güçlü bir ekonomik karakter de kazanmıştır. İşte bu karakteri ortaya çıkarabilmek amacıyla tasarlanan bu çalışma, sektörün ülke ekonomilerindeki etkisini göstermektedir. Ancak bu etkiyi ortaya çıkarırken içinde bulunduğumuz çağın koşullarını ve kurallarını hesaba katmamız gerekir. 2000’li yıllarda küreselleşme ile birlikte teknoloji ve bilişim alanında meydana gelen gelişmeler tüm dünyayı yeni bir düzen arayışına itmiştir. Kültürel yapıdan, sosyal yapıya, politik yapıdan, iktisadi yapıya kadar birçok alanda bir dizi değişim yaşadığımız son 20 yılda, yeni düzeni belirleyen aktörlerin başında elbette kar amacı gütmeyen sektör de gelmektedir. Teknoloji ve bilişim alanındaki hızlı ilerlemeler günümüzde neredeyse beş yılda bir kökten değişimlerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Bu yönde, her sektör alanında olduğu gibi sosyal refah hizmetleri alanında da en hızlı ve kaliteli çözümlerin gerçekleşmesi her vatandaş tarafından beklenmektedir. Günümüzün vazgeçilmez medya aygıtlarından biri olan İnternet birçok ülkede ekonomik, politik, kültürel ve hatta çevresel sorunlarda toplumun farkındalığını artırmaktadır. Bu bilinç kar amacı gütmeyen kuruluşlara olan ilgiyi de tetiklemektedir. Bugün artan nüfusla birlikte karmaşıklaşan toplumsal sorunların çözümünde devletin bürokratik yapısı çoğu zaman

yavaş ve yetersiz kaldığı için kar amacı gütmeyen kuruluşların vatandaşlara sunduğu hizmetlerin çok daha etkin, uygun maliyetli ve hızlı olabildiğini söyleyebiliriz. Bu koşullarda yeniden şekillenen modern devlet anlayışı içerisinde iktisadi faaliyetlerin bir kısmını kamu, bir kısmını piyasa kuruluşları gerçekleştirirken, bir diğer kısmını da kar amacı gütmeyen kuruluşlar üstlenmektedir. Ayrıca bu düzen içerisinde, kamu kesimi denetleyici ve düzenleyici bir rol üstlenerek birtakım yasal mevzuatlar, vergiler ve çeşitli sübvansiyonlarla hem piyasanın hem de kar amacı gütmeyen sektörün gidişatını yönlendirir. Bu da demek oluyor ki, sektörün ülke ekonomilerindeki görüntüsünü de çoğu zaman kamunun davranış biçimi belirlemektedir. Nitekim bu çalışma kapsamında ele alınan 18 OECD ülkesinde, sektörün kişi başına düşen GSYİH üzerindeki etkisi, kamu sosyal harcamalarının GSYİH içindeki ağırlığı OECD ortalamasının üstünde ve altında olan ülkeler için farklılık göstermektedir. Ayrıca kar amacı gütmeyen sektöre yönelik bir nevi toplumsal desteği ölçen dünya bağışçılık endeksinin kişi başına düşen GSYİH'daki etkisinin dikkate değer bir oranda gerçekleşmesi araştırma sonuçları kapsamında kaçırmamamız gereken önemli noktalardan biridir. Günümüzde sektör finansmanında hala kamu kesimi birçok ülkede belirli bir seviyede ağırlığını korusa da, gün geçtikçe sektöre yönelik toplumsal destek kaynakları özellikle gelişmiş ülke ekonomilerinde artmakta ve çeşitlenmektedir. Bu sebeple, bağış ve gönüllü katılımı gibi sektörün finansal açıdan bağımsızlığını da sağlayacak kamu dışı kaynaklara erişimin kolaylaştırılması ve bu yönde toplumsal bilincin geliştirilmesi sektörün ulusal ekonomilerdeki varlığını güçlendirecektir. Bu konuda kamu kesimi kar amacı gütmeyen kuruluşlarla işbirliği içerisinde sektörün finansal kapasitesini artıracak, sürdürülebilirliğini sağlayacak, özellikle gönüllülük üzerine birtakım mevzuat düzenlemeleri yapabilir. Dolayısıyla, günümüzde kar amacı

gütmeyen sektör sahip olduğu güçlü kamuoyu desteğiyle birlikte sosyal politika alanında sınırlı kamu kesimi hizmetinin kimi zaman tamamlayıcısı, kimi zaman ise güçlü bir alternatifi olarak hem refah hizmetlerinin sağlanmasında aktif rol oynayabilir hem de ülke ekonomilerine katkı sağlayabilir.

Özetle, bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlar gibi sektörün görünürlüğü artırarak her bir iktisadi çalışma ülkelerdeki politika yapıcılar tarafından yakından takip edilmeli, bu doğrultuda tedbirler ve yasal düzenlemeler getirilmelidir. Sektörün finansal açıdan gelişmesi ve güçlenmesinin ekonomik büyümenin göstergelerinden biri olacağı anlayışının öncelikle politika yapıcılarının zihinlerine yerleşebilmesi için sektör kuruluşlarının ekonomik değerinin daha anlaşılır ve ölçülebilir hale getirilmesi gerekir. En başta kısıtlı sayıda ülkenin kapsamlı sektör verisini oluşturduğu uydu hesapları, bu konuda bir girişimde bulunmayan diğer birçok ülkenin resmi programına dahil edilmelidir. Bu yönde, kamu kuruluşları ve akademi dünyası düzenli, şeffaf ve kapsamlı sektör verisinin toplanmasında kar amacı gütmeyen kuruluşlara yol gösterici olabilir. Hatta özellikle gönüllü çalışmanın ölçümlenebilmesi için uluslararası yaklaşımlar takip edilerek ülkelerde nitelikli verinin toplanması sağlanabilir. Her ne kadar her toplum yapısında sektörün tarihsel gelişim süreci bambaşka yapılar üzerinden kendini tanımlasa da, farklı coğrafyalardaki toplumsal sorunların birbirine benzemeye başladığı küreselleşen dünyada sektörün finansal yapısının da ortak temel bir yaklaşım üzerinden şekillenmesi mümkün olabilir. Örneğin; OECD gibi belirli kategorik ülke gruplarında, disiplinler arası bir yaklaşımla sektörün ekonomideki rolü üzerine küresel kavramlar ve bu araştırmada da kullanılan “dünya bağışçılık endeksi” gibi alternatif ölçümler geliştirilebilir. Bu şekilde hem politika uygulayıcılar için sektörün ekonomik değeri daha anlaşılır olacak hem de ülkelerde makroekonomik

performansta daha etkin bir sektörün ortaya çıkması kolaylaşacaktır. Üstelik bu ortak yaklaşım, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde sektörün demokratik ve finansal anlamda güçlü bir yapıda kurumsallaşması adına kapsayıcı ve yol gösterici olabilir.

Gelinen noktada, bu çalışmayla kar amacı gütmeyen kuruluşların ekonomik büyümeye etkisi, 18 OECD ülkesinin ulusal hesaplarından ve uluslararası raporlardan oluşturulan veri seti ve makroekonomik göstergeler de dikkate alınarak panel veri analiz tekniklerinden faydalanılarak araştırılmıştır. Araştırma sonucunda kar amacı gütmeyen sektörün ülke ekonomilerine katkısı tespit edilerek sektör kuruluşlarının finansal sürdürülebilirliklerini geliştirmesine yönelik kamu kurumlarına da politika önerilerinde bulunulmuştur. Ancak bu çalışma sınırlı veri setiyle, belirli bir dönemi ve belirli bir ülke grubunu kapsamaktadır. Sonuçların temsil gücünü artırmak için farklı analiz teknikleri ile çalışmanın hipotezleri test edilebilir veya ilerleyen zamanlarda veri setine eklenecek yeni ülkeler, yeni göstergeler ve yeni tarihsel dönemle birlikte mevcut çalışmanın kapsamı yeniden tasarlanabilir. Neticede, ortaya konan bu çalışma sektörün ülke ekonomilerine sağladığı makroekonomik katkılar açısından yeni çalışmaların da başlangıç noktası olacaktır.

KAYNAKÇA

- Alexander, C. (2010). "The Third Sector", **The Human Economy**, Ed. Hart, K., Laville, J.L., Cattani, A.D., Cambridge, Polity Press, (213-224).
- Anderson, T. W. ve Hsiao, C. (1981). "Estimation of Dynamic Models with Error Components", **Journal of the American Statistical Association**, 76 (375), 598–606.
- Anheier, H.K. ve Seibel, W.(Ed.). (1990). **The Third Sector: Comparative Studies of Nonprofit Organizations**, Berlin/New York, Walter de Gruyter. DOI: 10.1515/9783110868401.
- Anheier, H.K. (2005). **Nonprofit Organizations: Theory, Management, Policy**, First Edition, London, Routledge.
- Archambault, É., Gariazzo M., Anheier, H.K. ve Salamon, L.M. (1999). "France: From Jacobin Tradition to Decentralization", **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Ed. Salamon, L.M., Anheier H.K., Toepler, S., H., List, R., Sokolowski, S. ve Associates, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 81-97.
- Arellano, M. ve S. Bond. (1991). "Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment equations", **The Review of Economic Studies**, 58, 277 – 297.
- Arellona, M. ve Bover, O. (1995). "Another Look at the Instrumental Variable Estimation of Error-Components Models", **Journal of Econometrics**, 68, 29-51.
- Baltagi, B.H. (2005). **Econometric Analysis of Panel Data**, Third Edition, West Sussex, John Wiley Sons Ltd.
- Bekkers, R.H.F.P., Schuyt, T.N.M. ve Gouwenberg, B.M.(Ed.). (2015). "Giving in the Netherlands: Donations, Bequests, Sponsoring and Volunteering", **Center for Philanthropic Studies**, VU University Amsterdam, (Çevrimiçi), http://test.giving.nl/wp-content/uploads/2015/04/GIN2015_summary.pdf, 15 Ağustos 2020.
- Ben-Ner, A. ve Van Hoomissen, T. (1991). "Nonprofit Organizations in the Mixed Economy: A Demand and Supply Analysis", **Annals of Public and Cooperative Economics**, 62, 519-550.

- Blundell, R. ve Bond, S. (1998). "Initial Conditions and Moment Restrictions in Dynamic Panel Data Models", **Journal of Econometrics**, 87, 115-143.
- Blundell, R. ve Bond, S. (2000). "GMM Estimation with Persistent Panel Data: An Application to Production Functions", **Econometric Reviews**, 19(3), 321-340.
- Brandsen, T., Pape, U., Duarte Ebers, E. ve ten Hulscher, E. (2016). "Identifying External and Internal Barriers to Third Sector Development in the Netherlands", **TSI National Report Series No.2**, Seventh Framework Programme (grant agreement 613034), European Union, Brussels: Third Sector Impact.
- Breeze, B., Halfpenny, P. ve Wilding K. (2015). "Giving in the United Kingdom: Philanthropy Embedded in a Welfare State Society", **The Palgrave Handbook of Global Philanthropy**, Ed. Wiepking, P. ve Handy, F., London, Palgrave Macmillan. 285-306.
- Boje, T.P. (2006). "Nonprofitsektorens Samfundsokomiske Og Beskaeftigelsesmaessige Betydning", **Den Frivillige Sektor I Danmark: Omfang Og Betydning**, Ed. Boje, T.P., Fridberg, T. ve Ibsen, B., København, Social Forsknings Institut, 119-142.
- Boje, T.P., Fridberg, T., Skov Henriksen, L. ve Ibsen, B. (2006). "Sammenfatning af Perspektiver", **Den Frivillige Sektor I Danmark: Omfang Og Betydning**, Ed. Boje, T.P., Fridberg, T. ve Ibsen, B., København, Social Forsknings Institut, 143-160.
- Brown, E., Einolf, C.J. ve Ottoni-Wilhelm, M. (2015). "Giving in the United States: Generous Philanthropy in a Classic Liberal Regime", **The Palgrave Handbook of Global Philanthropy**, Ed. Wiepking, P. ve Handy, F., London, Palgrave Macmillan, 44-63.
- Burger, A., Dekker, P., Toepler, S., Anheier, H.K. ve Salamon, L.M. (1999). "The Netherlands: Key Features of the Dutch Nonprofit Sector", **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Ed. Salamon, L.M., Anheier H.K., Toepler, S., H., List, R., Sokolowski, S. ve Associates, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 145-162.
- CAF. "World Giving Index(2009-2018)", <https://www.cafonline.org/>, 1 Eylül 2020.

- CAF. (2016). **Gross Domestic Philanthropy: An International Analysis of GDP, Tax and Giving**, (Çevrimiçi), <https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-us-policy-and-campaigns/gross-domestic-philanthropy-feb-2016.pdf>, 10 Temmuz 2020.
- CAF. (2018). **CAF World Giving Index:A Global View of Giving Trends**,(Çevrimiçi), https://www.cafonline.org/docs/default-source/about-uspublications/caf_wgi2018_report_webnopw_2379a_261018.pdf, 11 Temmuz 2020.
- Cameron, A. C. ve Trivedi, P.K. (2005). **Microeconometrics, Methods and Applications**, New York, Cambridge University Press.
- Casey, J. (2016a). **The Nonprofit World: Civil Society and the Rise of the Nonprofit Sector**, Boulder, CO: Kumarian Press, Lynne Rienner Publishers.
- Casey, J. (2016b). “Comparing Nonprofit Sectors Around the World: What Do We Know and How Do We Know It?”, **Journal of Nonprofit Education and Leadership**, 6(3), 187–223.
- Central Bureau of Statistics. (2008). **Press Release: Revenues and Expenditures of Non-Profit Institutions – 2004 Survey**, 063, (Çevrimiçi), http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2011/10/Israel_SatelliteAccount_2008.pdf, 10 Kasım 2020.
- Central Bureau of Statistics. (2020). **Media Release: Income and Expenses of Non-Profit Institutions 2017-2019**, 331, (Çevrimiçi), https://www.cbs.gov.il/he/mediarelease/DocLib/2020/331/08_20_331e.pdf. 10 Kasım 2020.
- Chang, C. ve Tuckman, H. (1996). “The Goods Produced by Nonprofit Organizations,” **Public Financial Quarterly**, 24(1), 25–43.
- Czech Statistical Office. (2020). **Database of the Satellite Account of Non-profit Institutions**, (Çevrimiçi), http://apl.czso.cz/pll/rocenka/rocenka.indexnu_en_sat, 2 Mart 2021.

- Doğan, E.M, ve Çalmaşur, G. (2011). “Gayri Safi Milli Hasıla ve Nüfus ile Sivil Toplum Kuruluşları Arasındaki İlişki-Türkiye Üzerine Bir Uygulama”, **Atatürk Üniversitesi İBBF Dergisi**, 10. Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı, 99-117.
- Donoghue, F., Anheier, H.K. ve Salamon, L.M. (1999). “Ireland”, **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Ed. Salamon, L.M., Anheier H.K., Toepler, S., H., List, R., Sokolowski, S. ve Associates, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 119-144.
- Einolf, C. J. (2015). “The Social Origins of The Nonprofit Sector and Charitable Giving”, **The Palgrave Handbook of Global Philanthropy**, Ed. Wiepking, P. ve Handy, F., London, Palgrave Macmillan, 509-529.
- Esping-Andersen, G. (1990). **The Three Worlds of Welfare Capitalism**, Princeton, Princeton University Press.
- Etzioni, A. (1973). “The Third Sector and Domestic Missions”, **Public Administration Review**, 33(4), 314-323.
- Finnish Patent and Registration Office. “Number of Associations and Religious Communities”, (Çevrimiçi), <https://www.prh.fi/en/yhdistysrekisteri/statistics/numberoffassociationsandreligiouscommunities.html>, 2 Eylül 2021.
- Fric, P., Goulli. R., Toepler, S. ve Salamon, L.M.(1999). “The Czech Republic”, **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Ed. Salamon, L.M., Anheier H.K., Toepler, S., H., List, R., Sokolowski, S. ve Associates, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 285-304.
- GHK. (2010a). “Study on Volunteering in the European Union – Country Report Belgium”, Study on behalf of the European Commission (Directorate-General for Education and Culture),(Çevrimiçi), https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_belgium.pdf, 12 Mart 2021.

- GHK. (2010b). "National Report – Austria", Study on Volunteering in the European Union. Study on behalf of the European Commission (Directorate-General for Education and Culture),(Çevrimiçi), https://ec.europa.eu/citizenship/pdf/national_report_at_en.pdf , 14 Mart 2021.
- Gidron, B., Katz, H., Anheier, H.K. ve Salamon, L.M. (1999). "Israel: An Overview of Major Economic Parameters", **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Ed. Salamon, L.M., Anheier H.K., Toepler, S., H., List, R., Sokolowski, S. ve Associates, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 219-241.
- Grönlund, H. ve Birgitta Pessi, A. (2015). "Giving in Finland: The Multidimensional Role of Giving in a Context of a Changing Welfare Model", **The Palgrave Handbook of Global Philanthropy**, Ed. Wiepking, P. ve Handy, F. (Ed), London, Palgrave Macmillan, 155-169.
- Halvorsen, R. ve Palmquits, R. (1980). "The Interpretation of Dummy Variables in Semilogarithmic Equations", **American Economic Review**, American Economic Association, 70(3), 474-475.
- Hansmann, H.B. (1980). "The Role of Nonprofit Enterprise", **The Yale Law Journal**, 89(5),835-902, (Çevrimiçi) https://digitalcommons.law.yale.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=6045&context=fss_papers , 9 Ocak 2021.
- Hansmann, H. (1987). "Economic Theories of Nonprofit Organization", **The Nonprofit Sector: A Research Handbook**, Ed. Powell, W.W., New Haven, CT: Yale University Press, 27-42.
- Hansmann, H. (1996). "The Changing Roles of Public, Private, and Nonprofit Enterprise in Education, Health Care, and Other Human Services", **Individual and Social Responsibility: Child Care, Education, Medical Care, and Long-Term Care in America**, Ed. Fuchs, V.R., NBER Chapters, National Bureau of Economic Research, Inc, 245-276.
- Helander V., Laaksonen H., Sundback S., Anheier H.K. ve Salamon, L.M. (1999). "Finland", **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Ed. Salamon, L.M., Anheier H.K., Toepler, S., H., List, R., Sokolowski, S. ve Associates, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 63-80.

- Helmig, B., Bärlocher C. ve von Schnurbein G. (2009). “Defining the Nonprofit Sector: Switzerland”, **Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project**, 46, Baltimore, The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Helmig, B., Gmür, M., Bärlocher C., von Schnurbein G., Degen B., Nollert, M., Budowski M., Sokolowski W. ve Salamon, L.M. (2011). “The Swiss Civil Society Sector in a Comparative Perspective”, **VMI Research Series**, 6, Institute for Research on Management of Associations, Foundations and Cooperatives (VMI) University of Fribourg / Switzerland.
- Holmen, R.B. (2012). “The Nonprofit Theory Revisited : The Advantages and Challenges for The Third Sector”, **Master Thesis for the Economic Theory and Econometrics Degree**, Department of Economics University of Oslo.
- Ibsen, B. ve Habermann, U. (2005). “Defining the Nonprofit Sector: Denmark”, **Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project**, 44, Baltimore, The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Ibsen, B. (2006). “Foreningerne Og De Frivillige Organisationer”, **Den Frivillige Sektor I Danmark: Omfang Og Betydning**, Ed. Boje, T.P., Fridberg, T. ve Ibsen, B., Den Frivillige Sektor I Danmark: Omfang Og Betydning, København, Social Forsknings Institutet, 71-117.
- İncekara, A. (2016). “Dünya ve Türkiye Ekonomisi”, (Çevrimiçi), http://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/makale/Ahmet_incekara.pdf, 20 Kasım 2021.
- INSEE Première. (2016). “Neuf associations sur dix fonctionnent sans salarié”, (1587), Získáno, (Çevrimiçi), https://www.associations.gouv.fr/IMG/pdf/insee_9_asso_sur_10_sans_salaries.pdf, 6 Mart 2021.
- INSEE. (2020). “Economie Sociale et Solidaire : un soutien à l’emploi dans les territoires ruraux fragiles”, INSEE Analyses Auvergne-Rhone-Alpese, (Çevrimiçi), <https://www.insee.fr/fr/statistiques/4810163#consulter>, 6 Mart 2021.

- Institut des Comptes Nationaux ve Banque Nationale de Belgique. (2017). “Comptes Nationaux: Compte Satellite des Institutions Sans But Lucratif 2009-2014”, Bruxelles, (Çevrimiçi), http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2019/03/Belgium_SatelliteAccount_Francais_2014.pdf, 15 Mart 2021.
- ISTAT. (2014). “Nonprofit Institution Profile Based on 2011 Census Results”, **Rome: Istituto Nazionale di Statistica**, (Çevrimiçi), https://www.istat.it/en/files/2014/10/Nonprofit-Institution-Profile-based-on-2011-Census-results_EN_definitivo.pdf?title=Nonprofit+institutions+profile+-+9+Oct+2014+-+Full+text.pdf, 1 Mart 2021.
- ISTAT. (2020). “Struttura e Profili del Settore Non Profit”, **Rome: Istituto Nazionale di Statistica**, (Çevrimiçi), https://www.istat.it/it/files//2020/10/REPORT_ISTITUZIONI_NONPROFIT_2018.pdf, 1 Mart 2021.
- İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü. (2019). “AB Ülkelerinde Sivil Toplum Çalışma Ziyareti Raporu”, **Kamu-STK İşbirliği Projesi**.
- James E. (1987). “The Nonprofit Sector in Comparative Perspective”, **The Nonprofit Sector: A Research Handbook**, Ed. Powell, W., New Haven, CT : Yale University Press., 397-415.
- James, E. (1990). “Economic Theories of the Nonprofit Sector. A Comparative Perspective”, **The Third Sector: Comparative Studies of Nonprofit Organizations**, Ed. Anheier, H. K. ve Seibel, W., Berlin, New York, De Gruyter. 21-30.
- Katz, H. ve Greenspan, I. (2015). “Giving in Israel: From Old Religious Traditions to an Emerging Culture of Philanthropy”, **The Palgrave Handbook of Global Philanthropy**, Ed. Wiepking, P. ve Handy, F., London, Palgrave Macmillan, 316-337.
- Kendall, J. ve Almond, S. (1999). “United Kingdom”, **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Ed. Salamon, L.M., Anheier H.K., Toepler, S., H., List, R., Sokolowski, S. ve Associates, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 179-199.

- Kingma, B.R. (1997). "Public Good Theories of The Non-Profit Sector: Weisbrod Revisited", **Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations**, 8(2), 135-148.
- Krashinsky M.(2003). "Stakeholder Theories of the Nonprofit Sector: One Cut at the Economic Literature", **The Study of The Nonprofit Enterprise: Theories and Approaches**, Ed. Anheier, H. K. Ve Ben Ner, A., New York, Kluwer Academic/Plenum, 125-136.
- Levitt, T. (1973). **The Third Sector; New Tactics For A Responsive Society**, New York, Amacom.
- Malena, C. (1995). "Working with NGOs : A Practical Guide to Operational Collaboration Between the World Bank and Nongovernmental Organizations", **Operations Policy Department**, World Bank.
- Mertens, S., Adam, S., Defourny, J., Marée, M., Pacolet, J. ve Van de Putte, I.(1999). "Belgium", **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Ed. Salamon, L.M., Anheier H.K., Toepler, S., H., List, R., Sokolowski, S. ve Associates, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 43-61.
- Mill, A. (2019). **Ekonomi 101: Arz-Talep Dengesi ve Ekonomik Büyümeden Döviz Kurları ve Bankacılığa Kadar Ekonomi Hakkında Bilmeniz Gereken Her Şey**, Çev. Soysal, N., İstanbul, Say Yayınları, (Orijinal yayın tarihi,2016).
- Moore, B. Jr. (1966). **Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World**, Boston, Beacon Press.
- National Center For Charitable Statistics. (2019). "The Nonprofit Sector in Brief 2019", (Çevrimiçi), <https://nccs.urban.org/publication/nonprofit-sector-brief-2019#the-nonprofit-sector-in-brief-2019>, 2 Nisan 2021.
- Nguyen, P.A. (2015). "Giving in the United States: Generous Philanthropy in a Classic Liberal Regime", **The Palgrave Handbook of Global Philanthropy**, Ed. Wiepking, P. ve Handy, F., London, Palgrave Macmillan, 530-539.

- Neumayr, M. (2015). “Giving in Austria: A Corporatist Relationship between the Nonprofit Sector and the State”, **The Palgrave Handbook of Global Philanthropy**, Ed. Wiepking, P. ve Handy, F., London, Palgrave Macmillan, 100-117.
- OECD. (2003). “Non-Profit Institutions-NPIS”, Glossary of Statistical Terms,(Çevrimiçi),<http://cs3-hq.oecd.org/scripts/stats/glossary/detail.asp?ID=1822>,10 Ocak 2021.
- OECD. “Unemployment Rates(2008-2010)”, (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/unemp/unemployment-rate.htm>, 2008-2010 dönemi, 27 Mayıs 2021.
- OECD. “Exchange Rates(2008-2018)”, (Çevrimiçi) <https://data.oecd.org/conversion/exchange-rates.htm>, 1 Eylül 2020.
- OECD. “Gross Domestic Product-US Dollars/Capita(2008-2018)”, (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm#indicator-chart> , 1 Eylül 2020.
- OECD. “Public Social Spending(2008-2018)”, (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm>, 1 Ekim 2020.
- OECD. “Public Social Spending(1995-1999)”, (Çevrimiçi), <https://data.oecd.org/social-exp/social-spending.htm>, 28 Nisan 2021.
- Özer M., Sokolowski, S.W., Haddock, M.A. ve Salamon, L.M. (2016). “Turkey’s Nonprofit Sector in Comparative Perspective”, Baltimore, MD: **Johns Hopkins University Center for Civil Society Studies**.
- Öztürk, N. (2005). “İslam ve Türk Kültüründe Vakıflar, **Vakıflar Dergisi**, 29, 7-20.
- Portugal’s Instituto Nacional de Estatística (INE). (2016). “Social Economy Satellite Account”, (Çevrimiçi), https://www.ine.pt/xportal/xmain?xpid=INE&xpgid=ine_cnacionaissec2010 , 25 Mart 2021.
- Ragin, C.C. (1998). “Comments on ‘Social Origins of Civil Society’”, **Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations**, 9, 261–270.

- Ruiz Olabuénaga, J.I., Jiménez Lara, A., Anheier, H.K. ve Salamon, L.M.(1999). "Spain", **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Ed. Salamon, L.M., Anheier H.K., Toepler, S., H., List, R., Sokolowski, S. ve Associates, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 163-178.
- Salamon, L. M. (1987). "Of Market Failure, Voluntary Failure, and Third-Party Government: Toward a Theory of Government-Nonprofit Relations in the Modern Welfare State", **Journal of Voluntary Action Research**, 16 (1-2), 29-49.
- Salamon, L. M. ve Anheier, H. K. (1992). "In Search of the Non-Profit Sector II: The Problem of Classification", **Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations**, 3(3), 267-309.
- Salamon L. M. (1994). "The Rise of the Nonprofit Sector", **Foreign Affairs**, 73(4), 109-122.
- Salamon, L.M., (1996). "Defining the Nonprofit Sector: The United States", **Working Papers of the The Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project**, 1-32.
- Salamon, L.M. ve Anheier, H.K.(1996). "Social Origins of Civil Society: Explaining the Nonprofit Sector Cross-Nationally", **Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations**, 9, 1-38.
- Salamon, L.M., Anheier H.K., Sokolowski, W. ve Associates. (1996). "The Emerging Sector: A Statistical Supplement", **Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project**, Baltimore, The Johns Hopkins Institute for Policy Studies.
- Salamon, L.M., Anheier, H.K., List R., Toepler, S., Sokolowski, S.W. ve Associates(1999). **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Sokolowski, S. ve Salamon, L.M. (1999). "The United States", **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Ed. Salamon, L.M., Anheier H.K., Toepler, S., H., List, R., Sokolowski, S. ve Associates, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 261-281.

- Salamon, L.M., Anheier H.K. ve Associates. (1999a). "Civil Society in Comparative Perspective", **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Ed. Salamon, L.M., Anheier H.K., Toepler, S., H., List, R., Sokolowski, S. ve Associates, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 3-39.
- Salamon, L. M., Anheier, H. K. ve Associates. (1999b). "The Emerging Sector Revisited: A Summary, Revisited Estimates", **The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies**, (Çevrimiçi), http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2011/11/Emerging-Sector-Revisited_1999.pdf, 2 Ocak 2021.
- Salamon, L.M., Sokolowski, S.W. ve Anheier, H.K.(2000). "Social Origins of Civil Society: An Overview", **Working Papers of the Johns Hopkins Comparative Nonprofit Sector Project**, 38, Baltimore: The Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Salamon, L.M., Sokolowski, S.W. ve List, R.(2003). "Global Civil Society: An Overview", **Center for Civil Society Studies Institute for Policy Studies**, The Johns Hopkins University.
- Salamon, L.M., Sokolowski, S.W. ve Associates(2004). **Global Civil Society: Dimensions Of The Nonprofit Sector: Volume 2**, Kumarian Press.
- Salamon L. M., Haddock M. A., Sokolowski S. W. ve Tice H. S. (2007). "Measuring Civil Society and Volunteering: Initial Findings from Implementation of the UN Handbook on Nonprofit Institutions", **Johns Hopkins Center for Civil Society Studies**, Comparative Nonprofit Sector Working Paper (23), Baltimore.
- Salamon L. M., Sokolowski S. W. ve Associates. (2010). **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Third ed., Kumarian Press, Greenwich, CN.
- Salamon, L.M. (2010). "Putting the Civil Society Sector on the Economic Map of the World", **Annals of Public and Cooperative Economics**, 81(2), 167-210.
- Salamon L. M., Sokolowski S. W., Haddock M.A. ve Tice H. S. (2012). "Portugal's Nonprofit Sector in Comparative Context", Johns Hopkins Center for Civil Society Studies ve Portugal's Instituto Nacional de Estatistica (INE), (Çevrimiçi), http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2012/04/Portugal_Comparative-Report_FINAL_4.2012.pdf , 29 Nisan 2021.

- Salamon L. M., Sokolowski S. W., Haddock M.A. ve Tice H. S. (2013). "The State Of Global Civil Society and Volunteering: Latest Findings from the implementation of the UN Nonprofit Handbook", **Johns Hopkins Center for Civil Society Studies**, Comparative Nonprofit Sector Working Paper (49), Baltimore.
- Salamon, L. M. ve Sokolowski, W. (2014). "The Third Sector in Europe: Towards a Consensus Conceptualization", TSI Working Paper Series (2), Seventh Framework Programme (grant agreement 613034), European Union, Brussels: Third Sector Impact, (Çevrimiçi), <https://thirdsectorimpact.eu/site/assets/uploads/documents/tsi-working-paper-no-2-third-sector-europe-towards-consensus-conceptualization/TSI-Wrkg-Ppr-2-Conceptualiza-fnl-2-17-15-.pdf> , 10 Nisan 2021.
- Salamon, M.L. ve Sokolowski, W. (2016). "The Size and Scope of the European Third Sector", TSI Working Paper No. 12, Seventh Framework Programme (grant agreement 613034), European Union, Brussels: Third Sector Impact, (Çevrimiçi), https://centerforborgerdialog.dk/wp-content/uploads/2017/10/TSI-Working-Paper-12_Size-and-Scope.pdf , 10 Nisan 2021.
- Salamon, L.M., Sokolowski, S.W., Haddock, M.A ve Associates. (2017). **Explaining Civil Society Development: A Social Origins Approach**, Johns Hopkins University Press.
- Salamon L.M. ve Sokolowski, S. W. (2018). "The Size and Composition of the European Third Sector", **The Third Sector as a Renewable Resource for Europe: Concepts, Impacts, Challenges and Opportunities**, Ed. Enjolras, B., Salamon, L.M., Sivesind K.H. ve Zimmer, A., Palgrave Macmillan, Cham, 49-94.
- Salamon, M.L. ve Newhouse, C.L. (2019). "The 2019 Nonprofit Employment Report", **Nonprofit Economic Data Bulletin**, 47, Baltimore, Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.
- Salamon, M.L. ve Newhouse, C.L. (2020). "The 2020 Nonprofit Employment Report", **Nonprofit Economic Data Bulletin**, 48, Baltimore, Johns Hopkins Center for Civil Society Studies.

- Sanders, J., O'Brien M., Tennant, M., Sokolowski, S.W. ve Salamon, L.M. (2008). "The New Zealand Non-profit Sector in Comparative Perspective", Office for the Community and Voluntary Sector,(Çevrimiçi), http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2012/06/NewZealand_NationalReport_2008.pdf, 20 Nisan 2021.
- Scholte, J. A. ve Keyman, F. (2005). "Küreselleşme ve Sivil Toplum, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları", 10, İstanbul Bilgi Üniversitesi Sivil Toplum Kuruluşları Eğitim Araştırma Birimi, İstanbul.
- Schumpeter, J. A. **History of Economic Analysis**, Allen ve Unwin, London. (1954).
- Sivesind, K.H. (2015). "Giving in Norway: An Ambitious Welfare State with a Self-Reliant Nonprofit Sector", **The Palgrave Handbook of Global Philanthropy**, Ed. Wiepking, P. ve Handy, F., London: Palgrave Macmillan, 230-248.
- Sivesind, K.H. (2017). "The Changing Roles of For-Profit and Nonprofit Welfare Provision in Norway, Sweden, and Denmark", **Promoting Active Citizenship. Markets and Choice in Scandinavian Welfare Chapter: 2**, Ed. Sivesind, K.H. ve Saglie, J., London, Palgrave Macmillan, 33-74.
- Statistical Office of the Slovak Republic. (2020). "Time Series Database SLOVSTAT", (Çevrimiçi), http://datacube.statistics.sk/#!/view/en/VBD_SLOVSTAT/ns2002rs/v_ns2002rs_00_00_00_en , 25 Nisan 2021.
- Statistics Canada. (2007). "Satellite Account Of Non-Profit Institutions and Volunteering", (Çevrimiçi), http://ccss.jhu.edu/wpcontent/uploads/downloads/2011/08/Canada_SatelliteAccount_2009.pdf , 10 Aralık 2020.
- Statistisk Sentralbyrå. (2020). "Satellite Account for Non-Profit Institutions", (Çevrimiçi), <https://www.ssb.no/en/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/statistikker/orgsat>, 28 Nisan 2021.
- Statistics New Zealand. (2007). "Non-profit Institutions Satellite Account: 2004", **Statistics New Zealand**, Wellington.
- Stats NZ. (2020). "Non-Profit Institutions Satellite Account: 2018", (Çevrimiçi), www.stats.govt.nz, 2 Mayıs 2021.

- Statistics Sweeden. (2015). “Naringslivets Struktur Rapport 2015: Det Civila Samhället 2013-Satelliträkenskaper Och Undersökningar”, (Çevrimiçi), http://ccss.jhu.edu/wp-content/uploads/downloads/2016/01/Sweden_Satellite-Account-2013_12.2015.pdf , 15 Mart 2021.
- Strečanský, B. (2012). “The Situation of the Third Sector in Slovakia, the Impacts of Crisis; Trends, Mainstreams and Challenges”, **Civil Szemle**, 9(3). 75-93.
- Şah, M. (2008). “Derneklerin Ülke Ekonomisindeki Yeri ve Önemi”, **Denetçilik Tezi**, T.C. İçişleri Bakanlığı. Dernekler Dairesi Başkanlığı, Ankara.
- Tchernonog, V. (2007). “Les Associations en France - Poids, Profils et Evolutions”, **Fondation Crédit Coopératif**, ADDES.
- The National Council for Voluntary Organisations (NCVO). (2020). “The UK Civil Society Almanac 2020: Data, Trends, Insights”, London, (Çevrimiçi), <https://ncvo-app-wagtail-mediaa721a567-uwkfinin077j.s3.amazonaws.com/documents/ncvo-uk-civil-society-almanac-2020.pdf> , 14 Mart 2021.
- The National Council for Voluntary Organisations (NCVO). (2021). “What is the state of the sector's finances?”, (Çevrimiçi), <https://beta.ncvo.org.uk/ncvo-publications/uk-civil-society-almanac-2021/financials/> , 14 Mart 2021.
- TÜİK. (2016). “Türkiye Ulusal Hesaplar Sistemi’nde SNA-2008 ve ESA-2010’un Uygulanması ve Ana Revizyon”, (Çevrimiçi), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten>, 20 Haziran 2021.
- Tunalı, H. ve Kaya İnceplik, G. (2020). “Kâr Amacı Gütmeyen Sektörün Ekonomik Büyüme ile İlişkisi: Türkiye Örneği Üzerine Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi”, **İstanbul İktisat Dergisi**, 70 (2) , 359-385 .
- United Nations. (2002). **Handbook on Nonprofit Institutions in the System of National Accounts**, New York, United Nations Statistics Division.
- United Nations. (2003). **Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts**, Department of Economic and Social Affairs, Statistics Division, Series F., No: 91.

- United Nations. (2018). **Satellite Account on Non-profit and Related Institutions and Volunteer Work**, Department of Economic and Social Affairs Statistics Division, Series F, No: 91.
- United Nations Statistics Division. "National Accounts Official Country Data", (Çevrimiçi), [http://data.un.org/Glossary.aspx?q=Table+4.7+Non-profit+institutions+serving+households+\(S.15\)](http://data.un.org/Glossary.aspx?q=Table+4.7+Non-profit+institutions+serving+households+(S.15)), 30.08.2020.
- United Nations Statistics Division (1993). "Glossary of the 1993 SNA - Definition of Term", (Çevrimiçi), <https://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/glossresults.asp?gID=387>, 1 Kasım 2020.
- Velat, D.(2015). **Report on the Economic Value of the Non-Profit Sector in the Western Balkans and Turkey**, Ed. Ademi, T.H., Balkan Civil Society Development Network (BCSDN).
- Von Schnurbein, G. ve Bethmann, S. (2015). "Giving in Switzerland: High Engagement and International Outreach", **The Palgrave Handbook of Global Philanthropy**, Ed. Wiepking, P. ve Handy, F., London: Palgrave Macmillan, 267-284.
- Wagner, A. (2000). "Reframing "Social Origins" Theory: The Structural Transformation of the Public Sphere", **Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly**, 29(4), 541-553.
- Weisbrod, B.A. (1975). "Toward a Theory of the Voluntary Nonprofit Sector in a Three-Sector Economy", **Altruism, Morality and Economic Theory**, Ed. Phelps, E., Russell Sage, New York, 171-195.
- Weisbrod, B. A. (1988). **The Nonprofit Economy**, Harvard University Press.
- Wiepking, P., Bekkers, R., ve Osili, U. (2014). "Examining the Association of Religious Context with Giving to Non-Profit Organizations", **European Sociological Review**, 30(5), 640–654.
- Wiepking, P. ve Bekkers, R. (2015). "Giving in the Netherlands: A Strong Welfare State with a Vibrant Nonprofit Sector", **The Palgrave Handbook of Global Philanthropy**, Ed. Wiepking, P. ve Handy, F., London, Palgrave Macmillan, 211-229.

- Wiepking, P. ve Handy, F. (2015). "Explanations for Cross-National Differences in Philanthropy", **The Palgrave Handbook of Global Philanthropy**, Ed. Wiepking, P. ve Handy, F., London: Palgrave Macmillan, 9-21.
- Wijkström, F. (1997a). "The Swedish Nonprofit Sector", **Dimensions of the Voluntary Sector: Key Facts, Figures, Analysis and Trends**, Ed. Pharoah, C., London, Charities Aid Foundation (CAF), 289-294.
- Wijkström, F. (1997b). "The Swedish Nonprofit Sector in International Comparison", **Annals of Public and Cooperative Economics**, 68(4), 625 – 663.
- Woleková, H., Petrášová, A., Toepler, S. ve Salamon, L.M. (1999). "Slovakia", **Global Civil Society: Dimensions of the Nonprofit Sector**, Ed. Salamon, L.M., Anheier H.K., Toepler, S., H., List, R., Sokolowski, S. ve Associates, Baltimore, MD: Johns Hopkins Center for Civil Society Studies, 355-370.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2018). **Panel Veri Ekonometrisi Analizi: Stata Uygulamalı**, İstanbul, Beta Yayınları.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2020a). **İleri Panel Veri Analizi: Stata Uygulamalı**, İstanbul, Beta Yayınları.
- Yerdelen Tatoğlu, F. (2020b). **Ekonometri: Stata Uygulamalı**, İstanbul, Beta Yayınları.
- Young, D. R. (1983). **If Not for Profit, For What?: A Behavioral Theory of the Nonprofit Sector Based on Entrepreneurship**, Massachusetts, Lexington Books.
- Zimmer, A. ve Pahl, B. (2018). "Barriers to Third Sector Development", **The Third Sector as a Renewable Resource for Europe: Concepts, Impacts, Challenges and Opportunities**, Ed. Enjolras, B., Salamon, L.M., Sivesind K.H. ve Zimmer, A., Palgrave Macmillan, Cham, 125-160.

ÖZGEÇMİŞ

Lise eğitimini Edremit Anadolu Lisesi'nde tamamladıktan sonra lisans eğitimi için İstanbul'a yerleşmiştir. Boğaziçi Üniversitesi'nde Küresel Siyaset ve Uluslararası İlişkiler bölümünde okumuştur. Ardından, İstanbul Üniversitesi Sosyal Yapı Sosyal Değişme Ana Bilim Dalı'nda 'Sürdürülebilir Sosyal Girişimler için Başarı Faktörleri' konulu teziyle yüksek lisans eğitimini tamamlamış ve bu çalışması "Sürdürülebilir Sosyal Girişimler" adıyla kitaplaştırılmıştır. 2018 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Bölümü'nde doktora eğitimine başlamıştır. Öğrencilik yıllarından bu yana sosyal ekonomi alanında ulusal ve uluslararası boyutta gerçekleştirilen birçok çalışmada yer almış ve birçok sivil toplum oluşumunun kurulmasına öncülük etmiştir. Bu yönde, ilk olarak 2007 yılında Engelsiz Sanat Derneği'ni kurarak Türkiye ve Avrupa'da model olan, ayrıca birçok ödül de alan sosyal girişimcilik projelerine imza atmıştır. Nitekim 2008 yılında Boğaziçi Üniversitesi'nde düzenlenen 'Yeni Düşler, Yenilikçi Düşünceler' proje yarışmasında sosyal girişimcilik iş fikri kategorisinde birincilik ödülü almış ve hemen arkasından Junior Chamber International TOYP 2009 ödülleriinde 'İnsanlığa ve Gönüllü Kuruluşlara Katkı' kategorisinde Türkiye birincisi seçilmiştir. Ayrıca 2010 yılında, Heinz-Schwarzkopf Vakfı tarafından 'Yılın Genç Avrupalısı' finalistlerinden biri seçilmiştir. 2012 yılında, ASHOKA Türkiye tarafından gerçekleştirilen, Avrupa'nın en ilham verici 40 genç sosyal girişimcisini bir araya getiren 'Changemakerxchange' programına katılmıştır. Aynı yıl, Sabancı Vakfı'nın 'Fark Yaratıcılar' programına seçilmiştir. 2014 yılından bu yana temel ve ileri düzey olmak üzere binlerce gence sosyal girişimcilik alanında 50'den fazla seminer ve eğitim vermiştir. Halen, üçüncü sektörde geliştirdiği uzmanlık alanlarıyla farklı kurum ve kuruluşların toplumsal yatırım, kapsayıcı ve sürdürülebilir büyüme/kalkınma odaklı projelerinde yer almaya devam etmekte ve yine bu alanda akademik çalışmalar gerçekleştirmektedir. Bu kapsamda şeffaf, sürdürülebilir, yalnızca sosyal değer yaratan değil, aynı zamanda ekonomik değer de yaratabilen bir üçüncü sektör gelişimine katkı sağlayacak iktisadi araştırmalar yürütmektedir. Çeşitli İnternet sitelerinde ekonomi yazılarıyla köşe yazarlığı da yapmaktadır.

Ödüller:

- 2012- **Fark Yaratanlar**, Sabancı Vakfı
- 2012- **Avrupa'nın en ilham verici sosyal girişimcileri**, ASHOKA Türkiye
- 2011- **Yılın Genç Avrupalısı**, İstanbul Çevre Konseyi Federasyonu
- 2011- **Yılın Genç Avrupalısı Finalisti**, Heinz-Schwarzkopf Foundation
- 2010- **Delege ve İçerik Ortağı**, 5. Dünya Gençlik Kongresi
- 2009- **Türkiye'nin On Başarılı Genci Yarışması- İnsanlığa ve Gönüllü Kuruluşlara Katkı Kategorisi Birincisi**, Junior Chamber International
- 2008- **Yeni Düşler Yenilikçi Düşünceler Yarışması, Sosyal Girişimcilik Kategorisi Birincisi**, Boğaziçi Üniversitesi ve Elginkan Vakfı

Burslu/Hibe Eğitimler:

- 2013- **Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları**, Çalışma Ziyareti
Almanya Ulusal Ajansı, Köln-Bonn-Düsseldorf
- 2013- **Sosyal Girişimci Geliştirme Programı**, Sabancı Üniversitesi, İstanbul
- 2012-**Avrupa Birliği Gençlik Programları, Sosyal İçerme Eğitimi**, İngiltere
Ulusal Ajansı, Birmingham
- 2012- **Sosyal Girişimcilik**, ASHOKA ve Robert Bosch Vakfı, İstanbul
- 2011- **Lider Geliştirme Programı**, Amerika Büyükelçiliği, Washington D.C.
North Carolina
- 2011- **Lider Geliştirme Programı**, Amerika Büyükelçiliği, Erivan,
Ermenistan
- 2010- **İletişim ve Halkla İlişkiler**, Türkiye Ulusal Ajansı, Antalya
- 2009- **Kültürlerarası Proje Yönetimi**, İspanya Ulusal Ajansı, Murcia
- 2009- **EURODESK Çalıştayı**, Türkiye Ulusal Ajansı, Gebze
- 2008- **Sivil Toplumda Kültürlerarası Proje Yönetimi**, Belçika Ulusal
Ajansı, Gent
- 2008- **Düşten Gerçeğe İnovasyon Yönetimi**, Boğaziçi Üniversitesi, İstanbul
- 2008- **Gençlik Hakları**, Polonya Ulusal Ajansı, Krakow

- 2008- **Gençliğe Bakış**, Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Prog.Merkezi Başkanlığı, Ankara
- 2007- **Finans Yönetimi**, Boğaziçi Üniversitesi Proje ve Araştırma Kulübü, İstanbul
- 2007- **Proje Yönetimi**, Boğaziçi Üniversitesi Proje ve Araştırma Kulübü, İstanbul
- 2007- **Zaman Yönetimi**, Boğaziçi Üniversitesi Proje ve Araştırma Kulübü, İstanbul
- 2007- **Avrupa Birliği Yetişkin Eğitimi Projeleri**, Romanya Ulusal Ajansı, Bükreş

Yaptığı Tezler:

- Yüksek Lisans

Sürdürülebilir Sosyal Girişimler için Başarı Faktörleri-Türkiye Örneği Üzerine Teorik Bir Model

İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Yapı Sosyal Değişme Ana Bilim Dalı

Yayınlar:

- **Sürdürülebilir Sosyal Girişimler**

Kaya İnceiplik, G.

Ekin Basım Yayın, İstanbul, 2018.

- **Kâr Amacı Gütmeyen Sektörün Ekonomik Büyüme ile İlişkisi: Türkiye Örneği Üzerine Yapısal Kırılma ve Nedensellik Analizi**

Tunalı, H. ve Kaya İnceiplik, G.

İstanbul İktisat Dergisi, 70 (2) , 359-385, 2020.

- **Göçmenlere Yönelik Tutumları Etkileyen Değerler ve Demografik Faktörler**

Bozkurt, V., Kaya-İnceiplik, G., Baigabylov, N.

Göç ve Etkileri kitabı içinde, Edit: M. Karakaş, D. Çak, s. 53-72, Pegem-Akademi Yayınları, Ankara, 2021.

- **A Systematic Literature Review and Content Analysis on the Macroeconomic Effects of the COVID-19 Crisis**

Kaya İnceiplik, G.

Society in the Covid-19 Pandemic: Inequalities, Challenges and Opportunities, Edit: Hakan GÜLERCE, Vahid NIMEHCHISALEM, Veysel BOZKURT, Glenn DAWES, Shameem RAFİK-GALEA, Pegem-Akademi Yayınları, Ankara,2021.

- **The Impact of the Nonprofit Sector on Employment and Unemployment in Developed Economies: Dynamic Panel Data Analysis**

Kaya-Inceiplik, G. & Tunali, H. (2022). Journal of Social Policy Conferences, <https://doi.org/10.26650/jspc.2022.82.1039701>.